Biekorf. Jaargang 47

bron
Biekorf. Jaargang 47. A. Van Poelvoorde, Brugge 1946

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001194601_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

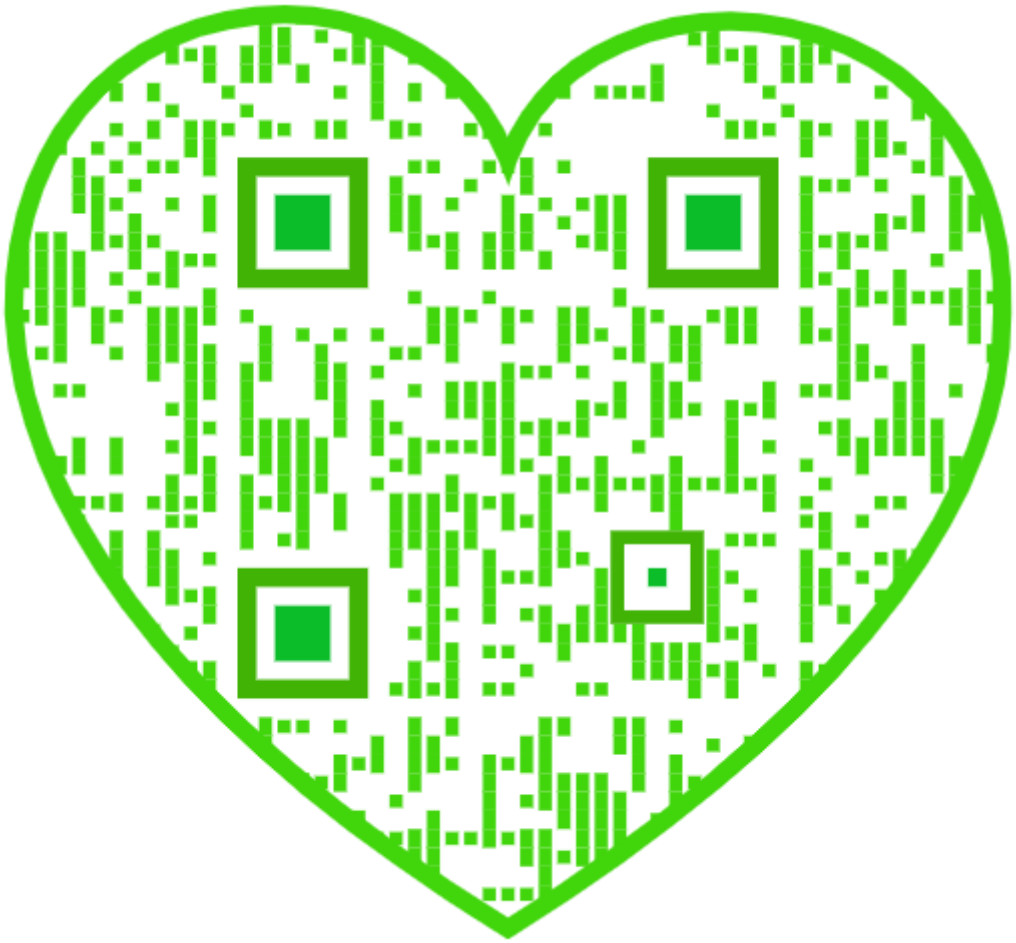

[Nummer 1]

Honden buyten

TOEN hij nog in zijn fleur was - dat was vóór den oorlog 14-18 - noodigde pastoor Slosse zaliger elk jaar de filosofen van 't Klein Seminarie te Roeselare uit, om zijn kerk* te komen bekijken. Slosse zelf speelde cicerone; en hij deed het wel. Zijn kerk, lijk al onze oude Vlaamsche dorpskerken, had een geschiedenis, bezat een schat van gedachtenissen en kunstwerken en vooral een pastoor die over dit alles kon vertellen zooals 't niemand hem kon nadoen. Slosse wist veel; heel onze westvlaamsche oudheid zat hem ‘anecdotisch’ in den kop; en hij verkocht zijn ware zonder pretende noch groote woorden, met hier en daar een tikje guitigheid, op z'n westvlaamsch.

Dat begon al wanneer we, buiten, den toren stonden te bekijken, waarvan de hooge steenen naald, naar Slosse ons vertelde, gebouwd was van ‘*beschuiten*’. Ja, heeren, van beschuiten, zeg ik. En wilt nu niet gaan denken aan volkszegsels, zooals de legende van

* namelijk te Rumbeke

het doksaal te Diksmuide, dat uit roggendeeg werd geboetseerd! Mijn toren is gebouwd van baksteen dat twee keeren gebakken werd - van *bis-cuits* - omdat zijn voorganger, van slecht-gebakken steen, maar korte jaren meeging!

Boven de kerkdeur stond geschilderd:

'HONDEN BUYTEN. APOC.'

Dat opschrift was nummer twee van 't programma. Getrokken uit de Veropenbaring van Sint Jan, XXII, 14-15: 'Zalig die hun kleeren wasschen in 't bloed van 't Lam (doopsel); zij mogen ingaan door de poorten van de (hemel)stad. *Weg van hier de honden*, de giftmengers, de ontuchtigen, de moordenaars...' Slosse wist te vertellen van andere kerken, waar hetzelfde opschrift stond, of gestaan had. En hij was van gedacht dat de woorden hier in den letterlijken zin moesten verstaan worden, daar onze grootvaders nogal de gewoonte hadden om met hun hond ter kerk te komen. Een misbruik waartegen begrijpelijk werd opgetreden. Maar - altijd volgens Slosse - was het tegelijk een vermaning voor de kerkgangers, om zich, in het Huis Gods, fatsoenlijk te gedragen.

Ik heb altijd gemeend dat Slosse het hier bij 't recht eind had. En ik meen het nog. Maar nu lees ik in Toerisme, 1939, bl. 735, een bijdrage van mijn eerw. vriend, Pater R. Podevyn, die naar een andere kant uitkijkt. In de kerk te Mespelare, bij Dendermonde, heeft hij ook zoo'n opschrift gevonden: 'Wech daerbuyten de Honden'. 't Staat geschilderd op een zijdeur, en is bewaard gebleven daar de deur, in 1590-91, dus juist na den Geuzentijd, achter een muur werd verstopt, 'De beteekenis van het opschrift, aldus Schrijver, bleef voor ons tot onlangs in 't duister liggen. Eenigen tijd geleden, tijdens een gesprek over de Reformatie, hoorde ik beweren dat de Calvinisten, in de XVIe eeuw, hun afkeer voor de Roomschen zoover dreven, dat ze op de deuren hunner kerken lieten aanbrengen: 'Hier buiten de honden'.

Ik wil den geleerden benediktijn niet tegenspreken.

Het geval te Mespelare is een particulier geval, dat afzonderlijk moet bestudeerd worden en verantwoord. Maar ik hoorde liever bewijzen dan beweren. En zoolang geen overtuigende bewijzen worden aangevoerd, ga ik liever met Slosse op kerkbezoek. Zelfs te Mespelare.

***

Eerst verwijs ik den lezer naar het smakelijk kapittel ‘Honden en hondenslagers’ door A. van Werveke(1). Dat honden langen tijd zoowat ‘getolereerde’ kerkbezoekers waren, meent hij te mogen afleiden uit het feit, dat ze zoo dikwijls op schilderijen van kerkinterieurs voorkomen. Hij vermeldt: de VII Sacramenten door Rogier van der Weyden (± 1460), binnengezichten van Sint Pieters te Leuven (± 1600) en van de kathedraal te Antwerpen (± 1600). Deze zijn maar enkele voorbeelden, er zijn er veel meer; maar ze zijn van beteekenis voor ons, daar ze van vóór en na den Geuzentijd dateeren. Naar gelang we in den tijd vooruitgaan, schijnen de honden binnen de kerken minder getolereerd, en vindt men in de kerkrekeningen posten van uitbetaling aan de ‘hondenjagers’. Sint Baafs te Gent heeft zelfs, sedert 1775, drie hondenjagers, die op heiligdagen de wacht hielden bij de drie kerkdeuren.

Hondenjagers of hondenzwepers duiken echter al op in de volle middeleeuwen; een bewijs dat men op de ‘Geuzerie’ niet is blijven wachten om het ‘Honden buyten’ in de gewoonte te brengen. In Sint Donaas te Brugge vindt men, sedert 1499, regelmatig een post in de rekeningen: ‘*pro flagellis in choro ad fugandos canes*’(2); wat we mogen vertalen: voor zwepen om de honden buiten 't koor te jagen. Werden ze misschien toen nog buiten 't koor geduld?

Nog een paar westvlaamsche voorbeelden van later.

1673, 25 Juni, een Zondag, slaat de bliksem in de

(1) Bijdragen tot de Geschiedenis en de Oudheidkunde in Vlaanderen, Gent, 1927, bl. 89.

(2) Bisschoppelijk Archief te Brugge, *Computus S. Donatiani*.

kerk te Aarsele, tijdens de hoogmis: ‘eenighen waren gesleghen vanden blixem, datse scheenen doot te syn; anderen van hunselven en scheenen in vonnisse te legghen... maer Godt sy lof, allegaer becomen, dan den schaepershont vanden burghmeester P. van Hulle, sittende neffens den schaeper, syn meester, omtrent thalvent de kercke... is deur den donderlagh.... stocke doot ghevallen’[1].

1674, 26 November. Kerk en kerkhof te Heist zijn geprofaneerd door 't vergieten van menschenbloed. Donatiaan vande Kerckhove zat met zijn hond in de hoogmis. Paschasius Maere, kerkbaljuw en hondenzweper (hij cumuleerde!) had de hond willen buitenjagen. Slecht was dat hem bekomen. Vande Kerckhove had zich kwaad gemaakt, en de baljuw zoo deerlijk toegetakeld, dat 't bloed letterlijk ‘vloeide’. De deken reist naar Heist om kerk en kerkhof te verzoenen, en vande Kerckhove wordt gedagvaard voor 't Geestelijk Hof te Brugge. Hij verschijnt er den 1 December. De bisschop veroordeelt hem tot acht dagen kortzitten in den geestelijken kerker, met vasten te water en te brood overander dag. Maar de veroordeelde vroeg schoon om mildering van straf, daar zijn vrouw en kinderen van kleine ‘conditie’ waren en hun broodwinner zoolang niet konden missen. En de bisschop had een goed hart en schold hem alles kwijt. Vande Kerckhove moest toch eerherstel doen, en den volgenden zondag, onder de hoogmis, met een brandende kaars, in de endeldeur, dwars door de kerk naar het altaar gaan, en daar zijn kaars offeren[2].

Zoodat ze te Heist, in 1674, veel strenger waren dan 't jaar te voren te Aarsele, waar die schapershond, onge merkt en ongestoord, in de hoogmis zat, en.... stocke doot viel.

***

En is dat alles nu niets meer als ‘curiosa’? Stellen

(1) E de Clercq, Geschiedenis van Aersele, 1881, bl. 103.
(2) *Acta Episcoporum brugensium*, 26 Nov.-1 Dec. 1674.

we ons niet te gemakkelijk voor dat, in onze kerken, honden en hondenzwepers dingen zijn die thuis hooren in 1400 - 1600 - 1700, maar niet langer in onze beschaafde, deftige tijden? Honden zijn, in Vlaanderen, lijk hun volk, een beetje ‘kerksch’ gebleven, kosters, baljuws en stoeltjeszetters ten spijt. Denkelijk hebben de beestjes het kwalijk genomen dat het ‘Honden buyten’ zoowat overal, als minder deftig, is uitgekrabt of uitgeschilderd. Een van de laatste on-eervolle meldingen die ze kwijt speelden. Wat de hondenzwepers betreff, een goe honderd jaar geleden stonden ze nog op hun post in zekere kerken in Vlaanderen. Zoo te Izegem, waar de rekeningen ons de volgende aanteekeningen opleveren:

1836. *Jaarwedde of pensioenen*.	
Aen Frans van Houtte, hondenzweper over zyn jaerwedde	10 f. 88
Buytengewone uitgaeven.	
aen J. Bourgeois over een paer schoen voor den hondenzweper	3 f. 46
aen L. Sette over een hoed voor den zelven hondenzweper	9 f. 00

Zoo gaat het voort, tot in 1841, wanneer de prijs van het ‘paer schoen’ opgegaan is van 3 f. 46 naar 3 f. 65. En dat te Izegem, het paradijs van de schoenmakers! Later vind ik den hondenzweper niet meer vermeld. Was, met het opgaan van de schoenprijzen, het pensioen een te zware post geworden op het budget? Of was de man met het ‘royaal’ pensioen ‘binnen best’, en is hij gaan rentenieren?

***

't Besluit? Wel, aangezien we van de middeleeuwen tot in onze dagen een soort conflict vinden tusschen honden die, met of zonder meester, onze kerken binnenvallen, en officieel aangestelde hondenzwepers, die de beestjes moeten buitenjagen, is, dunkt het mij, de beteekenis van het ‘Honden Buyten’ heel klaar. Tenzij in uitzonderlijke gevallen, waarvoor deugdelijke be-

wijzen moeten aangevoerd worden, komt dat niet van protestantsche onverdraagzaamheid en misprijzen voor de ‘paepschen’. De woorden zijn te nemen in de letterlijke beteekenis. Voor wie 't mordicus anders wil verstaan, kan een opschrift dat, zooals dit van Mespelare, dateert van circa den Geuzentijd, even goed, zooniet beter, een Roomsch protest zijn, na de groote kuisch. Want tijdens hun kortstondig meesterschap hadden beeldstormers en kerkbrekers in onze kerken huis gehouden... lijk honden.

M. ENGLISH

Die trouwt de dante om de wante...

In een notaboekje van de jaren 1880 vind ik de volgende spreuk opgeteekend:

> Die trouwt de dante om de wante,
> verliest de wante en houdt de dante.

Zou dat een ‘levend’ spreekwoord geweest zijn? Of is het nagemaakt op het bekende en nog levende:

> Die den zot trouwt voor het kot,
> verliest het kot en houdt den zot.

J.H.

- Het spreekwoord met ‘de dante en de wante’, behoort tot de oudere taal. Misschien leeft het nog in het Land van Waas, waar *dante* als spotnaam op een vrouwspersoon nog gekend is (Joos, Idioticon). De oude vorm was:

> Die de dante trouwt om de wante,
> verliest de wante, behaudt de dante.

Deze oudere vorm klinkt metrisch veel mooier en echter dan de jongere lezing.

Dante is, in het Middelned., een lichtzinnige vrouw (Verdam); *wante* (vuisthandschoen) wordt hier figuurlijk gezegd voor kleed, opschik.

Om het minder ‘deftige’ of verouderde *wante* te ontgaan, heeft een Hollandsch tooneeldichter uit de 17° eeuw *wante* vervangen door *mantel*, en de *dante* moest dan maar mede rijmen als volgt:

> Die de Dantel trouwt om de Mantel,
> Verliest de Mantel, en houd de Dantel.

Vader Cats is, in zijn Spiegel van den Ouden ende Nieuwen Tijt, nader bij den ouden vorm gebleven:

> En die een dant trout om haer want.
> Mist licht de want, en houdt de dant.

B.

Smokkelaars op de Vlaamsche kust ten tijde van Napoleon

IN de nacht van 3 op 4 Februari 1811 ondernam de meier van Knokke, vergezeld van den veldwachter en een afdeeling kustkanonniers, een doortastende nachtronde om Engelsche krijgsgevangenen te ontdekken, die uit de Fransche kampen ontvlucht waren en met gekochte of gestolen booten in zee wilden steken tot bij de Engelsche wachtschepen.

Bij het huis van Filips Van Landschoot, niet ver van het Hazegras, vonden ze, verdoken in het riet, een boot en een anker. Van Landschoot en zijn gebuur landbouwer Osaer, die in 1808 betrokken geweest was in een smokkelzaak, werden aangehouden.

Ondervraagd over de herkomst van deze boot, verklaarde Osaer, dat hij ze, samen met Van Landschoot, gestolen had in het Zwin, om ze in brandhout te hakken; zij hadden het bootje vandaar weggehaald omdat de tolbeambten het in de mot hadden.

Op 25 Februari kwam Jan Vande Kerckhove uit Aardenburg bij den meier van Knokke dezen boot terugeischen. In de maand December, terwijl hij ziek te bed lag, zoo vertelde hij, was Osaer bij hem geweest en had het bootje samen met een kompas gehuurd, om ermede enkele dagen in zee te gaan visschen. Boven de 70 fr. 65 die hij ontvangen had, waren zij overeengekomen dat, in geval het bootje verloren ging of vernield werd, Osaer nog 108 fr. 84 zou betalen. Later kwam Osaer vertellen dat het bootje vernield was en gaf een voorschot van 28 fr. 76; het overige zou uitbetaald worden van zoohaast Filips Reubens bij hem geweest was. Deze Reubens was een gekend smokkelaar.

De prefect gelaste den meier van Knokke om persoonlijk te Aardenburg nadere inlichtingen over Van-

de Kerckhove in te winnen. Deze laatste verklaarde dat Osaer wegens het bootje bij hem was geweest in gezelschap van een man die slechts één oog had; deze man, Reubens namelijk, was het bootje naderhand komen afhalen.

Alhoewel de prefect een smokkelzaak vermoedde, bleek het toch dat Osaer en Van Landschoot sinds maanden Knokke niet hadden verlaten, maar dat Reubens regelmatig afwezig was.

Deze zaak vorderde niet, en Van Landschoot, die vader was van zeven kleine kinderen, vroeg op 15 April zijn invrijheidstelling. De prefect stelde dit voor aan den Minister van Politie, die op 6 Mei de toelating gaf om de twee gevangenen voorloopig vrij te laten, in afwachting dat men Reubens kon opbrengen.

Den zelfden dag werd Van Landschoot opnieuw ondervraagd te Brugge. Hij verklaarde dat twee of drie weken vóór zijn aanhouding, Osaer hem 's nachts kwam opkloppen omdat er een koe ziek was: onderweg zeide hij echter dat het was om suiker en koffie weg te halen, die lagen in een bootje bij het fort van het Hazegras. Daar vond hij nog vier andere werklieden uit Knokke: Jan Gevaert, Leonaart Broele, Filips Devroe en Pieter Heneman. Elk nam een last en droeg hem mede naar huis; den volgenden nacht werden de lasten naar Ramskapelle overgebracht en aldaar geladen op een overdekten wagen die, met twee paarden bespannen, gereed stond om naar Brugge te rijden.

Bij het verder onderzoek bleek dat er niet minder dan twaalf dragers geweest waren.

Valentyn Bastoen, een gewezen knecht van Osaer, werd ook onderhoord. Hij was vroeger door vrouw Osaer gezonden geweest met een pak, inhoudende o.m. een zeil en een mantel, naar de herberg *het Krakeelke* te Koolkerke, op den Lisseweegschen watergang; daar vond hij Reubens, Osaer en nog drie vreemdelingen. Allen scheepten in op een bootje, en Reubens beloofde een goede betaling en een zakuurwerk aan Bastoen, zoo hij wilde medekomen. Het bootje werd gedurende den

nacht door vier mannen getrokken langs het Lisseweegsch vaartje tot aan den zeedijk; daar werd het uit het water gehaald en over de duinen in zee gebracht. Reubens, de drie vreemdelingen en Bastoen stapten erin. Zij zeilden tot rechtover Westkappel (Walcheren), vandaar staken zij verder in zee naar het westen en na twee uur varens kwamen zij bij een Engelschen schooner, bewapend met vier stukken. Hun bootje liep echter gevaar tegen den schooner aan te loopen, daarom vaarden zij verder tot bij een brik, bewapend met veertien stukken; daar werden zij alle vijf, met het bootje mee, aan boord genomen. Nu kwam het uit: de vreemdelingen waren ontvluchte Engelsche krijgsgevangenen. De schooner bleef daar nog drie dagen liggen en de brik nog zes dagen; daarop vaarden zij naar de haven van Deal waar, bij hun aankomst, de schooner reeds terug naar de Vlaamsche kust uitvaarde.

Bastoen mocht niet van boord, terwijl Reubens aan wal ging met den constable van het schip. Na drie dagen kwam Reubens terug, doch zonder koopwaar; twee dagen later echter ging hij aan wal met zijn bootje en vier matrozen, en bracht zes balen koffie en zes en dertig brooden suiker mede, die op de brik geladen werden. Zes dagen daarna vertrok de brik naar Sheernes waar ze veertien dagen bleef liggen; niemand mocht van boord. Daarna vertrok het schip naar de Vlaamsche kust, en na drie dagen overvaart werd het bootje van Reubens, met de koopwaar erin, te water gelaten tusschen Blankenberge en Wenduine. Zij zelf vaarden naar de Peerdemarkt, rechtover het Zwin, en rond middernacht kwamen zij toe in de kreek van het Hazegras. Bastoen ging Osaer wekken die dragers bijhaalde.

's Anderendaags wachtte Bastoen met den wagen te Ramskapelle. De koopwaren werden in de herberg *ter Panne* te Koolkerke afgeladen, en in een stal gesloten door Reubens, Osaer en hem, Bastoen.

Verder wist Bastoen niet wat er gebeurd was, tenzij dat hij het bootje had helpen dragen tot bij het huis van Van Landschoot.

Bij een nieuwe ondervraging, verklaarde Osaer dat hij met zijn paarden geholpen had om het bootje uit het water te trekken en dat hij de koopwaar naar *ter Panne* gevoerd had met zijn wagen. Hij wist niet meer wat ermede gebeurd was, daar Reubens alleen daarvoor zorgde.

Toen hij vroeger met Reubens in *het Krakeelke* kwam, hebben ze eerst met zeven man het bootje uit de Oostendsche vaart gehaald en te water gelaten in de Lisseweegschen watergang. Hij wist niets meer van sedert hij het bootje had helpen in zee brengen, tenzij dat hij zes of zeven weken daarna 's nachts door Bastoen gewekt werd.

Osaer en Van Landschoot bleven gevangen. Reubens bleef onvindbaar, zijn persoonsbeschrijving werd overal rondgestuurd.

Op het einde van Augustus werden Osaer en Van Landschoot voorloopig op vrije voeten gesteld.

Op 27 October 1811 had Osaer opnieuw een boot gekocht aan een inwoner van Sluis, en was ermee weggevaren. Rond denzelfden tijd werd een boot gestolen aan het overzet van het Zwin, bij het Hazegras. Enkele dagen later werden te St. Anna-ter-Muiden vier Engelsche krijgsgevangenen aangehouden, die uit het kamp van Arras ontvlucht waren, een vijfde krijgsgevangene kon ontvluchten, samen met een zekere Henry uit Brugge, die ze tot daar geleid had. Die mannen moesten met de boot van Osaer naar de Engelsche wachtschepen varen.

Osaer werd op 11 November te Sluis door den vrederechter aangehouden, die hem naar Gent zond, waar de prefect van het Scheldedepartement hem verder moest onderhooren.

Het dossier zwijgt over het verder verloop van deze smokkelzaak.

JOS. DE SMET

Rijksarchief te Brugge. Modern Archief, triage 2699.

De broersbank en de Broersduine.

IN Biekorf 1940-45 bl. 114 verscheen er een nota, van A.V. over deze questie; schrijver vraagt zich af, of 'De Broers' de monniken van Ter Duine niet zijn?

Ziehier wat wij, volgens onze opzoekingen van vroegere jaren, daarover kunnen mededeelen.

Eerst, voor wat de ligging van de Broersbank ten opzichte van Coxyde aangaat, vinden wij, op de oude zoowel als op de moderne kaarten, bijna volstrekte overeenkomst: die bank ligt min of meer ten Noord-Westen van Coxyde. Zie de kaarten en schriften van G. Mercator 1575, Waeghenaer 1584, J. Janssonius 1614, Peter Verbist 1630, Blaeu 1650, Nicolaas Visscher 1660, Hubert Jaillot 1720, J.B. de la Fosse 1780; ook op de moderne zeekaarten van Beautemps Beaupré 1801, Stessels 1866, Petit 1882 e.a. - Op de kaart van Beautemps Beaupré staat er: 'partie du Trapegeer nommée Broersbank'.

Men kan uit deze overeenkomst besluiten, dat deze bank weinig of niet verschoven is sedert 1575. Nochtans, pater Mann, prior der Engelsche Karthuizers van Nieupoort, schreef in 1776 het volgende (in Mém. Acad. tome II - 1781): 'Les pêcheurs et les cotiers de Nieuport et de Dunkerque, se souviennent encore du temps qu'il y avait assez d'eau à la basse marée entre le Broersbanc (il est vis à vis de Furnes) et la côte, pour pouvoir y passer avec leurs chaloupes, à présent il ne se trouve qu'environ 4 pieds d'eau dans le canal à la basse marée, et elle y diminue de plus en plus'. Dit zou bewijzen dat de Broersbank het strand nadert.

Maar indien er onder de oude schrijvers eenheid bestaat voor wat de ligging van den bank aangaat, gezien uit Coxyde, deze eenheid bestaat niet meer wanneer wij den vorm, de uitgestrektheid en den afstand van het strand nazien. Doch de oude kaarten zijn niet nauwkeurig genoeg, en meest alle op te kleine schaal geteekend, om desbetreffend vaststellingen te doen.

In het zeeboek der XVIe eeuw, uitgegeven door Denucé-Gernez, 1936, toont de schrijver een kustmerk tusschen Nieupoort en Duinkerke, genaamd ‘die Broers’. Er staat nog op de kaart te lezen ‘van Nypoort tot die Broers, twee mylen’. Er is hier dus spraak van de oude vlaamsche mijle, die volgens Sanderus samengesteld was uit ‘1400 roeden van 14 voeten in een roede’. Dit maakt dus 5370 m. en voor twee mijlen dus 10740 m. Welnu, dit is nagenoeg de afstand van Nieupoort tot de plaats waar vroeger de Abdij ter Duinen gelegen was.

In een boek van Waeghenaer, Spieghel der Zeevaert, Antwerpen 1584, staat er, dat wanneer men zich te midden van de Broersbank bevindt, men in het Zuiden als landmerk heeft ‘het clooster ten Duynen ofte de Broers’. Het staat dus wel vast dat *die Broers* van het Zeeboek der XVIe eeuw de monniken van Ter Duine zijn, zooals A.V. het veronderstelde.

Doch Waeghenaer geeft nog een ander landmerk op voor de zeelieden, namelijk een groote naakte duin, ten Westen van den Yser gelegen. Er is hier ongetwijfeld sprake van den Hoogen Blekker, die volgens P. Pourbus in 1580, nog ten Westen en tegen de abdij Ter Duine gelegen was. Deze duin zou dus de Broedersduin geweest zijn, alhoewel Waeghenaer de naam niet opgeeft. Deze veronderstelling is zeer aanneemlijk, aangezien men, op onze moderne zeekaarten, nu nog den Hoogen Blekker de naam ‘Broersduin’ geeft. (Zie de zeekaarten van Stessels 1866 en Petit 1882). Dit is eenvoudig een herinnering aan den tijd, dat deze duin bij het klooster Ter Duine gelegen was.

Er bestond echter vroeger nog een tweede *Broedersduin*, veel oostelijker gelegen, en duidelijk geteekend op de Belgische kaart op 40000^{e} door het Belg. Cartographisch Instituut uitgegeven in 1862. Daar staat er eene afzonderlijke duin, dicht bij het strand, hoog 20 m., en gelegen op 1500 m. van de Ysermonding, dus in de duinen van de huidige badplaats Groenendijk. Het is van deze laatste *Broersduin* dat A. Ver-

waetermeulen spreekt in Biekorf 1893, als gelegen zijnde op het grondgebied van Oostduinkerke. Wij zelf handelden er over in Biekorf 1939, bl. 246. Deze Broersduin heeft nochtans geen gemeens met de Broersduin van Coxyde, alhoewel de naam insgelijks voorkomt van een patersklooster. Inderdaad, de Engelsche Karthuizers van Nieupoort hadden daar in deze duinen een uitgestrekt eigendom.

Op de kaart van Vandermaelen op 20000, van 1850, staat aldaar een aanzienlijk gebouw geteekend, en daarnevens 'Roodhuys, ancien couvent des Chartreux'. Volgens E. Croissant, Nieupoortsch Jaarboekje 1867, hadden de Karthuizers van Nieupoort een huis of villa in de duinen van Groenendijk, genaamd het Roodhuys.

Op onze moderne kaarten vindt men geen vermelding meer van de Broersduin; het volk kent den naam niet meer, maar rond de plaats waar vroeger het Roodhuys stond, vindt men nog op sommige kaarten de benaming 'Karthuizersduinen'.

Eigenaardig is het dat de Hooge Blekker heden nog twee namen bezit: *Hoogen Blekker* als landnaam en *Broedersduin* als zeenaam. Misschien was deze laatste naam vroeger alleen gekend; doch sedert deze duin zich van het klooster verwijderd heeft, kreeg zij haar huidigen naam Hoogen Blekker.

K. LOPPENS

Peerd en ezel in volkszeg en spreuken Uit de omstreken van Brugge

MET de huisdieren uit de stallingen gaan boerenmenschen al even vertrouwelijk om als met kat en hond waarover we vroeger alhier, jg. 46, 1940-45, bl. 45, zegswijzen en spreuken mededeelden.

Het peerd vertegenwoordigt al wat sterk en kracht heet. Daarvan getuigen:

Werken gelijk een peerd.
Zoo sterk als een peerd.
Is dat werk voor een mensch? 't is een peerdewerk.

Zoo spreken we verder: Een groote tastbare leugen is een peerdeleugen. Een onmogelijk uit te voeren plan: een peerdegedacht. Een niet te beantwoorden vraag: een peerdevraag. Moeder klaagt over zeer lastige kinderen: ze zijn peerdelastig.
Ge kunt ook nog: ‘peerdedronke’ of ‘smoordronke’ zijn.

Als iets heel bijzonders en onverwachts gebeurt: Ge kijkt alsof er een peerd sprak.

Van een groote streusche vrouw, gelijk een deurevul, hoorden we zeggen: 't Is een vrouwmensch gelijk een slagpeerd.

Sommige leegloopers hebben een afkeer voor 't werk: Dat de peerden werken! klinkt de leuze. Zwicht u dan er op aan te dringen: Werken is zalig.... Het antwoord ligt op hun lippen: En leegloopen is heilig.

Ouderen zeggen: Die meest werken (peerden) worden van de honden geëten. D. w.z.: zij worden maar weinig geacht, lijk vroeger 't peerdevleesch.

Om te kennen te geven dat een huwbaar meisje niet moet te koop loopen:

Een goed peerd wordt op stal bezocht
en met weerde thuis verkocht.

Een variante die ongeveer op 't zelfde neerkomt:

- Als 't hooi van zelfs naar den wagen komt
en moeten er geen vorken meer zijn.

Al te kleurig en overdadig opgesmukt, is:

Gepareerd gelijk een hengst.

Ge moogt ook niet heel nauwkeurig iemand opnemen:

Peist ge dat 't hengstekeuring is da'?

We kennen allen de spreuk:

Ge kunt geen peerd al loopen beslaan.

Vader zegt soms van zijn aankomende zoons:
- We gaan eens die jonge perretjes inspannen.

- Ze staan veel te brat.
- 't Zijn achttienmaanders.

Een ongeduldig persoon ‘staat te trippelen gelijk een peerd’.

Jonge meisjes die overal aan en bij zijn: Dat zijn koerseperretjes.

Drie dingen die ge niet kunt tegenhouden:

Een jong peerd op de vlucht.
Een jong vrouwmensch die wil trouwen.
En een boer met een vendel.

En drie dingen die moeten geslagen worden:

Een ezel, een kwezel en een neuteboom.

Een slepende ziekte: 't komt te peerde maar 't gaat te voete weg.

Van iemand die altijd op 't zelfde weerkeert: Hij zit weer op zijn stokpeertje.

Als ge t'enden adem aankomt: Ge staat te blazen gelijk een oud peerd.

De kleintjes rijden te peerd op vaders knie:

- Jute, jute perretje,
Van achter aan zijn sterretje.
Perretje wil je zeere loopen,
'k Ga je een bondjen haver koopen.
't Perretje reed den drijvenden draf
Tot dat 't bondjen haver op was.

of:

Jute kom een heere,
Rijd een beetje zeere,
Jute kom een vrouwe,
Met een wijde mouwe,
Jute kom een dienstknecht,
En al de perretjes loopen weg,
Ju u u u....! en nog veel andere kniedeuntjes.

Men kent het raadseltje: Naald en draad?

Hoe zeerder dat het perretje loopt,
Hoe korter dat het sterretje wordt.

Aan iemand die met lange draad naait:

Is je vader koetsier da?

want: Lange draad, vuile naad.

Kinderen vragen ook:

V. Kijk een keer omhooge,
A. 't Perretje pist in jen ooge.

Deugnieten van knechtjongens zeggen ook:

't Peerd trekt oogjes met zijn achterste.

En wat zei Uilenspiegel? Waar dat rookt is er vier, en hij warmde zijn handen (of: ontstak zijn pijpe) aan een peerdestr...

Men kan ook eieren bakken in een ‘peerdooge’.

Iemand die hard bijt onder het eten:

Is dat knabbelen: 't is gelijk een peerd dat bijt.

Aan verkwistende kinderen:
Ge brast nu, en later zult gij krebbe bijten (armoede lijden).

Kribbebijter is een verwijtsel van een gekenden gierigaard.

't Schijnt dat peerden een verwaaidheid krijgen als ze hun stal of standplaats voorbijrijden. Zoo wordt figuurlijk gezegd, als we onze goesting niet krijgen: 't Is om er een verwaaidheid van te krijgen.

Wie grooten honger heeft zou een peerd zijn rik (rug) uiteten.

Peerden die moeten de wijtewagen trekken, moeten verwittigd worden, of ze beginnen te zweeten.

Bijgeloovige kinderen tellen witte of zwarte peerden op (een dop met den vochtigen rechterduim op het platte van de linkerhand). Als ze er zooveel van een kleur geteld hebben, zullen ze wat vinden.
Een hoefijzer vinden brengt ook geluk mee. De tijd is nog niet heelemaal vergeten waar hoefijzers en peerdekoppen te bengelen hingen aan de horlogeketen.

Om te zeggen: 't is er zeer armtierig: Dat er een blind peerd in liepe, 't en zou voor geen kluite breken.

Hoe ondankbaar iemand kan zijn

Geeft ze een peerd en morgen een koe
Je hebt nog ondank toe.

Een EZEL is het zinnebeeld van dom en koppig zijn: Zoo dom als. 't peerd van Christus en 't was een ezel.

Verwijtend: dommen ezel, ezelinne! Olie ezeldom: dat is van domste dom. Ook nog: te dom om hooi te eten; ofwel: Ge zijt ezel geboren en ge zult ezel sterven.

't Is alsof we de eigenschappen krijgen van het dier waarvan we gegeten hebben: J e moet daarom van 'n ezel gegeten hebben om zoo'n domme dingen te doen.

Met minachting van iemand: Hij is te ezelachtig om den dag te zien. Ongeveer met dezelfde beteekenis: Hij kent er zooveel van als een ezel van peper eten.

Als ze boffen: Grijze haren zijn haren van verstand..., dan klinkt het antwoord: Ja 't, maar ze groeien op ezelkoppen.

We herinneren ons nog goed de straf voor domme of onoplettende kinderen op school: Ze werden een paar groote papieren ezelooren op het hoofd gezet.

Het is met zijn koppigheid dat de ezel ‘den lanteern uitblaast’. Verwijtend klinkt het: O gij koppigen ezel! of, Gloeienden ezel! of nog korter: Ezelskop!

Oudere menschen geven meer uitleg: Hij slacht van Soetje zijn ezel. ‘O gij koppige beeste’, zei Soetje en hij stond dood in 't vlotgars.

De zedespreuk is overbekend: Een ezel stuikt geen twee keers tegen den zelfden steen.

Wie met minachting van iemands herkomst spreekt: Peist ge dat ik van een ezel op een jaarmarkt gesch... ben, da'?

Langoor is ook het zinnebeeld der ondankbaarheid.

> Streelt den ezel aan zijn kop,
> Hij loont u met een bete.
> Slaat hem op zijn gat,
> Hij loont u met een schete.

Ze zeggen ook nog: Ezelsvel, taai vel, rekt wel.

Als weerprofeet: 't Wordt slecht weer als een muilezel hem met zijn rug in 't gars wentelt.

Te Brugge.

1) - V. Waar is de Ezelpoorte?
   A. Onder de ezel zijn steert.
2) - V. Wat staat er boven de Ezelpoorte?
   A. Zijn steert.

Een grover raadseltje:

V. Wat is 't klaarste water:

A. Als ge een ezel door 't. hol van. zijn achterste blaast, dat 't water in zijn oogen komt.

Van een gesprek dat geen draad houdt, heet het: Van den os op den ezel springen, d.i: Van den hak op den tak, van den eier op den beier springen.

MAGDA CAFMEYER

's Landmans bane

VEEL menschen hebben in onze landelijke gemeenten raad geschoren over betere banen, maar zeker nog maar weinig weldenkende burgers 'n hebben het noodig geacht of gedurfd te preeken en vooruit te komen voor 't behoud van de slechte banen.

En nochtans 'n is er niets schooner in 't uitzicht van 't Vlaamsche landschap dan de slechte bane die gaans genoemd kan worden: de dreve.

Langs weerskanten staan de hooge boomen; - daarachter liggen gracht en elskant. In de verte smelt dat allemaal t'hoope, en de weg in 't midden is gelijk 't gewelf van 'en wonderschoone kapel of van 'en kerke.

Wat er meer van de kwestie is: alles wat de natuurliefhebber en de natuuronderzoeker zoekt, is te vinden in zulke dreven.

Langs den eenen kant staan de blommen en de ginstestruiken en daardoor zijn die plaatsen de geschikte wandeling van flieflodders, kevers en andere insecten.

Langs den anderen kant, 't zij in dreve of elskant, vinden de vogels 'en geschikte plaats om te nesten.

De boomen en de elzen zijn de muren van 't gevaarte en de weg in 't midden is de vrije gang.

De bekoorlijkste van die slechte banen zijn dan nog de blende dreven die geen uitweg 'n hebben op andere veldwegen, en die gemeenlijk opgezocht worden door de minnende menschenparen, 'k wille zeggen de vrijende koppels, want 't is daarin dat, onder en tusschen

't gezang van de vogels, de duurzaamste eeden gezworen worden.

De schoone elskanten waar 's zomers nog wat hooi en strooi is blijven hangen, afgeroefeld door de takken bij 't voorbijrijden van 't wagenvoer.

Dat 'n mag en 'n zal nog zoo zaan uit ons Vlaamsche landschap niet verdwijnen, de plekken waar:

> ‘De koekoek en de pimpermeeze,
> ‘vochten in de wagenleeze.’

Het 'n is zoo bot lange niet geleden dat wij zagen hoevele vogels nog konden leven langs de breede bane en daar omtrent. Nu worden z' er dunne langs de veel bereden steenwegen.

Dat komt doordat de vogels hun stofbad noodig hebben en die gewendte is eigen aan alle vogels: flotteren en moddelen in 't mulde zand van den beganen weg.

Want liever dan te trippelen op de groote kluiten en eerdetulken in 't open veld, zitten ze, bij kortresse aan zand, nog liever op den ijzerenweg alwaar ze kunnen roeren en poeren dat 't schauwe geeft in de treinassche.

Maar de oude landelijke dreve, met haar mulde eerde en zand in den zomer en water en waze achterweerd 's jaars, 'n is niet te vervangen door den ijzerenweg.

Voor den landsman zelve 'n zijn er geen banen van beter om er vrij in en uit te rijden en te keeren en te dweersen zonder bespeersd en beschuld te worden door den haastigen vent uit den auto. Want wat is er triestiger dan 't lot van den landman die 'en schoone, gladde autobane moet oversteken? De steenweg is voor boer en gespan een barreele aan 't worden, 'en afsluiting slechter dan de waterloop.

> ‘Bepeinst dat waar de motor snort,
> Ge missen moet de zoete nachtegaal,’

is ten naasten aan de aanhef van een gedicht dat

'k vroeger gelezen heb en 't bevat meer waarheid dan g' op 't eerste gehoor kunt gelooven. Want de motor heeft de macht om de vogels te verbannen tot er geene meer te zien noch t' hooren 'n zijn langs page of elsschot.

'k En zou 't niet schrijven moest ik 't anders meenen en ik hope standvastig en oprecht dat niet al de wegen in 't Vlaamsche land, geteerd en gesmeerd, of met schoriekap geleid 'n zullen worden, zoo zindelijk of in 'en stadswarande.

Ik 'n zou nog zoo gauwe dien tijd niet willen beleven.

't Een gelijk 't andere: daar is één schoone kant aan die grijze polierbanen; ze worden ontweken door de vogels. Daarmee 'n zijn ze 't speelplein van de jongskens niet meer en alzoo worden veel doodslagen en slachtoffers gespaard. Het percent van de vogels onder 't getal van de vermoorde puiden, padden, ratten, muizen en keuns die van den raprijdenden auto overreden worden, is aan 't verminderen, in hoofdzake bij de kruiskalsijden.

De keuns worden oolijker. Die bedenking heb 'k mij gemaakt in 't ander jaar, in 't begin van de Slachtmaand, toen ik bij toeval 's nachts met 'en Brugschen heere door de Munkebosschen reed te Ruddervoorde op die schoone asfaltbane waar de motten vóór den lanteern kwamen dansen. De keuns, minstens tiene, zaten voorzichtig nevens de gladgeschuurde bane in den gerskant, den kop te wasschen met één oore. Bij 't vooruitschieten zaten ze boudrechte op den huk, maar de strate dweersen 'n deden ze niet.

Laat de groote banen zoo volmaakt zijn als de autovoerder wil, laat ze blinken gelijk gepolierd staal, met groote koperen nagels bezet op de kruiswegen. Laat de boomen proper gesnoeid staan en gesplierd en gekandelaard gelijk op de stadslanen, maar 't is 'en groote misse, voor sommige wetheeren, van die wegen als model te laten doorgaan voor 'en landelijken weg of 'en oude dreve.

Daarom zeggen wij: brengt maar beton en strijkt maar terre en levert maar giftelinge kiezel en grint langs de breede rijks- en gouwe-wegen maar houdt - om de liefde Gods - de handen thuis van veldwegeling, van lochtingslos, van jagerspad, bek-af of gierigaard(1), van molenweg of oude dreve. Kortom, ruimt 's landsmans bane!

B. VINCKENAERE

Boekennieuws

M. Van Coppenolle. *E.H. Paul Allossery*. (Westvlaamsche Boogaard III). 136 bl. Tielt, Lannoo, 1946 = 25 Fr.

Een levensbeschrijving die de verdienste van Dr. Paul Allossery (1875-1943) in breederen kring zou bekend maken, mocht niet lang uitblijven. Allossery is een naam die een heel leven van toewijding aan Westvlaanderens ‘mannen en dingen’ dekt en onzen ‘hoek’ tot eere strekt.

Steunend op een overvloedige documentatie schetst Schr. de ontwikkeling van den priester tot sociaal werker en éénig kenner van ons Wvl. verleden. Dit leven zelf is een stuk Westvlaamsche geschiedenis; men voelt, in den boeienden gang van deze bladzijden, de liefde en bewondering die Schr. den man en zijn werk en zijn tijd toedraagt. De bl. 55-136 zijn een Bloemlezing uit opstellen van Allossery. Een voortreffelijke keus, waarvoor Schr. eveneens dient gelukgewenscht; geheel in 't bijzonder toch voor den volledigen herdruk van ‘Vlaamsch Familieleven in het Verleden’.

Een volledige Bibliographie van Allossery zal door Schr. eerlang in de Handelingen van de Société d' Emulation uitgegeven worden.

In het leven van Allossery als geleerde zit een sterke lijn. Op den weg der geschiedvorsching bleef hij haperen in het voorportaal, bij de ordening der bouwstoffen. Geheel zijn leven is hij, als kind van meester Cauchie, de man van de heuristiek gebleven, de man van de retrospectieve en ononderbroken doorloopende Westvlaamsche Boekenschouw, de Boekhouder van het West-

(1) Gierigaard: de kortste wegeling op den binnenweg. Alzoo gezeid in 't Leieland voor ‘snij-af’ in 't Oudenaarsche, ‘bek-af’ benoorden Brugge.

vlaamsch bedrijf. Al zijn overig werk is gelegenheidswerk, niet door hemzelf gezocht noch uitgedacht, doch door omstandigheden aangebracht. Ook zijn aandeel in de Gezelle-uitgave. Allossery was de eenige man die ieder oogenblik op gelijk welk terrein van de Westvlaamsche geschiedenis kon aan den gang gaan en uitstekend werk leveren. Hij was feitelijk de eerste universitair gevormde die zich over het zoo verdienste lijk Westvlaamsch geliefhebber heeft gebogen, het alzijdig heeft verkend en met wakkere hand naar een veredelde werkwijze gericht. Hij was de schoolman die, in zijn passie voor methode en werktuig, getroost aan keurlijkheid en scheppende bewerking verzaakte. Zijn bewuste onthouding van eigenlijke geschiedschrijving, even weergaloos als zijn taaie werkkracht, komt ten goede aan al wie na hem het Westvlaamsch gebied betreedt. Beschouwd op den achtergrond van een afgeperkt verleden is Allossery, naar het treffende kernwoord van den Schrijver, ‘de Oogster van de Westvlaamsche school’. Zelfs als deze titel mettertijd moet verbleeken, zal Allossery tot in een verre toekomst nog steeds als ‘de Vakmeester’ bij uitnemendheid onze plaatselijke navorschers blijven scholen.

A.V.

't Beertje, Volkskundige Almanak voor West-Vlaanderen voor 't jaar 1946:

is weer verschenen, bezorgd en uitgegeven door den Bond der Westvlaamsche Folkloristen. (Bestuur; 12, Gulden Vlieslaan, Brugge).Liefhebbers die 't Beertje bij hun boekhandelaar niet vinden, kunnen het aldaar bestellen. = Fr 12. 't Is de moeite weerd; mooi gedrukt en verlucht en met smakelijken ‘dagklapper’ en een heele reesem wetensweerdigheden over bedevaarten en volksgebruiken, en een greepke sagen van t'onzent hier, en kruid en peper en specie van spreuken. Aan alle liefhebbers aanbevolen.

B.

Mengelmaren

Oude spreekwoorden

Uit een oud boekje van Jan David van Kortrijk, in 1606 te Antwerpen gedrukt. (Vgl. Biek. 1938, bl. 255).

De wereldt gaet op schaetsen.

Dan sietmen de wereldt op scaetsen gaen,
Als men wonder siet omgaen boven wonder;
De sotten sitten en de wyse staen
Den blixem sien schieten naer den donder.
Wee hen, die 't al keeren, dat boven dat onder.

Op schaatsen gaan d.w.z.: in wanorde zijn, in verwarring zijn, geen vastheid meer hebben. Bij overdracht ook van een huishouding, een beheer gezegd, zooals het Ned. ‘Op stelten staan.’ *'t Staal al sprieten*, zegt men in ons Westvlaamsch, ook wel: *'t Staat al op sprietjes* (De Bo).

Een koe zien op stelten gaes,

Wie sagh oyt koyen op stelten gaen?
Dat seght men van dinghen, die niet en gheschieden:
Meest op de sulcke, stoudt van bestaen,
Die wonder uytsetten veur de goede lieden.
Die wijs is, sal altijdts stuyters ontvlieden.

De spreuk wordt gezegd op boffers en bluffers. Als zij het al te bont en ‘ongehoord’ maken, dan hoort men nog: ‘Wij zijn in 't wonderjaar, de maan zal drie teuten krijgen, waar zullen wij dat schrijven?’ Ofwel: ‘'t Is lijk den duivel en zijn moere, en 't en houdt al t'hoope niet veel in.’

Wijs maken, dat de kiekens hoy eten.

Dat de kiekens hoy eten, my wilt wysmaken
Die my wilt truffen [verzinsels] doen te verstaen;
Dat doen stoffeerders, stijf in de kaken,
Die 't al met loghen-tale houden gaen.
Onnutte klap kan by Godt niet wel staen.

Deze zegswijze is blijkbaar vervallen voor de hedendaagsche: Iemand iets op de mouw spelden. Iemand blauw-blomkens wijsmaken. Iemand wijsmaken dat er vlooien in d'helle zijn.

Een peerdt in een wieghe.

Ten is gheen kleyn dinck, een peerdt in een wieghe.
Dat seght men uyt spot van sulcke verwaende
Die een oliphant maecken van een vlieghe,
Deur d'ydel beroemen haer seer mis gaende.
Hy staet onvast, die op syn hooft is staende.

Een spreuk om een boffer plat te leggen die ‘vijf hespen uit één verken snijdt’.
B.

Protters.

- 'k Moet nog andere schoenen aandoen, met die protters en kan ik op strate niet loopen.

Protters zijn hier *slechte* schoenen, goed genoeg om er thuis mee rond te loopen. 't Wordt echter ook van kleedingstukken gezegd:

- Met zoo'n protter van een veste, zoon protter van een broek en gaat ge niet meer buiten!!

Zwak.

- Ik komme zwak: seffens; vlg. De Bo. Men hoort het woord ook als volgt: Toe, een beetje *zwakkeman*: rap; *man* uitgesproken zonder nasaleering, hoewel de uitgang kennelijk de fransche adverbiaaluitgang *-ment* moet zijn. Zedelgem.
M.L.

De Torhout-karre.

Zoo noemt men den wagen die de doode dieren komt halen om ze naar het 'Vilbeluik' van Torhout te voeren. Reninge. Watou.
P.

Zandconvooi.

Hij is vertrokken met 't zandconvooi! d.i. te voet. Kortrijk. Het convooi is hier de trein, zooals oudere menschen te lande rond Kortrijk nog zeggen.
Die zegswijze kwam mij te binnen bij 't lezen van de Beenenvoiture (Biek. 1940-45, 132).
E.N.

Meisjejongsch smijten.

Als er een jongen in 't smijten den zwaai niet kent, en zijn steen of bal of kastanje 'leege weg' uitsmijt: Hij smijt meisjejongsch! zeggen de andere jongens en lachen hem uit. Sijsele.
R.V.
Te Houtem (Ieper) zeggen ze in hetzelfde geval: Hij smijt lijk e' meisejonk. En een meisje dat smijt lijk een knecht heet een knechtebrakke.
V.S.

Raadsel.
Twee pielepielepalen
Vier wielewielewalen
En ne winterpuid.
Wat ben ik?
- Een karre. - Kanegem.

L.B.

[Nummer 2]

Kozakken in het westkwartier
Bange dagen van bevrijding in 1814

DE legers der Verbondenen waren in Januari 1814 op weg naar Parijs dat den 31 Maart voor de Russen en de Pruisen zou capituleeren. Terwijl Napoleon op de Marne en de Seine een hopeloozen weerstand bood, stond het ook in Westvlaanderen al op sprietjes. De conscrits wilden niet meer optrekken: zij ‘doken onder’ en vormden benden die soms met de Fransche ‘gendarmes d'élite’ slaags raakten. Ondertusschen drongen Kozakken en Pruisische ruiterij verder naar het Westen. Pieter Cuvelier, koster en schoolmeester van Reningelst, beschrijft in zijn dagboek of ‘Memoriael’ (Handschrift) hoe de eerste patrouilles Kozakken in zijn streek vsrschenen, weldra gevolgd door grootere ruiterijkorpsen. Het waren troebele dagen van overgang -- met al den last van de inkwartiering van twee kanten en ‘altyd in gevaer van d'een of d'ander slaegen te krygen’.

De voorhoede te Hazebroek.

'Den 17 dito (Februari 1814), ontrent den 1 ure naer middag arriveerden eenige cosaquen tot Hazebroek, de borgers liepen naer den meyer, zeggende *de cosaquen zyn op de marckt*! Den meyer liep naer huys, vond acht mannen voor syne deure, die hem zeyden: *snap, snap!* etc[a]. Den meyer deed hun bier en wyn geven, want hy verstond die tale nog niet. Sy wilden dit niet en riepen nog eens: *snap, snap!* Den meyer hadde te vooren vermaent geweest van hunne comste door synen broeder deken tot Belle: Revel, en had by hem ontboden eenen persoon die duyds sprack, den welcken aen de deure comende, seyd dat sy brandewyn vraegden, 't gonne hun terstond gegeven wierd, waer naer zy nog bier en twee bottellien wyn droncken, en zyn alsoo vertrocken.

Ten dry uren, men riep nog eens den meyer die aen syne deure comende 18 mannen vond, zy riepen nog eens: *snap, snap!* welke taelen men begonst te versteen; sy dronken twee flesschen brandewyn, daernaer eenige cannen bier, en twee bottellien wyn, en vertrocken seffens; ontrent den 7 uren 's avonds, arriveerden 800 a 900 mannen, zy vraegden naer den borgemeester en zeyden hem dat zy daer quaemen logeren. Den meyer hadde alreeds de logement billetten gereed gemaekt, maar den baron de Geisman zeyde hem die niet noodig te hebben, dat sy hun selven wilden logeren, en het huys van den meyer beziende, ordonneerde aldaer logement voor veertig mannen. Den meyer en syne vrauwe naer vele schoone spreken, en observerende dat sy verhopten de officieren te mogen ontfangen, hebben bekomen de soldaeten niet te moeten logeren, en zy hebben met calck de de naemen van den baron de Geisman[(1)], Gros, ma-

(1) De ruiterij van kolonel von Geismar had op Lichtmis 1814 Brugge bezet. - Over het einde van het Fransch bewind in West-Vlaanderen handelt Biekorf 1933, bl. 225 vlg.

jor van de Cosaquen etc[a], op de deure geschreven, en elk huys examinerende, hebben het getal der soldaeten, die daer moesten logeren, op de deure gestelt, alleenelick op de marckt, in de weststraete en in de kerckstraete, om alzoo by een te blyven. Gedurende dese besoigne hebben vier soldaeten au grand galop door alle de straeten geloopen; misschien om te zien offer geen vyand en was. De officieren zyn met den meyer in eenen wynckel gegaen om twee stucken laeken, en een stuck indienne, 'twelk hun is gegeven geweest ten laste van de stad.

De officieren zyn dan t'saemen met hunne domestiquen naer den meyers gegaen logeren, zulks dat zy met 25 a 26 mannen waeren: zoo haest zy aldaer waeren binnen getreden, den baron de Geisman, heeft den meyer geordonneert van *Louis XVII*(1) binnen 't quartier te zoeken, t' gonne zeer onmogelik scheen; maer seffens order gevende aen eenen van syne soldaeten, desen is met Louis XVII ingekomen binnen de thien minuten. Den baron heeft alsdan een halve (ure) met hem alleen gesproken, en heeft hem genood aldaer te blyven eten, en heeft order gegeven om een couvert meer te setten, zeggende aen madame Revel, dat Louis 17 met hun zoude blyven eten.

.....

Dan hebben sy sig al te saemen aen taefel geseten met Louis XVII, die naer eten nog eens ontrent dry quartier met den baron in eene camer a part is geweest.

.....

Tusschen twee vuren.

Den 20 dito, quaemen tot BELLE 700 fransche troupen, met twee a dry stucken canon comende van Doornyk, schier niet wetende waer henen trecken, en aldaer vernagtende. Wy waeren wederom zeer bevreest,

(1) Louis Fruchart, een opstandig conscrit, die zich onder den naam 'Louis XVII' in de streek van Hazebroek aan het hoofd van een bende réfractaires gesteld had. Biek. 1933, bl. 228.

niet anders wetende als sy van Ryssel quamen. Wy wierden zeer benauwt, vreesende van hun eene bezoekinge te ontfangen. Des anderendags passeerde een patrouille van 36 cosacquen door den *Ouderdom*(1), die zeyden datter 2000 gingen passeren; dese tydinge stilde ons gemoed al ist datse niet waer en was, maer alleenelik een list van oorloge.

Dese patrouillen gingen stout over al de frontieren van 't fransche, en 't scheen dat sy een lyste hadden van 't gedrag van alle de mairen alwaer zy passeren moesten; want comende tot MERRIS, den pastor van aldaer vereerde de cosacquen met een glas wyn en biscuiten; de soldaeten vraegden seffens waer Savaete woonde, men toonde hun de woonste, en ingegaen zynde, s'hebben Savaete den carmagnolen dans doen dansen, en vier a vyf hondert francs doen betaelen. Zy vraegden aen eenen herbergier waer den borgemeester woonde, hy zeyde borgemeestere te wesen; maer verstaende dat sulks valsch was, hebben hem met hunne *feulen*(2) lustig burgemeester gemaekt.

.....

Den 21 dito smorgens zyn door den *Ouderdom* gepasseert 36 cosacquen rydende naer POPERINGE, alwaer sy zeer wel hebben ontfangen geweest: men heeft ze eten en drynken aengeboden: het kleyn volk zyn gelopen naer de klocken en hebbense geluyd.

Onsen ouden greffier Druant had sig oock tot Poperinghe laeten vynden, reed met syn peerd onder de bende draegende eene swarte cocaerde op den hoed, en den stock op schouder.

De commisen en de ontfangers van de *droits réu nis*(3) liepen al weg, men smeet af hunne uythang berden, jeder een begon te brauwen en toebak te verkopen etc[a]. alle regten waeren als afgestelt.

.....

(1) Den Ouderdom: gehucht tusschen Reningelst en Vlamertinge.
(2) Feulen of Feurlen: zweepen, geeselroeden.
(3) *Droits réunis*; de onrechtstreeksche belastingen, tol en accijnzen.

Den 27 dito, waeren ook tot NIEUWKERKE 60 gendarmen, zeer de menschen mishandelende, hun slaende dat het jammer om hooren was, en om dieswille, zeyden sy, dat de borgers de cosacquen te wel ontfangen hadden.

Tot MEESSEN deden sy van 's gelycks; en als dan de cosacquen in die plaetsen quamen waer de francoisen geweest hadden, dese hadden nog beter maniere, sy waeren meest altyd gewaepent met eene feule, met lood en yzerdraad gemaekt, en waeren daer in zeer ervaeren om rondom uyt te slaen.

Zy gingen ten huyse van zekeren m. de Zeure practezin tot Meesen, vraegden stracks eten en drynken: *snap, snap*. Zyn meyssen was ongelukelik op den solder, en hy riep altyd; *Francoise, Francoise*! Zy meynende dat hy op de francoisen riep, zeyden dat hy een spits-boeve was, en gaven hem dapper slaegen, tot dat men hun tonde doen reden verstaen: te weten dat Francoise haeren naem was.

Zoo waeren wy gestelt, altyd in gevaer van d'een of d'ander slaegen te krygen, en zomtyds van beyde. Ongeluckige tyden!

Te Reningelst.

Den 28 dito, 's avonds zyn alhier (Reningelst) aangekomen seven gendarmen d'élite te peerde, negen zyn naer Westoultre gereden. Sy wierden bij de borgers gestelt.

Den selven nagt te 1 ure, wiert er geklopt op vele deuren, en een schroomelijk gerugt gemaekt; ons dogte datter een regiment moordenaers op de prochie gekomen was, ik begon my bereyd te maeken, en te bidden: In omni tribulatione et angustia nostra. Naer vele cloppen en getier, men hoordese vertrecken naer den cant van Boeschepe. Men dogte dat het conscryn geweest hebben van de bende van Louis 17, die de fransche soldaeten quaemen defieren.....

.....

Noyt heeft het volk meer moeten lyden als in deze

logementen van twee canten. De cosaquen waeren verre de lastigste, te meer omdat men se nauweliks conde verstaen, ten zy: *snap, snap*, brandewyn die ze dronken als thé. Alwat zy begeerden moest men hun geven, en 't gonne gy niet en hadde, gaen zoeken. Zy fruyteden 3 a 4 pond swyne-spek met veel boter, overgoten daer mede de aerd'appels, daer op brandewyn, dan melk, daer op bier. Liepen boven en onder, en alles wat ongesloten gevonden was, moest ongesloten blijven. 't Was nogtans geraedzaem alles wel te sluyten, want zoo doende, eene weduwe van Wulverighem heeft al haere silvere servicen die sy van haeren broeder pastor gedeelt hadde, gestolen geweest. Elk was kleynen knegt in syn eygen huys.'

.....

De beproeving was nog niet ten einde. Op de Kozakken volgden weldra de Pruisen. De oorlog was nu gedaan, Napoleon onttroond en naar het eiland Elba gevoerd. Doch de bezetting van onze gewesten duurde voort en de soldaten teerden op den boer en..... op onzen koster die zwijgend veel moest verdragen, doch zijn hert wist te luchten in de bladzijden van zijn Dagboek.

De Pruisen hij den koster.

'Den selven dag (1 Mei 1814) kreegen wy tydinge datter alhier zouden aengekomen hebben 1200 pruyssensche om den 2^{e} dito te vernagten. Men sloeg twee beesten jegens hunne comste. en al die logement had den mogten een pond vleesch par hoofde gaen haelen, die niet veel beteekende; ten twee uren naer noen quamen die heeren aen, en verdeelden sig in hunne gezette plaetsen, en seffens wiert een yder gewaer dat hy syne meesters in huys had, moeylik, lastig, noyt te vreden, altyd roepende om drank, bezonderlik brandewyn, waer af zy meest al zeere oogen hadden. Ik had voor myn deel ses sulke maeten, te weten dry officieren en dry knegten, dese waeren nog de byzonderste cnaepen om brandewyn te suypen in groote

glaezen, en bier ondertusschen, zoodat myn huys aen eene herberge gelyk was. Onder dese was een chyrurgyn major, gheel den agternoen quamen de soldaeten naer hem gelopen, bleven drynken met de andere. Eenen cleermaeker vande troupen comt in myn huys eenige cleederen vermaeken voor d'officieren, dezen bleef theyren en smeyren, zoodat men my van twee canten schoon het vel afstropte. 'k Had veel etens, wy hadden nog geen calanten gehad, maer alles wiert opgeschuymt, byzonderlik in den keuken, deze verslonden alles, niemand zoud'et, gel oven, men moet de ondervyndinge daer af hebben. De boter plaesterden sy zoo dik dat sy in eene hofstede met 8 ses pond boter geeten hebben. 'k Had goed bier. d'officieren spogen dit op den grond van de camer, vraegden wyn met soldaetebeleeftheyd, zy waeren sulks al aengezegd wie datter wyn hadde, en had men geweygerd, daer waeren slaegen te verwagten. Wat ellenden, wat quaelen!!

's Avonds sy vraegden aerdappels met boter zonder azyn, leyden die op hun tallioor. morselden die en goten daer boter over datse swommen; en de dwaele van de tafel geleek eenigsints aen de schorte van den olie-slaeger, Moesten nog eens wyn hebben. ondertusschen twee van dese conden spelen op myn forte piano, speelden en dronken, een nieuwe bottellie ontstopt hebbende vraegden my om een stuck te spelen, twelke ik uyt beleeftheyd dede, en besig zynde. een voor een gyngen stillekens agter mynen rugge en dronken den bottel suyver uyt; den chyrurgyn-major viel van de bank en men moest hem in syn bedde draegen.

Den 3^{n} dito was men van 3 1/2 op de been om ten 5 uren te vertrecken, men vloog aen den brood cant en den snap, men boterde duym-dikke, staken vleesch in een lederen sak, en moesten elk een halve flessche brandewyn hebben om langs den weg te drynken! 'k Miek hun een blyde reverentie in 't vertrekken, al is 't dat ik wist dat sy mynen cleerbor-

stel in handen hadden om noyt meer wederom te brengen.

.....

Den 5^{en} en 6^{en} dito zyn de Fransche uyt Ipren, Veurne en Nieupoort, jmmers uyt gheel het land vertrocken, laetende veel schrikkelicke gedenkteekenen van hunne schelmeryen..,'

Confituren van Vlaanderen.

De Middeleeuwen kenden alle soorten van 'confijt', droog in suiker bewaarde vruchten, 'confituren'; daarnevens ook nat ingelegd fruit en fruitsappen in den aard van onze gelei, jam en marmelade.

Uit Vlaanderen werd confijt uitgevoerd naar Frankrijk; onze waar had er niet steeds een goede faam, zij gold er als vervalscht, zoodat de wethouders van Abbeville (Somme) in 1459 het noodig oordeelden de koopers te waarschuwen. Hun vermaning luidt als volgt: 'Dat niemand confijten van Vlaanderen verkoope als ze van geen fijne suiker zijn, want ze zijn vervalscht en vol stijfsel, en degenen die ze voor goede koopen, zijn bedrogen.' (Oorspr. tekst: 'Que nul ne vende *confiture de Flandres* se elle ne sant de fin chucre, car elles sant faulses et plaines d'amidon, et en sant cheux qui les accatent pour bonnes décheux.')

V.

Durst lijk een peerd. - Een schoonen durst.

- 'k Heb durst lijk een peerd! d.i. een geweldig grooten dorst. Wevelgem. Elders hoorde ik: 'k Heb durst genoeg om een peerdebak leeg te drinken. Roeselare.

'Een schoenen durst' is iets anders, dat is: wel kunnen drinken: 'Louis heeft altijd een schoonen durst' . Ofwel, als men iemand op een partijtje uitnoodigt: '... en breng maar een schoonen durst mee!' - 'Droogvisch, dat is best van alom weer een schoonen durst te krijgen'. 't Komt ook in de zeispreuk: 't Is jammer van mijnen schoonen durst, zei Koben en hij moest water drinken.

Wevelgem. J.M.

- Hij heeft *een okkernoot ingeslokt*. Gezegd van iemand met een kelebeier die leelijk uitpuilt. Hooglede.

S.P.

Priaal
De lotgevallen van een oud parament.

HET woord Priaal, dat in onze kerkinventarissen van 1500 en 1600 veel voorkomt, werd besproken in Biekorf 1934, blz. 284. Op 't eerste gezicht zou men zeggen: latijn. Maar 't woord is niet te vinden in Latijnsche glossaria. Onze Kiliaen kent het wel, en verklaart het als volgt: een lichte, gestreepte neusdoek. Dat is iets, maar toch weinig. We kunnen meer halen uit de oude teksten zelf. Biekorf geeft een dubbele reeks citaten: de eerste brengt het Priaal in verband met den abtsstaf, de tweede verwijst naar een gewone parochiesacristie en daar, een keer ten minste, naar de monstrans. Biekorf is heel voorzichtig in zijn besluiten - minder kan men niet verwachten van ‘een leer- en leesblad voor alle verstandige Vlamin gen’ - maar, zooals te voorzien was, kloppen die voorzichtige gissingen met de werkelijkheid. Of daaromtrent.

I. Het Priaal bij den staf.

Een inventaris van Ter Doest (± 1560) spreekt van ‘twee zilveren crootsen... met dry prialen’. Dit kan geen overtrek of schutkleed zijn, want deze worden afzonderlijk vermeld. En men besluit: ‘Zou priaal hier niet de liturgische mappula of mantile zijn, waarmede de staf aan den prelaat aangeboden wordt?’

De huidige practijk is dat de dienaar, die in de pontificale diensten voor den staf zorgt, een humerale of schouderdoek draagt, waarvan de losse uiteinden hem op de borst neerhangen, en waarmede hij den staf grijpt. Maar dat is niet ons priaal. Het priaal is een kostbare, doorgaans rijk versierde en geborduurde doek, die aan den knoop of aan de volute van den staf gehecht is, en oorspronkelijk om practische redenen in gebruik kwam. Zoolang de staf uit eenvoudiger materie - hout of ivoor - werd vervaardigd, was zoo'n doek

overbodig. Men kent het rijmpje: ‘Au temps passé du siècle d'or: - Crosse de bois, évêque d'or; - Maintenant, changeant les lois: - Crosse d'or, évéque de bois.’ Maar eens dat de staf uit edelmetaal werd vervaardigd, moest hij hij met een doek gevat worden om zijn glans te bewaren. Zie maar hoe onze goudsmeden hun kostbare waren behandelen, wanneer zij deze hun klanten aanbieden. Er is geen midden waar de oude gewoonten taaier blijven voortleven dan het kerkelijk midden. Let er eens op hoe de kerkvaten van edelmetaal - kelk, ciborie, monstrans - met doeken worden bekleed en met doeken worden gegrepen. Het kunnen kostbare zijden doeken geworden zijn, met kunstig borduursel; zij kunnen later een zinnebeeldige beteekenis hebben gekregen; maar oorspronkelijk was er dat alles om de practijk, en om de practijk alleen.

Ook voor het stafpriaal is deze vervorming van nutszaak tot luxevoorwerp goed na te gaan. De oudste documenten - miniaturen; schilderijen en beeldhouwwerk - toonen ons een stuk eenvoudige stoffe, dat aan den knoop is vastgehecht en met een bevallige drapeering langs de schaft neerhangt. Later wordt alles bezaaid met stikwerk, zelfs het los neerhangende uiteinde, dat toch ietwat van de oorspronkelijke smijdigheid zal blijven bewaren. De versiering is rijker op het bovenste stuk, dat algauw evolueert tot een stevige, onplooibare driehoek, met zwaar borduurwerk, dat denken doet aan drijfwerk. Feitelijk zijn er prialen bekend waarvan dat bovenstuk van edelmetaal was.

Het stafpriaal is zoowat overal in gebruik met de jaren 1200. We vinden het in Italië, Spanje, Frankrijk, Engeland, Duitschland, en ook in de Nederlanden. Het wordt gebruikt zoowel door bisschoppen als door abten. Maar met de jaren 1500 is het bij de bisschoppen in onbruik geraakt, behalve in Zuid-Westelijk Duitschland. Zij die den dom te Trier of te Mainz hebben bezocht, zullen zich wel de praalgraven herinneren, waarop de keurvorsten staan afgebeeld in vol ornaat, met het priaal aan den kromstaf. Maar dat is een uitzondering.

En waarom lieten de bisschoppen het priaal weg? Eenvoudig omdat het een soort dubbelganger vormt met de pontificaal handschoenen. Men kan opwerpen dat het

Priaal aan den bisschopsstaf. S. Niklaas; schilderij door J. Provoost (?), eerste helft der XVIe eeuw. Stedelijk Museum te Brugge.

gebruik van deze handschoenen zeer beperkt is... door de wetten: de prelaat neemt ze maar in zeldzame gevallen, als hij met het kazuifel is bekleed. En thans worden

die voorschriften nauw gevolgd. Maar vroeger was men niet zoo formalistisch, zooals we uit documenten en oorkonden kunnen leeren. De regel schijnt wel geweest te zijn: *quantum potes tantum aude*. Mgr d'Arenbergh, de laatste bisschop van Ieper, kleedde zich heel plechtig met koorkap, handschoenen, mijter en staf, wanneer hij in zijn parochies op bezoek kwam. En de menschen vonden dat schoon, en dachten dat het zoo moest.

Bij de abten is de toestand anders. Van rechtswege dragen ze den staf; slechts door bijzondere vergunning krijgen ze 't gebruik van de pontificalia, waarbij de handschoenen behooren. Wel is, op onze dagen, die bijzondere vergunning zoowat algemeene regel geworden, maar deze toestand dateert slechts uit de jaren 1600. Wanneer de bisschoppen het priaal weglieten, werd dat door de abten nagevolgd. De eeuwige geschiedenis van ‘de kleine gaarne groot’. Of, zooals Mgr Sentroul dat zeide - hij sloeg altijd nagels met koppen en pakte graag uit met La Fontaine - la grenouille qui veut se faire aussi grosse que le boeuf. Ja, maar zij die in de Kerk de wetten maken of helpen maken, dat zijn juist de bisschoppen. En bisschoppen zijn ook menschen, en blijven begaan met hun echte of vermeende voorrechten. Geen priaal meer gebruiken ging, buiten Duitschland, voor een bisschoppelijk privilege door... en het gevolg ervan was dat men de abten verplichtte het priaal te behouden.

Een der eersten om deze verplichting in te scherpen was de heilige bisschop van Milanen, Karel Borromeus. En hij schrijft het voor - het zijn z'n eigen woorden - om de bisschoppen te kunnen onderscheiden van de abten. Juist het onderscheid dat de abten wenschten te zien vervagen en verdwijnen. Maar de bisschop van Milanen was in groot aanzien en van grooten invloed op de kerkelijke wetgeving die, in zijn dagen. voor het eerst stelselmatig werd gecodificeerd. Zijn particuliere verordening werd door de algemeene kerkelijke voorschriften overgenomen, en tot twee keeren zal de Romeinsche Congregatie voor kerkgebruiken de abten

verplichten het traditioneel wit velum of priaal aan den staf te binden. Den eersten keer was dit in 1659 - dat is oude geschiedenis - en waren de meeste abtelijke staven al zonder priaal; den tweeden keer, in 1847 - nog geen honderd jaar geleden - waren ze 't zeker alle. En ze zijn het gebleven. *Nihil leges sine moribus*. Al wat er van overgebleven is, is hier en daar een staf met een decoratief vlottend priaal bij het abtelijk wapenschild. Dat staat deftig en schoon.

Priaal aan den abtsstaf. S. Benedictus. Beevaartprintje van de abdij Weingarten (Beieren), XVIIe eeuw.

Het is zeker dat de abten het priaal lieten varen om beter te gelijken op prelaten van hoogere rang. Maar dat ging niet zonder strijd, noch zonder geschrijf. En daar men de oorspronkelijke, historische beteekenis van het priaal volledig scheen vergeten te hebben, legt dat twistgeschrijf den nadruk op de ‘symbolische’ beteekenis. Dat is de gewone gang van zaken: waar de wetenschap verwaarloosd wordt, klampt men zich vast aan symbolisme.

De eerste die zich aan die mystieke verklaringen bezondigde zal wel onze Nederlander geweest zijn, de

vrome en geleerde proost van Affligem, Benedictus van Haeften († 1648), in zijn *Disquisitiones monasticae*. Hij haalt er Sint Paulus bij (I COR. IX), die zegt dat de vrouwen een hoofdsluier dragen, tot teeken van onderwerping aan den man. Zoo is het priaal van den abtsstaf een teeken van ondergeschiktheid aan de bisschoppen! Maar, vervolgt van Haeften, er zijn ook 'exempte' abten, die onafhankelijk staan tegenover de

WALBVRGH
St WALBURGA heeft de u'erelt verhaght
Met al haer rijckdom eere en praght
Gilde broers en Susters u'ilt u liefde toonen
en geeft u gilde gelt den heere Sult u loonen

Priaal aan den abdissenstaf. Gildeplaatje van de Confrerie van S. Walburga, in de St Walburgakerk te Brugge (XVIIIe eeuw).

bisschoppen, en die exempten laten het priaal weg. Een mystieke verklaring die een beetje ver gezocht is en niet sterk overtuigend spreekt. Of, zooals ik onlangs heel gevat hoorde zeggen: een van die verklaringen die zoodanig *uit*-leggen dat er niets meer *in*-steekt. Maar het is nog al handig gemaneuvreerd om die exempte abten goe papieren mee te geven. Of de niet-exempten, die toch ook al het priaal hadden laten varen, met zoo'n symbolisme gediend waren, is te betwijfelen.

Het zal wel een verademing zijn geweest voor den

proost, zijn ‘jonglerie’ over een wet, die doode letter geworden was, te kunnen besluiten met de bedenking: *abbatissae hodie habent*, d.i. onze abdissen dragen nog het stafpriaal. En dit is, tot in onze dagen, het gebruik gebleven, althans in de oude kloosters. Zoo te Brugge, in Sint-Trudo en de Godelieve, waar men nog oude prialen met stikwerk kan zien.

In de kerkelijke literatuur vinden we het stafpriaal aangeduid met de iewat kleurlooze benamingen: *velum, mappa, pannus*, of de verkleinwoorden *mappula, paniculus, panisellus*; wat niet meer zegt dan ‘doek’. Al was hij Nederlander, en al woonde hij in een door vlaamsche abdij, toch gebruikt onze van Haeften niet het woord Priaal. Is dat geen reden te meer om te denken dat het een vlaamsch woord is? Want van Haeften schrijft schoon, klassiek latijn. Hij heet ons priaal *sudarium* of *orarium*, d.i. doek om het zweet af te drogen of den mond af te vagen. We denken onwillekeurig aan onze prozaische neus- of zakdoek! Bij van Haeften nemen de gedachten een hoogere vlucht en komt het symbolisme opnieuw aan de eer. Het Sudarium is een symbool van den last en den arbeid die de abten op de schouders drukt bij het besturen van hun kudde. Met zoo'n redeneering begrijpt men minder goed waarom het priaal niet eerder bij bisschoppen hoort dan bij abten: hun last is immers zwaarder en hun kudde talrijker. Andere schrijvers heeten het priaal ‘*lachrymale*’, d.i. een doek om de tranen te drogen, en ze werken de symboliek nog verder uit. In deze onzalige tijden, wanneer de ‘vrije’ abtsverkiezing tot een comedie geworden was, en vreemdelingen en onwaardigen als prelaat van buiten, d.i. van staatswege, werden opgedrongen, zal zoo'n lachrymale voorzeker nog dienstig geweest zijn om tranen te drogen - minder van den stafdragenden hoogen heer dan van zijn onderhoorigen.

(*Slot volgt*.)

M. ENGLISH

Koe en kalf in volkszeg en spreuken
Uit de omstreken van Brugge

LAAT ons ‘de koe bij d'horens pakken’ en maar seffens haar deel geven: want bij peerd en ezel, die hier te voren (bl. 13 vv.) aan de beurt waren, moet ze in den volkszeg niet onderdoen.

Bij vergissing van naam of persoon - ook vermanend om niet te missen -: Er is meer dan één koe die Blare heet.

'k Zal ook eens mijn kans probeeren: G'en weet niet hoe een koe nen haze vangt.

Als ge domweg naar iets kijkt: Ge staat daar te kijken lijk nen hond op een zieke koe. Anders nog: gelijk nen uil op een kluite, - gelijk nen uil door een ankergat.

En als iets traag vooruitgaat: In dien tijd zou een koe kunnen kalven.

Aan iemand met ‘geen’ manieren of met koeiwachtersmanieren zal men vragen: Kom je van bachten de koeie zijn steert dà?

Wie vlucht voor de vlage, zegt al lachend: Laat komen dat er wilt, 'k ben met mijn koeien van 't ijs. (Zooveel als: 'k heb mijn schaapkes op 't droge.)

Als iemand het maar aandurft iets voor te doen, de andere zullen wel volgen: Als er een koe heuren steurt opsteekt, ze biezen altemale. Of nog: Als d'een koe zeekt, heffen d'andere huldere steert op.

Buitenlieden zijn gewoon van achter malkaar te gaan ‘gelijk de koeien’: zoo klinkt het ook bij de jongens: Altemale in een reke lijk meulenaars koeien - en hij 'n had maar eene - en 't was een geete.

Wie in zijn staat geen verbetering verwacht, zegt gelaten: 't Werken is voor ons geboren, lijk 't gars voor de koeien. - Voor de vrouwen geldt die andere spreuk: Vrouwenhanden en peerdetanden mogen nooit rusten.

Niemand heeft geerne dat ge op een pijnlijk verleden terugkomt: Ge moet geen oude koeien uit de gracht halen.

Waar er overvloed is, kijkt men niet zoo nauw: 't En komt op geen haar, waar men een koe scheert.

Gebreide stoffen rekken goed: ze rekken lijk een koeschoone.

Van iemand die maar weinig werkt: Hij mag wel dat doen, hij 'n geeft maar die melk. - En dat is al de melk die ze geeft op nen dag!

En een groote luide prater steekt niet altijd veel uit: Een koe die veel burrelt, en geeft maar letter melk.

Als iemand te veel schoone lessen geeft aan 't jong volk, dan klinkt het wel eens: De koe vergeet geern dat ze kalf geweest is.

En van iemand die geen gebenedijde letter Fransch kent: Hij spreekt Fransch, lijk een koe Spaansch.

Hoe geweldig iets op de zenuwen werkt:

't Is om er hoorndul van te worden.

Van geweldige ‘burrelaars’:

Ze tuiten gelijk een noordsche stier.

Een harde stijf kop is: een stierkop.

Dorpskinderen zouden zich doodloopen als ze iets van rood dragen bij 't naderen van een stier.

Niet te hard aan iets trekken of: 't Is gelijk aan een koestring dat ge trekt!

De koeiwachters bleven trouw aan hun eeuwenoud refreintje. - Klakkend met de zweep en zingend dat het weergalmt langs dreven en kanthagen:

alle a lite, alite alow
alle a lite, alite alow
allee alow
lite kom gauw,!! - (lang gerokken)

Durvers van knechtjongens uit het dorp zongen hen spottend na:

alle a lite alle a low
alle a lite alle a low
De koeiwachter krijgt de schijte
allee alow.

Ze roepen hem ook achterna door de holle hand:

Koeiwachter dikvel
Hoe verre (hooge) zit de zunne wel?
Drie uren in 't ronde
Slaat den boer een stok op zijn konte!

Ze zeggen dat het ‘tegen regen’ is als de koeiwachters elkaar tegenroepen in de verte.
In de stad worden de koedrijvers (die de koeien in groote kudden naar de markt brachten) ook achterna geroepen:

Koetje, koetje Blare
trekt hem bij zijn hare
trekt hem bij zijn steert
dat hij van de trappen scheert.

't Gebeurt ook wel, als meisjes ruzie hebben onder 't spel, dat er een vredelievend meisje kalmeerend tusschen beide partijen optreedt. Ze wrijft al klakkend de handen, en zegt:

Scheên van de wet
is koeivet.

In de ronde spelen ze van:

Marietje moet ge geen koetje hen
Alle Marie Katrien, Katrien... enz.

of:

Blende Jan
Spring maar an
Blende koe
Spring maar toe
Zoek naalden - zoek spelden
zoek menschenvleesch

Het oude schoolrijmpje blijft nog in de mode:

Plakke (in het handje)
'k ga naar de markt
om een koetje enz,

De kleintjes tateren ook van:

Koeitje beu, eu
Pietjeveugele enz..,

Een variante voor: Van takjes komen er boompjes, is:

Alle kalvetjes worden koetjes.

En van kinderen sprekend: het woord tot kinderen gericht, dat van toepassing is voor de aanwezige volwassenen, dat heet:

Een preek voor de kalvertjes dat de koetjes het zouden hooren.

Een spreekwoord zou oud als de strate: 't Is te laat de put gedolven als het kalf verdronken is. Als dubbelganger: 't Is te laat den stal gesloten als het peerd gestolen is.

Wie op trouwen staat, wordt nogal dikwijls beknibbeld; elk weet iets van: past die kous wel op dat been?

Het antwoord is algemeen bekend:

De liefde is blind, zei 't ventje, en hij kuste zijn kalf door een doornhage.
Hoe onnoozel weg er iets kan gedaan worden!...:

't kalf keek door de doornhage en 't wist niet, dat zijn tote gekrabbeld ware.

Ook gewoon weg gezegd: Hoe gij nuchter kalf!
De bijbel komt ook van pas in:

Kalf van Mozes.

Waarom ze zeggen: 't kalf van Mozes had een sterretje?
Een boerelummel die flauw doet, heeft kalvermanieren of hij doet zoo kalverachtig.
Van iemand die ‘te dom is om hooi te eten’:

Hij is zoo dom als 't achterste van een kalf.

Als ge er onverschillig van door trekt, zonder u om het overige te bekommeren:

Ze scheidt er van, gelijk blare van heur kalf.

Een veerze staat hooger in de achting van 't buitenvolk. Een boer die zijn dochter in 't klooster bracht, zei tegen Moeder Overste: 'k Levere u mijn beste veerze.
MAGDA CAFMEYER

Uit den ouden taalschat.
Hinckepincken - hikkepatjikken.

PATER Jan David gebruikt veel vergelijkingen in zijn schriften. Hij kent echter de Latijnsche spreuk ‘Omnis comparatio claudicat’ en vermaant zijn lezers dat ze zijn vergelijkingen niet al te zeer mogen uitpluizen. ‘Men moet voor seker weten, dat de ghelijckenissen niet altijdts op alle sijden recht gaen en moeten, sy meughen, ende moeten in sommige dinghen *al hincke-pinckende* te cort comen, ende ontbreken, anders en soudet gheen ghelijckenisse sijn’. (Kettersche Spinnecoppe, gedrukt te Brussel in 1595, bl. 186).
HINKEPINKEN, d.i. over twee kanten hinken, fr. aller

clopin-clopant, staat bij Kiliaan geboekt met een tweede beteekenis: rondspringen op één been, *hinkelen* of *hinkepatinken* zooals ze in 't Oostvlaamsche het hinkspel noemen.

Inde 17e eeuw wordt *hinkepinken* meermaals door onze schrijvers gebruikt: ‘Ick suckel hier, ick duysel daer, Als off ick vol gedroncken waer. Ick *hincke-pinck*, ick vall'om verr'’ (De Harduyn). ‘- 't Geselschap *hinke-pinkte* als klonterpootige. hanen. - Dat de versen *hinke-pinken*, komt, of bij gebrek aan een been toe, of door 't lang reisen’. Ook het woord *hincke-pinck*: mankepoot, is in gebruik(1).

Ons Wvl. hikpatik en hikkepatikken vinden we reeds in de verzen van den Bruggeling Vossius (1679), aangehaald door De Bo:

> Een kinder-bitebauw, een waggelvoet, syn ganck
> Die ghing al hick-patick aen beyden syden manck.
> .....
> Hier loopt eenen hickpaticken;
> D'ander scheef-beent; dezen gaet
> Slingher voeten achter straet;
> Desen springht te vroeg op krieken...

Vercouillie beschouwt *hikkepatik* als een schertsende verdubbeling van den stam van *pikkel* (Etym. Wdb. onder Hittepetit). Het Wvl. is toch *pekkel* en daaruit zou men een verdubbeling *hekkepatek* verwachten? Hij zit altijd met zijn pekkels in den weg. Met zijn pekkels omhooge liggen. Hij zal geweldig moeten pekkelen om bij tijd aan te komen. 't Manneke pekkelbeende er naartoe.

Zou hikkepatik niet door denasalisatie ontstaan zijn uit: hinkepinken, met *pa* als bindlettergreep van twee klankrijmende woorden? Zooals anders nog voorkomt: heisterpakeister (wijsterkapeele); vgl. Loquela s.v. Kokkebrokken. Hikkepatikken zou dan een spelende vorm zijn nevens (een niet voorkomend) hikke-pikken,

(1) A. de Jager. Woordenboek der Frequentatieven, col. 214 (Gouda, 1875).

uit het oude hincke-pincken? Reeds -*pinken* in hinke-pinken wordt door Franck-van Wijk als een niet afzonderlijk bestaand rijmwoord op *hinken* beschouwd. Het Westvlaamsch heeft er wild op voortgerijmd in hikke-pa-tik, hikpatikken, hikpetjek, hikkepatjikken. Dit woord is een prachtige wildblomme zooals zooveel andere, als hellekapelle, holderkabolder, tillematooien, helleberdelle. Guido Gezelle zei reeds dat het een lust is daarin te zoeken - zelfs als men het speur daarvan niet wijs wordt!

A.V.

Boekennieuws

PHILEMON SABBE. *Beelden uit mijn Kinderjaren*. Eerste Deel. Detroit (Michigan), Gazette van Detroit, 1943. In-8, 70 blz. Met illustraties.

De Schrijver is een Stadenaar (geb. 1901), de jongste van achttien. Door den oorlog in 1914 uitgedreven geraakte hij, over Engeland, in Amerika waar hij zijn weg gemaakt heeft: hij bekleedt heden een voornamen post in de magistratuur van Detroit. In de bekende 'Gazette' heeft hij nu en dan een schets geschreven over zijn jongensjaren te Staden: deze 'Beelden' vielen zeer in den smaak van de Vlamingen in de Vereenigde Staten en Canada. De Schrijver heeft een eerste reeks schetsen in dit boekje bijeengebracht. En hij vertelt, in een springlevend en kleurig Westvlaamsch, van de bewaarschool, van de pijp en de pijpengilde, van het hagemuiten, van de kerk en de kermis, de processie en de volksdevotie, van Saaten Kolle en Saaten Six en Bruunten Orisse en andere volkstypen. Luim en leute en ook eens een tikje weemoed geven den toon aan. De schrijver moet Streuvels, Claes en Warden Oom gelezen hebben, die hier en daar eens den kop uitsteken.

Dit boekje verdient hier nog vermelding om een bijzondere reden: een Vlaamsche vriend van den Schrijver zegt in een Voorwoord dat deze uitgave 'het eerste Vlaamsch boek in Noord Amerika' is. Hiermede zal wel het eerste 'letterkundig' boek bedoeld zijn.... en dus: leve Westvlaanderen en leve de Stadenaar die aan de kop zal blijven van de Vlaamsche letteren in Amerika.

A.V.

Mengelmaren

God geeft dat 't al leeft.

God leeft die 't al geeft. - Die spreuk, hoort ge nog veel alhier, als men in 't nauwe zit en toch een blijmoedig vertrouwen wil behouden.

In zijn Dagboek (Hs. VII, bl. 71) schrijft de Iepersche korenmeter Augustijn van Hernighem in het jaar 1592 van den schoonen oogst dien men mag verwachten: als er nu maar geen onweer komt! het ware een echte ramp! '*Maer Godt gheeft dat al leeft*!' voegt hij er aanstonds bij om zijn vertrouwen te versterken.

Zou dit de oudere vorm van onze spreuk niet zijn? De zegswijze is omgekeerd, zooals meermaals met spreuken gebeurd is. Om maar op een voorbeeld te wijzen. 'Loontje komt om zijn boontje' zeggen wij nu, terwijl de oude vorm van deze spreuk omgekeerd was: 'Boontje komt om zijn loontje'.

A.V.

Haantjes.

Biekorf 46e jaar, 1940-45, bl. 131, geeft enkele woorden over 'oorlogskost' en daar lees ik: 'Ze verkoopen de haantjes (ingelegde kleine mossels) zonders bons. Brugge'

Ik meen dat de beteekenis van 'haantjes' hier verkeerd is gegeven. Inderdaad, gedurende den oorlog kocht mijn vrouw - ik was er bij - niet ingelegde haantjes. De diertjes bevonden zich dus nog in hun schelp. Welnu, deze schelpen zijn dezelfde die de kinderen op het strand zoeken en waarmede ze graag spelen. Er zijn er van alle grootte, alhoewel meestal van denzelfden vorm. Om die haantjes te kunnen eten, moeten ze bereid worden gelijk de mosselen; maar dan nog, alhoewel ze eerst gespoeld en herspoeld waren, en dan opengekookt, staken de schelpen vol zand. Het is nu best mogelijk dat haantjes en mosselen tot dezelfde soort schelpdieren behooren, hoewel de schelpen oneindig verschillen. Maar als kost..., zelfs oorlogskost... zal ik er maar niet van gewagen.

M.S. Brugge.

- Welk is de wetenschappelijke benaming van die haantjes? Onder de Lezers van Biekorf is er wel een kenner die den vinger zal opsteken en nu verder bescheid geven?

B.

FRANKEN BAF.

Als men ziet van gebuurs dat zij bijbrengen voor een rijken maaltijd, een smulpartij, een buikvulling: ''t Zal er franken baf zijn!' zegt men hier. Zedelgem.

M.L.

Loquela heeft deze zegswijze reeds aangeteekend voor Oostende: 't Zal er van den avond weer franken baf gaan zijn....

Baf is in de Vlaamsche streektalen algemeen bekend voor: *eten*. Dat is geen baf. Hij is voor den baf. Hij houdt van den baf d.i. een lekkere, rijkelijke beet. BAFFEN is veel, gulzig of smakelijk eten: Ik heb daar goed gebaft. Ziet hem eens baffen. (Schuermans e.a. Idiotica).

FRANK is: vrij, onbelemmerd, geweldig, bijkans overmatig groot, geildig (Loquela).

Franken baf gelijkt wat op het verouderd fransch *repue franche*; wie weet of hier, in het grensgebied, het eene op het ander niet heeft ingewerkt?

B.

De Vlamingen en de ark des verbonds.

- Vroeger hoorde ik eens zeggen, sprekende van Vlamingen in 't verleden: Zij waren van geen kleintje benauwd, de Vlamingen; zij hebben de Arke des Verbonds gestolen. - Waar en wanneer dan? vroeg ik. - Ten tijde van de Kruistochten: maar waar ik dat gelezen of gehoord heb, weet ik niet meer. Zoo was het antwoord. Heeft mijn zegsman dat misschien gedroomd? of heeft hij mij iets op de mouw willen spelden?

J.H.

- Uw vriend kan wel ergens gelezen hebben dat de Kruisvaarders bij de plundering van Constantinopel in 1204 de Ark des Verbonds zouden geroofd of vernield hebben. En onze graaf Boudewijn en andere Vlamingen namen deel aan dien tocht en de plundering in de Grieksche hoofdstad. Byzantijnsche schrijvers beweren inderdaad dat de Ark des Verbonds, samen met heel den tempelschat bij de inneming van Jerusalem in het jaar 70, in de handen viel van Titus: deze zou de Ark en veel andere Joodsche relikwieën aan Byzantium geschonken hebben. En aldus zou de Ark des Verbonds, samen met Mozes' tafels, in den tempelschat van de Aya Sofia terechtgekomen zijn. Deze Grieksche overlevering is niet ernstig gegrond; het is genoeg bekend dat de Grieken al de mogelijke en onmogelijke relikwieën naar eigen maaksel in omloop hebben gebracht. Dit is ook het geval met de Ark des Verbonds. Volgens de Joodsche overlevering immers, heeft Jeremias, bij de verwoesting van den tempel door de Chaldeën, de Ark des Verbonds naar een holte van den berg Nebo gebracht; na de ballingschap was zij spoorloos verdwenen, zoodat het Allerheiligste in den nieuwen tempel van Herodes leeg stond. Titus kan hier dus geen Ark gevonden hebben, tenzij in de verbeelding van de

latere Grieken. En onze Kruisvaarders - Vlamingen of andere - kunnen uit de Aya Sofia niets meer dan een Grieksche ‘namaak’ van de Ark des Verbonds meegenomen hebben. B.

Een bette krijgen.

- Hij heeft een bette gekregen! d.i. een beele: zijn verloofde heeft hem laten zitten. (*Bette* - geit). De volgende dagen werd er dan gescherminkeld met potschijven en pottebuizen. Men zegt ook: Hij heeft een geete gekregen. Staden.

Wat is vasten?

Het bekende antwoord in den ‘wilden catechismus’ is: ‘Zeven stuiten eten en achter d'achtste tasten’. Hooglede. Elders zijn het zeven *boterhammen* (Kortrijk). Te Brugge luidt het: Vasten is zich wachten van zeven boterhammen en een kaste. (Kaste = korst).

En hoe klinkt dat elders in de streke nog?

P.V.

Zantekoorn.

- Op éénen nacht zwegen al de puiden.

Wordt gezegd door iemand die door onverwachte lukslag al de anderen plots tot zwijgen en eerbied brengt.

- De kin buiten 't water hebben.

D.i.: afzonderlijk, op zichzelf kunnen leven en ouders en andere kunnen missen.

- Heeft hij al de kin buiten 't water, ja? Roeselare.

- Zijn oogst staat nog buiten.

D.i.: hij is nog niet buiten gevaar, dat hij maar oplette, zijn rekening is nog niet geëffend. Oostnieuwkerke.

K.D.B.

Snuisterkraam ten dienste van onze Lezers.

Een Lezer zoekt: Annales de la Société historique... d'Ypres et de l'ancienne West-Flandre, Deel VII (van blz. 1 tot blz, 184) en Deel VIII (volledig).

Nog gezocht: Hugo Verriest. Twintig Vlaamsche Koppen, het tweede deel der uitgave J. De Meester, Roeselare 1901.

Inlichtingen langs onderstaand adres.

[Nummer 3]

Vastengebruiken

NA het aflezen van de vastenbulle, bespreken de menschen, telken jare van her, de oude vastengebruiken. Zij, die er weinig of niets van afweten, zouden dit jaar wel durven tegenpruttelen: ‘Wadde, moeten we nu algins den Vrijdag vleesch derven? Een mensch is dat nu heel ontwend met den oorlog!’

En werkelijk, 't schijnt alsof veel van die oude geplogendheden nu voor goed tot het verleden behooren. Zelfs van de ‘Sluitertjesdagen’, welke vastenavond voorafgaan, weten ze in veel families niet meer te spreken; ze herinneren zich met moeite iets van een *Wuvetjes Zaterdag, Vintjes Zondag, Meisjes Maandag* en *Knechtjes Dinsdag*.

Waar het gebruik nog wel bestaat, is moeder de vrouw de eerste die in de val loopt: in de weer voor het noeneten, merkt ze allerminst hoe die deugnieten van kinderen haar in de gaten houden. Paff! de kelderdeur vliegt toe, en 't is duwen en roepen:

‘Wa' geef je? Wa' beloof je?’ - 't Gebeurt ook wel dat de meester(es) op school ingesloten wordt, en dan is het een uitbundig juichen en tieren omdat die toer gelukt is.

Over die oude vastengebruiken moet ge bejaarde buitenmenschen hooren vertellen: ‘Wel mensch, dat was dan vasten! Dat en trekt er nu niet meer op; ge voelde dan verschil tusschen een vetten dag en een mageren vastendag, en de menschen waren bovendien gezonder dan nu met al die komplementen’.

Op Vastenavond is 't *koekebak*; de temper wordt geslagen in een groote kasserolle: terwebloem met melk, eiers, suiker, een lepel of twee brouwersgist en een snuifje kaneel als ge van een toesmaak houdt.

Fijnproevers weekten een mastel of twee in de melk voor de lichtheid; Zeewersche boeren gaven de voorkeur aan boekweitbloem. Ondertusschen heeft de knecht een armvol ‘schieren’ - gespleten faseel - binnengebracht en een gepast vuur aangelegd. Op den brander - nu van dweersten geplaatst - kan het oude wafelijzer of panne met lange armen, goed heeten; de heete-koeken werden met vier of vijf te gelijk op de groote pan gegoten.

Iedereen, rijk en arm, bakte koeken op dien avond, zoodat het gezegde ‘Arme menschens koekebak en rijke menschens ziekte rieken verre’ voor deze gelegenheid niet paste. Zoodra een klas wafels of heetekoeken gebakken waren, nam elkeen plaats aan tafel en ze beten er maar tot over de ooren in. Aan sommige tafels was er een telloor met warme melk, om de koeken in te doppen; bij welstellende boeren, het Noorden op, was er boter voorzien voor een deel koeken; vandaar het gezegde dat heden nog leeft: ‘Schuif maar bij, vijve met boter en zesse met melk.’

In 't dorp en op een dichtbewoond gehuchte was 't geraadzaam bij tijds de tafel te schommelen, want met 't vallen van den avond kon er een zotte verkleede bende binnenvallen, en dan waren de koeken gaan vliegen. Vrouwvolk in manskleêren: een blauwe

kiel met rooden zakdoek en een haren muts op; mannevolk met versleten jakken, een uitgerafelde rok en een pijpmuts of klakkersmuts op; ze brabbelden een gemaakte tale met ‘rwie’, dievetaal genoemd en 't ging er maar toe van: ‘Gierwie, darwie, karwie, nierwie - gij kunt dat niet’; andere spraken met een hooge kopstem om een geestigheid te zeggen en heel dikwijls om hun gal uit te spuwen voor een gemist lief of een verkropte wraak.

De vasten zette streng in met ASSCHEN WOENSDAG: noch vleesch, noch vet, noch eieren, noch melk; op sommige plaatsen kreegt ge een komme zwarte koffie om te ontnuchteren. De kinderen zagen verlangend uit naar dien dag, dat was eens iets anders: ze kregen appelmoes op de droge boterhammen, maar ze hadden noch veel liever een ‘stuite’ met kandij- of winkelsirope: je kon dat aflekken en roosteren, en dan waren de sneden krakant en naar je tand.

's Voormiddags werden de kasserollen heel zindelijk met zand uitgeschrobd, om alle spoor van vet te verwijderen. Siska Schapers, die wat skrupuleus was, goot er nog een kom kokende water in om te zien of er geen ‘vet oogje’ bovenzwom. Als de boer rond den middag thuis kwam van zijn asschenkruisje, kon hij haar dan plagen: ‘Siska, jong, wat zegt je d'er nu van? d'eieren zijn tóe-gelaten’, en hij steunde op dat ‘toe’. - ‘Wat da' je zegt, al herbergzeever’, grommelde de vrouw. 't Kostte heel wat moeite eer dat Siska de woordspeling begreep. - ‘Maar maak je niet dul, je gaat gij toch geen eiers “open” slaan vandage?’

Het middagmaal werd een half uur vervroegd, want de magen kraaiden van den honger; ge kreegt bijna overal hetzelfde te eten: erwtensoep, aardappelen met een haring van drie cents of stokvisch, en mostaardsaus van water en terwebloem. Ze smulden er niet te min ferm aan, want stokvisch was kermiskost voor de boeren.

Nu nog wordt dit refreintje gezongen:

Bong pataten,
brokken van visch
eten de boeren (bis)
Bong pataten
brokken van visch
eten de boeren
als 't kerremis is.

's Avonds was het *bierpap*: bier gekookt met suiker en met een temper gebonden; en de rest van de aardappelen in de mostaardsaus gestampt. Er waren toen altijd aardappelen op tafel en de boeren zeiden zelf:

's Noens patatten gekokt,
's navonds gedopt,
en 's nuchtens gespokt.

Elken dag van den vasten, dat ze vleesch gegeten hadden, werden de voorgeschreven gebeden luidop aan tafel gelezen: drie Onze Vaders, drie Weesgegroetjes en de Akten. En een keer dat Belletje van Beuzelings, die zeer devoot was, er aan toevoegde: ‘'t Gebed voor ons vleesch’, sprong de boever gestoord recht, snauwend; ‘'k Hèn' der verdomme voren gewrocht!’ en hij trok er voor goed van onder.

Ze hadden 's namiddags ook dikwijls kaantjessause; op de gewone vastendagen werd de gesmolten boter aangelengd met pap, zoodat ze aan tafel lachten: ‘'t Is vandage sause met een kaantje brood’. Was de saus te veel aangelengd met water, dan vezelden ze: ‘Zeg, 't is lewei sause!’

De baas uit de ‘Groene Ridder’ kon maar niet verkroppen dat ze van op den preekstoel aflazen - in 't meervoud -: ‘Eieren zijn toegelaten’. ‘Eieren, eieren’, grinnikte hij dan, dat ze zeggen *één ei*, dat is goed dat de paster een koppel eiers binnenslaat’. Op 't hof te Scheewege aten ze wel een koppel eiers, maar 't werkvolk kreeg maar één ei. De ‘Krulle’ ging zijn ei tegen de deur kloppen. ‘Waarom doe je da'’, vroeg de boer? - Dak er een koppel hadde, 'k zou ze tegen malkaar kunnen slaan’, was het antwoord.

Het vastensermoen werden den Zondag trouw bijgewoond, met dat verschil nochtans dat het jong volk voor afwisseling zorgde. lederen Zondag trokken ze naar de vespers op één van de naburige parochies; om maar een paar voorbeelden aan te halen: b.v. te Beernem gingen ze den 1^{en} Zondag naar St. Joris, den 2^{n} naar Oedelem, den 3^{n} naar Hertsberge, den 4^{n} naar Oostkamp en den 5^{n} bleven ze te Beernem omdat de andere parochies hier toekwamen.

Voor de jonge lieden, op hun pieke beste gekleed, was het een eenige gelegenheid om het meilief te kiezen; ze vergaderden gewoonlijk op de plaatse vóór de kerk, en 't was oogjes knippen, vingertje trekken en teentje terden totdat ze op hun schik gekomen waren.

De Moerkerkenaars bleven den 1^{en} Zondag op hun eigen parochie, den 2^{n} gingen ze naar Middelburg, den 3^{n} naar Donk en den 4^{n} naar Sijsele. Al het jong volk wilde den 3^{en} Zondag te Donk zijn, en ze kwamen van uren ver in 't ronde, zoodat men sprak van '*de Jaarmarkt van Donk*'. De pastoor had al geprobeerd - met stille vespers zonder sermoen - om een einde te stellen aan dien grooten toeloop met al die vrijage; maar 'de jaarmarkt van Donk' was en bleef beroemd. De herbergen zaten stampvol na de vespers en er werd gedanst, gevrijd en gezongen:

En hij zette zijn hoedje op zij,
Hij maakte een oogske twee, drij,
En hij zei: Wille gij mij, wille gij mij?
Ba neen ik, zeide zij.

't Refreintje van 'Sophia' was ook gaarne gezongen:

Sophia kon hare. melk niet bestellen,
Ze had te veel nieuws van Pier Sies te vertellen,
Van falderie, lodria
Van Sophia.

Ze zongen toen ook nog van die oude liedjes met herhaling van al de versjes:

Den huisman, den huisman,
En hij deed zijn dochter halen,
En wat gaf hij haar voor het eerste jaar?
Een koe.
En dat koele windeke dat waait daar toe.
2.
Den huisman, enz.,.
En wat gaf hij haar voor het tweede jaar?
Twee kalvert
en een koe.
En dat koele windeke dat waait daar toe.
3,
Den huisman, enz...
En wat gaf hij haar voor het derde jaar?
Drie zwijnen,
Twee kalvers en een koe,
En dat koele windeke enz...

En zoo gaat het voort tot aan het 12de jaar:

Den huisman, den huisman,
En hij deed zijn dochter halen,
En wat gaf hij haar voor het twaalfde jaar?
Twaalf Spaansche honden,
Hun steertje was gebonden.
Elf Spaansche geeten,
Ze staan er al te bleeten.
Tien Spaansche knechten,
Ze staan er al te vechten.
Negen steenen kerken,
Ze hadden maar een deure.
Acht kloeke wagens.
Ze staan er wel te keuren.
Zeven weunsten even lang.
Zes groene deuren.
Vijf vingerlingen rond.
Vier zwanen.
Drie zwijnen.
Twee kalvers en een koe.
En dat koele windeke dat waait daar toe.

Nog een soortgelijk liedje (maar onvolledig) werd met veel geestdrift gezongen:

Wij komen den eersten maand van het jaar
En wat zal ik mijn zoete lief geven?

Een patrijse die vliegt, die vliegt) bis
En een patrijse die vliegt.)

Wij komen den tweeden maand van het jaar
En wat zal ik mijn zoete lief geven?
Twee tortelduiven
En een patrijse die vliegt, die vliegt) bis
En een patrijse die vliegt)

Drie vogelen in den bosch.
Vier zwanen die zwemmen, enz...

Met PASSIE ZONDAG bleef elk op zijn parochie om de eerste kommunie te vieren; en met PALMEN ZONDAG naderen we den vollen ernst en de wijding van de GOEDE WEEK. De ‘jaarlingen’, die maar eenmaal 's jaars de groote kuisch van hun geweten deden, liepen met een ei op, kwestie van die paaschbiechte; niet dat het veel gebeurde, maar ze wisten toch vertelseltjes van iemand die ‘den smoekter’ gekregen had (geen absolutie). 't Was toen ook nog het gebruik dat ze den biechtvader de paaschpenning junden.

Op WITTEN DONDERDAG liepen de kinderen den lochting in om de klokken te zien vertrekken naar Rome.

Als het weder stil was, moest op GOÊ VRIJDAG het vlas gezaaid worden, dan was de vlaschaard vrij van onkruid. Al de klokhennen werden dien dag te broeden gezet op dertien eieren, dat beloofde een goede broeite - te minste als het niet donderde. - Een ei op Goê Vrijdag gelegd kon een heel jaar op een donkere plaats bewaren.

Op PAASCH ZATERDAG kwamen de klokken van Rome terug en de kinderen zochten de eieren tusschen de beierstruiken. De misdienaars waren zeker van hun deel; met de ruttelare en een mandje aan den arm gingen ze van hof tot hof om hun paascheieren. Te Eede, op de grens. gingen ze ook met de ruttelare de menschen in het dorp wekken omdat de klokken stom bleven.

Het was ook niet geraadzaam het wijwater van Paschen te bewaren, want Paaschwater droogt uit; ande-

ren zeiden dat het niet kon bewaren omdat het water ‘bloeide’, zoodat Sinksenwater de voorkeur kreeg.

Met Paschen werden de ‘kofferkleêren’ uitgehaald en kwam iedereen op zijn paaschbeste naar de kerk.

MAGDA CAFMEYER

Honden buyten

Met veel belangstelling las ik de bijdrage daarover in Biekorf (hierboven bl. 1 vlg). Voor de stelling van den Schrijver, dat het opschrift ‘Honden buyten’ te Rumbeke, in pastor Slosse's kerk, en elders in de letterlijke beteekenis moet genomen worden, kan ik nog een bewijs te meer aanbrengen. Toen de bisschop van Ieper, Maarten Rythovius, in 1566 de statuten van zijn kapittel opstelde, vond hij het noodig de volgende bepaling in te lasschen: ‘Volstrekt geen honden medebrengen naar het koor of het kapittel; gebeurt het toch, dan moeten ze terstond verwijderd worden; de heeren die hun honden nog langer zouden medebrengen of in het koor toelaten, zullen een boete van zes ponden betalen ten voordeele van de kerkfabriek en den koster.’ (Oorspr. tekst: Canes nulli in chorum aut capitulum adducantur omnino, sed adducti statim abigantur, ac ipsorum domini mulctentur ad usum fabricae et custodis, si amplius adduxerint vel canes suos ad chorum venire permiserint, poena sex grossorum mediatim ad opus fabricae et custodis applicanda.’ Dit is de 2^{e} paragraaf van de rubriek ‘De generali morum honestate in choro servanda tempore divinorum’ in de statuten van het Iepersch kapittel, nl. de Caeremoniae Ecclesiae Yprensis, door A. Van den Peereboom afgedrukt in Ypriana, VI bl. 412.)

Zoo de kanunniken van het Kapittel zulke gewoonte hadden en met boete moesten bedreigd worden om hun ‘honden buyten’ te honden, wat moet dan in deze tijden het gedrag van de leeken geweest zijn? Het is dus klaar dat het gevonden opschrift ‘Honden buyten’ wel dieren op het oog had en geen ketters.

M. COCLE

Kantteekeningen bij de 'Vacantie-Vertellingen uit het Duinenland'
De Westvlaamsche bundels volksvertelsels (1843-1946)

BIJ het verschijnen van een nieuwen bundel Westvlaamsche volksvertelsels willen we hier een kleinen inventaris opmaken van de verzamelingen volksvertelsels, in onze gouw uitgegeven.

Onder de benaming volksvertelselbundel (sprookjes, sagen of legenden) verstaan we slechts deze vertelsels, die rechtstreeks uit den volksmond werden opgenomen en min of meer nauwkeurig als volkskundig document, in een afzonderlijke uitgave voor het nageslacht bewaard werden. We sluiten bepaald uit dit overzicht alle letterkundige produkten - al werden ze soms onder een misleidende benaming uitgegeven. - die onder den schijn van echtheid, slechts als een ver echo der volksoverlevering weergalmen en in de meeste gevallen heelegansch als een schepping der rijke verbeelding van den letterkundige moeten beschouwd worden(1). Sommige dezer werken of bundels worden nog steeds als onvervalschte traditie aanzien en soms met meerdere eer behandeld dan het echte volksgoed.

Het volksvertelsel werd in alle gouwen van het Vlaam-

(1) Zoo kunnen we bijv. vermelden: J.O. DELEPIERRE, *Chroniques, Traditions et Légendes de l'ancienne histoire des Flandres* (Brugge, 1834); cfr. de beoordeeling van J.W. Wolf in: *Niederländische Sagen*, blz. XIX. HENRY BERTHOUD, *Chroniques et Traditions surnaturelles de la Flandre* (Parijs, 1831); 2e uitg. 1862, onder den titel: *Légendes et Traditions surnaturelles des Flandres*. CAROLINE POPP, *Récits et Légendes des Flandres* (Brussel, 1867). CHARLES DE COSTER, *Légendes Flamandes* (Brussel. 1858). A. BROOKE, *Legends of Bruges* (Brugge, 1910). Aan deze letterkundige werken ware een afzonderlijke studie te wijden.

sche land met voorliefde opgeteekend door talrijke verzamelaars en door onze beste folkloristen bestudeerd: over onzen vertelselschat zijn we heden, beter dan over eenig ander deel van onze volksoverlevering, ingelicht. Hetzelfde verschijnsel zou men eveneens in de naburige landen kunnen vaststellen. Zelfs is het sprookje het troetelkind geworden van befaamde vorschers. over de geheele wereld verspreid.

Bij het ontstaan van het grootste gedeelte dezer bundels volksvertelsels hebben de plaatselijke tijdschriften in velerlei opzicht een belangrijke rol vervuld. Wan neer de eerste zanten van een plaatselijken liefhebber door een tijdschrift worden opgenomen, wordt dit steeds beschouwd als een aanmoediging tot doorwerken. Ook was en is het tijdschrift het bindteeken tusschen de zanters van een bepaalde gouw, soms een vraagboek of een openbare tribune, waarin onderlinge geschillen worden uitgevochten. We zouden het tijdschrift, gedurende den loop van den jaargang - voor sommige in den loop van vele jaargangen - een gedienstigen wegwijzer durven noemen, zooals we het nadien ook, bij een toevallig maar verplicht onderzoek, een doolhof mogen heeten, omdat bij het stilleggen der werkzaamheden, de algemeene inhoudstafel meestal ongedrukt is gebleven!

Het is misschien minder bekend dat reeds, vóór *Rond den Heerd* verscheen, de belangstelling in onze gouw voor de volksoverlevering werd opgewekt. Reeds in de eerste helft der 19e eeuw zijn Westvlamingen met het verzamelen van volksvertelsels begonnen. In het tijdschrift *Kunst en Letterblad* gaf Ferdinand Snellaert van Kortrijk enkele sagen van zijn geboortestad, en ook P. Lansens van Koekelaere bezorgde Westvlaamsche sagen in dit blad(1). In *Wodana*, het eerste volkskundig tijdschrift van onze gewesten, uitgegeven door J.W. Wolf, een Duitscher die te Gent verbleef van

(1) *Kunst en Letterblad*. Gent 1840-43, Antwerpen 1844-45. In 1845 versmolten met *Het Taelverbond*.

1842 tot 1847, werd ook Westvlaamsch volksgoed opgenomen[1].

Groote belangstelling voor de volksoverlevering is er echter in dezen tijd niet. In Vlaanderen immers ontwaakt pas het geestesleven en de leidende figuren, J.F. Willems, Kan. David, C.P. Serrure, H. Conscience e.a. zijn vooral op letterkundig en geschiedkundig gebied bedrijvig. De dichtkunst, een verre rederijkersnagalm, wordt door prijskampen aangemoedigd, in dewelke lauwerkransen en eeremetalen met breede gebaren aan de talrijke mededingers worden uitgereikt.

Het is dan ook begrijpelijk dat de vroegste en belangrijkste zanten alhier door vreemdelingen vergaard, in een vreemde taal worden omgezet en gedrukt. Zoo geschiedt het in de beide boekwerken van J.W. Wolf, *Niederländische Sagen* (Leipzig, 1843) en *Deutsche Märchen und Sagen* (Leipzig, 1845), zoo ook later in het werk over de volksgebruiken in ons land, *Calendrier Belge* (Brussel, 1861-62, 2 dln.) van Baron de Reinsberg-Düringsfeld. Misleidend is zelfs voor ons de uitgave *Deutsche Märchen* van Wolf, want het grootste deel dier zanten zijn uit onze gewesten afkomstig. Daarentegen mogen we deze eerste werken niet onderschatten, ze hebben voor ons steeds de volle waarde behouden van getrouwe documenten uit een tijdperk van pas-ontluikende volkskundige bedrijvigheid.

In West-Vlaanderen wordt de belangstelling voor de volksoverlevering krachtig opgewekt bij het verschijnen van *Rond den Heerd*, in 1865 door Guido Gezelle (korten tijd samen met James Weale) wekelijks uitgegeven en in 1871 overgenomen door Adolf Duclos, die het blad zal blijven besturen, in voor- en tegenspoed, tot in 1890[2]. Gezelle en Duclos vestigen de aandacht op alle

(1) J.W. WOLF, *Wodana, Museum voor Nederduitsche Oudheidskunde*, (Gent 1843) 226 blz. Cfr. A. SCHMIDT, *Het eerste Vlaamsch Volkskundig Tijdschrift in Volkskunde*, 45e jg.. blz. 190.

(2) *Rond den Heerd*. Een leer- en leesboek voor alle lieden, Brugge, 1866-1895, 25 jgn. De uitgave van een inhoudswijzer op dit weekblad wordt door alle Westvlaamsche zanters en zoekers verwacht. Wie begint er mede?

wetenswaardigheden door het volk verteld: sprookjes, sagen, legenden, spreekwoorden, raadsels en liedjes, en moedigen tevens de studie van de Westvlaamsche volkstaal aan. Gedurende 25 jaar blijft het weekblad zijn leuze getrouw: ‘Christen Vlaamsch, terug naar Oud-Vlaanderen met zijn christen gedachten, 't zij geboekt, 't zij levend op de tong van het Vlaamschsprekend volk’[1] zoodat het weekblad van Gezelle-Duclos uitgegroeid is tot een standaardwerk dat de hedendaagsche studie van de volkskunde in Vlaanderen, en vooral in West-Vlaanderen, ten grondslag ligt.

Reeds in den eersten jaargang gaf G. Gezelle enkele goede opnamen van volksvertelsels, die tot het beste behooren van wat in *Rond den Heerd* verschenen is. Na den wereldoorlog werden ze, samen met twee opnamen uit *Biekorf*, gebundeld en uitgegeven[2]. Eerst in 1868 verscheen van de hand van een medewerker aan *Rond den Heerd*, de eerste Westvlaamsche, tevens de eerste Vlaamsche bundel volksvertelsels: *Oude Kindervertelsels in den Brugschen Tongval* van Adolf Lootens[3]. Het werkje is in het Brugsch dialect opgesteld en bevat negen volksvertelsels, acht sprookjes en een sage, en tevens een proeve van dialectgrammatica van het Brugsch opgesteld door Eusèbe Feys, atheneum leeraar te Brugge. Al had Lootens zijn volkskundige bedrijvigheid tot dit ééne werkje beperkt,[4] het ware nog

(1) A. WALGRAVE, *Het leven van Guido Gezelle*, deel I, blz. 135 (Amsterdam, 1923).

(2) *Vlaamsche volksvertelsels, opgeteekend door* GUIDO GEZELLE, *voor 't eerst in boekvorm uitgegeven door* MAURICE DE MEYER. Antwerpen (1920). Latere uitgaven bij De(n) Standaard-Boekhandel, Brussel.

(3) *Oude kindervertelsels in den Brugschen Tongval*, verzameld en uitgegeven door ADOLF LOOTENS, met spraakkundige aanmerkingen over het Brugsche taaleigen door M.E. F(EYS). Brussel, 1868, 83 blz. Een tweede druk verscheen zonder de spraakkundige aanmerkingen en is thans nog in den handel (Brugge 1939, Boekhandel L. De Reyghere, 62 blz. Teekeningen van René De Pauw).

(4) Lootens geniet vooral bekendheid om zijn *Chants Populaires flamands... recueillis à Bruges* (Brugge, 1879; 309 blz.). Ook voor dit werk was E. Feys zijn medewerker.

steeds verantwoord hem, in een tijdstip van onweten schappelijke beoefening der volkskunde in Vlaanderen, den baanbreker te noemen van het Vlaamsche volksvertelsel. Menigmaal komt hij in *Rond den Heerd* aan het woord om jonge zanters te wijzen op de noodzakelijkheid van ernstige en onvervalschte opname.

En het is geen stroovuur. In West-Vlaanderen blijft de belangstelling voortduren. In den voorlaatsten jaargang van *Rond den Heerd* geven twee goede zanters een voorsmaak van volksvertelsels, die ze nadien zullen bundelen. A.J. Witteryck, een Brugsch onderwijzer, beantwoordde met een lijvigen bundel den oproep van den Luikschen hoogleeraar Godefroid Kurth op het archeologisch congres te Brugge. Zijn *Recueil de Contes populaires, de Coutames religieuses et de Superstitions* werd in het Westvlaamsch overgedrukt in de *Annales* van de *Sociéré d'Emulation* te Brugge, en bevat 35 prachtige vertelsels(1). Van Jules Leroy, kapelaan te Staden en later pastoor te Wulpen, medewerker aan *Rond den Heerd* en *Biekprf*, verschenen de bekende *Zeisels en Vertellingen*, die tot op heden door de Westvlaamsche jeugd met onverminderde geestdrift worden gelezen en herlezen(2).

Het is spijtig dat in den bundel van A.J. Witteryck alle gegevens ontbreken over opname en werkwijze, ook bij J. Leroy is dit het geval en deze zanter sprong daarbij zeer losjes om met de opgenomen vertelsels, die hij graag navertelde, d.w.z. verletterkundigde.

Na deze bundels dienen deze aangestipt van A. Vermast, C. Claerbout en Horand (schuilnaam van pastoor Julius Valckenaere(3). Getrouwe weergave is in hun

(1) Ook afzonderlijk uitgegeven te Brugge in 1889. Een gedeeltelijke uitgave van 13 vertelsels werd in 1892 bezorgd. In korten tijd waren beide werken uitverkocht, thans zijn het zeldzaamheden Een nieuwe volledige uitgave verschijnt binnenkort.

(2) J. LEROY, *Zeisels en Vertellingen*, 5 dln, (Tielt-Ieper, 1893-1903; 7e druk, Tielt, Lannoo, 1945, 8 dln.), Om opvoedkundige redenen werden de laatste drukken taalkundig gezuiverd.

(3) A, VERMAST, *Vertelsels uit West-Vlaanderen* (Gent, 1898), 154 blz. 19 Nrs; C. CLAERBOUT, *Sprookjes en Verhalen uit het Thieltsche* (Pittem. 1899), 40 blz., 32 Nrs; HORAND, *Groot Westvlaamsch Sagenboek*. Sagen, oordsagen, vertellingen, heldensagen uit West- en Fransch-Vlaanderen (Roeselare, 1914), 164 blz., 6 Nrs. Dit drietal bundeltjes zijn zeer zeldzaam. Het tweede hebben we nog niet ontdekt. Mogen we van deze gelegenheid gebruik maken om het in bruikleen te vragen aan den Westvlaamschen verzamelaar die het zou bezitten?

bundels niet aan te treffen. Vooral Horand heeft in zijn *Groot Westvlaamsch Sagenboek* gepoogd uit tientallen brokstukken van volksvertelsels oude epische Saga's samen te stellen, zoodat er van de oorspronkelijke opname heel weinig teruggevonden wordt.

Een der merkwaardigste bundels naast deze van Lootens en Witteryck noemen we de *Vlaamsche Wondervertellingen uit Fransch-Vlaanderen*, uitgegeven door priester Gust Lamerant van Ieper[1]. Het bevat 13 vertelsels van éénzelfden verteller, en is in zijn trant het beste dat we bezitten.

We mogen ten slotte niet onvęrmeld laten dat G. Gezelle, J. Leroy, J. Valckenaere en G. Lamerant trouwe medewerkers van *Biekorf* geweest zijn.

Na den wereldoorlog 1914-18 schijnt West-Vlaanderen een dorre heide waarop geen volksvertelsels, ten minste in afzonderlijke uitgaven, meer bloeien.

Want noch Streuvels' *Vertelsels van 't jaar nul*, noch H. Vrielynck's *Brugsche Legenden* kunnen we onder de volkskundig-verantwoorde zantingen rangschikken[2]. *Biekorf* blijft, voor dit tijdvak tusschen de twee wereld oorlogen, de kleine goudmijn. Talrijke vertelsels, vooral sagen, worden er in aangetroffen. En we denken hierbij in het bijzonder op de lange reeks *Fransch-Vlaamsche volksschatten* overgenomen uit het in het Fransch opgestelde handschrift van Mevr. de la Chapelle[3].

Uit dit overzicht mogen we gerust besluiten dat West-Vlaanderen een zekeren rijkdom heeft verworven op het gebied van het volksvertelsel. De andere gouwen van

(1) LAMERANT, *Vlaamsche Wondervertellingen uit Fransch-Vlaanderen* (Ieper, 1911). Een tweede uitgave werd onder denzelfden titel verzorgd door den Standaard-Boekhandel. Brussel, z.j., 104 blz., 13 Nrs.

(2) *Vertelsels van 't jaar nul ten tijde dat de uilen praken*. (Streuvels' Volksboeken; Tielt, 1922). H. VRIELYNCK, *Brugsche Legenden* (Brugge, z.d.).

(3) *Biekorf*, 1922-1936, passim.

het Vlaamsche land zijn overigens met het zanten van hun vertelsels niet ten achter gebleven. Degelijke en ook minder geslaagde bundels zagen het licht, min of meer verantwoord, min of meer getrouw, van Lootens' uitgave af steeds verminderend in waarde ten opzichte van de tegenwoordig geldende wetenschappelijke richtlijnen.

***

Het is dan ook niet zonder genoegen dat we den pas verschenen bundel *Vacantie vertellingen uit het Duinenland* van Paul de Keyser doorgelezen hebben(1).

Deze Westvlaamsche volksvertelsels danken we aan de navorschingen van een Oostvlaamsch folklorist. Tijdens zijn vacantiedagen te Oostduinkerke (1935-40) heeft dhr. de Keyser ze opgezant en neergeschreven, om ze aan zijn kinderen en hun vriendjes tijdens de regennamiddagen te vertellen. Ze werden niet als 'wetenschappelijke' folklore bijdragen opgeteekend en ook niet met dit doel uitgegeven. Het boek is voor de jeugd bestemd, en zoo krijgen alle Westvlaamsche kinderen de gelegenheid een minder bekend gewest op sagenwandeling te verkennen.

Deze *Vacantie-Vertellingen* bevatten 12 volksvertelsels van verschillenden aard. 'Hoe Sporkin, de Jager, meester werd van Duinenland' en 'De opstand der Duindieren' zijn gelocaliseerde dierensprookjes. 'Van Tierlantijn den Paardvisscher en den Roeischaard' is tweeledig: als eerste deel, het vertelsel van 't Visschertje uit de Roo zee, zeer bekend in Vlaanderen, en misschien een der zeldzame sprookjes die nog regelmatig in den volksmond worden aangetroffen; als tweede deel, de verdere lotgevallen van het terug ongelukkig geworden visschertje met den gevaarlijken waternekker Roeischaard. 'Hoe de Abdij van ter Duinen werd gesticht', 'Het Ontstaan van den Hoogen Blekker' en 'De Legende van St. Idesbald' zijn legenden die betrekking hebben met de oude abdij van Koksijde en

(1) *Vacantie-Vertellingen uit het Duinenland* door PAUL DE KEYSER. Verlucht door Denise. Gent. Daphne uitgaven, 1945, 95 bl. (95 fr.).

haar gelukzaligen abt. ‘De Schat van de Patershoeve’ verwerkt eenige verwante gegevens over schatgravers uit de streek en over hun eigenaardige vondsten. ‘Het Doolkruid’ is de ondergrond van een historische sage over een mislukten overval op 't klooster van Ten Bogaerde. ‘De Tempeliers van Nieuwpoort’, kunnen we rekenen onder de best bekende historische sagen van de streek; over de ridders van den Tempel wordt in vele Westvlaamsche gemeenten nog graag verteld. ‘Het H. Sacramentskapelletje te Oostduinkerke’ verhaalt een hostielegende, aan dewelke een kapel haar bestaan dankt. ‘De grondelooze Put van 't Hof ter Hille’ is een variante van een sage aan dewelke dhr. de Keyser reeds vroeger zijn aandacht schonk(1). ‘Van twee rare Pastoors’, handelt over Pastoor Lootens, een familielid van den Brugschen folklorist Adolf Lootens, die dood of welvaart van de Yslandvaarders tijdens hun afwezigheid aan de familieleden kon mededeelen; en ook over kapelaan Mahieu aan wien wonderbare eigenschappen door het volk toegeschreven worden. Dergelijke ‘pasterssagen’ zijn in West-Vlaanderen nog zeer talrijk uit den volksmond op te teekenen en we hopen er later eens een afzonderlijke bijdrage aan te wijden(2).

In dezen bundel vertellingen uit den volksmond, heeft dhr. Paul de Keyser, dunkt het ons, een gezonde oplossing gevonden en een goeden middenweg tusschen de zuiver wetenschappelijke opname en het totaal verletterkundigen van vertelselthema's. Voor alle sagen worden de zegslieden vermeld; had de uitgever ook nog de nota's van den verzamelaar over deze thema's in een kort aanhangsel overgedrukt, dan hadden we met nog meer genoegen dezen jongsten Westvlaamschen bundel verwelkomd en hem tevens een

(1) P DE KEYSER, *Westvlaamsche zanten* in: *Oostvlaamsche Zanten* 1934, blz. 99-108, Cfr. Verder ook in hetzelfde tijdschrift een gedicht over den grondeloozen put, 1937, bl. 13-17, en F. VAN ES, *Nogmaals de Sage van den grondeloozen put*, 1940, blz. 101-105.

(2) Cfr. *De Sagen over Pastoor Lootens* in *Volkskunde* 1938, blz. 39-40.

groote verspreiding en bekendheid in Westelijk Vlaanderen toegewenscht. De uiterlijke verzorging is keurig, de verluchting door een jeugdige laureate van de Gentsche Academie is sober en geslaagd. Onze kinderen zullen aan dit werk met echt volkskundigen ondergrond, meer genoegen beleven dan aan de bundels vertelsels, uit onze en ook uit buitenlandsche verzamelingen door bekende auteurs naverteld, die thans door enkele Vlaamsche uitgeverijen in record-tempo in den handel worden gebracht.

H. STALPAERT

Een volksliedje op de spotnamen van eenige Vlaamsche steden

IN een band met stukken van den meest uiteenloopenden aard, getiteld *Miscellanées Bruges* en bewaard op het stadsarchief van Brugge, steken drie papieren bladen van ongeveer 16,5 cm. hoog bij 16 cm. breed, waarop een volkslied over de spotnamen van eenige Vlaamsche steden staat aangeteekend. Naar het schrift te oordeelen, werd het stuk waarschijnlijk rond het midden van de verleden eeuw geschreven, tijdstip waarop ten andere de band zelf schijnt samengesteld geweest te zijn.

In dit lied worden achtereenvolgens vermeld de steden Brussel, Antwerpen, Leuven, Mechelen, Gent, Brugge, Ieper en Aalst. Met uitzondering van de laatstgenoemde stad is aan ieder dezer plaatsen een geheele strophe gewijd, waarin gehandeld wordt over de spot- of bijnamen van de voormelde steden. De Brusselaars worden er edellieden genoemd, de Antwerpenaars sinjoren en dragers van pane broeken. De Leuvenaars heeten petermannen en drinkebroers (bierbollen). De Mechelaars en de Bruggelingen zijn zotten, de eersten daarenboven maanblusschers en van de laatsten wordt ook gezegd, dat zij mooie meisjes met lange beenen hebben.

De Gentenaars zijn stroppen (stropdragers),de Ieperlingen kinders die niets dan kinderwerk verrichten, en de Aalstenaars zijn draaiers. Naast deze welbekende bijnamen bevat ons lied ook enkele niet of minder bekende spotnamen, tenware deze enkel en alleen om wille van het rijm werden aangewend. Aldus worden b.v. de Brusselaars ook betiteld als goede gezellen, de Antwerpenaars heeten rijker te zijn dan de Schotten en de Gentenaars hebben harde koppen. Anderzijds is het opvallend, dat de alom gekende spotnamen van de hoofdstedelingen, *kiekefretters* en *ketjes*, niet eens vermeld worden(1).

Of onderhavig lied tot stand gekomen is in het tijdperk waarin ons exemplaar werd afgeschreven, of wel van ouderen datum is, weten wij niet. Is het overgeschreven uit een of anderen volksalmanak? Evenmin is ons iets bekend over zijn verbreiding, zijn populariteit en zijn auteur. Daar dit lied eenige folkloristische waarde heeft, oordeelen wij het nuttig het voor vergetelheid te vrijwaren door het hierna in zijn geheel te laten volgen.

A.S.

Liedeken
Op de wyze van Kuypertjen.

1.
Als men Europa wel doorsiet
Met haere waeters, landen, steden,
Met haere maght en groot gebied,
Zoo kan men dit in haer ontleden:
Dat sy veel zotten en wyze baert
Waerdoor zy is seer wyd vermaerd,
Vriendekens, vriendekens, is het niet waer?
Zeker, ten is maer al te klaer (bis).

(1) Over de spot- en bijnamen van onze dorpen en steden zie J. CORNELISSEN, *Nederlandsche volkshumor op stad en dorp, land en volk*, 6 deelen (Antwerpen, 1929-1937). Over den meest bekenden spotnaam van de Bruggelingen in 't bijzonder zie: A. VIAENE, *Van droge jonkers en Brugsche Zotten;* in *Biekorf*, dl. XLII (1936) blz. 215-218; ID., *Brugsche Zotten*, in *Brugghe... 'n Spieghel!* bl. 65-72 (Brugge, 1939).

2.
De stad BRUSSEL draegt haer rôm
(en men wilt haer die eer wel geven),
Dat zy is vol edeldom,
Waerop zy treffelyk konnen leven.
Maer 't is ook waer, en het staet vast,
Dat op den tryn oock armoed past.
Edeltjen, edeltjen, goede gezel
Spaert dan uw bloed en borze wel (bis).
3.
ANTWERPEN is een oude stad
En die heeft lang-den lof genoten,
Dat sy is ryk en groot van schat,
Jae zy zyn ryker als de Schotten.
Dog aen hun hemd' is maer een' doek,
Schoon bekleed met een panne-broek,
Antwerptje, Antwerptje, kaele signioor,
Men zal u grypen by de oor (bis).
4.
LOVEN vermaerd door heel het land,
Dat gy brengt voort veel wyse mannen.
Dat is wel waer, maer hun verstand
Is oock gelegen in de kannen.
En oock de meystjens van die stê
Slypen al menig studentjen mê.
Loventje, Loventje, Peeterman,
Vermaekt u wel in pint en kan (bis).
5.
MECHELEN, ick spreek u nu aen,
Gy hebt den naem van groote zotten,
Want gy bluscht ook zelf de maen
Daer heel Europa mede spotte.
En by den naem voegt gy de daed
Die gy aen andere over laet.
Mecheltje, Mecheltje, gy syt zoo sot,
Houd u geslooten in uw' kot (bis).
6.
De stad van GEND, zeer schoon en prat,
Zeer wel voorsien van harde koppen,
Heeft maer alleen de gunst gehad,
Dat z'aen den hals mag draegen stroppen.

Keyser Karel heeft hun bemint
Die ze als dul op 't kortste bind.
Draekentje, draekentje, wend uwen kop,
Of gy geraekt ook aen een strop (bis).

7.

BRUGGE, daer menig zot ook leeft,
Heeft overal den naem meteenen,
Dat zy de jontste meysjens heeft,
Schoon van gelaet met lange beenen.
Maer 't is ook waer, 't gaet ongelyk,
Daer zyn er veel meer arm als ryk.
Bruggetje, Bruggetje, een schoone vrouw,
Die brengt zoo menig man in rouw (bis).

8.

IPEREN heeft een ley-band aen
Want het zyn kinders, soo wy merken.
Zotten en kinders saemen gaen.
Al wat zy doen zyn kinder-werken.
Maer ziet de roed' ligt in de pis
Die voor de stoute kinders is.
Ipertje, Ipertje, o gy stout kind,
Ziet dat de roed' uw gat niet vind (bis).

9.

Ik laete d'ander steden daer,
't Is tyd van een eynd te maeken.
De draeying van den AELSTENAER
En derve ick geensints aenraeken.
De weireld is een zottenkot.
Men vind geen huysen zonder zot,
Daerom raed' ik u in 't gemeen:
Laet u herbakken één voor één (bis).

Mengelmaren

Met de bolle begraven.

- Wien zou dat zijn die ze met de bolle begraven vandage?

Alzoo gehoord te Oostende. Mijn zegsman bedoelde: burgerlijk begraven. ‘Enja, er staat daa geen kruis op den lijkwagen, maar alleenlijk een bolle.’

F.P.

Dentergemsche leute.

Een klein kappertje, een druppelglas uit dik glas zonder voet heet bij ons een Dentergemsche leute. Als ze een fermen druppel willen, een goe'n borrel, dan klinkt het: Geef maar een goe' Dentergemsche leute. Reningelst.

V.D.

Pot en pinte.

- De Pinte is daar weere!

De 'Pinte' heeten ze dien man, die lang in het Gentsche gewoond heeft en in de herberg vraagt om een *pinte* bier, en niet om een *pot* bier, zooals bij ons algemeen gesproken wordt. Ardooie.

D.M.

Waar zegt men pinte, waar zegt men pot? daargelaten den *demi* die beide woorden aan 't verdringen is. 't Is *pinte* en *pintje-dek* naar het Oostvlaamsche toe, o.m. te Kanegem; ook te Kortrijk. Ardooie en Izegem kennen maar *pot* en *potje-dek*. En hoe, is 't elders?

B.

Haantjes.

De haantjes waarvan sprake hierboven bl. 46 zijn de zandschelp, kok, kokhaan of anders nog: hartschelp. Acht soorten worden op ons strand gevonden; twee er van worden geëten: De *Cardium Norvegicum S*. (Noordsche hartschelp) maar meest de *Cardium edule* (eetbare hartschelp) omdat ze heel veel te vinden is. Mossels zijn beter!

M.V. KAASKERKE.

De wetenschappelijke benaming van haantje is *kokkel* (Cardium edule). De schelp - hartschelp - is min of meer driehoekig-rond, dik, stevig en ondoorschijnend; van het slot naar den rand loopen er straalsgewijze 20 à 25 platte ribben, gescheiden door vrij nauwe en ondiepe voren. Over de ribben liggen dichtbijeenstaande, concentrische strepen. De kleur van de schelp is wit of geelachtig, soms licht roodachtig-bruin, van binnen wit, soms met donkerbruine vlek. De lengte is afwisselend van 45 tot 50 mm.

De kokkel huist in het zand op geringe diepte - ook wel in brak water - en komt zeer veel in de zee om ons land voor. Vaak wordt ze gevangen om als voedsel te dienen: geen onbelangrijke partijen ervan worden - en dit reeds van vóór den oorlog - van uit Nederland naar België en Engeland verzonden, waar men ze, evenals de wulken, met smaak verorbert. Net als de mosselen, worden ze als lokmiddel bij de vischvangst aangewend, en de schelpen worden ook bij de oesterteelt gebruikt.

En nog van haantjes.

En van ‘haantjes’ gesproken, welke lezer van Biekorf heeft dezen naam nog hooren gebruiken voor een ander weekdier, dat dicht bij onze kust veelvuldig voorkomt? ‘Haantjes’ noemen de inwoners van 't Land van Kadzand de purperslak (Purpura lapillus), die men, volgens 't seizoen, in groote hoeveelheden kan plukken op de golfbrekers tusschen het Zwin en Breskens. In tegenstelling met de kokkel, waarvan de schelp uit twee helften is samengesteld, bestaat de schelp van de purperslak uit één stuk, een horentje, dat kort is, kegelvormig, dik en ondoorschijnend, met 6 à 7 omgangen, en zeer veranderlijk van kleur: donkerbruin of met lengtestrepen of banden op een licht fond.

Zooals de naam al doet vermoeden, is deze slak een van de bekende purpergevende weekdieren. Purper was niet, zooals men meestal denkt, een roode verfstof. Het was een schakeering van violet. Indien men een purperslak opent, ziet men in zijn inwendige een klier, die een wit- of geelachtige vloeistof afscheidt. Stelt men deze stof bloot aan de inwerking van het zonnelicht, dan gaat ze, onder verspreiding van een walgelijke lucht, door geel, groen en blauwgroen over tot een allengs intenser wordend violet. Dit was het beroemde purper. De Grieken en Romeinen verkregen het echter niet van deze slak, doch van Murexsoorten.

De purperslak, die als de gewone alikruik gegeten wordt, is een miniatuur-wulk; men mag ze niet verwarren met de zeekarkool, die plantenetend is, terwijl de eerste, zooals vrij wat zeeslakken, op schelpdieren aast, en behoort tot de door de oesterkweekers zoo gevreesde ‘boorders’ die een gaatje in de schelp hunner prooi maken, den snuit naar binnen steken en aldus het geleiachtige lichaam van hun slachtoffer opzuigen.

Zooals bij al de leden van de groote hoofdafdeeling der weekdieren, geschiedt de voortplanting langs den sexueelen weg. De eierhulsels van de purperslak, die men somtijds in groepen aan golfbrekers of op pieren aantreft, zijn bekervormig en hoornachtig. Zij bevatten een vliezig zakje, waarin zich de eieren bevinden.

W.B.

Wat is vasten? (*hierboven bl. 48*)

In Veurne Ambacht is het antwoord:

Vasten is eten tusschen de kruime en de kasten. M.V. Zoo ook te Klerken. E.L.

Te Moerkerke zeggen ze: '..... *bijlen* tusschen de kruime en de kasten.'
D.B.
Een Oostendsche vriendin van den huize vertelt mij dat zij in Oostende zeggen:

Vasten
is bijten in de kaste
en de kruime laten voor de' paster.

E.B.
- Vasten is zich wachten van zeven stuiten t'eten en achter d'achtste *wachten*. Oostnieuwkerke.
- Vasten is zich wachten van *tien* stuiten t'eten en achter *d'etfste* tasten. Geluwe.
K.D.B.

Fluitekalf. - Trompettere.

Een fluitekalf: een kalf dat met *fluitemelk*, afgestoken melk gevet is, zegt Biekorf 1940-45, bl. 131.
Bij ons, te Wingene, noemt men het beestje een *trompettere*, omdat het gevet is met *trompettemelk*.
Vgl. Biekorf 1932, bl. 384.
W.V.

Koeter-Vlaamsch...

- 't *Pinket* van Brugge is gekomen. Zoo zeggen ze te Zedelgem voor het parket (Openbaar ministerie).
- Zijn vader was ne *gardevollenstier*, (Fr. garde forestier). Dat is geen gewone boschwachter, maar een die toezicht houdt over verscheidene 'kompanjen' d.z. kasteeldomeinen.
M.L.

Te mise gaan.

- Enja, vader als hij oud was, hij en had geen roste sou, en als hij ziek wierd: ''k Kruipe in mijn bedde, zeide hij, en 'k ga te mise gaan'. Ja, zoo zeide hij 't: te mise gaan. Hij wilde zeggen: 'k voele wel dat ik ga dood gaan.
Mise uitgesproken lijk -ise in de Westvlaamsche uitspraak van *Louise*.
Ardooie.
J.D.

Wannezak. - Piroschorte.

- Uw schorte is lijk na wannezak! d.w.z. heel gerompeld en verfrommeld.
- En wat is een wannezak? Ewel, een zak van *guano*... Zedelgem.

M.L.

In den glorietijd van de ‘guano van *Peru*’ maakte men schorten met het zakkegoed; zulk een baleschorte noemde men ook een *piroschorte*, in de streke van Tielt.

B.

Bachten de kave eten.

Als er te boere iemand een getij niet komt eten, niet meedoet met den hoop: - Zijt maar gerust, hij heeft bachten de

kave geëten! zoo zeggen ze onder malkaar. En 't gedacht is wel: Hij en is niet ten achter, hij heeft wel zijn deel gehad en zelfs een betere brokke apart gekregen. Tielt.

Bachten de kave, dit schijnt wel te zijn: in de kamer nevens de keuken, want ‘vóór de kave’, in de keuken moet men altijd eten wat de pot kookt.

V.D.

God gheift daer elc bi leift.

Biekorf (hierboven bl 46) vermeldt de spreuk ‘God geeft dat 't al leeft’. Ik denk dat dit zeker de oudere vorm is van onze zegswijze: God leeft die 't al geeft. Ziehier waarom.

Onder het triforium van den middenbeuk der St Maartens kerk te Ieper staat er al den westkant tusschen loovers en slingers gebeiteld:

> Lof God y gheift
> daer elc bi leift.

De beuk werd gebouwd in de 14e eeuw. Geen wonder dat de Iepersche korenmeter Augustijn van Hernighem in het jaar 1592 in zijn Dagboek neerpent: ‘Maer Godt gheeft dat al leeft’. Hij schreef slechts neer wat er in de Sint-Maartenskerk van zijn stad sedert de 14e eeuw te lezen stond.

M. COCLE.

Brugsch taaleigen.

- K'en zeer a men *amangels*: 'k heb pijn in de keelklieren amandels).

- 't Was *ip zijn avenante* betere dat het zoo was: op zijn eigen genomen.

- K'en ik dadde *espres* gedoon: vrijwillig, met opzet gedaan.

- Dadde Lewize dadde, 't is zowen *akketesse*: zoo'n sluwe vrouw. Wvl. lokketesse, laketessie, haketesse = hagedis.

- Hoe zi je gi nu *angefistert*: slordig aangekleed.

- Stikter en betji *artegheid* in. - Deze ‘hardigheid’ is het stijve lijnwaad dat men in den kraag van jassen en mantels steekt.

- Moei'je wal stoon *ankeren*: staan hunkeren.

- Moei'je ze wal *anveuzen* om te vechten: aanveunzen, aanjagen, ophitsen. Vgl. wvl. opveuzen.

J.A.

[Nummer 4]

Van Ko Kalle, koster op Sinte-Anne

'T **I**S te minsten wel duist jaar - bah ja wel duist jaar - geleden dat dat benauwelijk dingen alhier voorenviel[1].

Toen ten tijde woonde der in 't Kort-Sint-Annastraatje, ‘in 't houckhuyseken-pertinet-de-kercke’ een zekere Jacobus Kalle, koster van de prochie.

Zoo, 't was op Witten Donderdag en al stijf late in den avond; Kalle Ko had zitten pekken in d'herberge *Den Beseme* bij Dierycxens in Stuifzand - dat heet daar nu de strate van 't Zerusalem -. Al subbelen in den donkeren en al tasten tusschen de boomtjes, trok hij noesch al over 't kerkhof naar huis, en naar z'en bedde te wege. Maar aan 't groot kalvariekruise gekomen - dat in die tijden rechts bezijds de kerke z'n armen strekte - bleef hij boomstille staan om te kijkene...

- Nèh, zegt hij,... 't brandt daar nu nog licht in

(1) Vgl. R.d.H. 1875, Reybroucke, bl. 236. - Sinte-Anna is eene volksparochie van Brugge.

den koor, zou 'k ik dat wel vergeten hebben uit te doene dè?... of is er nog eene berechtinge misschien?... Tjou!... 'k moest ook juiste nog zòò lange in den *Besem* zitten!...

Hij naar de sakristiedeure... ze was op slot; vandaar naar de endeldeure... maar de deze was óók op slot!

- Dat is aardig, peisde Ko, en hij loerde alzoo en keer voorzichtig door 't slotergat;... maar-mensch, was me dat verschieten! hij keek lijk zot! Peist e' keer: ginder tenden-uit stonden twee keersen te branden, en aan den voet van den autaar een priester... ja-ja een priester in messegewaad... te midden van den nacht!... en geen twijfelen, 't was wel een priester in volle gewaad! En kijken dat de koster deed!... Maar 't docht hem dat die paster zoo aardig deed... en alle steppen ommekeek lijk om te ziene of er hem niemand 'n kwam dienen. Maar ja-jaa-je... hij stond er, en bleef er staan schilderen moedermensch aleene. Wat gedacht ook... messe willen lezen te midden in den nacht!... Ruttelen met den klopper of dokken en stuiken tegen de endeldeure 'n baatte niet, de paster 'n had lijk geen ooren om t' hooren.

Wie was dat nu toch?... Ko Kalle molde z'en hersens uit. Was dat paster Dujardin?... Maar bah neen 't;... en Kerkhove 'n was 't ook niet, 't en trok er niet op; en Van der Mèèzetje nog vele min! Ze waren alle drie toch wel 'en kop grooter of 'en vuist kleiner en alleszins een goe' kazakke streuscher of hier ‘dat geestelik man’.

Maar al met e' keer 't sloeg twaalve op de torre... 't was middernacht, twaalf zware slagen ronkten vreend om hooren in dien zwarten donkeren nacht. Ko 'n stond daar lijk maar 'n beetjen op z'n ongemak op dat kerkhof, met al die doo' menschen rondom hem.

- Och, knees de man, had ik al lange in mijn bedde gelegen, liever dan hier met m'n ooge tegen da' slotgat geplakt.

Jamaar 't en was daarmeê niet al; bij iederen klok-

slag viel de paster aan 't kermen gelijk 'en verampeneerden, aan 't kermen om dood van: *In nomine Patris... in nomine Patris!...* en alzoo elf keeren,... om er ziek van te worden, om der zeer in j'n buik van te krijgen! Maar op den twaalfsten slag... kletsemarjanne! de paster was verdwenen, 't kermen was gedaan, de keersen vlogen uit en gheel de kerke stond in den pekkedonkeren!...

Koster Kolle Ko had er ineens genoeg van, j'had z'n bekomste.

- 'k En moet 't nie' weten... 'k en moete geen zand hên! riep de vent; sloeg een groot groot kruise en vloog blendelinge te vierklauwe, met den daver op 't lijf en 't vier in z'n broek al over hulten en bulten, kruisen en graven naar huis. Hoe hij geen arms en beenen 'n brak, mag God weten!

Ajamaar, serieus gesproken, was dat nu 'en boerefarce? Of was dat 'en spookhistorie? Of wa' was da'?

Ja wa' was da? De koster z'n kleêren schuifelden af; in 'en pink zat hij in z'n sliet en tot over z'n ooren...

's Morgens was 't Goê Vrijdagdienst; Ko was blije dat hij dag zag; van den helschen vroegen draaide hij al in 't sakristie en toen ze binnen kwamen, keek hij dievelinge maar goed van onderuit naar alle drie de geestelijken... benieuwd om te zien of ze er soms niet vervaakt en vergaapt uit 'n zagen, of slapers uit hunne oogen 'n wreven... Maar 't waren alle drie lijk visschen, levende versch, en wakker lijk blieken, zot en half dat 't haast gedaan was met vasten!

Jacobus op een einde 'n kon het niet meer slikken, en zegt hij alzoo:

- Maar, menheeren, zegt hij, verschooninge dat 'k in jen redens spreke; en is ter somwijlen geen een van joenderschen drie 'n die van den nacht ten twaalven in de kerke loreerde?

De pastor was aan 't cingelen en de onderpastors zaten nog alle twee halfuit-halfin vernesteld in hunne alben...: alle drie stopten ze van klauwieren, bekeken

den koster en schoten in een bermhertigen grooten lach!...

- Koster! Maar koster toch! stekten ze, lag je een beetje over d'halve deure misschien? of zat er een vliegsken in jen ooge?... Ten twaalven snachts? nog zoo late op strate?... en wat zei Kathelijne-de kosterinne daarvan?

Ko liet dat vallen, maar hoe meer ze loechen en gekscheerden hoe koppiger en hoe nijdiger hij uitging:

- ...en 't was pertank *klaar* in de kerke!... en 't was pertank *wel* een priester die aan den autaar stond!... ja-ja! en *wakker* was ik! en was ik wakker,... en wat da 'k zag, *zag* ik! en zag ik *goed*! Maar 'k zal der wel 't *fijne* van weten... zonder uwe hulpe!...

't Bleef daarbij: maar 's avonds, achter den Ommegang, klokslag tiene-en-half was Sinte Anne gesloten, en zat de koster moederziel aleene in den preekstoel te koekeloeren, met twee drie dikke kussens om op te zitten of op te knielen, de koolschuppe in de eene hand en de stovekotterare in de andere.

...En toen was 't enja ...zake van wachten en blijven wachten; zitten gapen en geeuwen om dood; trachten rond te kijken en nieten zien; en hem tegensteken meer of e' beetje. Moest hij nu lachen of krijschen? Was dat 'en poetse of geene? Was er benauwd te zijn of niet? Wie kan 't zeggen?

Alevenwel 't gerocht alzoo elve, en elve-en-e' kwart,... en elve-en-half, en mezinke, 't bleef al schoone... muizestille. De mane ineens stak op, kwam door de ruiten loeren en verlichtte gheel de kerke.

- Nuldemattotte! zwoer Ko, is 't bijaldien dat er binnen... Maar halt!... 't bleef in zijn mond... hij snakte hem rechte! Wat is da'??... kijk... kijk!... dààr, flak vóór hem, te midden in de benedenkerke gaat er voorzichtig al schrepen en schravelen een zerksteen omhooge.., en op kant staan... Pwww!... Seffens daarachter komt er een kalkwit geraamte uit dat donker graf gerezen! Maar beven dat de koster deed, maar beven! ge ziet dat van hier! hij 'n kon

niet zeere genoeg beven klaar van alteratie! Op z'n knie'n zat hij, met z'n hoofd juiste boven de kuipe, en met z'n haar rechte!... Zoeten Heere! een geraamte, 't was een doo' mensch... die leefde, die roerde, die opstond! Kijk!... 't Waren al hemel en hoepels en kapstokken... 'en gheele klutterbenediktie van letten, kneukels, krakelingen die lijk maar half aaneenhongen;... 'en halve bulte en een zware doodskop die achterwaartsover in de schoûren gepraamd zat, en een lange witte lichte haarstresse.., 'en ‘suivezmoi’... die meêwaaide met den wind. En voeten, mensch toch, voeten! en teen! tien lange lange teen! die - zekers om onder de voeten niet te krullen, 't en is daar geen twijfelen aan - bij iederen stap, verre vooruit de lucht invlogen en dan plat lijk e' zestje op den kouden kerkevloer nederpletsten.

Trage, trage en met wijde stappen, al ruttelen lijk gedroogde boonenslossen, trok dat akelig dingen de helledonkere sakristie binnen...

Ko koster Kolle verademde voor een ziertje, sloeg kruise op kruise, en snabberde zeere wel drie-vier keeren z'n akte van berouw.

Jamaar 't en duurde niet lange, Pietje De Dood was daar al weere gezet, en, juiste lijk gister, in messeornamenten gekleed, met e' kassufele!... Plechtig en statig kwam het tot vóór den autaar gepliikplakt.

Maar kijk!... de twee kandelaars stonden al te branden: Ko was gheel verbauwereerd... keersen ontsteken! dat was nu eigentlijk zijn werk, en hoe of wanneer waren die twee in vlamme gerocht?...

En juiste - was dat verschieten! - bromde de kerkeklokke voor den eersten keer... 't was twaalve... Even scherp maar rustiger nu, klonk de neuzestemme:

- *In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti*.

- *Ament*, zei de koster. Awal Heere, 't was uit z'n mond eer dat hij 't wiste... e'ja zóó gewend zijn! Och Gotte, peisde de man, nu ben ik verkocht! Dwazerik da'k toch zijn! Nu weet hij vanszelfs da'k hier zitte!... Maar alla.. ware 't de duivel... zulk een

schoo' kruistje maken... dat ware zekers toch wel 't laatste dat hij zou doen?!

- *Introïbo*... ging het verder met vreugde; en Kolle koster, vaneigen nu veel stilder, beducht en bedeesd, en met nog een groot beetje twijfel op z'n tonge - al ware je 't zelve - zei al bibberen achter:

- *Ad Deum qui loetificat juventutem meam*.

- *Judica me, Deus*, las de priester, o! maar tóch zóó schoone, tóch zóó godvruchtig, en alzoo voorts gheel de messe door.

Ko gerocht van lieverlede meer en meer in z'n center en op z'n gemak, ja tot aan den laatsten *Deo gratias* toe. Nog nooit, met 't woord van waarheid, 'n had Jacobus Kalle koster zoó deftig en zóó ingetogen zien lezen en zóó 'en... en... 'en aardige messe gediend.

En toen, altijd maar voort, lijk een heiligen paterjark met plakvoeten, keerde het spookgeneuk wederom naar 't sakerstie.

- En nu? peisde Ko, en hij gaf 'en grooten verzucht... Mag ekkik hier nu m'n matten oprollen en voortgaan? Of wat staat er nu aan 't gebeuren? Hoe gaat dat hier nu uitdraaien?,.. en hij keek naar den hemel: Ajajaji! in wat 'en romance zit ekkik hier nu, dutsaleene, vernesteld?!... Als 't nog lange duurt, 'k ga der waarachtig nog m'n dood aanhalen!

Jamaar, 't en was geen karot zulle, 't en was geen lachedingen! Hij 'n verioos dat verraderlijk deuregat geen pink uit z'n oogen, en, veel vroeger of dat hij 't wenschte, kwam Piittow met z'n blomgezichte we derom vóór de pinne. Ko 'n zag in 't eerste niet anders dan een sneeuwwitten doodskop met twee groote pekzwarte gaten in, die roerloos en staal stonden op hem te blekken. De koster z'n bloed verkroop... Stilletjes... pianewijs kwamen al die bloote trommelstokken met knospers en knobbelingen voor den dag, en de wandeling herbegost,... nog e' keer met lange beenen en lange teen, zeere zeere weere naar 't graf, peisde Ko...

- Och ja da's e' goe' gedacht, zei Ko, e' ziertje

luider ofdat hij 't wenschte; kruip' maar schoone zeere weere binnen in jen doewderiedauwtji en slaap' jen dikte:... je... je... je zijt daar best... nievers beter of dààr,... me... me ventje...

En Ko pompte met z'en armen weg en weere lijk om t' helpen steken... alzoo van verre. Maar... nul de djakke! 't en was geen waar! 't was nevens z'n neuze! 't Spook schoot hem al met e keer al pliitsepletsen tusgchen de stoelen rechte naar den preekstoel!...

- Onze Vrouwe! schruwelde Ko, hij komt af met z'n plakpooten! Wal 't zweet barst mij uit ' En hij stekte z'n kussens, en hij zou wel gesmeten hebben, maar... hij 'n dorst niet; en over boord wuppen?... 't was zoo hooge... Zoeten Herdere! Och... 't was te late om schampavie te spelen. Putten klutterde al de trappen op... Timpe!... plak!... ging dat, nèh, 't was de koolschuppe - die domme kloefe - die van boven naar beneden viel, op heur neuze stuikte en met een korte klok... plat viel.

En toen kwam er een eeuwigheid van een schrikkelijke doodsche stilte...

Ko voelde z'n haar wit worden; z'n mond hong wagewijd open, en z'en kele en z'en tonge waren al zoo drooge, al zoo drooge als baanst.

...Den Slakken stond daar al gezet, bek en bek vóór hem!... Brrr... wat een schromelijk gezichte, wat afgrijzelijke diepe oogputten!... 't Was al stof en schimmel, gheele flenten lange drendels kobbenetten die der rond en der aan hongen;... en een reuke, me mensch!... een vieze vuile reuke van reeuw en delfeerde.

- Och als 't u belieft, menheertje! smeekte de koster; z'n tonge sloeg ijzere, en hij zonk op z'n dutsen; als 't u belieft, 'k en ga 't nooit van m'n levensdagen meer doen!...

- Mensch, sprak dat bekkeneel... Maar 'k wil haadje die kakebeenen en dien kinnebak gezien...'t Scheurde al open, lijk al brokke vaneen, 't gaapte 'k weet niet

hoeverre... te minsten tot achter z'n ooren!... En 't kwamen alzoo een reesem rotte tanden bloot, met kijzige, dikke, witte, goedgekweekte worms tusschen die krinkelden en krulden al alle kanten...'t eene gat uit en 't ander gat in...

- Jacobus Kalle! ging dat nog eens, in de aldergrauwste oudheid stond ik hier als opperherder van Ste-Anna, en deed ik, ellendeling, eens op Paaschavond eene wijding van 't vier... van 'k ga je gaan hên; eene keersewijding... dat 't er niet op 'en trok; snabberde ik de profetie'n dat er de brokken van af vlogen; deed ik eene vontewijding van kust m'n broek; en las ik een meske zóó verzuimig, zóó rap, dat er de priesters van ontsticht waren, en dat er geen een karol bekwame was mij te volgen noch te dienen... En dat àl... om achter den laatsten dienst van den vasten, zeere zeere een eerste hertelijke pijpe te mogen smooren, echten Houthemschen van Taillieu's... Waart gij niet gekomen, dan bleef ik veroordeeld om alle jare, tot aan 't Laatst Oordeel, in de Paaschweek hier vruchteloos een messediender te komen schooien ten einde behoorlijk die zondige messe te kunnen herlezen. - Na jaren en jaren van onherdelijke pijnen hebt gij vandage mijn arme ziele uit 't vagevier verlost! - Doet 't beter, mensch, beter dan ik, *doet goed wat gij doet*; en als gij bidt, bidt met eerbied, bidt met aandacht; God zal 't u loonen en u aanhooren. Nu ga 'k naar den hemel! eeuwigen dank, Jacobus, ik zal u ook gedenken, gij staat in mijne gebeden! Tot wederomziens!!

Ko keek lijk een trijspalul, nog alsan met z'n mond open; en pertank... 't spook was al lange weg: kop en kobbenetten, reeuwstank en schimmel... 't was al lange den bosch in; 't graf was toegeklakt, de mane was gaan slapen, en m'n kozen stond daar nog altijd in z'n preekstoel lijk van d'hand Gods geslegen, lijk uitgeklaaid, lijk om een aap te vlaân. De kerke was wederom helledonker... tot 't nachtlamptje toe 'n danste in de olie niet, eja 't was Paaschavond.

Ko kwam al tasten van z'n troon, kroop voorzichtig

omleege, schuw lijk een hertebeeste, nog alsan met z'n kotterare. Al kijken z'n oogen uit, achter en vooren... schoot hij hem in één steke naar de sakristie. Daar sloeg hij licht met z'n tondeldooze, en... keek e' kee' goed rond: alles lag en hong schoone waar het liggen en hangen moest... In de wijnflessche, dat wist hij goed, moest er nog juiste één enkel kannetje wijn zijn, juiste genoeg om nog één enkele messe te doen - en mezinke waar! - dat zuiptje wijn... was weg!

K. DE WOLF

Stijntje Beert en zijn Cirk van Parijs.

't Was in de jaren 1880, het plein vóór de 'statie' te Kortrijk lag nog geheel effen in kalsiesteenen. Maandenlang stond daar toen de groote circustent van Stijntje Beert: *Cirque Fernando de Paris*. Stijntje Beert was geboortig van Kortrijk en hij wilde laten zien aan zijn oude moeder, die nog in Kortrijk leefde, hoe verre hij het gebracht had. Hij gaf daar elken avond vertooningen en, milde van inborst zooals hij was, liet hij daartoe dikwijls de kinderen der Weezenschool en de ouderlingen van het 'Oudemanhuis' kosteloos uitnoodigen. Dat was toen, op 't oude statieplein, een kermis zonder einde. Na den dood van Stijntje heeft zijn eerste clown *Medrano* de zaak overgenomen. En Stijntje's 'Cirque Fernando' bestaat nog heden te Parijs. (Volgens Dr A.P. in Andleie 16.3.1946).

Oorlog en volkstaal.

'He'je 't al gehoord? *Kard is naar Meskóe* (Moskou)', om te beteekenen dat Karel overleden is.

Gehoord te Deerlijk, een veertigtal jaar geleden, toen nog geen volksmensch wist wat Moskou was. Een herinnering aan de ramp van Napoleon's leger bij zijn terugtocht uit Rusland??

'Z'hèn hier veel sparren uitgekapt voor *Rommelaspergen*',. Gemeend zijn de palen in de velden geplant als hindernis tegen de zweefvliegtuigen. Het woord, door de Duitsche propaganda zalf verspreid, leeft nog voort bij de landlieden en zal nog wel een tijdje, meegaan. Te Loppem.

Priaal
(*Vervolg en slot van bl. 39*).

II
Het Sacramentspriaal

DE tweede reeks citaten betreffende prialen is door Biekorf (1934, bl. 284) ontleend aan de inventarissen van de Sint-Gilliskerk te Brugge:

1521: negen prialen, vermeld tusschen ander klein kerkgerief, zooals berechtingsdwalen en kelkzakjes;

1605: drie prialen: een van wit satijn, geborduurd met engelen en een ciborie; een van rood armoisyn (armozijn = taftzijde), bewrocht met goud- en zilverdraad; een van rood fluweel, geborduurd met engelen, een ciborie en de Boodschap;

1611: een wit priaal ‘dienende tot de remonstrantie’;

1619: een van rood fluweel, met de Boodschap.

Biekorf besluit: ‘Priaal beteekent hier blijkbaar een soort velum, kelkvelum, schoudervelum, benedictiedoek’. Niet kwalijk geraden; maar er zit nog te veel hooi op de vork.

Dat het een doek of velum is, valt buiten betwisting. Maar dat het een kelkdoek of schoudervelum zou zijn, schijnt mij niet mogelijk: deze vinden we dikwijls afzonderlijk, naast de prialen vermeld. Benedictiedoek? Het verschil is heel klein, maar er is nog verschil, zooals we zullen zien. Maar laat ons eerst nog wat andere teksten aanhalen. Uit de teksten zelf kunnen we het best leeren wat we door priaal moeten verstaan.

***

NIEUWPOORT, O.L. Vrouwkerk, 1499[1]: ‘Een kerspin pryael dienende toter sibborie vanden heleghen sacramente, den erop met paerlen onderwrocht’. Kersp of kesp, zegt

(1) *Rond den Heerd*. XXV, 130.

De Bo in zijn Idioticon, is allerfijnst, kostelijk lijnwaad; in 't fransch linon. ‘Crop’ is hier 't bovenstuk van 't priaal, waar de stoffe, die van onder loshangt, geplooid en vastgenaaid is in een soort knoop. 't Kan ook een stuk metaal zijn of drijfwerk, waaraan de stoffe gehecht is.

BRUGGE, Sint-Salvators, 1523: In den ‘Inventaris vande juweelen ende ornamenten thoebehoorende de Ghilde vanden heleghen sacramente’[1]: ‘Drie prialen onder goet ende quaet’.

Brugge, Sint-Kristoffel op de Markt, 1525: Onder 't gerief van 't O.L. Vrouwaltaar, waar het Allerheiligste bewaard wordt, vinden we: vier prialen voor 't Venerabel, twee van kersp en twee van lijnwaad[2].

Brugge, Sint Donaas, 1609-1651. In Le Beffroi, I en II, heeft Weale oude inventarissen van Sint Donaas uitgegeven voor de periode 1347-1539. Verder ging hij niet. Renaissance en Barok waren in zijn tijd zoowat beschouwd als tijden van verval voor de kerkelijke kunst en oudheid, en wekten niet veel belangstelling. In die oudste teksten komen geen prialen voor; wel in de latere[3]:

1609: Drie prialen, een van rood fluweel, een van geborduurde zijde en een derde van goudlaken.

1619: Het aantal is geklommen van drie tot acht. Bij de drie van 1609 komen een van witte damast, een van paarse damast, een van zilverlaken, een van rood-groen fluweel, een van groen fluweel.

1659: Zelfde toestand als in 1619.

VEURNE, Sint-Niklaas, 1629: ‘Een witten satynen perael met twee jnghelen daer up ghebrodeurt, om aen de remonstrantie te hanghen’[4].

Snuffelt verder in onze Westvlaamsche kerkarchieven en ge zult nog menig ander voorbeeld vinden. Maar we mogen onzen ‘Korf’ niet te zwaar laden met droge, geleerde teksten. We hebben, meen ik, al stoffe genoeg om de zaak te bespreken.

***

Eerst, waar er gewezen wordt op het gebruik van 't priaal, is er altijd en uitsluitend sprake van het

(1) Archief van het Bisdom te Brugge.
(2) Ibid. ‘Quatuor prialia ad usum Venerabilis sacramenti, duo quespe et duo linea’.
(3) Ibid.
(4) Annales de la Société d'Emulation. Bragge, 1879, bl. 342.

Allerheiligste. In Sint-Salvator zijn ze eigendom van het Sacragild. In Sint-Kristoffel komen ze onder het gerief van het Sacra-altaar en dienen ze ten gebruike van het Venerabel. De versiering - engelen, ciborie en de Boodschap[1] - passen wondergoed bij deze bestemming. De meest gebruikelijke kleuren - wit, goud en rood - zijn echte Sacramentskleuren. Laat ons niet vergeten dat we in 15- en 1600 zijn. Vroeger was het gebruik der liturgische kleuren niet zoo streng geregeld. In de late míddeleeuwen is, bij ons, het blauw het meest gebruikt voor het Allerheiligste. Wat later, in de periode die we hier bespreken, zijn twee verschillende richtingen waar te nemen. Men volgt het Romeinsch gebruik en neemt wit of goud. Of, wat bij ons meer in de gewoonte was, men volgt het Milaneesch gebruik, waar het rood de Sacramentskleur is.

Onze oudste tekst, die van Nieuwpoort (1499), verwijst naar de ciborie. Maar ons priaal is niet het ciboriemanteltje. Want in diezelfde Inventaris van Nieuwpoort lezen we nog: ‘Een groote schoone zelverin sibborye... metten paerlen hoedekin daartoe dienende ende behoorende’. Hier hebben we wel het ciboriemanteltje. Priaal is iets anders; dat zullen we best leeren waar er sprake is van de monstrans. Om dat Nieuwpoortsch priaal bij de ciborie te begrijpen moeten we naar den datum zien: 1499. En onthouden dat de monstrans eerst met de jaren 1400 in gebruik kwam, maar niet overal ingang vond. Zelfs op het einde van 1700 waren er, in het bisdom Brugge, nog veel landsche kerken zonder monstrans, waar men voor de uitstelling een ciborie gebruikte. Ciborie en monstrans zijn dus, voor ons onderwerp en in de vroegste tijden, wisselstukken.

‘Dienende tot de remonstrantie’, zegt men, in 1611,

(1) De Boodschap is het mysterie van het *Verkam caro factum*. Daarom vindt men de Boodschap zoo dikwijls op oude tabernakels, tabernakeldeuren en monstransen afgebeeld. En ook in Sacramentsgebeden voornoemd, als b.v. het *Ave verum*.

in Sint-Gillis. Kan dat het thans algemeen gebruikte schoudervelum zijn? Dat meen ik niet, zooveel te meer daar dit schoudervelum, het Romeinsch humerale, in onze gewesten eerst met de jaren 1860 overal wordt ingevoerd. Dat er groote kerken zijn, waar men

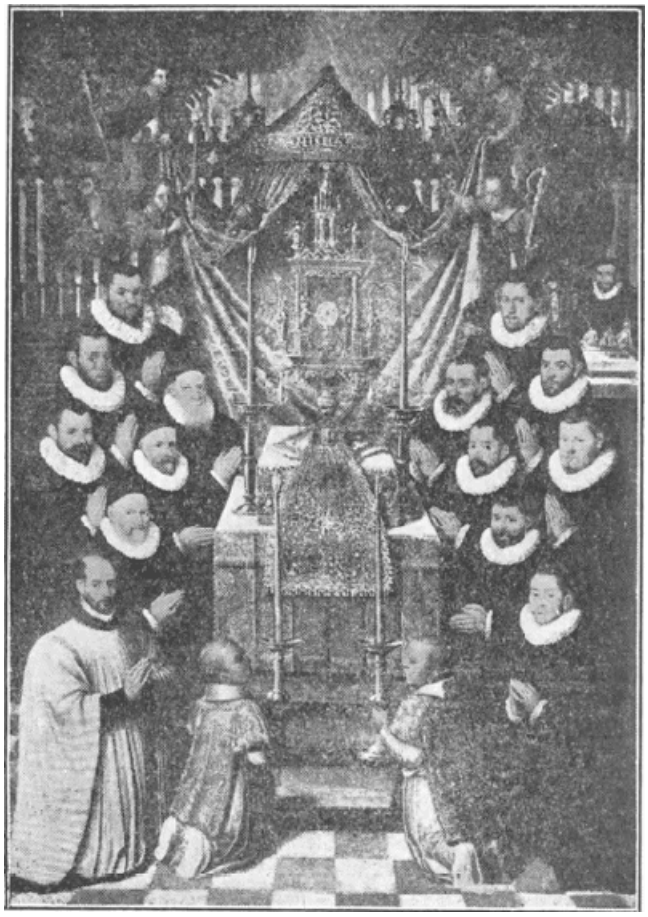

I. Sacramentspriaal. De ‘Dertien’ van de Sint-Jacobskerk te Brugge. 1590. Schilderij van Antoon Claeissens aldaar.

al veel vroeger de Romeinsche mode volgde, is klaar; maar het blijven uitzonderingen. In Sint-Donaas zullen de inventarissen van !600 en 1619, melding maken

van een soort mantel of sjerp van roode zijde, die men op de schouders van den priester legt, wanneer hij het H. Sacrament draagt[1]. Hier hebben we wel ons schoudervelum, maar het wordt onderscheiden van de acht prialen die verder in dezelfde inventarissen vermeld staan, Eindelijk, te Veurne, dient het priaal ‘om aen de remonstrantie te hanghen’; wat niet kan verstaan worden van een schoudervelum.

Duclos, die den Veuruschen inventaris uitgaf, heeft ons een proeve van verklaring gegeven van het mysterieuze ‘priaal’. De tekst schrijft ‘perael’, en Duclos zegt; ‘*Perale, bourse, besace. C'est une bourse brodée, qu'on suspendait à lostensoir, de manière à en cacher le pied, quand on l'exposait*.’ Voor één keer - une fois n'est pas coutume - slaat de geleerde kanunnik er vlak naast. Wat hem op een dwaalspoor bracht, was de spelling ‘perael’. Duclos zal aan 't grieksch ‘pêra’ gedacht hebben, dat inderdaad beurs beteekent, en met zijn griekschen vorm in ons kerklatijn is overgewaaid. Eerst in de H. Schrift; denk maar aan het klassieke ‘neque peram neque calceamenta’. Dan in de middeleeuwsche liturgie, waar *pera* beteekent = reiszak, tasch of besatse van den pelgrim. Bij de zegening van den pelgrim - *benedictio peralis* - zijn het in de eerste plaats palster of pelgrimsstaf en reistasch die in aanmerking komen[2]. Het Veurnsch perael verwijst echter niet naar pera: beurs, maar wel naar het meer gebruikelijke priaal, waarvan we hier een nevenvorm hebben door letterverschuiving. Of, zooals we op 't college leerden, door de ‘metathèse du rho’. Een beurs zal het niet zijn; want in de meeste inventarissen, zooals in deze van Sint-Donaas, staan de beurzen - bursae corporales - naast de prialen vermeld.

(1) ‘Peplum ex serico rubro... cuius usus est in sollemnibus et alijs festivis diebus, ad delationem venerabilis sacramenti, in humeros domini celebrantis.’

(2) Vgl. A. Franz. Die kirchlichen Benediktionen im Mittelalter, II, 261 (Freiburg, 1909).

Dat het priaal moest dienen ‘om den voet van de monstrans te verbergen bij de uitstelling’, is ook niet aan te nemen. Waarom zou men dien voet verbergen? Hij is meestal kunstig bewerkt en versierd. Iets dat men liever zal toonen dan wegsteken.

Duclos had werkelijk geen meeslag wanneer hij zich

II. Sacramentspriaal. De ‘Dertien’ van de O.L. Vrouwkerk te Brugge. 1599. Schilderij Antoon Claeissens aldaar.

waagde aan een uitleg van ons woord priaal. Zoo, in 1890, wanneer hij den Nieuwpoortschen Inventaris afdrukt in zijn Rond den Heerd, geeft hij een tekst, dien ik in mijn bespreking over het Stafpriaal had moeten vermelden: ‘*Een zelverin verghuldin erop van*

eenen pryael van eender coedtse’. Coedtse is zeker een misschrijven of een mislezen voor crotse, croodtse, croedtse of iets dergelijks. Nieuwpoort was een kerk van de Sint-Niklaasabdij te Veurne: de Witheeren namen er de bediening waar en de prelaat zal er waarschijnlijk verschenen zijn op hooge feesten en plechtigheden. Dat er te Nieuwpoort zelf een priaal te zijner beschikking bleef om aan zijn staf of crotse te hangen, kan ons niet verwonderen. Maar Duclos, die zijn uitleg pera = beurs van 1879 zal vergeten hebben, houdt zich aan die lezing ‘coedtse’; sleept er onze oude vlaamsche beddekoetsen bij, maakt van priaal = prieel, stibadium, torus, scena, umbraculum, frondea casa, in 't fransch préau; en komt op het besluit neer, dat priaal een baldakijn of draaghemel is. De ‘crop’, meent hij, is een soort appel, waarmeê 't gordijn of 't behangsel gesloten wordt...'t Is jammer van al die geleerdheid! En hoe ze 't te Veurne beredderden om 't priaal of dien draaghemel aan de monstrans te hangen! Qui potest capere capiat! Rembry in zijn *Bekende pastors van Sint-Gillis* (bl. XXVI) drukt een inventaris over van de Ballemakers of 't Sint-Antoniusgild (1508), en er twee prialen vindend, houdt zich aan den vroegsten uitleg van zijn vriend Duclos, priaal = beurs.

***

Nu sta ik verlegen, daar heel mijn betoog tot nog toe op negatieve besluiten neerkomt. We weten wat ‘priaal’ niet is. 't Is al wel van af te breken, maar ge moet iets in de plaats kunnen stellen, Dit ééne hebben we gevonden: 't priaal dient voor de monstrans, of voor de ciborie waar deze de monstrans vervangt. En de vraag is: wat doet het priaal bij de monstrans? Want met den Veurnschen tekst ‘om aen de remonstrantie te hanghen’ hebben we niet genoeg, al blijft het een kostbare aanduiding.

Een verstandig lezer, die de aanteekeningen over het Stafpriaal las, zal dadelijk het antwoord gevonden hebben. Het zijn parallele gevallen. Voorwerpen van edel-

metaal, wil men ze glanzend houden, worden best gevat met een doek. Deze doek, die er oorspronkelijk is om practische redenen, zal, zooals alles wat in den eeredienst gebruikt wordt, en hier nog meest uit vereering voor het Allerheiligste, rijker en rijker versierd worden. Totdat het voorwerp ten slotte van nutsvoorwerp eenvoudig een sierstuk wordt.

Er zijn vijftiendeeuwsche miniaturen, b.v. in het brevier van René II de Lorraine in het Arsenaal te Parijs, waar we den priester de monstrans zien vatten met een witten - linnen of zijden? - doek. Misschien werd hiervoor een corporale gebruikt. Dat is nog niet ons priaal. 't Is een voorlooper ervan; iets dat beter gelijkt op onze latere Benedictiedoeken, die vierkante doeken zijn, fijn linnen of kant, al zijn ze soms met roode zijde gevoerd, maar los gerief, dat maar in gebruik komt wanneer men de monstrans wil vatten. Het priaal verschilt van den benedictiedoek: eerst, doorgaans, door de materie: in plaats van linnen vindt men gewoonlijk kostbare stoffen, zijde en fluweel b.v., al zijn er toch uitzonderingen. Dan door de snit: het is niet een losse, vierkante doek, maar een soort vaantje dat, breed en los van onder, van boven is samengesnoerd en eindigt op een knoop, een ‘crop’ of juweel. En eindelijk het priaal is niet langer een stuk gerief dat men gebruikt om te vatten; het is geworden tot een stuk ornaat, dat aan de monstrans blijft hangen. Denkt aan 't Veurnsch ‘om aen de remonstrantie te hanghen’.

Voor den tijd dien we hier bespreken, ruw geschat van 1500 tot 1650, juist de tijd dat het woordje priaal in onze Inventarissen voorkomt, is er, wat den vorm en materie betreft, geen onderscheid tusschen staf- en sacramentspriaal. 't Zijn een soort vaantjes of wimpels, van kostbare en rijk versierde stoffe, die van boven toeloopen in een stijve, nog zwaarder geborduurde driehoek, ofwel daar samengesnoerd zijn met een stuk drijfwerk. De oudste teksten kennen er nog van kersp of linnen, maar men kan zich afvragen of de bena-

ming priaal voor die linnen doeken, toen niet overgenomen was van de rijkere prialen, die al in gebruik waren. Aan taalkundige uitleg durf ik mij niet wagen; maar nu we weten wat de zaak is, mogen we wenschen dat een of ander vakman onder de lezers van Biekorf het priaal mysterie volledig opklare.

***

Als toemaatje een paar iconografische voorbeelden. Twee schilderijen, die onze Brugsche schilder Antoon Claeissens maakte voor de Sacra-mannen van Sint-Jacobs en O.L. Vrouw te Brugge, alwaar zij nog te zien zijn. 't Oudste, en mij dunkt 't schoonste, is in Sint-Jacobs en is gedateerd 1590 (Pl. I). De XIIJ - alle Brugsche Sacra-gilden hadden een eed van dertien notabelen, in herinnering aan O.L. Heer en 't Collegium Apostolorum - staan er geconterfeit. En daarbij komen de proost, de klerk bij de tafel met kostbaar schrijfgerief, de ‘gegarwde kinderen’ in groot ornaat: ‘halven met bardekens ende tuniceelen’. De monstrans is in den stijl der bekende Brugsche edelsmeden Crabbe, de Cantere, Gheuens; maar de compositie, met vierkantig middenstuk, is iets eenigs, waarvan we geen enkel voorbeeld meer bezitten. Onder de knoop van den stam is het priaal vastgemaakt: de doek lijkt op spellewerkkant, maar is gevoerd met roode zijde. De ‘crop’ of knoop is een juweel met edelsteenen. Het ‘bancxken’, het antependium en de troon zijn rood.

Het schilderij in O.L. Vrouw (Pl. II) is van 1599. De ‘dertien’ gaan in processie. Rood zijn draaghemel, koorkap en priaal. Dit laatste is weerom onder de greep vastgemaakt, en is van brokaat met, van boven, een driehoekig stuk met zwaar borduurwerk.

M. ENGLISH

Mengelmaren

Van Vladsloo...: oude en nieuwe vragen.

Beste Biekorf, alle vrienden van onze Westvlaamsche streken hebben uw wederverschijnen hartelijk begroet. Wanneer komt nu het 'Westvlaamsch Archief'? Veel liefhebbers van lokale geschiedenis vinden anders noch tijd noch boeken om hun weetlust te voldoen. En velen toch kregen gaarne wat te lezen over een of ander dorp of stad.

Alzoo is mij persoonlijk mijn geboortedorp Vladsloo altijd nog een raadsel gebleven.

Vooreerst de naam of beter de namen. Want men zegt en schrijft Vladsloo, en men zegt maar schrijft nooit Vlasloo en Vladjeele. Iemand heeft me nog gevraagd of ik misschien in Polen geboren was.

Vlad zal wel vlakte of drooggekomen land beteekenen nabij het loo of bosch. Of zou Vlad een eigennaam zijn waarbij, in de tweede benaming Vladjeele, de frankische *seele, zeele* of *djeele* werd bijgevoegd?

Nog kind zijnde, hoorde ik altijd zeggen dat de zee kwam tot bij Vladjeele en als wij ievers op een stuk land mosselschelpen vonden, dachten we het levend bewijs daarvan ontdekt te hebben!

Terloops stip ik voor de folklore aan dat, als we te Vladjeele speelden met zeeschelpen, we de geribde altijd 'stiers' en de effene 'veerzen' noemden.

We bevouden ons versterkt in onze meening dat de zee vroeger tot hier kwam, als we in de kapelle van Eessen daar als ex-voto aan het gewelf een schoonen driemaster zagen hangen. Slechts later las ik dat inderdaad een zeegolf, de Yzergolf, zich vóór de jaren 1000 tot hier uitstrekte en dat Diksmuide zeehaven was tot het einde der 12^{e} eeuw.

Welk is de beteekenis, oorsprong en geschiedenis van het Vladsloo-Ambacht?

Wie zou er mij kunnen bescheid geven over het kasteel of hof van Vladsloo? Heeft het niet gestaan nabij de herberg of wijk die nu nog het Vladsloohof heet? Stond er vroeger geen kasteel waar nu het kasteel 'Ter Heyde' staat?

Waar precies woonde Walter van Vladsloo, de ridder waarvan de geschiedenis spreekt?

Wie kan inlichtingen geven over de hofstede Tryhou van vóór 1914, die merkwaardig ouderwetsch was en waarvan men vertelde dat er Tempeliers op gewoond hadden en dat ze met de kerk in verbinding stond door een onderaardschen gang?

Vóór 1914 bezat de kerk een zeer oude romaansche toren, merkwaardig gesneden beeldwerk en schilderijen. Ik heb nooit geweten wat de schilderij van het hoogaltaar beteekende. In een hoek, nevens O.L.V. altaar, lag pastoor Van Male begraven en zijn zerk zei van hem dat hij was ‘historicus et poeta’. Zijn voornaamste werk, een geschiedenis van Vlaanderen, heb ik gelezen, maar wat zijn gedichten betreft, dat moeten dingen geweest zijn ‘à la Sidronius Hosschius’ die vóór 1914 te Merckem op de parochiepompe stond en die de menschen daar onbeschaamd *Citroen* heetten. Om het kort te maken, het is jammer dat de schriften van pastoor Van Acker zaliger (ook een wondere man!) in 1914 verloren gegaan zijn. Het schijnt dat hij goed gedocumenteerd was over de geschiedenis van Vladjeele.

K.S.

Wegwijzers in West-Vlaanderen.

Nog in 1820 was de provincie West-Vlaanderen de eenige onder de negen provinciën van België waar de hoofdwegen van wegwijzers voorzien waren.

De Naamsche magistraat Charlé de Tyberchamp stelt in zijn beschrijvend werkje, gewijd aan de kasteelen, grotten en praalgraven van België, onze provincie tot voorbeeld van de andere gouwen n.l. Namen en Luxemburg. Zijn lovende uitweiding luidt als volgt ‘Les voyageurs jouisseut dans cette province [West-Vlaanderen] d'un avantage inconnu dans les huit autres provinces: c'est celui de trouver sur toutes les grand'routes des poteaux qui indiquent les différentes directions; c'est à l'ancien préfet de ce département [het Leie-departement onder het Fransch bestuur, dat in 1815 de provincie West-Vlaanderen werd], M. le marquis de Chauvelin (maintenant mambre de la chambre des députés à Paris), que les voyageurs sont redevables de ce bienfait.’ (Notice descriptive et historique des principaux Châteaux, Grottes et Mausolées de la Belgique..., bl. 50; Brussel, 1821).

V.

De honderdste hofstede voor den Koning.

Niemand kan honderd hofsteden bezitten, de honderdste is voor den Koning. Zoo heb ik dikwijls te Kortrijk hooren zeggen. En tot voorbeeld noemde men een bekende familie, rijke grondeigenaars: ‘Zij hebben negen en negentig hofsteden, en de honderdste staat in goud op de schouwe in den salon.’ - ‘Waarom...?’ - ‘Omdat zij deze anders aan den koning zouden moeten geven.’

'k Hoorde daarover nog anderen uitleg. ‘Als ze aan de honderdste hofstee gekomen zijn, dan koopen zij deze niet:

ze verkoopen een van hun kleinere hoven en koopen een grootere, en blijven alzoo altijd bij hun negen en negentig.' Andere zeiden: 'Ze koopen als honderdste hofstede een klein gedoe en geven het aan den koning, en dan mogen zij weer verder boven de honderd koopen.'

Hoe zou dit 'volksgeloof' ontstaan zijn? Het heeft alleszins geen grond in het tegenwoordig recht. Zijn het oude en verdwenen rechtsverhoudingen die tot deze voorstelling geleid hebben?

V.

Haantjes. (Zie hierboven bl. 70).

Een lezer wijst er op dat de mededeeling van W.B. steunt op en ten deele letterlijk ontnomen is aan het gewaardeerde werk van L. Dorsman Czn. *Langs Strand en Dijken*, in 1913 uitgegeven te Amsterdam (Scheltens en Giltay) en sedertdien in nieuwen (tweeden) druk verschenen.

Een eenvoudig en praktisch boekje verscheen in 1935 te Zulphen (W.J. Thieme): *Schelpen op ons Strand* door J.G.Th. Van Nes met een vijftigtal (deels gekleurde) illustraties van A.W. Wagner.

B.

Tergrijmke.

Als er een eerste communicant op zijn beste voorbijkwam, zongen de stoute schooljongens dan tergend:

Eerste communicant,
Strooit een beetje zand,
Strooit er niet te vele
Of 'k stekke u bij de kele.

Te Kortrijk voegden ze er soms bij:

Strooit er niet letter,
Of 'k roepe de champetter.

Een ander deuntje was bijzonder voor de meisjes bestemd:

Eerste communicant
De breedte van mijn hand,
De breedte van mijn oore,
O gij vuile sloore!

Kortrijk en Leiestreek.

W.S.

In de muite zitten.

De muite is de kooi, het kastje met ‘kiekedraad’ afgespannen, dat aan het gemeentehuis hangt en waarin de officieele mededeelingen uitgehangen worden.

- 't Jaar 1944 moet binnen: 't zit in de muite.
- 't Is nu alleszins waar van dien trouw: ze zitten in de muite. Kanegem.

V.P.

Hommelpap.

Is de hommelpap die geëten wordt op den laatsten plokdag (in het Poperingsche), nog lijk vroeger: zoetepap waarin men eenige hommelbloeien gekookt heeft? Ik zeg wel: *zoetepap* d.i. pap van zoetemelk met terwebloem en gewoonlijk siroop, maar zonder brood of koek erin. Toch dik genoeg ‘dat gij uwen lepel er kunt in rechte zetten’. Of is dit gebruik al in onbruik geraakt en door drinkgeld vervangen? Reeds ten tijde van De Bo (1870) gaven sommige boeren een halven of een heelen frank ‘voor hommelpap’. Is den hommelpap aan 't vergaan lijk elders de slijtpap?

C.V.

Sef's Hommelhof.

- Ze gaan hem allichte ook naar Zerk's hommelhof dragen. Zoo gehoord te Poperinge, voor: naar 't kerkhof dragen. P.D.

(Hommelhof is Poperingsch: de hopakker, akker beplant met hommel (hop) van meer dan een jaar oud).

L. De Wolf zaliger zou dien *Zerk* bij zijn ‘veriemandingen’ geschikt hebben nevens Thuisblijvertje's wagen en andere nog (vgl. Biek. 1927, 319).

Zantekoorn.

Kluwen d.i.: met de hand af en toe den ‘end’ van de drake naar zich toehalen. ‘Je moet meer kluwen, de drake gaat zakken!’

Eernegem.

Of moet ik hooren en spellen: kluwenen?

- Den eenen draagt hier 't vier, den anderen draagt het water in. Gezegd als, binst den oorlog, de eene kwam met de berichten van den Engelschen post, de andere met het Duitsch nieuws. Ook nog in den zin: Ze zijn van verschillend gedacht.

Torhout.

- Zijn schuitje van kante steken.

D. i. Zich uit de voeten maken. ‘Hij had lonte geroken en zeere zijn schuitje van kante gesteken’ Vlamertinge. K.D.B.

Wilde gebeden.

Onze Vader.

> Onze vader, den helft van 't water,
> den helft van 't zwiin,
> 't go morgen kerremesse ziin.

Assebroek

Onze vader, die in den hemelen ziit,
'k ziin m'n koesse kwiit.
Geheiligd zii uw naam,
'k wille da' ze weere kwaam.
Wees gegroet, z'is weere aan m'n voet.

Assebroek.

Onze vader, Pietje en ik
't er zat 'n haze tendend ons stik
bezig me' rapen en beeten t'eten.
Had m'en vader 't eer geweten,
j'had z'en voeten van oender z'n gat gesmeten.

Oedelem-Oostveld.

Wees gegroet.

Wees gegroet, m'n keestjie bloedt
vol van gratie, speculatie,
de heer is met u, non...

Assebroek en Koolkerke.

Wees gegroet, m'en keestjie bloedt.
Wien gaat 't genezen? Tante Treeze,
met heur pottebezem.
En tingelingeling, zei 't belletje,
van hier tot aan 't kapelletje.

Assebroek.

Wees gegroet, mijn keestjie bloedt.
Wien gaat 't genezen? Tante Treeze.
Wien gaat de messe doen?
Pietje met zijn groote werkschoen.

Sijsele.

Wees gegroet, de pap is goed,
mijn moeders z'n mutse
en mijn vaders z'n hoed.

Assebroek.

In den naam des vaders, gebraden haring,
gefruute visch, 't is noene eer dat 't avond is.

Koolkerke.

't Ware de moeite waard om eens de vervorming en de verspreiding in West-Vlaanderen van deze wilde gebeden na te gaan. We doen beroep op al de gewillige werkbiën van iedere streek om een ladinge of een karrevracht zulke rijmpjes op te sturen. Want 't er moet nog veel meer in omloop zijn en ook van soorten.

H.S.

De West-Vlaamsche Windmolens

Onze bijdrage in Biekorf 1940 45, bl. 115, kunnen we nu, uit de notas van jhr. Chr. van de Walle de Ghelcke, met de volgende aanvullingen en verbeteringen volledigen. Het gaat over 7 molens, nog verdwenen tusschen 1940 en 1942.

De oorlog heeft in 1940 nog een molen vernield: een der steenen molens van *Wevelgem* (Denys).

De storm van November 1940 vernielde er nog drie meer dan hierboven vermeld werd: de houten 'Widouwmolen' van *Alveringem* (Coopman), de 'Plaatsemolen' van *Rollegem-Kapelle* (eig. de Durfort de Cidrac de Lorge en uitb. C. Vervaeke) en een der houten torrekotmolens van *Pollinkhove-Elsendamme* (eig. Dequeker en uitb. Vienne). In dien storm, een der geweldigste die we gekend hebben, zijn zes van onze West-Vlaamsche windmolens omgewaaid. Hij was dus - op twee slachtoffers na - zoo schadelijk als vijf jaar oorlog.

In 1941 werd de houten teerlingmolen van E. Dhondt te *Rumbeke* afgebroken en in 1942 de houten molen van Van den Berghe te *Meetkerke*. Op 11 November 1942 waaide te *Luingne* op het gehucht *La Malcense* de houten molen van Van de Kerckhove omver.

Zoo zijn dus in 't geheel 21 molens verdwenen: 8 omgewaaid, 5 gesloopt en 8 door oorlogsomstandigheden (in 1914-18 zijn er 108 verdwenen in West-Vlaanderen!)

Op bl. 117 is een naamverwarring goed te maken: niet de Reigermolen werd in November 1945 te Ichtegem afgebroken, doch wel de Engelmolen - beide molenaars dragen denzelfden naam (Couvreur)!

Aan de verdere documentatie aldaar moet niets gewijzigd - er blijven dus nog evenveel molens over.

CHR. DEVYT.

Veestand van zaken.

Waar steekt een mensch best zijn geld in? Het rijmende antwoord is afwisselend.

Renten
zijn tormenten.
Huzen
zijn ruzen.
Landen
zijn panden.

M.M. Ieper.

Korter, maar met hetzelfde besluit, klinkt het te Ardooie:

Huzen zijn ruzen.
Hebt ge verstand,
Koopt land.

D.M.

[Nummer 5]

't Was in de blijde mei!...

MET de lente begint alles te herleven, doch de menschen boffen nog niet te veel met die eerste Jentemaanden; ze moeten zich nog te veel zwichten, hoor maar:

Maarte, kwade taarte.
April, vul van grillen.

Met Mei - de ijsheiligen daargelaten - gaat alles naar wensch, en 't is nu goed in 't open veld, want

Maarte: sta(at) een beetje,
April: zet je een beetje,
Mei: leg je een beetje.

De koeien worden naar de weide gedreven en de boer zegt overtuigend:

Is er geen g(r)as te Meiavond,
't is er te Meidag.

Maar laat u niet bedriegen; de boter gaat veel goed goedkooper, doch ‘d'eerste bete van 't g(r)as’ is niet goed om boter in te leggen, ze wordt sterk.

En 't vieren van dien Meiavond en dien Meinacht?

Hoe ver in het verleden mag het planten van den meitak wel reiken? Iedereen wilde een meitak kappen, de bosschen werden bestormd, zoodat de wet er tusschen kwam en haar officieren een extra fooi bezorgde om met ‘Meyenacht de busschen te wachten’ - ‘over het wachten ende beletten van de meycappers’ - ‘dat ze snachts camen met ij of drie abeele meye tacken’. Eeuwenlang werd deze post in de re keningen van de oude ‘stede ende parke’ van Male geboekt.

In onze eeuw is dit aloude gebruik van de Meiviering stilaan uit het volksleven verdwenen; wij kennen nog wel het liedje omdat de ouderen het ons zingen en vertellen van den meitak versierd met kleurige linten en papieren.

Met den groenen mei voorop en een mandje in t midden, gingen ze van hof tot hof eieren inzamelen, al zingend:

En ik plante mijn mei
en ik storte er mijn ei
en de dorre viel uit de schale.
Vrouwtje wil mij een eitje geven
k zal uw dochterke niet halen.
Diep in den nest
de wit hoenderkens leggen 't best
de zwarte leggen er nevens
geef er mij een stuk of zeven
'k zal ze in moeders koekepan slaan
'k zal er mij dik in eten
'k zal 't van mijn leven vergeten.
Baas en bazinne 't is te junder eere.

Een oude vrouw van Damme zingt het aldus:

De Mei verkoren
die ons vreugde kan geven,
en wij zijn plezant
wij staan hier met een mandje in d'hand
en wil er wat inleggen,
ik zal er niet tegen zeggen,
'k zal naar huis gaan
en in moeders koekepanne slaan.

- Ik plante mijne mei
en ik storte mijn ei,
de dorre ligt in de schale.
Vrouwtje, wil je een eitje geven,
'k zal je dochtertje halen.
Diep in den nest,
de wit hoendertjes leggen 't best,
de zwarte niet te min,
schiet er tot uw elleboog in.
'k Heb hier een touwtje, 'k kan 't niet knoopen,
Geef mij een eitje en laat me loopen,
'k Heb hier een takje met blaren,
Geef mij een eitje en laat me varen.

Een ander slot:

'k Heb nog een takje met blaren belaan,
Geef mij een eitje en laat mij gaan.

Te Kanegem klinkt het meilied kort en dreigend:

Mei, Mei, blare Mei,
Geef mij een ei, 'k zal deure gaan,
Geef je mij niet?
'k zal mijne meie in de ruiten slaan

Te Male vertellen ze ook nog van een meiboom planten en vellen: hoe heel het dorp rond dien meiboom danste en zong, en hoe ze er plezier aan beleefden omdat groote manskerels met houten alaam - spade, bijl en zaag - zich inspanden, om dien meiboom te vellen. Te Sijsele, bij de kerk, stond er een oude linde vóór de herberg: In den Meiboom(1).

Kort op de meiviering volgt de H. Bloedprocessie te Brugge. Binst de week werden de noodige schikkingen genomen op t hof: er werd koeke- en krentebrood gebakken, en beslist, wie er op H. Bloeddag naar de ‘pand’ zou gaan en wie op den Zondag (of tweeden panddag) daarna, den Ommegang. t Meisen had ook haar toer; naar oud gebruik gaf de boerin

(1) De ‘meivelling’ bleef nog eenigen tijd voortleven bij t openen van een nieuwe herberg, om t volk bijeen te krijgen: de brouwer gaf dan een kwartje bier ten beste.

haar 26 eiers mede, want een meisje dat met 't meilief naar de pand ging, moest eten medebrengen voor hemzelf en voor het lief. 't Gebeurde soms dat ze malkaar met moeite kenden sedert den Vasten; ze gingen dan zwijgend naast elkaar, zij, met haar paander met boterhammen en harde eieren, hij, van verre vingertrekkend en knipoogend. 't Is alzoo dat ze vertellen dat een koppel, van Beernem, langs de vaart, naar Brugge afwandelden; toen zij voorbij de Gevaarts waren zeide zij: ‘Gusten, dat is hier toch schoon' haver hé?’; tusschen Moerbrugge en Steenbrugge antwoordde hij: ‘Ja 't Mel ia en vel dat ze stond!’

Zulke vrijers worden in 't gewijzigd refreintje van ‘de Boer van Leuven’ afgeschilderd:

Refr. Met zijn blauwe pietapiet,
't Meisje, met haar schoon muziek
Ze gingen samen hand in hand
Naar Brugge en naar de pand.

't Was een stroom van voetgangers naar de stadspoorten, op H. Bloeddag, en 't poortegat kon met moeite al het gerij slikken. Wijtewagens met een heele boerefamilie, en dan die boerekutserskarren met drie of vier planken bezet; zwaarlijvige vrouwen, wiegend en klutsend, langs voren; de kinderen, zweetend en pioenerood, opeengeklast langs achter. De afspanningen werden van's morgens vroeg bestormd: ‘Bazinneke, geef ons algauw een kommeke koffie?’; ze beten tot over de ooren in de koekestuiten en de hard gekookte eieren. Als al dat volk verzadigd was en de stad ingetrokken, lagen de tafels van de staminees wit van de gekraakte en gesmuisterde eierschalen. 's Middags herbegon hetzelfde mondspel, 't was al ei dat op tafel kwam; sommigen hadden voor een extraatje een droge visch gekocht, want buitemenschen zijn nu eenmaal verzot op visch.

's Avonds kwam heel dat ‘karrooi’ met veel lawaai door de aanpalende dorpen gereden; te Sinte-Kruis riepen de kinderen hen achterna:

Wille, wille voor een pandleeste,
Wille, wille voor een pudebille.

Met of tegen meuge smeet de boerin eenige ‘palvijotten’ of wat amandelbrood te grabbelen, want anders wreekten de kinderen zich met:

Boerinne, met je gat vul pinnen,
Boer met je reutel in je smoel,
Met jen tap in je gat
Wa' voor een boer is dat!

Doelend op de bleeke kleur van het amandelbrood, werd er in de Weststrate te Vijve-Kapelle en te Moerkerke geroepen:

Wille, wille voor een pandfeeste
Wille, wille voor een pudebille,
De bakker heeft in zijn oven gescheten,
Had hij het opgelekt,
Hij had er smake van g'et.

Te Beernem waren de kinderen vriendelijker: ‘Wellekom, wellekom voor een pandfeeste!’. De boerin was op al dat verwellekomen voorzien; ze had heele zakken palvijotten en pandfeesten gekocht. Thuis op het hof werden, naast het eigen volk, knechten en meisens, ook nog de wiedsters op den vlaschaard getrakteerd.

Wie heeft ze niet gezien, die lange bonte rij wiedsters als vergroeid met het meilandschap? 's Nuchtends vroeg, om zeven uur ('t mannevolk kwam een uur vroeger) waren ze daar al gezet, op den eenen of anderen vlaschaard van de Krevelstraat: ‘'t Zwijntje’, ‘de Wijnkelders’, ‘de Zwarte Scheure’ of hoe hij ook genoemd werd. Met een ‘wannezak’ boven een ‘kulte’ om 't rheumatisch te keer te gaan - 't mannevolk had versleten zakken, als knielappen aangebonden - schoven ze kruipend over het bedauwde vlas. Ze moesten, een stap van elkaar, in rechte lijn wieden; want elk had zijn eigen gang te doen. Burgemeester Van Damme, - de boer van Sarepta -, geleund op 't appeltje van zijn makke, hield zijn

wiedsters in d'ooge: ‘Zegge een keer, we maken daar een zak!’, wijzend naar de trage achterkomers in 't midden. Werd er te veel gegiecheld naar zijn goesting: ‘'t Kan daar zekers wel een beetje serieuzer gaan?’, en tot een zage van een vrouw: ‘Maak van je woorden geen mesdagen, mensch!’

Te Beernem was de boer nog nauwer gezet op 't werk; er werd een touw gespannen om de rechte lijn te houden. Als de mollevanger 's morgens op 't stik kwam, werd er groote stilte geeischt. Wannes, de mollevanger, liep zelf geluidloos, op zijn genokte vlassen stasen, over den vlaschaard; hij tord de ree toe - de mol kan niet meer terug - smeet de molshoop open, gaf een schop tegen den neus, en de mol was naar 't pierland. In een ommezien hing hij daar boven, aan Wannes' stok, naast zijn blinde broers te toeteren. ‘Nog een die niet moet wachten tot Sint-Jansdag’, lachte de boer vergenoegd. 't Is immers geweten dat de mollen niet meer rijden rond dien tijd, maar boven komen op den grond; vandaar de spreuk: ‘Dolen gelijk de mollen op Sint-Jansdag’. De boer gaf een kluite per stuk en er werden van 15 tot 20 mollen op een vlaschaard gevangen.

Er werd gezongen onder het wieden, dan ging het werk nog zoo licht, en er was altijd iemand te vinden, die heel de bende wieders en wiedsters meesleepte met een bekend vooizetje. Ze zetten gewoonlijk in met een meiliedje ter eere van O.L. Vrouw en de rest volgde naar mate dat het hun te binnen viel.

Je hadt daar van die korte stroofjes met een meesleepend refreintje zooals:

En de meisjes peinzen maar
tjoela, tjoela, tjoelala,
Dat het trouwen is geen gevaar,
tjoelala!

Hadd' ik ook maar Pier of Jan
tjoela, tjoela, tjoelala,
'k Zoude hebben eenen man
tjoelala!

Maar een jaar of twee nadien
tjoela, tjoela, tjoelalala,
Is het hun al leed misschien,
tjoelala !

't Liedje van P er Sies was ook goed gekend

Pier Sies was door de scheure gegaan (bis)
En had zijn beste kloefen aangedaan
't Was om Sofia cens te beschinken
En een woord in heur oore te klinken
Van fala, loderia, van Sofia.

- Boerinne, boerinne, is Sofia niet thuis?) bis
- Ba ja's, Pier Sies, kom maar in huis!
- En zou 'k niet mogen een pijpje ontsteken,
Een woordje met Sofia spreken,
Van fala, loderia, van Sofia.

Sofia kon haar melk niet bestellen, (bis)
Ze had te veel van Pier Sies te vertellen
.....
(onvolledig).

Op het repertorium stond er ook een en ander van die nonneliedjes, zooals het overbekend: ‘Voor de traliën van een klooster’[1]. Het volgende liedje werd toen ook van Zuid tot Noord in Vlaanderen gezongen ('t is heden nog niet vergeten):

Mijne moeder sprak, Marie, doet mijnen zin
Zoudet gij niet willen
Zoudet gij niet willen
Mijne moeder sprak, Marie, doet mijnen zin (bis)
Zoudet gij niet willen, ja een nonneken zijn

Ik zeide van ja, maar ik was nog zoo jong
dat ik niet en wiste
dat ik niet en wiste
Ik zeide van ja, maar ik was nog zoo jong (bis)
dat ik niet wiste, hoe dat in de wereld gong.

En den eersten nacht dat ik alleene sliep,
'k begon te denken (bis)
En den eersten nacht dat ik alleene sliep, (bis)
Ik begon te denken op mijn allerzoetste lief.

(1) K. De Wolf geeft dit liedje ten deele in zijn ‘Levenrje op 't Sin Zilles’ Biekorf 1933, blz. 145.

Het eerste jaar kreeg ik de vool op 't hoofd,
t Was voor heel mijn leven. (bis)
Het eerste jaar kreeg ik de vool op 't hoofd. (bis)
'k Was voor heel mijn leven van de wereld beroofd.

Het tweede jaar wierd ik geprofest,
en er wierd gehouden (bis)
Het tweede jaar wierd ik geprofest (bis)
en er wierd gehouden eene groote kerremes.

Had ik met mijn geld een jongman uitgezocht,
'k hadde zooveel beter (bis)
Had ik met mijn geld een jongman uitgezocht, (bis)
'k hadde zooveel beter aan mijn zaligheid gerocht.

Als afwisseling werd sortis naar een van die vele dramatische weesliedjes gevraagd; dat klonk aandoenlijk - ze worden nu nog evenzeer door 't volk begeerd en gezongen, denk maar aan: ‘De Muur van 't oude Kerkhof’ - Dan hadt ge daar ook nog die ellenlange liedjes van 10-20 ‘klausetjes’ zooals 't liedje ‘Van den Voerman’ of van ‘Rosalie bemint uw moeder’ en ‘Alfons en Dalia’. Een mensch staat verbaasd, hoe bejaarde lieden dat nu nog kunnen vooizen met weinig haperingen, zonder ooit een tekst gezien te hebben.

We mogen ook het echte wiedsterliedje niet vergeten:

Ik ging laatstmaal gaan wandelen
om mijne zinnen te veranderen,
naar buiten,
naar buiten al in het jeugdig veld,
mijn herte wierd er zeer onsteld
al door de groene linden
en ik vond er een meisje die lag in het vlas (bis)
en daar neerstig aan 't wieden was.

Mijn hert en mijne zinnen
geneigd tot het minnen
uit liefde
uit liefde ben ik tot haar gegaan,
ik sprak er dat jeugdig meisje aan:
O schoone vriendinne,
mocht ik wat rusten zoo spoedig en ras (bis)
bij u in het jeugdig vlas.

Jongman, wat komt gij vragen?
Als gij wilt liefde dragen,
bij mij toch niet,
bij mij toch niet, ik houd niet van verdriet,
want de liefde die is blind,
ik zou kwalijk varen
om met u te verkeeren, heb ik geen tijd,
'k ben maar eene boeremeid. (bis)

Dochter, aanhoor(t) mijn zin,
dat ik u oprecht bemin,
dan zult gij
dan zult gij gekleed gaan in de zij,
ik heb geld en goed in overvloed.
O schoone vriendinne,
nu moet gij gaan werken vroeg en laat
in veld en langs de straat. (bis)

Gij kunt mij niet bekoren,
voor het werken ben ik geboren,
in weiden
en velden vind ik mijnen zin,
dan blijf ik maar eene boerin.
't Is moeite verloren.
Vertrek, mijnheer, met al uw ambras,
'k Blijf in het jeugdig vlas. (bis)

De jongman vol van zinnen,
Kon haar niet overwinnen.
Vol droefheid
Vol droefheid, nam hij van haar afscheid.
Het is een les voor vele jongmans
die buiten gaan minnen,
Blijf in de stad met al uw ambras
En stoor geen boerin in 't vlas. (bis)

's Namiddags werd er altijd luidop een paternoster en de litanie van O.L. Vrouw gebeden; er werden boterhammen en koffie van 't hof gebracht.

Terwijl ze daar alzoo, den ganschen dag, in 't open veld lagen, genoten ze ook nog van het afwisselend gezang van de vogelen in kanthagen, tronken, bosch en koren. Ze waren heel goed bekend met hun doen en laten, en riepen ze na:

Koekoek, eierdief!
Waar zit je lief?
- In d'hage.
- Wat doet ze daar?
- Eiers zuipen
Met heele kuipen.

Als de merel, tegen regen, begon te schuifelen, taalden ze hem na:

Drinkt het uit
en tapt een nieuw.
k Ging in den kelder
om een pintje bier
voor mij en mijn zeven kindertjes.

Nauwelijks had er een ekster geschetterd, of 't ging er van:

Eksters zijn dieven
zeg ik zonder liegen.

Voor een kwakkel hadden ze niet veel over:

Spijt me dit
Spijt me dat
Mijn steert is uit mijn gat.

Te Beernem zong de lijster: '*Madrid..... Madrid*', ze dachten toen aan Mijnheer Madrid die daar een kasteel bewoonde.

Als de zwaluw in zigzag over 't veld scheerde, zeiden de menschen dat hij in 't fransch riep: *huit! huit! huit!*, waarop dat Bertje Coene zei dat zijn zwijn in 't fransch telde: *neuf, neuf!*

Zij bleven daar wieden lot zonsondergang: geen wonder dat ze af en toe eens opkeken hoever de zon al gedaald was. 't Was een heele verlichting als er daar iernand zei: 'Jongens, ze trekt heur slaapmutse aan.' Seffens was de heele rij wiedsters en wieders te been en luid kakelend enschetterend stoven ze door de Zandstraat huiswaarts. Men hoorde ze van verre; de schaapboer staakte dan den arbeid: 'Roos, 't is tijd. de 'braganzen' zijn daar!' en hij wees naar die luidruchtige bende in de straat.

Spijts hun groote vermoeidheid hadden ze nog een minutje tijd om bij 't een of 't andere Lieve Vrouw-

kapelletje, in 't voorbijgaan, een weesgegroetje te bidden.

Er hingen toen nog veel zulke kapelletjes te lande; hier uit devotie aan den ingang van 't hof; ginder aan de oude linde van de hofdreef als een behoedmiddel tvjdens een van die akelige nachtavonturen, met waterduivels en verkeersels; daar als herinnering aan een ongeval, in dank opgericht; bijna altijd aan een boomstam van de kruisstraat. Daar waar er een steenen kapel gebouwd was, kwam het gebuurte bijeen - in de Meimaand - om er 's avonds een paternoster te bidden. Te St-Kruis hebt ge nog Roos Lamote's kapelletje in den Broek, en 't kapelletje van den Berg aan ‘Duivelsdoornhut’, beide in de tweede helft van de vorige eeuw opgericht.

MAGDA CAFMEYER

[Bladvulling]

Werd mij toegezonden uit Franch-Vlaanderen en letterlijk overgeschreven:

Uit de Fransche Westhoek.

Gebet om wakker te kommen aan een bepaalde uur:

Ik leggen mijn hoofd op de kissen
Met God de Vader will ik rusten
Met God de Zoon will ik in het slapen vallen
Met God de Heilige Geest will ik opstaan
Heelige hemmel waard mij
En morgen nuchten maakt mij wakker
Niet te vroeg en niet te wakker laate
Maar als de klocke.....(1) slaat.

Kermislied uit de Westhoek:

Well gekommen Kermisvolk
Wanneer gaat gij door?
Aals all de kouken opeten zullen zijn
Alle met de barke van Veurne.

F.L.

(1) hier zeggt men den uur wanneer men willt wakker kommen.

Doopnamen te Brugge (Sept. 1944-Sept. 1945)

Doopnamen in het algemeen

IN onzen goeden ouden Catechismus wordt de vraag gesteld: ‘Waarom geeft men ons in het Doopsel en in het Vormsel namen van heiligen?’ en het tamelijk laconisch antwoord volgt: ‘Omdat wij die zouden leeren navolgen, en van dezelve als onze patronen geholpen mogen worden.’ De Kerk heeft er steeds aan gehouden en houdt er nog aan dat christelijke doopnamen gegeven worden, en welke namen ook men heden gaat uitzoeken, steeds wordt, bij het toedienen van het Doopsel, een heilige tot levenspatroon aan het kind geschonken.

Door de doopnaam of voornaam is het mogelijk de leden van éénzelfde familie te onderscheiden. Vroeger was het peter of meter, naar gelang het geslacht van het doopkind, die een naam moest kiezen. Heden is deze gewoonte, naar het ons dunkt, in den vergeethoek geraakt, al kennen we wel moderne meters, die hun gepoederd neusje krullen, en er toch meer dan één woordeke over kraken, wanneer meer traditioneele ouders een naam ‘naar den ouden trant’ uitgestoken hebben. Ook het omgekeerde zal nog veelvuldig voorkomen.

Thans zijn het vooral de ouders, die, soms na lang redetwisten - de eerste woorden misschien in 't jonge menagie - plechtig besloten hebben hoe ze de kleine zullen noemen, de vader heeft misschien het laatste woord voor den jongensnaam, en moeder voor den meisjesnaam. En gewoonlijk zal vreemde inmenging daaraan niets meer kunnen veranderen.

Heel netjes zal op 't doopkaartje de naam van het pasgeboren kindje voor het eerst gedrukt worden om de heuglijke gebeurtenis in wijderen kring kenbaar te

maken. Zeer officieel geschiedt ook de inschrijving van den nieuwen wereldburger, blad zooveel, in het groote boek van den Burgerlijken Stand.

Juist deze doopnamen hebben we nagegaan, zooals ze gedurende een vol jaar te Brugge aan de borelingskes gegeven werden. Doch we hebben niet, zooals het paste, de boeken van den Burgerlijken Stand der stad Brugge geraadpleegd, maar eenvoudig de wekelijksche mededeelingen van de geboorten in een Brugsch weekblad bijgehouden. We verontschuldigen ons over deze gemakzucht. Het was er ons niet om te doen een officieele statistiek der geboorten op te maken, wel een peiling te doen naar den vorm der naamgeving. Kleine onnauwkeurigheden zijn dus in dit opzicht niet uitgesloten, we betrouwden op de verzekering, dat de gegevens in het dagblad worden opgenomen zooals ze door den stedelijken dienst worden medegedeeld.

Het is nog niet heel lang geleden dat in ons land een blijvende belangstelling voor de naamgeving werd opgewekt. Kwam de familienaam het eerst voor on derzoek aan de beurt, stilaan ook groeide de genegenheid voor de doopnamen. Heel veel werd er echter over dit onderwerp tot nog toe niet uitgegeven.(1)

Dit overzicht zijn we begonnen op 14 Sept. 1944 en het loopt tot 14 Sept. 1945. Op het eerste zicht schijnt het een wispelturige keuze. September 44 beteekent echter de bevrijding van Brugge en de intrede der Canadeesche troepen. En onze eerste bedoeling

(1) Zie o.a.: K. Roelandts, Wetenschappelijk onderzoek der Vlaamsche persoonsnamen, en: J. Lindemans, Hat plaatselijk anthroponymisch onderzoek in: Mededeelingen uitgeg. door de Vl. Toponymische Vereeniging te Leuven, jg. 1942. blz, 1-19. J, Lindemans, Hoe maak ik mijn stamboom op, Turnhout 1941, blz. 54-61. Idem. Vlaamsche Persoonsnamen (Bijdragen tot de Geschiedenis en de Beteekenis van de -), 1e reeks, Turnhout 1944. E H. Antoon Lowyck, Oude Doopsel-Gebruiken, Brugge, De Graal, 1944 (enkel in polycopie uitgegeven).

was, door het bijhouden dezer gegevens, na te gaan in welke mate de hoog-oplaaiende geestdrift voor de bevrijders, haar stempel zou drukken op de naamgeving te Brugge tijdens het bevrijdingsjaar. Eerst later hebben we het nut van een algemeen overzicht ingezien. Toch waren het de omstandigheden die ons deze data hebben opgedrongen.

We moeten tevens wijzen op het feit dat de afbakening 'Brugge' een ruimer beteekenis heeft gekregen daar in werkelijkheid ook vele vrouwen uit de randgemeenten en de landelijke centra zich naar de stad begeven om zich in een der Brugsche moederhuizen te laten behandelen. Ook deze geboorten van 'niet-Bruggelingen' worden te Brugge ingeschreven.(1)

Voor de hierboven aangegeven tijdruimte beschikken we over 1275 doopnamen: 660 jongensnamen en 615 meisjesnamen.

De voorkeurnamen.

Onder de voorkeurnamen, we bedoelen namen die veel gebruikt worden en van de volksgunst genieten, hebben we deze namen gerangschikt die minstens 10 maal voorkomen in den loop van het jaar. Naast de vermelde namen duiden we steeds aan, door een cijfer, hoeveel maal deze naam gebruikt werd.(2)

A. *Jongensnamen*.

Bij de jongens wordt het hoogste cijfer bereikt door den naam Jean (67 en 10 %). Onder de volgende vormen komt deze naam voor: Jean 24, John 12, Johan 9, Jan 6, Iwan 2, Yvan 14. Deze doopnaam is reeds in de middeleeuwen alhier geliefd en deze voorliefde is onverminderd blijven voortleven. Ook op de

(1) Voor het onderzochte jaar dient ook gewezen te worden op de uitwijkelingen uit Oostende en Antwerpen, die te Brugge vertoefden.

(2) In het boven vermelde werk van Lindemans, De Vlaamsche Persoonsnamen, zal men uitgebreider gegevens vinden over sommige namen o.m. Edward, bl. 142; Eric. 84; Willem. 167; Roland, 128; Robert, 124 en 95; Alfred, 98; Dirk, 82; Roger, 127; Gilbert, 107.

familienamen heeft deze benaming haar stempel geprent; in een statistiek van 1945 staat de naam Jansena op kop, want niet minder dan 41.000 Belgen dragen deze naam, die op verschillende manieren kan geschreven worden[1].

Jacques 31, bekleedt de tweede plaats, andere schrijfwijzen troffen we voor dezen naam niet aan. Eddy 26, een Engelsche vervorming van den in Engeland volksgeliefden koningsnaam Edward; Eric 25, naam van Deensche en Zweedsche koningen, veel gebruikt in de Scandinaafsche landen en in de laatste jaren ook alhier in de volksgunst, en Willy (20 + 2 + 2 = 24) met zijn vormen William 2 en Willem 2, bewijzen alhier goed ingeburgerd te zijn. Roland 22, Robert 21, en Freddy 21 schijnen in gelijke mate in den smaak der Brugsche ouders te vallen. De Fransche naam Roland klinkt thans zeer voornaam en doet ons denken aan het prachtige 'Chanson de Roland' uit de middeleeuwsche literatuur. Robert leent zich tot talrijke verkortingen (Bob, Bobby, Beire, Berten, enz.) in den volksmond en Freddy, de familiaire vorm voor Alfred, heeft ook wel een Engelsch tintje, doch werd ook reeds voor den oorlog veel gebruikt. Door zijn varianten bereikt Frans 25 zeker verscheidenheid: Franky 5, Francois 9, Frank 7, Frans 2 en Francis 2. Dit zal wel, met de vervormingen van Jan, een internationaal record zijn. Guido 14 en Guy 8, met hun totaal 22, is een der zeldzame doopnamen waarvan de Vlaamsche vorm den Franschen overtreft.

Een heele reeks namen volgen met kleine voorkeur-verschillen op het tiental uitverkorenen: André (17 + 1 + 1 = 19), met zijn vormen Andreas 1 en Andries 1; Dirk (14 + 4 = 18) met den Franschen vorm Thiery 4; Paul 18; Marc en Roger (elk 17); Fernand en Luc (elk 15); Gilbert 12 en Georges 10.

Cijfers spreken boekdeelen, zegt men, en waar ons

(1) Prof. F, Baudhuin, Les noms de familles en Belgique (La Libre Belgique, 8-9 Dec. 1945). Zeer verspreid is ook de familienaam Desmet (38,000), Peeters (29,200), Declercq (24,800), enz.

tevens gegevens ter vergelijking volledig ontbreken, zullen we ons van alle verderen commentaar onthouden. Fransche vormen treffen we het meest aan, voor de Vlamingen rest de magere troost toch de namen Dirk en Guido onder de voorkeurnamen aan te treffen.

B. *Meisjesnamen*.

Bij de meisjes spant de naam Maria (71, en meer dan 10 %) de kroon. We teekenden volgende vormen op: Marie 43, Maria 19, Myriam 8 en Marijke 1. Mogen we den vorm Myriam aan filminvloed toeschrijven? In ieder geval is dit groote aantal Maria's, naar onze bescheiden meening, een gevolg van geloften voor behoud, tijdens de bange bevrijdingsdagen, die nog banger waren voor de aanstaande moeders dan voor ieder ander mensch. Het is mogelijk dat degelijk vergelijkingsmateriaal ons in het ongelijk zou stellen en het bewijs leveren dat Brugge, ook bij de naamgeving, een uitverkoren Mariastad is gebleven.

Kan het verwonderen dat waar men Maria aantreft, ook Anna in de buurt is? En Anna 46 komt op de tweede plaats onder de vormen Annie 21, Anne 14, Annette 6, Anna 4, en Anna Maria 1, een der zeldzame dubbelnamen die we aantroffen.

Doch het succesnummer voor jonge dames blijft de naam Christiane 42, naast Monique (28 + 4 = 32) met den Vlaamschen vorm Monica 4, en in mindere mate Nicole 21. We mogen gerust gewagen van modenamen: vooral een meisje komt, naar het schijnt, met een mooi-klinkenden naam goed door het leven.

Op een sukkeldrafje volgen: Liliane 15, Ginette en Godelieve (elk 14), Rita 12, Cecile (9 + 1 = 10) met eenmaal den vorm Cecilia, Jeanine 10. Wanneer we voor deze laatste naam rekening houden met de minder gebruikte vormen Johanna, 2 Jeanette 2 en Juanita 2, zouden we een totaal van 15 bereiken.

Uit het overzicht der voorkeurnamen voor meisjes en jongens blijkt dat meer dan de helft (64 %) van de jongensnamen tot deze reeks behooren, terwijl dit

procent bij de meisjes veel kleiner is (45 %) en er voor het vrouwelijk geslacht van meer verscheidenheid mag gesproken worden. Een drietal traditioneele namen genieten steeds de volksgunst (Jean, Maria, Anna), alhoewel ze onder verschillende moderne (?) vormen worden aangetroffen. Fransche voornaamheid blijft mode (Jacques, Roland, Robert, Christiane, Monique, Nicole), terwijl ook Engelsche invloed zeker merkbaar is (John, Eddy, Freddy, Willy, enz.) echter veel sterker waar te nemen onder de jongensnamen. Men kwam ook minder in contact met vrouwelijke bevrijders! Film en roman oefenen op den meisjesnaam drukking uit (Christiane, Nicole, Monique, Liliane, Ginette, enz.).

Deze enkele besluiten, op de voorkeurnamen gestaafd, zullen niemand verwonderen en den indruk nog verstevigen dat de hedendaagsche naamgeving aan veel invloeden onderhevig is, en steeds zal blijven onderhevig zijn.

We hopen toekomend jaar een nieuw overzicht. van Jan. tot Dec. 1946, op te maken. En we zullen ons op het huidige overzicht kunnen steunen om verdere vergelijkingsgegevens uit te pluizen.

H. STALPAERT

Algemeen overzicht

Voor de belangstellenden voegen we een algemeen overzicht op de naamgeving in het Brugsche bij dit eerste onderzoek. Alphabetisch hebbeu we alle namen gerangschikt met hun gebruikscijfer.

1. *Jongensnamen*.

Achiel 2, Aimé 1, Albert 6, Alfons 1, Audré 17, Andreas 1, Andries 1, Antoine 3, Armand 1, Arnold 1, August 1, Aurèle 1.
Benoit 1, Bernard 4, Bruno 1.
Camiel 2, Carlos 2, Charles 1, Christiaan 9, Christophe 1, Cyriel 2.
Damien 1, Daniel 5, Danny 1, Didier 6, Dirk 14, Dominique 1.
Eddy 26, Edouard 1, Edwin 1, Egbert 2, Elie 1, Eric 26, Etienne 4.
Felix 1, Ferdinand 1, Fernand 15, Firmin 1, Francis 2, Francois 9, Frank 7, Franklin 2, Franky 5, Frans 2, Freddy 21.
Gentil 1, Georges 10, Gerard 5, Germain 3, Ghenin 1, Ghislain 2, Gilbert 12, Guido 14, Gustaaf 1, Guy 8.
Henri 4, Henrice 1, Herman 3, Hubert 6, Hugo 5.
Ignace 3, Ivan 2 (Zie ook onder Y.)

Jacques 31, Jan 6, Jean 24, Joël 1, Johan 9, John 12, José 2, Joseph 9, Julien 3.
Laurent 1, Leo 1, Léon 3, Léopold 2, Leslie 1, Libert 1, Lionel 1, Louis 1, Luc 15, Lucas 1, Lucien 5.
Marc 17, Marcel 8, Marnix 2, Martin 2, Maurice 1, Maxime 1, Michel 6.
Noël 6, Norbert 1.
Oscar 1, Oswald 1.
Patrick 7, Paul 18, Petrus 1, Philippe 4, Pierre 6, Pol 2.
Raoul 4, Raphaël 2, Raymonds, René 4, Robert 21, Roger 17, Roland 22, Ronald 7, Rudiger 1.
Stanislas 1, Sylvain 2.
Thierry 4, Thimothee 1.
Victor 1.
Walter 6, Werner 7, Wilfried 5, Willem 2, William 2, Willy 20, Winnoc 1.
Xavier 1.
Yvan 14, Yves 4.

2. *Meisjesnamen*.

Agnes 4, Alfrida 1, Aline 1, Andrea 5, Angèle 1, Anna 4, Anna-Maria 1, Anne 14, Annette 6, Annie 21, Antoinette 1, Arlette 3, Astrid 1, Augusta 1, Aurélie 1.
Beatrix 1, Bérénice 2, Bernadette 1, Berthe 1 Brigitte 2.
Catherina 2, Carina 4, Carine 1, Caroline 1, Cecilia 1, Cecile 9, Celestine 1, Celine 1, Chantal 5, Christa 1, Christiane 42, Christina 1, Christine 6, Claudine 5, Colette 1.
Daisy 4, Damientie 2, Danielle 1, Denise 5, Derinne 1, Diana 5, Donatienne 2, Doortje 1, Doris 1.
Elisabeth 1, Elise 1, Elsie 2, Elvire 1, Erna 1, Ernestine 2, Ernie 1, Estella 1.
Fernande 2, Francine 9, Francoise 2, Frieda 3.
Geertrui 2, Geneviève 1, Georgette 4, Gerarda 2, Gerda 2, Germaine 2, Gertrude 2, Ghislaine 2, Gilberte 4, Ginette 14, Gisèle 1, Godelieve 14, Greta 2.
Hadewich 1, Hedwige 4, Helena 1, Hélène 3, Hilda 6, Huguette 3.
Ingrid 4.
Jacqueline 7, Jeanette 2, Jeanine 10, Jenny 4, Jocelyne 1, Johanna 2, Josiane 9, Juanita 1.
Katrina 2.
Laura 1, Laurette 6, Lea 1, Lena 1, Leontine 1, Liberte 1, Liliane 15, Lina 2, Lisette 1, Lucienne 3, Lucrèse 1, Ludwine 2, Lutgarde 2.
Machteld 2, Madeleine 2, Magda 6, Magdalena 1, Marcelle 1,

Marguerite 3, Maria 19, Marie 43, Marijke 1, Marina 5, Martha 2, Martine 4, Maureen 1, Micheline 7, Michelle 1, Mireille 6, Mirzile 1, Monica 4, Monique 28, Muriel 1, Myriam 8.
Nadine 3, Nelly 2, Nicole 21, Noëlla 2.
Odette 5, Odila 1.
Paula 1, Paulette 2, *Peggy* 1, Philomene 1.
Rachel 2, Raymonda 2, Regina 2, Renée 2, Rita 12, Roberta 1, Rolanda 2, Rosa 3, Rosane 1, Rose 5, Rosette 4.
Sara 1, Severa 1, Simonne 6, Solange 1, Sonja 3, Suzanne 9.
Thérèse 4, Theresia 1.
Vera 4, Viviane 5, Vivienne 1.
Wilfrieda 1.
Yolanda 1, Yolande 1, Yvette 4.

P.S. Men zal opmerken dat de jongensnaam Adolf niet voorkomt!

Boekennieuws

HERVE STALPAERT. *Vertellen*. Handleiding voor den volkskundigen verteller. Ingeleid door Prof. Mr. E.I. Strubbe. Illustratie en bandomslag van Albert Setola. In- 12, 178 blz., Roeselare, Hernieuwen-Uitgaven, 1946 = Fr. 55.

Sedert onze groote verteller Conscience ‘zijn volk leerde lezen’ is de levende volksvertelling aan het kwijnen gegaan. De volksverteller in buurt en dorp werd langzamerhand verlaten voor boek en ‘gazette’, en, toen zijn gehóor van ongeletterden genoeg gedund was, kreeg hij, op zijn levensavond, het bezoek van een wakker ‘geletterde’ die hem vriendelijk kwam uitvragen en aandachtig luisterend zijn boedel beschreef. Want onze Vlaamsche vertelselschat werd, naarmate hij uit het leven verdween, door vrome handen verzameld en in het museum van tijdschriften en bundels bijgezet, ten deele ook door letterkundigen verwerkt. Is de *vertelde* volksvertelling nog wel leefbaar in onzen tijd van roman en feuilleton, cinema en jeugdtheater, van overvloed van boeken en bladen voor groot en klein?.. Gelukkig zijn er nog altijd lieve ongeletterden, de kleinen, die braaf zijn als ze slapen ja, en ook als vader of moeder of meester of een wijze ‘groote’ een vertelselken vertelt. En waarom zouden deze eerste en laatste vertellers elders moeten gaan zoeken naar vreemd goed, terwijl we hier t'onzent een schat van eigen ‘geteerde’ volksvertellingen bezitten?

Het boek van H.S. is opgevat als een handleiding voor den volkskundigen verteller, d.i. iemand die zijn stof uit eigen Vlaamsche overlevering wil putten en naar eigen Vlaamschen trant aan luisteraars van heden wil aanpassen. Het eerste hoofdstuk is zelf een prachtige vertelling over het vertellen van eertijds en een warm pleidooi voor den terugkeer tot onze oude overlevering. Het antwoord op de vraag: Wat kunnen we vertellen? vult (samen met den bibliographischen wegwijzer) de twee derden van het boek. Dit methodisch overzicht van sprookje, sage en legende, met een voortreffelijke keur van voorbeelden, zal wel het meest roepingen verwekken, zoo niet van vertellers, dan toch van zanters voor wie Schr. in de laatste bladzijden zijn kennis en ervaring ten beste geeft.

Een enkel hoofdstuk voldoet niet gansch n.l. waar Schr. op de vraag: Hoe moeten we vertellen? de 'Gulden regels' ten dienste van de jonge leiders-vertellers in de jeugdbewegingen tracht te formuleeren. Deze regels gelden voor alle vertelling en zijn niet getoetst aan de verscheidenheid van het repertorium die verder zoo uitstekend behandeld wordt. De eerste levensregel van het specifiek volkskundig vertellen zal steeds zijn: Vertellen met het passende gezag. Een zekere verhouding van leeftijd tusschen verteller en toehoorders is onmisbaar: de grooten vertellen aan de kleinen, de ouderen aan de jongeren: dit is de eerste voorwaarde. De verteller moet tegenover zijn gehoor een gezag hebben als drager van overlevering, en dit komt vóór de jaren niet, hoe goed hij zich overigens de regels der vertelkunst eigen make. Volkskundig vertellen onder malkaar, zooals men in de jeugdgroepen droomt te doen onder grootere jongens of meisjes van gelijken leeftijd, zal steeds iets kunstmatigs zijn, een voordragen van documenten dat de levensechtheid, de natuurlijke verhouding en den spontanen loop van de traditioneele vertelling zal missen. De volkskundige verteller heeft het geloof van zijn toehoorders noodig en het zijn alleen de kleinen die hem, tot aan een zekere grens van jaren, een gaven klankbodem voor het sprookje kunnen bieden. Na deze jaren wordt liet sprookje alleen nog in verfijnden epischen of dramatischer kunstvorm aanvaard. Sage en legende daarentegen hebben, als volkswetenschap, een eeuwig leven en waar zij, bij teleurgang van de naïveteit, door ontwikkelden niet meer als een vertelling kunnen 'beleefd' worden, zullen zij toch nog steeds als *curiosa* een dankbaar gehoor vinden.

Schr. maakt zich zelf wel geen illusiën over de mogelijke vorming van volkskundige vertellers: met de beste regels zal men geen klok tegen de zon op gang zetten. Onder de vlag van een handleiding smokkelt hij echter een lading die in onze Vlaamsche boekenwereld uiterst welkom zal zijn: een uitstekende studie van ons volksvertelsel, samen met een historisch en bibliographisch overzicht van de volkskundige literatuur over zijn geliefd onderwerp. Een geleerd werk, dat echter leest en boeit als een vertelling, met smaak gedrukt en met kunstzin geïllustreerd. Een beste boek!

A.V.

Mengelmaren

Bijbelprent te Ieper in 1350.

De Iepersche kapelaan Jan Pascaris schreef op 25 Juli 1350 een apostille bij zijn testament, waarbij hij Broeder Maarten Boudery tot mede testamentaris aanstelde ter vervanging van den overleden Joris Oudinc. Benevens een drinknap legeert hij aan den Broeder (waarschijnlijk een Minderbroeder) het volgende:

'Item ic gheive om te bekeerne tsiere gheliefte een rolle, inde welke ghescreiven es d'istorie vanden Bible.'

De Heer O. Mus die, onder den titel 'Een Bijbel te Ieper in de 14^{e} eeuw' dezen tekst onlangs publiceerde (De Gulden Passer, 1945, bl. 196-197), heeft de beteekenis ervan niet behoorlijk begrepen. De letterlijke overzetting: 'een rol, waarop de Bijbelsche Geschiedenis geschreven stond' verraadt, samen met den titel der mededeeling, het gebrek aan interpretatie.

Een '*historie scriven'* is in het Middelnederlandsch: een afbeelding, een tafereel schilderen; (zie Verdam, Mnl. Wdb. en Handwdb. onder de trefwoorden *historie* en *scriven*). De schenking betreft dus een perkamenten of papieren rol waarop tafereelen uit den Bijbel geschilderd zijn. Daarom is het dat de kapelaan er niet bijvoegt dat de 'historie' in het latijn of in het dietsch gesteld is, zooals gewoonlijk voorkomt wanneer het om een geschrift gaat. Ten andere, reeds de vorm van het stuk: een *rol*, maant den lezer tot een omzichtige behandeling van den inhoud.

Deze tekst is aldus van grootere waarde dan de uitgever vermoed heeft: de inhoud wijst op een vorm van middel-eeuwsche 'prentkunst' die in de volgende eeuw door een nieuwe, graphische, techniek o.m. in de Biblia Pauperum zal voortgezet worden. Inlichtingen over zulk handwerk in onze gewesten zijn zeer schaarsch en daarom dubbel kostbaar.

A.V.

Aflezen en afblazen van ziekten en kwalen.

Wij vernamen van een overtuigden aflezer de volgende gebeden.

I

Aflezen en afblazen van perels op de oogen, zeere vingers, brandwonden, rooze, ontstekingen, rhumatisme, wonden en kwetsuren,

'Ons Heere en ons Heere, Sint Pieter en Sinte Olda op een kruisstrate staande, ons Heere zegt: Wat zoekt gij daar? Wij zoeken kruiden der aarde om perelen der oogen te genezen (*of een der andere kwalen noemen*). Ons Heere zegt: Laat de kruiden der aarde staan (*driemaal blazen in de oogen en driemaal ter aarde*). Ons Heere zegt: De ooge moet genezen, zoo schoone en zoo klaar als de ziele van een kind die pas van de doopvonte komt. God zij gedankt.'

De aflezer en de zieke lezen negen dagen lang een Onze Vader en een Weesgegroet.

Men kan dezelfde gebeden gebruiken om perels op de oogen en andere kwalen te genezen bij koeien en kalvers. Het is dan natuurlijk maar de aflezer alleen die negen dagen lang de nagebeden moet lezen.

II

Aflezen van rhumatisme, rooze, ontstekingen, bij middel van een trouwring; dat is 'afteekenen'

'Fleuresijn of rhumatisme (*of een der andere kwalen hier te noemen*), zijt zoo goed uit de lenden van dit lichaam te willen vertrekken zoohaast het mogelijk is. Jesus-Christus lijdende op een nieuw steenen graf.' Hierop al de ledematen van het lichaam kruisgewijs afteekellen met een trouwring en gewijd water, eerst aan de rechterhand en den linkervoet, dan aan de linkerhand en den rechtervoet; dit moet nuchter gedaan worden.

Negen dagen lang lezen, te beginnen met negen Onzevaders en Weesgegroeten en alle dage een keer minder, en den negenden dag te biechte en te communie gaan.

En ziehier wat er vereischt wordt van den trouwring die men gebruikt: hij moet van het eerste huwelijk zijn; men mag zijn eigen trouwring gebruiken of deze van een ander, hetzij van een vrouw, hetzij van een man. Men moet den ring boven de zieke gedeelten laten passeeren, opdat de ziekte niet meer zou klimmen; en tot in het midden van het lijf afteekenen, opdat de ziekte (namelijk de ontsteking of het vier) van links naar rechts niet en zou gaan, noch van rechts naar links.

Sommige aflezers beweren dat men zelf de ziekte moet gehad hebben die men wil afblazen of aflezen, en namelijk de rooze, rhumatisme en ontstekingen.

Coxyde.

K.L.

DE WEST-VLAAMSCHE WINDMOLENS.

(Aanvulling van de bijdrage hierboven bl. 95-96)

Ruiselede.

De Kruisstraatmolen of, naar den volksmond beter gekenden, *Smetjes molen* bestaat heden ook niet meer. Het was een teerlingmolen - en gekend als de oudste van de talrijke molens die op het dorp nog in leven waren. Moest men het volk gelooven, hij zou dagteekenen uit de jaren 1450. Hetgeen naar mijn meening wel mogelijk is. In 1826 was hij bewoond, het molenhuis natuurlijk, door J.B. Van Biervliet, overleden in 1844. Daarna door Jan Van Leeuwen met zijn gade Katharina Musschoot. In 1850 kwam hij in het bezit van Jan Demuynck. Deze liet hem kotten en richtte een pletmolen in. In 1860 eigendom van De Smet Louis. In 1920 kwamen de gebroeders De Smet zelf den molen bewonen en 't was ‘Smetjes molen’

Gedurende de bezetting kwam hij in handen van een zekeren Debrabandere uit Wingene, en werd bewoond door Mattheeuws. De molen geraakte buiten bedrijf en vermormelde zeer snel Uit vrees voor ongelukken, want groote stormen zou hij wellicht niet meer getrotseerd hebben, werd Smetjes molen op 30 Januari 1946 naar beneden getrokken.

> Nog een, nog een, ze ritselen allemaal
> de bladeren af der boomen...

Dit vers past wel op onze molens die een na een verdwijnen. Bladeren komen terug bij iedere nieuwe lente, maar voor onze goede, oude, schoone molens wordt het nooit weer Lente...

Harelbeke.

J. VANGAVER.

De honderdste hofstede.

Hierboven bl. 92, is er sprake van ‘De honderdste hofstede (is) voor den Koning.’

Hetzelfde heb ik hooren vertellen over het honderdste huis’. In Brugge: in 1939 werd mij iemand aangewezen, die 99 huizen bezat. Mijn zegsman vertelde: Hij had er honderd, maar dat mag niet, hij heat er een aan den Staat moeten geven.

Verleden zondag (12 Mei) hoorde ik nu toevallig van Oostendsche vrienden hetzelfde. Er passeerde een oude rijke dame.

- Zie, zei een Oostendsche mij, mijn moeder heeft mij nog verteld, dat zij 99 huizen bezat. Ik vroeg: Waarom nu precies 99 en geen honderd? - Ah, antwoordde ze, dat mag niet, vertelde mijn moeder, je mag er niet meer hebben dan 99, de honderdste woning had zij anders aan den Koning moeten geven.

Ik ben benieuwd naar de ontknooping van dit drama, en naar den uitleg die op komst is...

St Andries.

E.B.

De legende van het honderdste hof wordt ook van molens verteld. In het opstel 'De Lichterveldsche Molens' van C.S. (De Mandel, 4.6.1938) lezen wij:

'Molen Devos. Zuidkant van de Statiestraat (Lichtervelde), geplaatst door Pieter Devos in 1855, was herkomstig uit Seclijn, tusschen Rijsel en Atrecht, de streek der gekende 99 oliemolens die aan een en denzelfden eigenaar toebehoorden. - De honderdste molen, uit goud gesmeed, stond in 't huis van den eigenaar, zegt de volkslegende.'

C.D.V.

Twee patatten.

Twee patatten of pataters: zoo noemen de Westvlamingen in Amerika de 'greenback' d.i. de banknoot van twee dollar.

P.S. Detroit.

Zoo blijven onze stamgenooten aldaar in den goeden Westvlaamschen toon van b.v. de *koeiooge*: zoo noemde men vroeger het zilveren vijffrankstuk.

B.

Verstand van zaken.

Nog anders gedraaid dan hierboven, bl. 96:

> Renten zijn prenten,
> Huizen zijn kruisen,
> Landen zijn panden.

Kortrijk.

> Renten zijn serpenten,
> Obligaties zijn tentaties,
> Huzen zijn ruzen
> en die koopt land
> gebruikt verstand.

Diksmuide.

[Nummer 6]

Lee Sluffer

't **I**S dezen keer van een armen dompelare uit mijn kindertijd: Leonardus Paret, bijgenaamd Lee Sluffer.

Dat ventje, inderdaad maar kleene, en mager daarbij, woonde in een van de ellendige ‘koten’ van het armenhuis te gare met nog een paar andere dutsen, die daar ingesteken waren door de dischmeesters lijk een trop zwijns in een vuil kot.

Die venten moesten daar hunzelven ontdragen, en ge ziet van hier hoe dat daar ging. Dat waren meestal oude dronkaards en leegaards, die ondersteund wierden en hun tijd passeerden met rond de beroeste stove te zitten sieken of met aardige werkstjes te doen of met te... schooien, en die hun mager loontje nog durfden verdrinken op den hoop toe.

Leetje Paret was nog den besten van al. Het stak hem tegen van daar in dat rattekot te zitten viesten en hij zocht werk zooveel hij maar kon. Droog hout zoeken; mest en beer voeren; hout splijten; achter de schapen... rapen, al om een centje te verdienen.

Van lichaamsgestel was hij eigenlijk een sukkelare. Hij deed veel last met ‘gaan’, omdat hij door zijn beenen zakte lijk een die de leên gekrakt was en hij zijn voeten sleepte ofte ‘slufferde’. Vandaar zijn lapname ‘Lee Sluffer’.

Dat wil nu niet zeggen dat Lee daarom nu onnuttig was en den ‘leegaard schoer’. Bij lange niet. Werken kon hij wel niet lijk een dijkedelver of een boomvelder, maar hij deed wat hij kon, won ernaar en de menschen waren voldaan; ze wisten dat ‘ommers’ van te voren als z'hem vroegen om entwat te doene, dat een anderen niet geeren deed of niet wilde doen.

Zulke arme dutsen zien er te dutsachtiger uit omdat ze daarbij gewoonlijk zoo miserabel aangetakeld zijn. Leetje droeg gewoonlijk de afgedregen schoenen van een anderen plakpoot van de prochie, den rijken, vetten Kozen Goesier. Ge kunt peizen hoe zijn kleene platvoetjes rooi hadden om die wijde ‘schuiten’ van schoenen aan te houden en door 't nijpen van zijn teenen nog te meer wreven en sleepten. Kloefen kon 't ventje niet dragen. 't Zou er de pooten over gebroken hebben met al dat zakken en zwakken.

Ik heb Leetje jaren lang een roste slipkazakke weten dragen, die in heur goên tijd zwart moest geweest zijn. Ze stond hem lijk een schuw op een stok, vooral als hij tusschen de tramen van zijn kortewagen zwikzwakte. Ook een afgedeeld stuk uit de provisiekasse van den disch of van een verdwenen rentenier die ‘honderd’ jaar oud geworden was eer dat hij ze zelve afliet.

In 't gat van zijn gelapten broek kost er gemakkelijk een henne broen op zes en twintig eiers. Dien veel te langen broek was 't ziene weerd om dat zakgat en omdat hij stakestijf stond van 't slijk en van de spetteringe uit de ‘beerkuipe’.

'k Zei al dat Leetje werkte om daarmeê zijn grooten nood te minderen. Alleen in den winter durfde 't of moest het - noodgedwongen - gaan schooien. 'k Zei

ook al dat Leetje voor sommige menschen van 't dorp hun mesthoop en hun beerput uitvoerde naar hun ‘stik’. Dat beetje land mocht niet verre liggen; ge kunt wel peizen ‘waarom’, als ge 't sukkelaartje kent. Nu. dat voeren deed het altijd voor de zelfde menschen,... over denzelfden weg,... naar 't zelfde land. Leetje deed het op zijn maniere en was 't niet gedaan in één dag, 't' was gedaan in twee of drie. 't Had daarom een duivelschen grooten kortewagen in ‘eigendom’... gekregen van den disch.

Mest uitvoeren, dat ging nog: dat goedje lag trouwens stille een keer dat 't getast was. Maar beer voeren, dat was anderen thee. Door dat Leetje zoo geweldig door leên en been zwakte en zoo moeilijk zijn platte voeten kon verzetten, had het ‘eeuwigmenschensvele’ last met dat zoo beweeglijk goedje. Waar dat andere voerders hun kuipen nagenoeg boordevol deden, goot Leetje de zijne gewillig halfvol. Het mocht er nog een duts strooi in leggen of er een zak over spannen: van zoo dat 't aan 't steken ging, ging de beer aan 't klutsen zoodat 't ventje alle geweld moest doen om zoo weinig mogelijk van die ‘kostbaarheid’ te verliezen. Dat ging nog redelijk waar dat effenweg was: maar over de hobbelige kassie, door de mullige zandstrate of in 't land was 't ‘zwalp! zwalp!’ en ‘klets! klets!’. 't Ventje stak... hield wat het kon... beet op zijn ‘sieke’ dat 't sop langs zijn kinne liep en... moest alle vijf voeten wat uitblazen en zitten op de tramen.

De goê maaltijden en de ‘dreupels’ dat hij op zulke dagen vong, verzoetten den arbeid en... wie weet of het waarlijk wel zooveel last had en misschien niet een beetje gebaarde. Slim zijn is maar een wete! Bij mijn ouders kwam Leetje ook alle jare twee keeren den beerput en den mesthoop uitvoeren. 't Werd goed gedaan; mocht goed eten, kreeg alle getij een goên druppel en een half frankstje toe boven zijn loon. Daarom bracht het altemets een keer een bondjen hout en wilde er niet vooren hebben.

'k Zegge: één bondjen hout. Ja, ge moet weten, Leetje was vooruit en vooral een ‘droog-hout-rapertje’ Voeren was maar een bijkommertje. Meest achter storremweere trok hij er op uit, om het droog hout te vergaren dat de wind onder de achtkanters gestrooid had. 't Fijnste hout wierd gebrokkeld en in een zak gesteken: de dikste stokken wierden t'hoope gebonden. Dan een keer omhooge gekeken om te zien als er nog wat was blijven staan en, zooja, dan den boom op, geleersd en gespoord. Gespoord, ja. Aan voet en onderbeen gespte hij een stalen spoore met de pinnen binnenwaarts. Rond zijn leên bond hij een rieme en stak er een kapmes tusschen dat sneed lijk een vliem, niet te zwaar, maar handig en krombekte. Op zijn herre hing er een baalzakstje om er de vogeljongen in te steken die hij mogelijk in de nesten zou vinden en deed nog een langen houten haak meê. Na nog een keer goed verzind te hebben, greep hij den boel in zijn arms, stekte zijn sporen overhands in de taaie pele en... omhooge. In een, twee, drie zat hij in de kruine. 't Ventje zat daar in de takken al zoo zeker als op een stoel in de kerke. Al wat droog en dor was hakte en krakte hij af en liet het naar beneden gletsen. Als de kruine gekuischt was, daalde Leetje weere af, ging een andere boom te keere en herhaalde 't zelfde spel totdat het peisde genoeg vergaard te hebben om zijn kortewagen te vullen.

Daarmeê dan naar 't dorp. Hier verkocht hij een zak stoofhout; daar een bond ovenhout en hield er een beetje over om zijn eigen stove ‘t'onsteken’.

Ik heb Leetje dat klimmen en kappen, binden en rapen dikwijls zien doen en ook wel eens gegruwd als ik het ginder zoo menschenshooge, bijkans onzichtbaar in de takkelinge zag hangen. Ook heb ik wel eens vogeleiers of musschejongen gekregen en ook een keer een aksterjong. 't Ventje wist het gepaste moment dat de jongen ‘vlugge’ waren. Dan ging het er om, zoo voorzichtig als een katte, want dat oolijk vogelgoed zou door 't schudden de pere gesteken hebben. Hoe

dat Leetje dat nu deed, daarvan heeft nooit iemand het fijne geweten. Ook kwam hij nooit zonder langsteertjes af. Voor een aksterjong was 't een ‘kluute’. Voor een bond hout een schamele frank. En leeft daarmee.

Daar hebt ge nu een keer Lee Sluffer in heel zijn aai en draai. 't Is wel de moeite weerd, zult ge zeggen, van zulk een onbenullig ventje zulke lange reken te vertellen.

Maar, zult ge toch nog vragen voor 't laatste: Hoe is dat ventje aan zijn dood gekomen? Is het in zijn beerkuipe versmoord? Is het van zijn eigen kortewagen overreên? Ja... 't zal morsdood gestuikt zijn uit een boom?

Leetje is niet doodgevallen
Lijk de ‘klemmers’ bijkans allen...
't Heeft van zijn strooien bed
D'eeuwige reize ingezet.

NONKELTJE VOS

Het eeuwfeest van Karel Van de Poele

Lichtervelde viert dit jaar een van zijn befaamde zonen, den ‘vader van de trolley’, geboren in 1846. Karel Van de Poele ging naar Amerika, was er werkzaam te Detroit en te Chicago. Hij was een zoeker en een uitvinder van nieuwe toepassingen op het gebied der electriciteit, o.m. van het onderloopend trolleywiel.

Philemon Sabbe schreef een belangwekkend artikel over den gevierden Lichterveldenaar in de *Gazette van Detroit* van 17 Mei 1946, met belofte van verdere opzoekingen en mededeelingen. Het is nog een jonge geschiedenis, en toch kost het al veel moeite om het ‘fijne’ te weten over Van de Poele ‘die Edison zelf voorging in uitvindingen ten bate van het algemeen welzijn’.

Te Lichtervelde ijvert een Van de Poele Comiteit voor de plechtige herdenking binnen een paar weken (17 juli), wanneer een bronzen gedenkplaat in den gevel van het geboortehuis zal onthuld worden.

B.

Godsoordeelen

IN de Middeleeuwen nam het gerecht dikwijls zijn toevlucht tot de godsoordeelen om de schuldige te vinden. In onze gewesten had men daartoe het gerechtelijk tweegevecht, alsook de vuur- en de waterproef.

Onze middeleeuwsche voorouders waren zeer godsdienstig en zelfs vermetel in hun betrouwen op God; zoo meenden zij dat God moest ingrijpen om te beletten dat de onschuldige zou gestraft worden.

Galbert van Brugge, de grafelijke klerk die ons een verhaal naliet van de moord op Karel den Goede, alsook van de gebeurtenissen die erop volgden, geeft ons den uitleg van de waarde der godsoordeelen, daar waar hij den dood verhaalt van Lambertus van Reddenburg, een der medeplichtigen die reeds zijn onschuld bewezen had door de vuurproef.

Volgens Galbert is het tweegevecht het beste godsoordeel, veel beter dan de proef door het water of het vuur. Immers in deze laatste proeven kan God den schuldige redden wanneer deze berouw heeft over zijn misdaden. In het tweegevecht is dit onmogelijk, zoo meent Galbert, daar een der tegenstrevers er het leven moet bij inschieten, en God kan toch den onschuldige niet laten straffen[(1)].

Het oudstbewaarde leenrecht van Vlaanderen, dat dagteekent uit de dertiende eeuw, wijdt een hoofdstuk aan het gerechtelijk tweegevecht, dat toen in Vlaanderen maar weinig meer toegepast werd. Het hoofdstuk begint met de woorden '*Dat upperste recht is camp recht*'; dit tweegevecht moet geschieden voor de vazallen van het leenhof. De toelating wordt verleend door den vorst en

(1) H. Pirenne. Histoire du meurtre de Charles le Bon, par Galbert de Bruges. § 108 (Parijs, 1891).

alleen voor gevallen van vaandelvlucht en verraad, wanneer het leenhof, bij gemis aan bewijzen, geen uitspraak over het geval kan doen, en het tweegevecht het eenige middel is om den schuldige te ontmaskeren en te straffen.

Wanneer twee tegenstrevers verwezen worden tot een gerechtelijk tweegevecht, wordt hun veertig dagen tijd gegeven ‘omme te leerne camp spel’. Zij kunnen zich dus oefenen. Zijn ze ziek of gekwetst, zoo hebben zij den tijd om te genezen. Gedurende dezen tijd kan de schuldige nog altijd bekentenissen afleggen, of kan de aanklager tot bezinning komen en bekennen dat zijn aanklacht, lichtzinnig of in een vlaag van gramschap ingebracht, ongegrond was.

In het gerechtelijk tweegevecht had de adel veel voorrechten. Een volle edelman kon niet verplicht worden te verantwoorden tegenover een halve edelman of een ambachtsman, een koopman, een ‘kerel’ d.i. een vrije boer of een bastaard. Een halve edelman moest niet vechten tegen een onedele. Was de misdaad echter zoo zwaar dat hij toch ter verantwoording moest geroepen worden, dan hadden degene die edel, half edel, een vierde edel of een half vierde edel waren,[1] voordeelen in het gebruik van de wapens. De leden van den adel vochten te paard in volle ijzeren wapenrusting, terwijl de onedele moest kampen te voet, gewapend met een knuppel en een schild en gekleed in leder.

Als ze in het strijdperk vochten, werd tweemaal door de krijtwachters, op aanduiding van de vazallen van het leenhof, een rustpoos gehouden, om te belet-

(1) Een volle edelman bezit 32 kwartieren of wapens, hij heeft dus in de vijf hem voorafgaande geslachten enkel edele voorouders; een halve edelman heeft 16 kwartieren, dus vier edele geslachten: een vierde edelman heeft 8 kwartieren: van af zijn overgrootvader zijn al zijn voorzaten edel; en een half vierde edelman heeft 4 kwartieren: zijn vier grootvaders zijn edel.

ten dat het gevecht zou beslist worden in de twee eerste ‘rounds’, maar de derde maal liet men ze uitvechten. Enkel de vorst kon het gevecht doen staken en de zaak op een andere manier regelen.

Het leenrecht voegt eraan toe dat het tweegevecht geen rechterlijke instelling is, alhoewel het vermeld wordt in het hofrecht, want het komt dikwijls voor dat de onschuldige verliest; toch is het nog gebeurd dat een doode een levende overwon: ‘maer dat was mirakele’.

Wie in het gerechtelijk tweegevecht het leven verliest, wordt aan de galg gehangen met een schild nevens hem; degene die den strijd opgeeft en zich verloren verklaart, of die buiten de koorden gejaagd wordt die het strijdperk afsluiten, wordt binnen de kampplaats onthoofd en wordt daarna aan de galg gehangen met zijn schild nevens hem, en al zijn goed wordt verbeurd verklaard ten voordeele van den vorst(1).

De groote Vlaamsche rechtsgeleerde Philips Wielant (1442-1520), in zijn ‘Practycke Criminele’, behandelt ook de godsoordeelen, die hij noemt ‘purgatiën vulgaire’.

De eerste proef is het tweegevecht. Wanneer vroeger een aanlegger zijn beschuldiging of zijn eisch niet kon bewijzen door getuigen of door een ander middel, dan stelde hij voor ‘hem te purgieren’ met zijn lijf. De tegenstrevers gaven elkander den handschoen als uitdaging; wie weigerde den handschoen op te rapen en dus weigerde te vechten, moest zijn ongelijk bekennen.

Wielant voegt eraan toe: ‘Maer want dat cas van campene was jeghen de goddelicke, natuerlicke ende andere rechten, puerlic ghefondert up de heresie die 't volck doen hadde, dat God rechveerdich zynde, onrechtverdicheit nemmermeer ghedoghen en zoudde; 't welcke was tempterende Godt; doen wast verboden

(1) L. Gilliodts van Severen. Coutumes du Bourg de Bruges. Brussel, 1885, T. III, bl. 231-235.

by canonyke ende oock civile rechten, danof niet meer te useirne; ende waren vele poorteryen van Vlaenderen danof bevryt byden privilegen van den grave...'[1].

Reeds op 15 September 1116 werden de poorters van Ieper door graaf Boudewijn VII ontslagen van het ge rechtelijk tweegevecht; ze mochten bewijs leveren door hun eed en den eed van vier familieleden of vrienden[2].

In de groote keure van Gent van 8 April 1297 luidt het artikel 69: 'Ende niemene ne mach poertere van Ghend beroepen te campe binnen Vlaendren'[3].

De andere 'purgatiën vulgaire', bij Wielant vermeld, zijn de proef van het vuur, te weten door het in handen nemen van een gloeiend ijzer, of door het barrevoets treden op dit ijzer; ofwel de handen steken in het vuur of in kokend water: bleef men daarbij ongedeerd, zoo was men onschuldig.

De proef van het (koud) water bestond in het kruiswijze samenbinden van den rechtervoet aan de linkerhand en van den linkervoet aan de rechterhand; aan de kruising werd een koord gebonden en zoo werd de betichte ruggelings te water gelaten. Bleef hij drijven op het water, dan was hij schuldig. Deze proef werd later toegepast op de verdachten van tooverij; bleven zij boven drijven, dan werden zij schuldig geacht omdat men aannam dat dit gebeurde met de hulp van den duivel; gingen zij onder, dan was het nog mogelijk dat zij onschuldig waren.

Over de vuur- en de waterproef zegt Wielant: 'maer want dese maniere van purgatiën niet en was dan tempteren Gode, zo hebben de gheestelicke

(1) Ibidem, bl. 323.
(2) L. Gilliodts van Severen. Coutumes de la Ville d'Ypres, Brussel, 1908, T. II, bl. 4.
(3) A.E. Gheldolf. Coutumes de la Ville de Gand. Brussel, 1868, T. I, bl. 454.

rechten die gheaboliert ende te nieten ghedaen; ende en es danof niet meer gheuseirt'[1].

In de plaats van deze proeven is de pijnbank gekomen, die even weinig betrouwbaar was. Maar men nam aan dat een gefolterd beschuldigde zoo terneder geslagen was door de pijn, dat hij den moed niet meer had om leugens te verzinnen en verplicht was de zuivere waarheid te bekennen.

JOS. DE SMET

Uit het leven der schelpdieren van onze kust

ER verschenen onlangs in Biekorf (1946, bl. 40 en 69) verscheidene aanteekeningen over de Vlaamsche namen der eetbare zeeschelpen van onze kust. Uit het aldaar medegedeelde blijkt reeds, dat er in de Vlaamsche benamingen zeer veel verwarring bestaat, zoodat dezelfde naam aan heel verschillende dieren gegeven wordt.

Zoo is het o.m. met de *Haantjes*. Men geeft dien naam aan de koks (Cardium edule), ook aan de zeeschelp (Mactra stultorum) en zelfs aan sommige zeeslekken, zooals de purperslek (Purpura lapillus). Men noemt nog Kokhaantje een kleine eetbare slek, de zeekarkool (Littorina littorea), alsook een tweeschelpig weekdier, een pelgrimschelp (Pecten varius).

De Cardium edule heeft nog verschillende volksnamen. Te Nieuwpoort heb ik altijd hooren spreken van Koks. Sedert den oorlog 1914-18 wordt het woord kokkel hier gebruikt, maar dit is de Engelsche vorm van onze koks, hier ingebracht door de Britsche soldaten, het eng. *cockle*. Wij weten nu dat men ze ook haantjes noemt. Er zijn andere locale benamingen, b.v. te Gent noemt men ze tantewannekes.

(1) L. Gilliodts. Coutumes du Bourg de Bruges. T. III, bl. 323.

Dit schelpdier - Cardium edule - werd reeds geëten in de voorhistorische tijden. nl . in het tweede Steentijdvak (neolithicum), ook in het IJzertijdvak, en verder in den Romeinschen tijd en gedurende de Middeleeuwen: overal vindt men, op de vroeger bewoonde plaatsen, hoopen koksschelpen vermengd met andere soorten nl. mossels en de kleine strandschelp (Mactra subtruncata) benevens wulken en oesterschelpen.

Langs onze kust leven or drie soorten Cardiumschelpen: de koks of Cardium edule; de Noorsche koks (C. Norvegicum) en de Stekelkoks (C. echinatum).

De kleur der schelpen is geelachtig voor de levende koks, maar zeer dikwijls vindt men, in zee of op het strand, doode schelpen waarvan de eene grijs of zwart voorkomen, andere bruin of ros. Deze kleur ontleenen zij, de eerste aan het zwart slijk waarin zij, na den dood van het dier, eenigen tijd gelegen hebben, de andere aan de ijzeroxyde, voortkomend van de ijzerbestanddeelen aanwezig in ons zeezand. Deze kleurstoffen dringen in de koolzuurkalk der doode slakken en geven hun een blijvende kleur.

Eenige inlichtingen over het leven van deze schelpdieren zullen hier misschien welkom zijn. Wij steunen op onze eigen opzoekingen.

De tweekleppige schelpdieren bestaan uit een weeke massa, waar er noch kop noch steert te vinden is. De meeste hebben zelfs geen oogen; sommige nochtans hebben kleine eenvoudige oogen (Pelgrimschelpen), doch deze dienen slechts om duisternis van licht te onderscheiden. Daar deze dieren zich niet kunnen verplaatsen om het noodige voedsel te bereiken, moeten zij middelen bezitten om het voedsel tot zich te trekken. Daarom hebben zij twee buisjes, de z.g. sipho's, die juist met hun opening boven den grond zitten. Daarin zijn er trilharen die voortdurend in beweging zijn en aldus een waterstrooming doen ontstaan; het water door de eene buis opgezogen wordt door de andere buis weer uitgepompt. Het dier ademt met de zuurstof van het zeewater dat hem tevens het voedsel

levert. Bekend is, dat in het water zeer kleine plantjes en diertjes zwemmen of drijven, plankton genaamd, die het voedsel van veel in zee levende dieren vormen.

De zeeslekken daarentegen kunnen hun voedsel zoeken: deze hebben een kop voorzien van twee eenvoudige oogen, reeds meer ontwikkeld dan bij de tweeschelpigen, en een mond waarin een tong ligt, de *radula*, van scherpe tanden voorzien. Zij bewegen zich voort door te kruipen op de buikzijde.

De slekken die zich voeden met planten, zooals de zeekarkool, de schaalhoorn (Patella vulgata) e.a. gebruiken deze tong als een vijl om de planten in een soort van deeg te veranderen en ze aldus gemakkelijk te kunnen verteren. Andere, zooals de purperslak (Purpura lapillus), gebruiken deze tong om de tweeschelpige weekdieren te doorboren; zij vijlen dan het lijf van het ongelukkig diertje aan stukken en halen deze, door het boorgat in de schelp, boven om ze op te eten. Andere nog, zooals de wulken (Buccinum undatum) vijlen alleen van doode zeedieren stukken af om er zich mede te voeden. Deze tongen verslijten nogal rap, maar ze zijn zeer lang en liggen in het lijf van het schelpdier opgerold, zoodat het uiteinde vooruitkomt naarmate van het verslijten.

De vorming der schelpen is ook iets buitengewoons. Deze bestaan uit zelfstandigheden die schadelijk zijn in het bloed, namelijk koolzuurkalk en chitine of canchioline genaamd bij de schelpdieren. Deze laatste stof kan best vergeleken worden met de pisstof van de zoogdieren. Het is dus noodig deze bestanddeelen uit het bloed te verwijderen bij wijze van uitzweeting of excretie. Welnu, deze uitzweeting geschiedt op zoodanige wijze, dat deze bestanddeelen niet in het water worden opgelost, doch verharden, zich samenhouden en aldus de schelpen vormen.

Dit is de algemeene regel bij de tweeschelpige weekdieren, Maar bij de slekken zijn er uitzonderingen, namelijk bij deze soorten die geen schelp bezitten, en welke men *naakte zeeslekken* noemt. Bij deze soorten

worden de bovengemelde bestanddeelen ook uitgezweet, doch zij lossen zich in het water op zonder schelpen te vormen. De schelpen nochtans beschermen de weekdieren min of meer tegen hun vijanden; maar naakte slekken, door hun week en buigzaam lichaam, kunnen zich beter verschuilen tusschen planten, rotsblokken en in de spleten der rotsen, en zoo ook aan hun vijanden ontkomen.

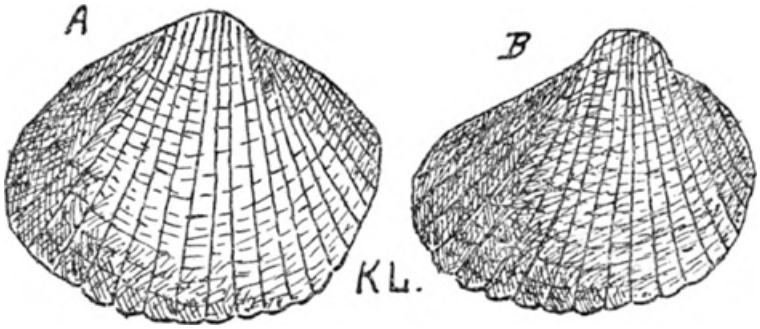

De koks waarvan wij hierboven spraken, hebben niet altijd hetzelfde uitzicht. Men ziet op de figuren dat de vorm A min of meer rond is, en aan alle zijden regelmatig ontwikkeld. De vorm B, integendeel, is lijk uitgerokken, en de ribben zelf zijn min of meer verwrongen. Deze vormen ontstaan enkel door een verandering in de omgeving van het dier, terwijl het zich ontwikkelt. De koks leven gewoonlijk op zandigen bodem. Op zulke plaatsen kunnen de larven zich ontwikkelen zonder in het zand te zinken. Gewoonlijk leeft de koks aan de oppervlakte van den grond, en kan de wordende schelp zich gemakkelijk ontwikkelen aan alle zijden; vandaar de min of meer ronde vorm. Zelfs wanneer ze zich soms in het zand vastzetten, is het grootste gedeelte der schelp nog zichtbaar. Bij stil weder, en in de monding van den Yzer, bij ebbe, ziet men de koks op de oppervlakte der zandbanken bloot liggen. Maar, wanneer de larven zich ontwikkelen op een slijkgrond, daar is de bodem zoo week dat het

diertje er inzakt, naarmate zijn gewicht toeneemt. In zulk een midden leeft de koks nooit bloot op den bodem, maar in het slijk, zoodat de schelp bijna geheel onzichtbaar wordt, tenzij het uiteinde waarin de ademopeningen liggen. De in vorming zijnde schelpen ondergaan aldus een gedurige drukking, uitgenomen het achterste gedeelte dat boven het slijk zit; vandaar de misvorming, zooals ze te zien is in figuur B.

Er is dus geen sprake van een bijsoort noch van een ras, maar enkel van een vervorming door rechtstreekschen invloed der omgeving teweeggebracht.

K.L.

Het vontekroontje

OVER het gebruik van het vontekroontje schrijft A. Lowyck het volgende in zijn verdienstelijk opstel over Oude Doopselgebruiken in Vlaanderen(1).

'Den eersten doopeling na de wijding van het nieuwe doopwater met Paschen - of soms met Pinksteren - wordt door den koster - op andere plaatsen door den pastoor - een kransken van gemaakte bloemen op het hoofdje gezet, en de koster krijgt een flinke fooi. Op vele plaatsen maakt men dit vontekroontje met de bloemen die rond de kaarsen waren van de plechtige-communicanten op Passiezondag. De heer Coninckx vertelt, in zijn 'Mechelsche zeden en gewoonten van eertijds en nu', dat die kroontjes de kranskens waren rond de heilige vaten met olie, die men op Paaschdag ging afhalen op het aartsbisdom... Het vontekroontje werd met veel eerbied bewaard en dat der meisjes werd vergroot om te dragen met de plechtige Communie. Dit gebruik is nog bewaard te

(1) Oude Doopsel-Gebruiken. Brugge, De Graal, 1944 (enkel in polycopie uitgegeven).

Brugge. Op den zolder kan men vontekroontjes - elders *Paaschkroontjes* of *Sinksenkransjes* - tegenkomen die honderd jaar oud zijn. Een vontekroontje brengt geluk en het is een buitengewone gunst voor den volksmensch, als de doopeling dit krijgt... Vroeger moet er, benevens de vontekroon voor de meisjes, een vontehoed aan de jongens gegeven zijn. Van uitzicht is het juist lijk een doophoedeken'. Dit doophoedeken voor de knechtjes heet aldaar 'een verkleinde uitgave van den gekenden rozenhoed waarrond onze volksmenschen vroeger dansten.'

Het eigenlijke vontekroontje, dat vroeger in de bisdommen Doornik en Kamerijk algemeen in gebruik moet geweest zijn, is oorspronkelijk wel het heilig-Oliekroontje, dat zelf niets anders was dan de aloude rozenhoed. Daarop wijzen de volgende aanteekeningen.

Te Ramegnies-Chin (bij Doornik) en elders in het Doorniksche en in de streek van Edingen (Enghien) bestond - en bestaat misschien nog - de gewoonte jaarlijks een kroontje aan te bieden aan den eersten doopeling na Paschen. Dit kroontje is oorspronkelijk het kroontje van de heilige Oliën. Immers jaarlijks gingen de pastoors de nieuwe heilige Oliën [op den Witten Donderdag gewijd] afhalen op de dekenij; zij bewaarden ze op de pastorij tot op Beloken Paschen, om ze alsdan, met een processie van kerkheeren en voorname ingezetenen der parochie, naar de kerk over te brengen. Op de custode lag dan een kroon. Het was deze kroon die men aan den eersten doopeling schonk. Dit gebruik werd door de kerkelijke overheid afgeschaft omdat het tegen of ten minste 'nevens' de rubrieken was[2].

Nog in de jaren 1840 hadden de pastoors in het bisdom *Kamerijk* het gebruik bewaard de heilige Oliën, die ze op den derden Paaschdag op de dekenij hadden afgehaald, op Beloken Paschen plechtigenaar de kerk

(2) Jadis. Recueil Archéologique et Historique (Soignies), III, 1899, bl. 38.

over te brengen. Boven de zilveren custode werden bloemen van een z.g.n. ‘Keizerskroon’ (Couronne impériale) gelegd en den eersten doopeling die met het nieuwe chrisma gezalfd werd, kroonde men met deze bloemen. Het was een eer voor de ouders een kind met een kroontje te hebben en het kroontje, hoe verwelkt en verdroogd ook, werd zorgvuldig in de familie bewaard(1).

J.A. Poutrain in zijn Histoire de la ville et cité de Tournai (1750) vermeldt het vontekroontje als een oud Doorniksch gebruik; men noemde het ‘*capeau de roses*’ ofschoon het met Paschen uit andere bloemen gemaakt was. Ook met Sinksen werd een vontekroontje gegeven(2).

Deze Waalsche benaming is wel merkwaardig, omdat ze zoo duidelijk wijst op den opsprong van het vontekroontje, door E. Gailliard reeds vroeger aangeduid(3). Het vontekroontje is een laatste overblijfsel van den vroeger zoo algemeen gebruikelijken *chapel de roses, Roosenhoet*.

Niet alleen de custode van de heilige Oliën, doch ook de ciborie werd soms met een kroontje of hoedje van bloemen getooid. Aldus maken de Zwarte Zusters van Diksmuide in 1618, ‘een hoeyken om op de cijborie te stellen’ voor de parochiekerk van Zarren(4).

Hier zouden we durven de vraag stellen, of het zilveren kroontje dat op Witten Donderdag den kelk of ciborie van het rustaltaar siert, ook geen afstammeling is van den ouden *Rozenhoed*?

A.V.

(1) Jadis IV, 1900, bl. 102.
(2) Aldaar, bl. 70.
(3) Glossaire Flamand op den Inventaire des Chartes (van de stad Brugge) van L. Gilliodts-van Severen, v^{o} Roozen Hoet, bl. 550 (Brugge, 1882).
(4) J. Weale. Les Eglises du Doyenné de Dixmude, bl. 482 (Brugge, 1874).

Schaap, geit en varken in volkszeg en spreuken
Uit de omstreken van Brugge

SCHAAP en geit zijn de ‘koe van den kleenen man’ en staan, in den volkszeg, niet op de hoogte van het ‘groot volk’, waarover hierboven bl. 40 gehandeld werd.

Het schaap wordt gewoonlijk met veel medelijden bejegend.

Mist iemand ondervinding: O gij onnoozel schaap!

Ook nog: 't Is een schaap zonder wulle.

Vrouwenherten verzuchten gemakkelijk: Die arme schaapjes van kinderen!

Een zachtaardig persoon is ‘gelijk een lam’.

In de ronde zingen ze:

> 'k Hebbe daar een lammetje
> Zoo heel klein lammetje
> Zooals 't behoort.
> Waar zal ik zoeken?... enz.

Binst dat ge babbelt aan tafel, en kunt ge niet eten:

> Binst dat het schaapje bleet
> verliest het zijn beetjes.

Wie zich benadeeld gevoelt in een zaak, klaagt: 'k Ben ik weerom 't schaap van 't spel.

Van een platgestreken haarkapsel: Ze is geschoren gelijk een schaap.

De geit wordt integendeel ruw in den hoek gestampt:

Wie ‘'t kooltje moet blazen’ klaagt: Ik ben nog een keer de zondebok. Naar den alouden ‘zondebok’ uit den Bijbel.

Iemand die zich niet gauw laat bedriegen, boft: 'k Heb van wijzer schapen geëten of (dan) van geetebukken. Of gewoon weg: Ge zult mij bij de viere niet steken.

Een geit is in elk geval maar slecht befaamd: Stinken gelijk een geetebuk.

Andere zeggen liever: Stinken gelijk een rote (vlas).

Een vrouw wordt ook wel verweten voor ‘gorsgeite’.

Kinderen onder elkaar:

Dat is zulk een geete (vervelende).
Antw. Een geete heeft vier pooten en een steert.
Dief! Je hebt mijn sterretje gestolen!

dat is om te zeggen:

Van een geete verweten
is gauwe vergeten.

Zingen met een vervelende stem, zonder diepte, is ‘bleeten gelijk een geete’.

Zwijns zijn meestal een zinnebeeld van al wat grof is. 't Volk zegt nochtans: 't is al goed dat van een zwijn komt, van aan zijn neus tot zijn schoen toe.

Van kinderen die luidkeels schreeuwen: Maar hurkt een keer, ze moorlen gelijk de zwijns. Nog sterker gezegd: 't is gelijk een zwijn dat gekeeld wordt.

Iemand met onbetamelijke manieren is ‘gelijk een zwijnejong’. Wat nader beschreven: Hij is geciviliseerd gelijk een zwijn in een koetse, of kortweg: Zwijnsmanieren hebben (vooral aan tafel bedoeld). Sloeberen gelijk een zwijn (in uw telloor.)

Als ze b.v. zeggen: Eet gij dit geerne - of ik mag dit niet:

Elk zijn meuge,
zei de zeuge
en zij vrette str...

Fatsoenlijker gezegd: Alzoo wordt het al verkocht, dat op de markt komt.

Onder het spreken: kwestie van dit of van dat: Kwestie is ruzie maken en dat is maar onder de zwijns.

Van een niet al te schoon mensch: Wel, hij mag er zijn, de zwijns zijn d'er wel.

Als er iets geweldig tegensteekt: Dat het een zwijn ware, we zouden het de keel afsteken.

Die niet van werken houden, gebruiken dezelfde zegswijze: Ware werken een zwijn, we zouden het de keel afsteken.

Van een vrouw die geen smaak heeft om zich op te smukken: Geen verstand van pareeren, het staat gelijk een tang op een zwijn.

In woede ontstoken, dat het schuim op de lippen komt: Hij schuimt gelijk een beer (mannetjesvarken).

Daarnevens zegt men: Slapen gelijk een zeuge.

Wie veel tijd verliest: Van hier op een ander, zei de slachter, en hij sloeg één zwijn op een dag.

Ge kunt evengoed zeggen: Hij zou den dag in manden verdragen.

Van iets dat overdreven is: Veel geschreeuw en letter wulle, zei de vent, en hij schoer zijn zwijn.

Een boertje die veel miserie met zijn kinders had: Beter zwijns kweeken of jongens, zei Wannes van Male, alle zes weken geld.

Vr. Is er daar eten te krijgen?

Antw. Wel ja't, want er is een zwarte plekke op 't hof gebrand (gras verschroeid waar het zwijn geslacht werd).

Als ze aan een oud vrouwtje vroegen:

Vr. Hoe oud zijt ge, Wantje?

Ant. Zoo oud als Seven Leks zijn zwijnebak; de dezen is van klaar hout.

Dit komt op hetzelfde neer als:

Zoo oud als Kallemoeiens puppe, de die is van klaar hout, Ge kunt ook zeggen:

> Zoo oud als mijn handen,
> een beetje ouder of mijn tanden.

Aan een haastig, schoefelachtig persoon: Ge zijt te haastig om zwijntjes te maken, ge zoudt het sterretje (steertje) vergeten.

We kennen nog allen het einde van 't vertelseltje:

> Er kwam daar een zwijntje
> Het had een zwertje
> Op zijn stertje
> En het zwertje brak uit
> En uit pertuit
> 't Vertelseltje is uit!

Een ontstoken ooglid wordt ‘een zwijnspuist’ genoemd.

Siechte aardappels uit de zandstreek werden vroeger ‘zandbergen’ of ‘zwijnspatatten’ genoemd.

De boeren gaan dienen voor Sint Antonius met zijn zwijntje (eremijt die den duivel in de gedaante van een zwijn verjoeg), tegen 't roodvonk of Sint Antonius vier. - Feestdag 17 Januari. Te Brugge is de bedevaartplaats in O.L. Vrouwkerk.

MAGDA CAFMEYER.

Caxton's tweede Brugsche boek

ONLANGS werd op een boekenveiling te Londen een exemplaar verkocht van William Caxton's befaamd incunabel *The Game and Play of the Chess*, door hem in 1475 of 1476 te Brugge gedrukt, waarschijnlijk in samenwerking met den Brugschen drukker Colard Mansion. Dit exemplaar, sedert 1855 een bezit der familie Cunliffe, werd door Sir Ernest Maggs aangekocht voor de som van 1900 pond sterling (332.500 fr.). Volgens het bericht, door de Associated Press aan de dagbladen medegedeeld, zouden er van dit incunabel vier exemplaren in Engelsche bibliotheken berusten: twee in het Britsch Museum, een te Oxford en een te Manchester (John Rylands Library).

Habent sua fata libelli... Dit werk van Caxton, een vertaling van het Ludus Scaccorum van Jacob de Cessolis volgens de fransche versie van Jean de Vignay, heeft in den loop van een eeuw één voor één zijn historische eeretitels ingeboet. Langen tijd werd het beschouwd als het eerste bekende boek in Engeland gedrukt, het eerste werk van den eersten Engelschen boekdrukker en tevens het eerste boek in de Engelsche taal gedrukt. Eerst heeft het zijn titel van Caxton's eerste drukwerk en eerste gedrukt boek in het Engelsch moeten afstaan aan een anderen druk van Caxton, n.l. *The Recuyell of the Histories of Troye*. Samen met dit laatste werk bleek het niet in Engeland, doch in de Nederlanden en wel te Brugge gedrukt te zijn, met de medewerking van Mansion. Zoo ging zijn titel van ‘eerste bekende boek gedrukt in Engeland’ over naar het derde, gedateerde, werk van Caxton: *The Dictes or Sayengis of the Philosophres*, in 1477 door hem uitgevoerd te Westminster waar hij zich voor goed vestigde.

Tegelijkertijd verloor het zijn titel van eersten bekenden Brugschen wiegedruk, dien het aan de bovengenoemde *Histories of Troye* moest afstaan. Immers de oudst gedateerde druk van Colard Mansion, zijn *Boccacius*, is van 1476, en het is niet uitgemaakt of een vroeger drukwerk van hem, zijn *Jardin de Dévotion*, ouder is dan de *Histories of Troye*. Dit laatste werk, door Caxton in samenwerking met Mansion in het jaar 1475 gedrukt, houdt men heden voor het allereerste boek te Brugge gedrukt.

Heeft ons boek nog den titel behouden van eerst gedrukten tekst van het *Schaakspel* van Jacob de Cessolis? Volgens

Brunet is de eerste latijnsche (Milaan) zoowel als de eerste nederlandsche druk (Gouda) van 1479; de hem bekende fransche en andere bewerkingen zijn van lateren datum. Misschien heeft het bibliographisch onderzoek der laatste decenniën dezen titel van Caxton's tweeden en laatsten Brugschen druk onaangetast gelaten?

Brugge zelf heeft zijn eeretitel gehandhaafd: hier, in de schaduw van het Prinsenhof der Bourgondische hertogen, werd het eerste (en ook het tweede!) boek in de Engelsche taal gedrukt. En Brugge behoudt zijn eereplaats in de toonkast van de King's Library (Britsch Museum), waar prachtexemplaren van Caxton's Brugsche drukwerken de ongemeen rijke verzameling der Engelsche boekdrukkunst openen.

A.V.

Boekennieuws

Philemon Sabbe. *Beelden uit mijn Kinderjaren*. Tweede Deel. Detroit (Michigan), Gazette van Detroit, 1944. In-8, 64 blz. Met illustraties.

Van dit tweede Deel kunnen we evenveel goed zeggen als van zijn voorganger dien we alhier (hierboven blz. 45) besproken hebben: het smaakt naar den trog... om nog! Iedere schets is een stuk echt dorpsleven, de dingen en menschen van Staden treden voor ons en spelen het spel van het dagelijksch leven zooals het was in de kinderjaren van den Schrijver. Ditmaal komen de seizoenen naar voren met kermis en ommegang - en de opvolging van kinderspel en kinderlust. De beschrijving is steeds kort en raak, en onderbreekt zelden den gemoedelijken gang van de vertelling t Zijn gezonde brokken leven, waarin wijze humor de verteedering over het verleden in toom houdt. De laatste stukken over de studiejaren te Diksmuide en het oorlogsavontuur in Engeland dragen, meer dan de andere, den Stempel van de autobiographie en worden een belangwekkend menschelijk document. Beste Heer Sabbe, wij zien hier met verlangen uit naar een volgend deel, over uw Amerikaansche mannenjaren. Laat ons niet te lang wachten.

A.V.

J. Ghesquiere en P. Francois. *Liederkrans* voor het Middelbaar Onderwijs. Brugge-Brussel, De Kinkhoren 1946. In-12, xxiv-344 blz. = Fr. 60.

Een uitstekende bundel van 300 liederen, met kennis, ervaring en fijnen smaak uitgelezen en toebereid voor onze zingende jeugd. Bij ieder lied komt de verantwoording zoowel voor den tekst als voor de melodie. De samenstellers hebben, zonder het kunstlied te kort te doen, het Volkslied zijn verdiende eereplaats gegeven. De Analytische Inhoudstafel en het Alphabetisch Register laten gemakkelijk met dien overvloed omgaan. Ten zeerste aanbevolen aan onze Lezers die belang stellen in den schat van onze oude en nieuwe Vlaamsche liederen.

B.

Mengelmaren

Haketesse.

In Biekorf, hierboven bl. 72, lees ik onder den titel Brugsch Taaleigen: ...*akketesse*: zoo'n sluwe vrouw. Wvl. lokketesse, laketessie, haketesse = hagedis.

Ik meen dat het niet zonder belang is even te wijzen op de oudheid van dit woord.

Niet alleen heeft men in het Middelnederlandsch de vorm *haghetisse*, maar reeds het Oudhoogduitsch kent *hagzissa, hagazissa, hagasussa* en dgl. meer (zie Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, 1934, 11^{e} uitg. bl. 248). In het ohd. is het gebruikt in de beteekenis van heks, furie.

In het Angel-Saksisch ontmoet men de vormen *haegtesse, haegtiss, haetse* voor wat de Engelschen ‘a witch’ noemen, een heks, een persoon die ingewijd is in de geheimen van hei en dood. Het oorspronkelijke woord heeft ten ander in het moderne Engelsch het woord ‘hag’ achtergelaten in de beteekenis heks, oud vuil wijf (zie Bosworth-Toller, An Anglo-Saxon Dictionary, 1882-83, bl. 499 en het Supplement, 1908, bl. 495).

Kenmerkend is ten slotte nog dat het een Westgermaansch woord is en reeds zoo vroeg de beteekenis van heks heeft en niet hagedis.

M.L.

Klokke Roelant te Breda.

In de ‘Beschryving der Stadt en Lande van Breda’ van Thomas Ernst van Goor ('s Gravenhage, 1744) lezen we bl. 88 het volgende:

‘De groote klok [van de Collegiaalkerk van O.L. Vrouw], die Salvator genoemd was, is gegoten op St Luciendag [1503], ter zwaarte van tien duyzent ponden. Op deze klock, anders ook *Roelant*, en gemeenlyck *den Bom* genaamt, welke in den brant des Torens, op den elfden van Bloeymaandt 1694, geborsten en daar naa vergoten is, stonden de twee volgende veerskens:

1 1. Myn naam is Roelant,
Als ik luy aan eenen kant,
Dan is het tot Breda allarm of brant;
Als ik gaa aan bey de syden,
Dan is Breda in groot verblydea.
2 2. Die tot Breda in vreucht wil leven.
Die moet de Vrouwen de overhant geven.

Treffend is hier ook de benaming ‘den Bom’ die het bekende *Bomke* van Veurne te binnen roept.

E.N.

Een kenner van Vader Cats.

Op het schutblad van mijn kleinen ‘Cats’, een uitgave ‘Gedruct in 't Jaer onses Heeren, 1633’ zonder verdere vermelding van plaats of drukker, en bevattend *Self-Stryt, Tooneel van de Mannclycke Achlbaerheyt* e.a., heeft een vroegere eigenaar zijn oordeel over Vader Cats treffend en bondig in de volgende rijmen neergeschreven:

‘In Cats vint men al wat men wilt
Soo goet als quaet
Sonder raet van daet:
t' is goet oft quaet
voor diet' verstaet.
1729.’

A.V.

Oostende 1602.
Eerste verjaring van het beleg gevierd.

De 5 Juli moest herdacht worden, op dien dag was, in 1601, het beleg begonnen. De commandant beval dat men, bij gebrek aan klokken, den verjaardag met kanonschoten zou vieren. Vrouwen en kinderen werden aangezet om, met potten en pannen, ketelmuziek te houden: ze scherminkelden zoo luid, dat er alarm ontstond in het kamp van de belegeraars. (Oorspr. tekst: ... ‘fut enioinct aux femmes et enfans de frapper sur des chauldieres, poëlles, et autres choses qui rendent un grand son et font bruict, ce que fit prendre l'allarme à tout le camp, ne scachant que ce pouvoit estre....’ Op f° 87 v. van de Histoire remarquable et veritable de ce qui s'est passé par chacun iour au siege de la ville d'Ostende, uitgegeven door Jérémie Perier, Parijs 1604.)

L.S.

Vladsloo. - Antwoord aan K.S. (hierboven bl. 91)

Volgens Lansens (Aloude Staet, blz. 420; Brugge, 1841) werd Vladsloo eertijds Vlaertsloo en ook Vlaertzeele genoemd.

In de oudste vermelding schrijft men *Frordeslo* (988); in een oorkonde van graaf Karel den Goede heet de parochie *Flardeslo* (1119). Galbert vermeldt in 1127 een Cono van *Frorerdeslo* (var. Florerdeslo) en in een oorkonde van Willem van Normandië van 1127-1128 wordt deze Cono van Vladsloo vermeld als Cono de *Fadreslors*.

Een *loo* is een beboschte plaats; het eerste element in den plaatsnaam Vlads-loo gaat terug op een persoonsnaam *Frârd, Frôrd* uit Friduhard; Vladsloo beteekent dus: bosch van Frârd (Mansion; Carnoy).

Volgens Lansens stond eertijds aldaar een versterkt kasteel, het *Vladsloohof* genoemd, dat verscheidene belegeringen onderstaan heeft, en voornamelijk eene in 1489.

Waar het kasteel *Ter Heyde* gestaan heeft, is niet bekend. Er bestond te Vladsloo ook nog een heerlijkheid van *Brouckhove*; deze was gelegen dicht bij de broekmeerschen, waar de hofstede staat vroeger bewoond door Fideel Gunst.

Vladsloo was vroeger ook een ‘Ambacht’. Onder het rechtsgebied van Vladsloo stonden de parochiën Beerst, Keiem, Leke, Schoore en St. Pieterskapelle.

Kent K.S. de legende van den ‘Kint-baerenden Man’ waarover Dr. K. de Gheldere een heele Studie geschreven heeft? (Verslagen der Kon. Vl. Academie 1907; ook in overdruk). Heel deze legende, met talrijke aanteekeningen, betreft een familie uit Vladsloo, zekeren Louis Rosseel.

B.S.

Brugsch Taaleigen.

Den ‘*biro*’ (fr. bureau) is het politiebureel: Pol moest naar den biro gaan om ondervraagd te zijn.

Briskaleeren (fr. bricoler): samenvoegen, aaneenbrengen, gezegd van knutselwerk en herstelling. Hoe gaan we dat nu briskaleeren om da' goed te doen.

De blieken; het geld. Zeg, Fonsen, de blieken gaan binnenkommen, eh!

Bloednuchter: gansch nuchter. M'ên wel uit geweest, maar we waren bloednuchtere.

J.A.

[Nummer 7-8]

Tooverheksen in het Noordvrije 1610.

DE processen van tooverij waren een echte geesel voor onze gewesten op het einde van de zestiende en in het grootste gedeelte van de zeventiende eeuw. Deze jacht op

tooveraars en vooral op tooveressen was reeds enkelen tijd in gang in Deutschland, toen in ons Land een edikt van 20 Juli 1592,[1] uitgevaardigd door het Middenbestuur te Brussel, hier ook een geweldig optreden tegen tooverij en waarzeggerij inluidde. De oude abnormale vrouwen hadden er het meest onder te lijden, en werden gewoonlijk op de folterbank gelegd, waar ze door de pijn gedwongen werden alles te bekennen wat hun voorgehouden werd, en aldus onschuldig veroordeeld werden om levend verbrand te worden.

Talrijke van tooverij verdachte vrouwen moesten hun heil zoeken in de vlucht naar de Noordnederlandsche

(1) Placcaeteu van Vlaenderen, II, bl. 35.

Provinciën, waar deze heksenjacht ook heerschte, maar niet in dezelfde maat als bij ons.

Zelfs onze vorsten, die toch zeer streng waren in geloofszaken en in zaken van tooverij, moesten tusschenkomen om de rechters, vooral deze bij de kleinere rechtbanken, aan te manen om de gevallen van tooverij met meer ernst te onderzoeken. Zoo vroeg Philips II op 8 November 1595, een lijst van al de heksenprocessen die sedert één jaar afgehandeld waren, met voor ieder geval een overzicht van het onderzoek; dit om te beletten 'que ne soyt faict facillement tort aux simples et innocens et personnes délirantes, infatuées d'ignorance et vieillesse, comme souvent sont vieilles femmes décrépites, que l'on diet le plus estre entachées de ce crime.'

Op 10 April 1606 zagen de Aartshertogen Albrecht en Isabella zich genoopt aan de ondergeschikte rechtbanken te verbieden nog verder vonnissen te vellen in processen van tooverij, zonder het advies van hun hoofdcollegiën ingewonnen te hebben(1).

Men mag hier niet uit het oog verliezen dat vóór het edikt van 1592, tooveraars en heksen, evenals goochelaars en waarzeggers, beschouwd werden als bedriegers. De grootste straf die ze konden oploopen was het te-pronk-staan aan de schandpaal gedurende enkele uren.

De 'deurgaende waerhede', d.i. het rondreizend gerechtelijk onderzoek, van 1610 in het Noordvrije bracht veel gevallen van ketterij en tooverij aan het licht(2). In dit rondreizend onderzoek moest op iedere parochie door de inwoners aan den hoofdman en twee 'waersmannen' verklaard worden welke overtredingen en misdaden door hen gekend waren; dit verslag werd dan later aan de schepenen van het

(1) J.B. Cannaert. Bijdragen tot de kennis van het Oude Strafrecht in België. 3e uitgave, Gent, 1835, bl. 195 en volg.

(2) De gevallen van ketterij staan afgedrukt in het Westvlaamsch Archief, II, 1940, bl. 17.

Brugsche Vrije voorgelegd, die beslisten welke vervolging er diende ingespannen te worden.

Ziehier de zware gevallen van tooverij die in het verslag van de ‘deurgaende waerhede’ voorkornen.

Te HEIST was de weduwe Adriaen Hazaert erg mishandeld geweest door zekere personen die geloofden dat ze hun schade aangedaan had; hoewel tot bloedens toe geslagen, had zij niemand daarover rechterlijk doen vervolgen. Het verslag vatte haar geval samen met de woorden: ‘berucht van tooverie by straetmare onder de ghemeenten zonder ander bescheet te weten.’

Het schijnt dus dat niemand iets bepaalds tegen haar wist in te brengen, waarop de schepenen beslisten haar in vrijheid te laten; toch moest zij naar Brugge komen om onderhoord te worden.

Te WENDUINE was de vrouw van Antheunis Govaert verdacht van tooverij; tegen haar waren er ernstiger beschuldigingen. Toen ze door de weide van Guillaume Marchant trok, samen met dezes dochter en de meid van Lenaert Bouts, zeide ze: ‘Guillaume heeft daer schoone calvers, maer hy en zal niet een queecken’. Toen men haar vroeg waarom, ‘zeyde 't is alleene’. En werkelijk, drie of vier dagen daarna waren drie van de kalveren en twee varkens ‘de moort gesteken’.

Op een anderen dag kwam vrouw Govaert door den stal van Joos van Morissiën, die ontvanger was van de oorlogsbelasting; aan de meid zeide ze dat haar man aan Joos te veel betaald had. 's Anderendaags was een van de paarden dood en daarna stierven nog drie veulens en verscheidene koeien en kalveren.

De schepenen van het Vrije besloten een onderzoek in te stellen ‘ende daertoe ghedeputeert schepenen Boddens en Sproncholf.’

Te UITKERKE was de vrouw van Gilles Cauwe ‘suspect van tooverie’; zij had immers de vrouw van Adriaen Ysenbaert uit Brugge betooverd. De dochter Cauwe kwam dikwijls ten huize van Andries van

Braeckele en vroeg er eens een klein ei ‘om de conste te doene’.

Vrouw Cauwe zeide aan vrouw Ysenbaert: ‘Meent ghy dat ic myn kynderen alzoo toome? Ic doent up zyn brughs.’ Zij legde haar beide handen op de slapen van vrouw Ysenbaert, die terstond bevangen werd en tot heden toe eronder lijdt.

Nochtans werd ze een jaar lang belezen door den aartspriester. Zij reisde ook naar Ronse (Sint Hermes) om belezen te worden; daar vertelde ze aan de priester dat de tooverheks nog onlangs aan haar deur geweest was; de priester zette haar uiteen ‘als dat het de voorseyde vrauwe nyet en was, maer den boosen vuuyt haerder name ende dat zou zochte haer joncxte kynt te bederven.’

De dochter van de tooverheks was vóór enkele weken op een bruiloft, waar zij een glas bier aan den bruidegom bracht; deze laetste was ‘subitelick ter eerden ghevallen zulcx dat men gheen leven aen hem en zach.’ Iedereen was overtuigd dat zij iets in het glas gedaan had.

Te VLISSEGEM was Tanne, de weduwe van Heyndrick Copernolle, die nu gehuwd was met Adriaen Boone, ‘berucht van tooverie, wordende haer ooe daghelicx by de parochianen openbaerlick anghezeyt.’ Zij had het dochtertje van Adriaen Buulaere betooverd, dat zij als meid had willen hebben maar dat reeds aan iemand anders verhuurd was. Zij had daartoe ‘upgheheven 't rocxkin van 't voornoemde meyskin, tzelve ghevende dyveersche ployen.’ Zij voegde eraan toe dat het kind ‘zeere haest zoude zyeck zijn’, wat nog denzelfden avond gebeurd is ‘hebbende tlichaem vul plecken’. Volgens de getuigenis van den pastoor van Vlissegem, was het kind slechts genezen na belezing door den pastoor van Klemskerke.

Toen de twintigjarige dochter van den hoofdman Cornelis Vuytterwulghe eens bij Tanne kwam, vroeg deze hoe het met de vrouw van den koster ging, Zij zeide onder meer dat deze vrouw nog meer zou moeten

lijden, ‘dat dezelve costers huysvrauwe was een quade uproereghe vrauwe, ende dat zou wel een prochie te gader zoude jaghen’. Deze kostersvrouw was ziek geworden nadat zij een kaakslag ontvangen had van Tanne; zij was ziek gebleven en ervan gestorven. Zij had ‘totter laetste huere van haer leven beclaecht van den zelven slacht ende dat de voornoemde Tanne huer yet moeste meer ghedaen hebben, claghende thebben een groote verlastynghe up haer herte sonder datter yet es connen toeghedaen worden, nyetjeghenstaende alie remediën van doctueren.’ Dit laatste werd bevestigd door den pastoor van Vlissegem.

De koster Joos Onderee kwam dit alles bevestigen. Zijn vrouw was een kan klein bier gaan halen bij Tanne. die haar een ‘kaecksmete’ gaf, waarvan zij achttien maanden te bed gelegen had door ‘dat de kaecke, daer zou den slach ontfanghen hadde, met de gheheele zyde van haer lichame zwal ende gheheel lam wiert ende voorts de ooghe vuytten hoofde zwol, hebbende t otten hende van heur leven dien slach beclaecht ende dat zou nerghends anders af en starf.’ De penitencier of aartspriester van Brugge had haar belezen en be weerde ook dat slechts Tanne de oorzaak daarvan kon zijn. Ten andere, iedereen verdacht haar van tooverij.

Zij was ook berucht van tooverij te Nieuwmunster en te Meetkerke waar zij vroeger gewoond had. Te Dudzele had zij het vee van Jan van Houtte betooverd ‘ende by dye middele hem teenemael gheruyneert’.

Cornelis de Cock kwam verklaren dat zijn vrouw geroepen werd bij het kraambed van de dochter van Tanne. Zij kreeg een glas bier van deze laatste en werd dadelijk ziek ‘gelyck simpel, hebbende alzo een maendt blyven te bedde ligghende, rouppende continuelick als een vrauwe die aerbeyt heeft.’ Zij is genezen na belezing door den pastoor van de parochie die alles bevestigde ‘midts zou zeyde haer te ghevoelen als tot Watervlyet, alwaer zou ooc hadde betoovert gheweest.’

Laureyns Neutore kwam vertellen dat zijn vrouw geroepen werd als vroedvrouw om het kind te ontvangen

van de dochter van Tanne. Tanne zat op de sponde van het bed ‘ende dat den arbeyt 't eenemael achter bleef, blyvende niet min de vrauwe met een onsprekelicke pyne, zulcx dat men nyet anders en dochte ofte de moeder en 't kynd en zouden beede ter plaetse ghebleven hebben’. Men was dit gaan verteilen aan den pastoor, die Tanne deed wegzenden ‘terstont naer welcken den aerbeyt weder commende, es dezelve vrauwe van haer vrucht verlost gheweest’. Dit werd ook door den pastoor bevestigd.

De vrouw van Jan de Burchgrave was ten huize van Tanne gekomen, die een kalf geslacht had, om een stuk kalfvleesch te koopen. Tanne gaf haar een glas bier en sloeg haar op den schouder; kort daarna werd zij ‘als een vuytzinnich mensche’. Zij is genezen na belezing door den pastoor van Sinte-Anna te Brugge, die ook verklaarde dat ze door Tanne betooverd was.

Pieter de Mesmaecker kwam nog verklaren dat zijn vrouw vóór eenigen tijd overleden was ‘naer groote quellynghe’. Zij had altijd beweerd dat zij door Tanne betooverd was.

Alhoewel de baljuw afwezig was, besloten de schepenen van het Brugsche Vrije, op het verzoek van den burgemeester van de ‘commune’ als hoofd van de politie, Tanne, de weduwe van Heyndrick Copernolle ‘tabbandonneren’, d.w.z. haar buiten de bescherming van de wet te stellen en aan te houden. Over haar verder lot zwijgen de oorkonden.

Rijksarchief te Brugge. Vrije, fonds Sanders, n^r^ 275.

JOS. DESMET

Een melkbaard.

De jongen moet soldaat gaan zijn en hij neemt nog alles zoo lichte op. ‘Ja, ja, zegt nonkel, zijn riemkens zijn nog zoo nieuwe, ze zullen wel verharden, er komen wel bleinen op!’

M.M. Brugge.

De boekenschat van Lodewijk de Wolf te Beselare vernield 1915-1916

LODEWIJK DE WOLF, die *Biekorf* na den anderen oorlog heeft heropgericht,[1] was onderpastoor te Beselare, toen de gruwel uitbrak[2].

Gedurende zijn studiejaren vóór 1914[3] bad hij een rijke bibliotheek samengebracht: al de voornaamste werken en Studiën betreffende de geschiedenis van het graafschap Vlaanderen of de huidige gouw Westvlaanderen waren er in aanwezig, benevens een buitengewone, overvloedige keus van werken, inzonderheid tijdschriften, over folklore.

Op 19 October 1914, tijdens den slag bij Ieper, moest hij vluchten. Niets, maar niets, heeft hij van zijn geliefde boeken en kostelijke aanteekeningen kunnen redden; alles moest hij achterlaten. Zijn bibliotheek werd door de te Beselare gekantonneerde Duitschers, tijdens den Winter 1915-16, gebruikt om vuur te maken[4].

Met het inzicht vergoeding te vragen bij het Mi-

(1) Lees zijn krachtdadig en moedig artikel in Biekorf, 1919, blz. 293-300.
(2) Hij was aldaar benoemd op 9 Koornmaand 1911.
(3) Lodewijk De Wolf was vóór zijn benoeming tot onderpastoor te Beselare, sedert 16 Herfstmaand 1902, leeraar aan het College te Oostende.
(4) In den Zomer van 1916 kwam een Duitsch soldaat in de apotheek 'De Cleene Thems' te Brugge, gehouden door vader Adolphe De Wolf (geboren te Brugge op 16 Augustus 1844 en er overleden op 20 December 1920), die o.a. vertelde dat hij te Beselare gekantonneerd was, in een huis 'eikeltji dikke' van de boeken en dat ze zich tijdens den voorbijen Winter zoo lekker hadden verwarmd, wijl zij die boeken en papieren verstookten!

nisterie van Oorlogsschade, heeft hij, nog te Beaumais[1] zijnde, een inventaris opgemaakt van zijn bibliotheek, met voor elk werk de schatting van de toenmalige waarde (Bundel, nr. 62689).

Het klad van de 'Lijst der veroorloogde boeken en verzamelingen' wordt in het familie-archief De Wolf bewaard[2]. Eenerzijds onderscheidt hij zijn boeken in vier vakken, volgens het onderwerp: Godsdienstwetenschappen. Geschiedenis en Hulpwetenschappen, Volkskunde, Letteren en Kunst; anderzijds plaatst hij het geraamde bedrag in één van drie kolommen met als hoofding: Onmisbaar, Belangrijk en Nuttig[3].

De opsomming bevat enkel circa 400 boeken en 70 tijdschriften, die naar zijn raming een gezamenlijke waarde hebben van 9.554.- fr. Deze waardebepaling heeft hij zeer nauwkeurig en gewetensvol gedaan, tot op vijf centiemen na; b.v.

Schrijnen, Folklore als Wetenschap, 0,80 fr. (O).
Kernkamp, Opvatting der Volkskunde, 1,15 fr. (O).
Vincx, Vertelsels en Sprookjes, 0,35 fr. (O).

Verder is het wel eigenaardig even het ramingsbedrag aan te halen van enkele gekende werken, om een vergelijking met onze hedendaagsche toestanden te hebben:

Willems, Oude biederen, 14,- fr. (O.).

(1) Hij vluchtte eerst naar Watou, bij zijn Tante Pauline, die onlangs weduwe geworden was; hij was huisleeraar van de kinderen van graaf de Brouchoven de Bergeyck, die op het kasteel 'de Lovie' te Proven woonde; daarna 'n tijdje hulpkapelaan te Abeele, wijk van Godewaartsvelde. Begin Juni 1918 vertrok hij naar het bisdom Bayeux (Calvados) en werd er op 27 Juni 1918 pastoor benoemd te Beaumais.

(2) Dit verlies van zijn kostbaren 'schat', zijn boeken, tijdschriften en inzonderheid zijn aanteekeningen en papieren, heeft een zeer ungunstigen indruk op zijn karakter gemaakt; deze nam nog toe, toen hij, in de administratieve bureelen met zijn 'Lijst' aanlandde en er, heel flegmatiek als antwoord kreeg: 'Bah, boeken! Daar kunnen we niets voor geven, dat is liefhebberij!'

(3) Onderscheidenlijk afgekort; O., B. en N.

De Coussemaker, Chants populaires des Flamands de France, 15,- (O.).
Duclos, Tillo de Saks, 2,- (N).
Annales... de la ville d'Ypres (de 9 deelen) 15,- (O).
Gailliard, Bruges et le Franc, 100,- (O).
Verhaeghe, Journal de Coppieters, 15,- (B).
Allossery, Boekenschouw (de 2 deelen), 10,- (O).
Gilliodts, Inventaire de l'Ecole Bogarde, (3 deelen), 30,- (O).
Dezelfde, Sestendeelen, 6,- (O).
Oct. Delepierre, Chroniques, traditions et légendes de Flandre, 4,- (B).

Ex-Libris geteekend door J. Fonleyne.

Blanchard, La Flandre, 20,- (O).
Verschelde, Les Rues de Bruges, 4,- (O).
Gilliodts, Bruges, Port de mer, 15,- (O).
De Coussemaker, Troubles religieux en Flandre Maritime, 30,- (O).
Bethune, Epitapheset Monuments des Eglises de la Flandre au XVIe siècle, 30,- (O).
Le Beffroi (de 4 jaargangen), 80,- (O).
Rond den Heerd en Archievenblad (volledig) 125,- (O).
J. Opdedrinck, Knocke, Histoire et Souvenirs, 4,- (B).
Biere, Schets over Slyps, 2,- (B).
Lootens & Feys, Chants populaires des Flamands, 15,- (O).
Van Duyse, Het Oud Nederlandsche Lied, 90,- (O).

A. De Cock, Volksgeneeskunde in Vlaanderen, 3,75 (O). enz., enz.
Deken De Bo's Westvlaamsch Idioticon quoteert hij 25,- fr., Gezelle's Loquela 3 fr. meer en De Bo's Kruidwoordenboek, 6,- fr.
Haeghenbergh's Schelsen uit het leven van L. Van Haecke (2,-) is belangwekkend, wijl Verriest's Twintig Vlaamsche Koppen (3, -) enkel nuttig is, evenals dezes Regenboog(0,80).

Zijn verzameling folkloristische tijdschriften was ongehoord rijk. Hij bezat niet minder dan *zeventig* reeksen, bijna allemaal volledig van hun stichting af. Zoo bezat hij o.a.:

't Daghet in den Oosten (26 jaar: 39,- fr.).
Revue des traditions populaires (13 jaar: 130,- fr.).
Ons Volksleven (11 jaar: 16,50 fr.).
Volk en Taal (7 jaar: 14,- fr.).

En dan zijn 'Eigen Studiën en Verzamelingen[1].

1. Verzameling: een 6.000 fichen zijnde handschriften en aanvullingen van Volkskundige Boekenschouw[2] bestemd immers om ineens heruitgegeven te worden met volledigingen (op last der Koninklijke Vlaamsche Académie): Schatting 500,- (daarvan vermelding in laatste bericht: Volksk. Bks. 1909, II)[3].

2. Verzameling: een 10.000 fichen zijnde een reeks van 5.000 woorden (uit den mond van het volk opgeraapt, en totnogtoe ongeboekt) met even zooveel studies daarover, bestemd tot een Westvl. Idioticon opgevat als vervolg en aanvulling van De Bo's Westvl. Idioticon en Gezelle's Loquela, 2.000,- fr. (zoo vermeld Staat in Biekorf, 1921, bl. 243)[4].

(1) Wij nemen de opsomming ervan letterlijk over.
(2) Uitgegeven als Bijblad van Biekorf bij de jaargangen 1908 en 1909.
(3) Inderdaad op blz. 317: Bericht-Notetur. Van een herdruk van de twee verschenen jaren is niets terecht gekomen, evenmin van de beloofde voortzetting; dat de schuld niet ligt bij L. De Wolf, blijkt uit deze aanteekening.
(4) Verder: taalkundige zantingen hebben we liggen bij honderden; menigtallig komen oudere en nieuwere zanters weer op met armvollen strooisels, zoodanig dat er reeds stoffe zou zijn om b.v. regelmatig in bijblad als *een voortzetting te beginnen van De Bo's Idioticon en Gezelle's Loquela*. Waarom niet? Heel gemeend. Vóór den oorlog bezaten we reeds boven de vijf duizend levende woorden en woordbeteekenissen, welke totnogtoe ongeboekt zijn gebleven. Door de schuld van den oorlog zijn ze aan de rampe gekomen maar toch..., 't was een bewijs dat er zijn...

Uitgebreide geschied- en rechtskundige studies, zijnde: handschr. en vervolg van enkele opstellen over de ‘Gewording en ontwikkeling der Brugsche wetten en keuren. 800,- fr. Zie Annales de l'Emulation[1].

Aanleg van geschied- en oudheidkundige studies, over den oorsprong van Brugge's grondbedeeling en-uitbating, waterloopen, wegen, enz., 400,- fr. Zie Congrès hist, et archéol., Bruges[2].

Verzameling: een 600 fotografiën met aanteekeningen betreffende de kelken, monstransen en verder goud- en zilverwerk van onze Westvl. kerken en kapellen, 800,- fr.

Vergelijkende geschied- en volkskundige studie: over de dokumenten gezeid: ‘de mirakelen’ der verschillende meestbekende Onze Vrouwen uit onze en naastbijliggende streken: 300,- fr.

Een 1500 fichen, verzamelde documentatie en opstel van bereiding, geschiedenis parochie en gemeente Becelaere: 600,- fr.

Verzameling documenten en aanteekeningen van minder gehalte, gebruikt voortdurend in aanhoudende medewerking aan ‘Annales de l'Emulation, Bruges’ en ‘Biekorf’ 200,- fr. (in nota: voor 5 tot 8) Zie Annales Emul., 1921.

(1) In de Handelingen van dit Genootschap schreef L. De Wolf over dit onderwerp: Van Brugge's eerstbekende geschreven keure ('t jaar 1127), 1905, 302-328; Nog Brugsche Keuren; Vermoedelijk geschonken in 1128 en ± 1168, 1905, 393-403; Eerstbewaarde Brugsche Keure van omstreeks 1290, 1907, 298-317 en 1908, 309-336.

(2) L. De Wolf, Sur les Origines de l'agglomération brugeoise, in Annales de la Fédération archéologique et historique de Belgique. Tome XVI (1902), bl. 364 vlg. (Brugge, 1903).

Deze inventaris werd op 15. II. 1920 geschreven, toen hij nog pastoor was te Beaumais en op 31. x. 1922 overgemaakt aan den Commissaris voor Oorlogsschade samen met de noodige bewijsstukken, waaronder: ‘een pak fotografiën van kerkelijk zilverwerk (156 bladzijden, thans genummerd, met op elk een of meer foto's); dit is als een derde deel (overgebleven) van heel mijn verzameling dergelijk stuks...’

Maar spijts de ‘Lijste’, schriftelijke aanvraag en bewijsstukken heeft Lodewijk De Wolf-zaliger geen cens schadevergoeding getrokken ...en toen hij persoonlijk naar de administratieve bureelen ging om er zijn recht op te eischen, kreeg hij er het zeer flegmatieke antwoord: ‘Bah, Mijnheer de Pastere, boeken, daar kunnen wij niets voor geven, dat is liefhebberij’.

Maar wij antwoorden: ‘God zegene onzen Westvlaamschen uithoek met veel menschen die zulke liefhebberij hebben!’

MTS. VAN COPPENOLLE.

[Bladvulling]

Zantekoorn.

Die achter de schoen wacht van nen doôn moet lange barrevoets loopen.

- Nen broere bij veel zusters is ne grave, een zuster bij veel broers is een slave. Gehoord te Thielt.

- Hij is daar de man te peerde. Wordt gezeid van iemand die 't in een huis al te zeggen heeft. Rolleghem-Capelle.

- 't Is zoo waar of d'ak op mijn twee been' sta, zei Clette Wattijn en ze trok heur een been op. Geh. te Thielt. P.D.L.

Nachtwakersroep.

Te Thielt over een zestig jaar slenterden door de straten bij nachte twee nachtwakers, die moesten de huizen bewaken en de dieven aanhouden. Als het ‘ure sloeg’ op den Halletoren, zongen ze 't volgende:

De klokke slaat één (twee, drie enz...)
één slaat de klokke...
staat op, ontsteekt lucht en vier
en bidt voor de zielen van 't vagevier.
P.D.L.

Opstand van de conscrits in het Westland 1813

DE jacht op de conscrits duurde reeds van in het jaar 1808. De jongens gingen zich wegsteken, zij ‘doken onder’ voor den Franschman die steeds meer volk noodig had voor zijn veldtochten in den vreemde. Pieter Cuvelier, den koster van Reningelst, hoorden we hier vroeger reeds[1] vertellen van de jacht op lotelingen in zijn dorp in de jaren 1810-1812. Na de vernietiging van de ‘grande armée’ in den veldtocht tegen Rusland (winter 1812-1813), werd de nood aan mannen nog nijpender; nu wilde de keizer bij hoogdringenheid de lichtingen doorvoeren. De conscrits staken echter de koppen bijeen en kwamen tot openlijk verzet. Onze koster schrijft daarover de volgende bladzijden in zijn merkweerdig dagboek.

Beroerd conseil te Brugge.

‘Den 22 dito (April 1813), de conscrin van diversche plaetsen van het departement tot Brugge by het conseil zynde, hebben beginnen 't hoofd op te steken, slaegen en stooten te geven aen de bediende van het recrutement, de pampieren gescheurt, eenige meubels in stucken geslaegen, en veel kluppelen en stocken gesmeten naar het hooft vanden prefect; de gendarmen ommegeworpen en gequetst, die oock van hunnen cant twee a dry conscrin gequetst hebben, daer wierden ses a seven van die muytelingen in vangenisse gesteken.

Den troubel heeft begonst, men hadde gevraegt

(1) Biekorf 1939, bl. 177 *vv*. - Vgl. Biekorf 1933, bl. 227.

90.000 mannen van 1807, 1808, 1809, 1810, 1811 en 1812, en in plaetse van het contingent te nemen uyt alle die dassen, 't scheen dat de prefect gheel den nomber wilde hebben uyt 1811.

,....

Den 21 dito (November 1813) is alhier [te Reningelst] gepubliceert dat alle gonne die in den depot gestelt waeren tot 't jaer 1808, den 23 dito moesten comen hunnen naem opgeven aen den maire, en jegens den 1 X^{bre} vertrekken naer Brugge met pack ende sack, om de gonne die goed bevonden wierden, seffens te doen opgaen naer het leger; datter maer en zouden mogen thuys blyven die indispensabelik thuys noodig zouden geoordeelt worden.

Oploop te Hazebroek.

Den 22^{en} dito, Caecilia dag, de conscryn tot Hazebroek vergadert zynde om de selve reden, zyn soodaenig in gramschap gevallen dat sy den onderprefect op 't lyf gesprongen hebben, die om zyn leven te blyven behouden door eene venster is gesprongen en sig gaen duyken in een kleyn huyseken. Sy hebben gheel het huys vanden onderprefect verplettert en vernietigt, het silver-werk buyten gesmeten en alle pampieren verbrand.

Twee andere huyzen, 't eene van eenen wynckelier, 't ander van een silver-smit sterk beschaedigt etc^{a}, om dat sy beschuldigt waeren vertoont te hebben, gelyck vele andere, in de vertoog-schriften aen den keyzer gedaen in alle zyne vraegen, datter nog volck en geld genoeg in t land was om den oorlog voort te zetten.

Conscrits tegen gendarmen te Popsringe.

Den 29 9bre waeren tot Poperinghe vergadert vele conscryn die alsnu vele jaeren in den depot hadden geweest om naer Brugge te gaen, dese waeren by een gekomen om t'saemen te beraemen of zy aldaer zouden gegaen hebben jegens den I X^{bre} Ste Eloy.

De maire Copieter, die eenige dagen te vooren naer

Jpren gevlugt was, heeft sig 's morgens aldaer laeten vynden, met negen gendarmen en 20 soldaeten, meynende hun te overweldigen: dese stelden sig aen 't stadhuys in slag-orden gereet om op dese bende vier te geven. De gendarmen mieken veel caricolen met hunne peerden. Niet tegenstaende alle dese schroomelicke vertooningen, de conscryn quaemen van alle canten toegelopen met hunne stocken, schreeuwende en groot getier maekende, zoo dat het stond te gaen leven om leven, en het was grooteliks te vreesen dat alle gendarmen en militairen zouden dood gebleven hebben, hadden zy eene los-brandinge gedaen van hun geschut, mits de woede van alle dese jongelingen zeer groot was, en nog altyd zoodaenig quamen toegelopen, dat de straeten stropten. De heeren van de municipaliteyt zulks ziende, en de quaede gevolgen daer af kennende, bezonderlik m. Liegeois en de hh. Danneels, stelden vooren aen de militairen in welck gevaer zy zig, en gheel de stad zouden gestelt hebben met geweld te willen gebruyken, dat het voor hun zoude beter geweest hebben van te vertrecken, 't welk zy gedaen hebben. Den maire is in zyne koetse gesprongen en alle zyne gewaepende mannen hebben hem omryngt en gevolgt. Vele conscryn zijn al schreeuwende hun agtergelopen.

Volkswoede te Ieper.

Den onderprefect van Jpren was op den weg van Vlamertinge comen zien hoe dat spel zoude afgelopen hebben. Schuymende en woedende in hunne gramschap, zy zyn vergadert by het huys vanden maire, hebben alle de raemen en glaze vensters in stucken geslaegen en zonder het tusschenspreken van de heeren, en dat men hun voorenhield dat het huys dat zy vernietigden hem niet toe-en-behoorde, zoude het in corten tyd op den grond geleyd geweest hebben; want zy spoedig vrogten. Zy begonden ook te spreken van maire wyn te drynken; maer, God lof, dit is niet gebeurt. Vele vrauw volk was ook op de been, en om dat het koud

mieck, hadden hunnen kool-pot onder de schorte, gereet zeyden zy om vier en asschen in d'oogen te smyten.

Men dede het gevangen-huys openen om te zien of er geen van hunne maeten in en waeren; maer vonden geen. Den cypier, champetter zynde, vonden zy op zyn bedde met angst en vreese bevangen, namen zynen sabel mede en vertrocken. Men wilde het huys plonderen vanden apotheker Verlinde, om dat hy altyd getoont hadde fransch gezint te wezen, twelke is belet geweest door de fraeye borgers. Eenige zyn gelopen naer d'hofstede van sekeren Bouquet, om dat hy wat vry was geweest in zyne praetelinge, hebbende aldaer geéten en gedroncken naer discretie...

Te Reningelst.

Den 3^{en} dito (December) is er buyten Poperynghe boven Ste Eloy, geschoten geweest op acht gendarmen. Men heeft binnen de stad Poperinghe briefkens gestroeyt dat de conscryn zouden gekomen hebben naer Reninghelst om het geld vanden ontfanger te lichten, en om den maire en eenige van de municipaliteyt te mishandelen.

.....

Den 6 dito waeren wy t'saemen al verwondert, 's morgens ontrent 7 uren alhier [te Reningelst] te zien aenkomen twee a dry-en-dertig soldaeten, in welk getal waeren acht gendarmen comende van Jpren. Men plaetste sentinellen aen alle de straeten: eene aen het huys vanden maire. Men heeft niet geweten welk de reden was van hunne comste. De conscryn of stockkemans hadden durven eenige dreygementen doen wegens den percepteur en maire, en watter van zy, men zeyde dat se op den weg geweest hadden om eene expeditie te doen en dat een vreedzamig man hun had afgehouden, zy vertrocken in den agternoen, droegen het geld mede vanden percepteur.

De soldaeten waeren verblyd te mogen de prochie verlaeten en zongen:

Il va fort bien,
que nous sommes venus pour rien.

't Waeren meestal jonge soldaeten die nieuweliks in dienste waeren en die men *negen toeken* naemde.

In den nagt en den selven morgen hadden briefkens gezaeyen geweest op sligten dicht, en van eene vrauwe hand geschreven dat den pastor en cappellaen met den maire hadden gaen eten, dat het beter de plaetse zoude geweest hebben van Bartier en Onraet, met eenige dreygementen aen den maire etc[a], alle eerlicke lieden vreesden van alsulcke vertoogen, mits het land begonst zonder wetten te worden.

Hinderlaag op den Abeele.

In t'eerste van Xbre, eenige gendarmen en champeters zyn gegaen naer den Abeele, een uerken boven Poperinghe, al gekleed als de conscryn en gewaepent met stocken gelyk het in desen tyd de gewoonte was te gaen in benden, hebben hun wys gemaekt dat se ook van de jaeren wezende, met hun zouden gedaen hebben om sig vry te vechten: hebben hun aengelockt naer eene herberge om te gaen drynken: binnen dien tyd, eenen hoop soldaeten van Cassel, die daer op verwittigt waeren hebben 't huys om-zet; en men heeft er ontrent 20 in beslag genomen. Dry van Watou zyn gevlugt onder eenen pers-hoop, en niet willende ten voorschyn comen, men heeft op hun geschoten: den eenen was geschoten in syne schouder, den anderen kreeg een sabelslag; men bondse aen de peerden, en men leyde se naer Cassel.

Den 16^{en} dito, alle de champeters van 't omliggende waeren 't Jpren ingeroepen met pack ende sack om de wagten te doen van stad en de canons op de vesten te bewaeren.

Rond Hazebroek. Optreden van 'Louis XVII'.

Jn 't leste van decembre, zynder veel troubels voorengevallen op de prochien van Zuyt en Noord-Berquyn, Meyregem en daer ontrent, die men zeyd gebeurt te zyn op het nemen van twee conscryn door twee gendarmen die men om hals gebragt heeft. Om

dit te vreken zyn aldaer gekomen 400 soldaeten met een canon. In korten tyd is zoo veel volk op de been geroght dat de soldaeten hebben moeten wycken, hun canon genomen geweest. Eenige zynder van weder kanten doodgebleven. Men clopte allarm in alle de communen, en men stack den hoorne van alle canten, alles was op de been.

Den 25 dito, Kersdag, is tot Belle op de markt verschenen sekeren persoon met naeme Fraichard gebortig van [Mereghem] jongman, wiens ouders zyn landslieden en cooplieden van peerden, gezeten op een schoon treffelick peerd, met eene cocarde op de mutse met het cyffer van Louis XVII, en heeft aldaer uyt den naem van den nieuwen aen te stellen vorst, afgeroepen de regten van den toeback en van het zout, met offer van te zullen geven 15 sols daegs aen alle die onder den monarck wilden dienst nemen. Eenen gendarme heeft gepoogt het peerd op te houden; maer dese is snellick doorgereden. Eenige champeters volgden hem Op en teveel gezelschap ziende die hem verwagteden, keerden weder.

Dit was een stout oversaeft gezelle, ja self seer vermeten, want dese onderneminge zeer periculeus was'en een weynig sot. Men zeyde dat hy opzet gemaeckt hadde van sig jevers te vreken omdat hy alreede een of twee broeders hebbende in dienst, hy nu alreede ook moest gaen optrecken, en een opzet miek van liever thuys te vegten als op te trecken waer toe hy er veel opweckte, en veel jonckheden aen zynen cant kreeg. Zy vergaderden en quaemen dickwils by een in het Hout van Nieppe[1].

Schietpartij te Stegers.

Tusschen Kersdag en Nieuwjaer, dese conscryn ofte nieuwe soldaeten deden uytloopen van 't eene naer 't ander, als naer Steeger (Estaires), Steenwerck en

(1) Over Louis Fruchart, alias Louis XVII, zie Biekorf 1933, bl. 228.

andere, aldaer doppende de docken, nieuwe recruten wervende. In de plaetsen verkogten zy snuyf en toeback die sy vonden in de cantynen, betaelden aen de gonne die gelevert hadden en niet betaelt en waeren, de reste was om hun volk te betaelen.

Den 29 X^{bre} de voorseyde conscryn zyn met hunnen capiteyn eene expeditie gaen doen naer Steeger met ontrent 130 mannen, alwaer ook vergaedert waeren een honderd soldaeten, champeters en gendarmen; men heeft begonnen te vegten, de soldaeten moetende ploeyen, zyn gevlugt in 't wethuys, schietende door de vensters. De weerdinne willende eenen venster toe trecken, is doodgeschoten geweest als oock eenen coopman zittende in den heirt. Eenige conscryn hebben ook 't leven verlooren. Sekeren Sallon van Dranoultre. maer alsnu woonende te Berquyn, altyd pointerende naer de vensters alwaer de soldaeten lagen, is van hun in d'ooge gehouden geweest en dood geschoten. Al vegtende waeren zy al te saemen onder malkander gerogt, en de conscryn d'overhand ziende, wilden de soldaeten ontwaepenen, maer dese antwoorden dat men daer toe zoude moeten vigten en de waepens doen nederleggen; bovendien datt' hun te schandelick zoude geweest hebben van zonder waepens naer stad te gaen; maer dat sy niet meer en zouden geschoten hebben. Dit is een zaeke geweest die Fraichard altyd heeft beklaegt van hun de waepens niet te doen nederleggen.

Overval in de kerk van Alveringem.

Op den Kers-naght tot Alverynghem, zyn eenige gendarmen binnen de Kersmisse, met champeters en soldaeten in de kerke gesprongen, aldaer genomen eenige conscryn die gekomen waeren om de naght misse te hooren; eenige die in vrauwe-kleeren gekleed waeren zyn het ontsprongen, eenen van dese hadde nog ongeluckiglick zynen crawaet blyven aenhouden, die sy ook mede genomen hebben, s' Hebben dan veel gerugt in de kerke gemaekt om het vrouw-volck te on-

dersoeken. Men can oordeelen wat wonderlicken Kersnaght dit is geweest.

Twee dagen naer dese expeditie heeft men tot Hoogstaden oock in de kerke ondersoek gaen doen. Tot Hoogstaden-Lende, heeft men twee conscryn medegenomen.

Verraad te Steenbeke.

In de prochien van Berquyn, Steenbeke en gheel het omliggende, was men eenpaerlik in opstand, zoo datter stond eenen borgerlicken oorloge op te staen, en vele rampen en ellenden te zien. De conscryn weygerden van op te trecken, zoo ook de garde nationale: men wilde geen contributie nog taxatien betaelen: men joeg de commisen weg van den toeback; men stond op tegen de soldaeten en gendarmen; men klopte allarm, zomtyds halve dagen, in alle prochien, en men stack den hoorne om volk te vergaderen, dat het schroomelik ende benauwdelik was om te hooren. De mairen en bediende wierden geslaegen en gesleurt.

Den gonnen [de maire] van Steenbeke, willende vriend met hun maeken, vraegde eenige conscryn aen zyne tafel, naer met hun vermaekelik geweest te hebben, leydese naer eene herberge om hun te beschynken. Eenige gendarmen daer op vermaent zynde, hebbense gekoord en gebonden weggeleyd; van zoohaest dit is geweten geweest, men heeft aenstonts allarm geklopt, men heeft agtergelopen maer te vergeefs: zy zyn met woede gesprongen in 't huys van den maire, alles in stucken geslaegen en daer naer het gebauw geschonden en bykans afgetrocken, zeggende dat hy in het selve zulke verraderye noyt meer zoude bedryven.'

[Bladvulling]

> Ge kunt uw kinders minnen,
> maar ge kunt ze niet *zinnen*.

Zinnen d.i. hier: naar uw zin hebben.

Brugge.

V.R.

Mengelmaren

Sint Joost vereerd te Breda.

Vroeger hebben we alhier (1939, blz. 84) moeten vaststellen dat er in de vroegere Nederlanden betrekkelijk weinig bidplaatsen aan Sint Joost (Judocus) waren toegewijd. J. Trier, in zijn geleerd werk over dezen heilige (Der Heilige Jodocus; Breslau, 1921), wist voor het graafschap Vlaanderen geen enkele stichting onder de aanroeping van Sint Joost te vermelden; in Biekorf t.a.p. konden we toch op enkele St-Joostkapellen te Brugge. Gent en Kortrijk wijzen.

Ook voor Brabant schijnen de gegevens van J. Trier verre van volledig. Voor Breda vermeldt hij alleen (blz. 158) de Sint Joostkapel in de Ginnekenstraat. In de ‘Beschrijving der Stadt en Lande van Breda’ van Thomas Ernst van Goor ('s Gravenhage, 1744) vernemen we echter dat Sint Joost aldaar een groote vereering genoot.

In de Kollegiaalkerk van O.L. Vrouw zelf was er, tusschen de talrijke altaren, een toegewijd aan ‘St. Andries en *St, Joost* Confessor, in de kapel van St. Joris, gesticht in 't jaar 1340’ (v. Goor, bl. 84).

Over de St. Joostkapel en de altaren geeft van Goor de volgende inlichtingen:

‘De kapel van *St. Joost,* op 't Ginnekens eynde, is omtrent 't jaar 1300, te tijde van Raso van Gaveren, Heer van Liedekerke en Breda, begonnen gebouwt te worden,... Men vindt, dat in deze kapel de volgende outaaren gesticht zijn geweest, die ter begeving stonden van 't Kapittel der Lieve Vrouwen Kerk:

Den outaar van *St. Joost,* gesticht in het 't jaar 1311, hadt twee en twintig Rynsguldens aan jaarlijks inkomen..... Den outaar van St. Salvator, *St. Joost,* St, Jacob, St. Lucas Evangelist enz. gesticht in 't jaar 1412, met agtien Rynsguldens aan erfelycke renten, (v. Goor, bl. 92).

Ten slotte was er nog een St-Joostaltaar in de kapel bij het gasthuis: ‘Hier by (bij het Gasthuis) staat nog een Kapel, voorheen ter eeren der H. Maagd Maria gewydt, en van de Geestelycken van 't Gasthuys bedient geweest zynde;.... In deze Kapel waren eertvts de volgende outaren gesticht:

Den Outaar van O.L. Vrouw..... Den Outaar van *St. Joost,* gesticht in 't jaar 1340, met 24 gulden aan jaarlycks inkomen’. (v. Goor, bl. 100).

Uit dit alles blijkt dat Sint Joost in Breda een goede bekende was; zijn vereering aldaar schijnt wel hooger op te klimmen dan deze in Vlaanderen, waar de oudste stichtingen ter eere van Sint Joost niet ouder zijn dan de 15e eeuw.

A.V.

Een biographisch curiosum.

Hoe zou Karel Van de Woestijne de loomheid van zijn wanlustige lippen plooien tot een meewarigen glimlach van avondzoete deernis, moest hij, in den zinkens-rijpen Tijd teruggekeerd, de bladzijde 329 onder oogen krijgen van het lijvige Eerste Deel der ontzagwekkende studie door Dr. P. Minderaa aan zijn Leven en Werken gewijd (Arnhem, 1942).

Dit werk is overigens een degelijk onderzoek, buitenmate geleerd, ongenadig in de uitrafeling van het minste gegeven dat eenig licht kan werpen op het talent van den dichter, - zoo grondig zelfs, dat het Mevrouw Van de Woestijne had mogen afhouden van het vulgaire gezwets over haar genialen man waarmede zij een feuilleton in den loopenden jaargang van ‘De Spectator’ meende te moeten vullen.

Als Aanhangsel bij Hoofdstuk III over de Laethemsche poëzie deelt Dr. M. twee ‘curiosa’ mede, waarvan het tweede ‘van amusanten aard is’. En inderdaad. Wij zien er de ‘steeds serieuze’ Dichter ‘met echt Gentsche boertigheid zich vermaken aan rijmelarijen’. Van de Woestijne's derde en laatste schepping van dien aard wordt als volgt op de ver melde bladzijde voorgesteld:

‘Een ongegeneerde Gentschegrol, maar door de keus van het litteraire woord ‘bete’ en door de toevoeging tusschen haakjes van een drastischen humor, is het volgend rijmpje in een brief van 22 Febr. 1906:

> ‘en rapen
> doen 't gat gapen:
> iedere bete
> is een schete.

(Uit mijn verzamelde kleengedichten).’

Met een wel gedateerd vaderschap aan dit oude bekende, volksgeneeskundig rijmpje toe te wijzen, heeft Dr. M. onbewust gezorgd voor de humoristische noot in zijn eigen, steeds serieuze, werk.

In West-Vlaanderen en heel het Vlaamsche land door is dit rijmpje genoeg bekend. Teirlinck in zijn Zuidoostvlaandersch

Idioticon, s.v. Rape, teekent dezelfde lezing aan en voegt er bij: ‘De laatste twee verzen kunnen zijn:

> En ieder bete die ge bijt
> Zijde 'n schete kwijt.’

In het Land van Waas zegt men volgens Joos, Waasch Idioticon (1900) s.v. Raap:

> Ieder beet is een scheet
> Zoolang als ik rapen eet.

In het Antwerpsche klinkt het, met een kleine variante, volgens Cornelissen-Vervliet, Idioticon van het Antwerpsch dialect, Aanhangsel (1906) s.v. Raap:

> Rapen doen het gat gapen;
> zoo menigen beet, zoo menige scheet.

Dezelfde variante staat voor Zonhoven (Belg. Limburg) opgeteekend in 't Daghet in den Oosten, ix^{e} jaargang, 1893, bl. 95: niet minder dan dertien jaar vóór den brief van Van de Woestijne.

Argeloos waagt zich Dr. Minderaa aan een letterkundige ontleding van dit oude volksrijmpje, dat hij voor een oorspronkelijke rijmelarij van Van de Woestijne houdt; hij bespeurt een litterairen klank in het woord *bete,* dat daardoor tegen zijn grof rijmwoord sterk afsteekt en den keutelachtigen biograaf althans erg vroolijk maakt, - en hij blijft doof voor de schalksche vermaning van Van de Woestijne zelf, die tusschen haakjes knipoogt tegen zijn correspondent wegens de onbeschaamde ontleening van het bekende volksrijmpje.

Dit ‘curiosum’ uit het werk van Van de Woestijne zal, dank zij de naïeve voorstelling en het ontstellend commentaar, een zekere waarde behouden voor de eigen biographie van Dr. Minderaa, die zich op zulk een amusante wijze door zijn geliefden Dichter liet beetnemen.

A.V.

Nog over Schaap, Geit en Varken.

In Biekorf hierboven bl. 137 las ik over Schaap, Geit en Varken in volkszeg en spreuken uit de omstreken van Brugge. Tijdens mijn ommegang met West-Vlaamsch kleinvolk nu voor kort, hoorde ik ook wat in verband met die huisdieren.

Schaap.

Ik 'n hebbe zooveel schapevleesch bachten mijn ooren niet of dat je 'n peinst. Of: ik 'n ben zoo dom niet. Bekegem.

Geit.

1) Hadden wij junder niet gekocht je waart misschien bij de geetebuks gedregen.
Zooveel als: Ge waart bij arme menschen terechte gekomen. Kortemark.

2) 'n Goeie buk 'n moet maar vet staan aan zijn achterwerk; elders 'n steekt het niet nauwe. Bekegem.

3) 't Boertje was met zijn geitje naar den buk gegaan en 't geitje 'n was niet tuchtig = ik had verloren werk gedaan.

Wulveringem.

4) Hij of zij is daar'n gildige geete gezet. Of: De afspraak is verkeerd uitgevallen. Kortemark. Vgl. hierboven bl. 48.

Varken.

De zwijns zien de wind. Suellegem.

'k Vroeg mijnen zegsman wat dat bedieden mocht en hij 'n wist het zelve niet. ‘'k Hebbe altijd hooren zeggen dat de zwijns de wind zien. Dat is 'n spreuke gelijk dat ze zeggen van entwien die hard ronkt bij 't slapen, dat hij verkeerd gedoopt is en zal moeten herdoopt worden’.

G.P.B.

Doofkolen.

Een strijkijzer met doofkolen. Loopt om doofkolen voor den vierpot. Kanegem.

Doofkolen zijn elders: bakkerskolen, houtkolen. De Bo spreekt wel van doofhout (rottig hout); Loquela hoorde in Fransch-Vlaanderen doodkole, uitgesproken dookole (stemzate op *doo*) met de beteekenis: houtskool.

Vau Dale (Groot Wdb.) vermeldt doovekool als: uitgedoofde kool (van turf) bewaard om ze later weer te laten gloeien: doovekolen worden in den doofpot bewaard.

Doovekool moet reeds in het Middelned. bestaan hebben; Verdam vermeldt het niet in zijn Woordenboek, wel echter in zijn Handwdb.: hij zal dus naderhand een bewijsplaats van *doof* verbonden met kolen gevonden hebben.

Waar elders zegt men nog: doofkolen? Blijkbaar schijnt dit woord minder verspreid te zijn dan de doofpot die er zoo nauw mede verwant is. Het is waar: doofpot dankt zijn leven aan de spreuk: Iets in den doofpot steken. Anders nog: in den smoorpot stoppen, in den bluschpot steken, in den doofpot smooren. Zooveel als: in den doodboek, den vergeetboek laten: opzettelijk over een zaak niet meer spreken, fr. étouffer une affaire.

A.V.

[Nummer 9]

Als het zomer is...

OP het einde van Juni, rond SINT JANSDAG, wordt de Zomer ingezet; alzoo schreef men ‘Sint Jan Midzomer’ in tegenstelling met dien anderen Sint Jan waarmede de Winter inzet rond Kerstdag. Een volkszeg drukt die tegenstelling van seizoen, of van langste en kortste dag, nog anders uit:

> Sint Jan wilde niet slapen gaan
> en Sint Thomas wilde niet opstaan;

of nog platter gezegd:

> Sint Jan wilde zijn broek niet afdoen
> en Sint Thomas wilde hem niet aandoen.

De eigenlijke zomerfeeste wordt met SINT PIETERS gevierd. Vroeger maakten de kinderen een hoveken: te St Kruis hadden de volkskinderen van aan den Berg, hun hovetje gemaakt vóór 't klooster en op den insprong vóór Mexico. De elzentak versierd met papiertjes en kleurige strekjes werd geplant als achtergrond; daarvoor lag het hovetje van wit zand, be-

plant met allerlei zantjes en prentjes, St Pietersbloemen en roode kankerbloemen. Ze schudden hun blikken potten onder de neus van den voorbijganger die de mesdag vierde: ‘Een eens voor Sinte Pieter en Sinte Pol, een eens voor de poteerde!’

De zelfde hovetjes waren te zien langs de veste bij de Kruispoort en in de zijstraten van de Langestraat te Brugge.

Dit volksgebruik is alhier, om zeggens, bijna geheel vergeten; bezuiden Brugge is de herinnering aan ‘'t Sinte Pieters vier’ veel levendiger bewaard; op sommige wijken, zooals op de Gevaerts te Beernem, maakten ze nog het ‘Sinte Pieters vier’ tot vlak voor den oorlog, en ze kunnen u dat bijzonder levendig vertellen - hoewel ze het ergste verzwijgen.

De kinderen waren ook van de partij, want er was voor hen nog een bijzondere aantrekkelijkheid mee verbonden. Heel den namiddag hadden ze puiden gevangen en gevlaân: moeder had goed te dreigen van ‘Gij, sloeber alhier en aldaar!’ - ‘Wacht maar, van den nacht gaan ze al jen tanden komen tellen!’: op andere keeren zou dat bij de meisjes gepakt hebben, maar vandaag waren ze van geen duivel benauwd; t'avond zouden ze puidenbillen braden, een beetje op zijds van 't groot ‘Sinte Pieters vier’.

Reeds dagen voordien had het mannevolk de scheerlingen van de doornhagen en koolzaadschullen bijeen verzameld en opgehoopt ginder ergens langs den ketsweg of in de Kruisstraat. Op St. Pietersavond kwamen ze bijeen - al jong volk - om een muziek te maken van d'helsche duivels: met pothullen en versleten blikken akers, met koebellen, en de koeiwachters met genokte djakken. Ze sloegen en ze belden al dooreen om heel 't gebuurte buitenhuis te roepen en bijeen te vergaren. Seffens werd het ‘Sinte Pieters vier’ ontstoken en ze dansten er rond in een breeden kring al zingend:

> Sinte Pieter, komt alhier,
> Wij steken uw huis in brande.

Sinte Pieter, komt alhier,
Uw huis staat in vlam en vier!

Binst de verpoozing werd de flesch jenever van 1.50 fr. uitgehaald en al die wilde mocht een dreupeltje drinken, 't dreupeltje ging van mond tot mond, en als de flesch leeg was ontstopten ze er een tweede en een derde. Alzoo werd dans en lied van langsom bradder en wilder; nieuwere liedjes werden begeleid door de langgerekte tonen van een trekorgel of ‘speelboek’. Met lange persen haalden ze brandende takken uit het vuur en liepen er als bezetenen mede rond te midden van het vrouwvolk dat gillend achteruit sprong. Dat zingen, tieren en gillen was uit de lucht niet, want de hemel zag rood van ‘'t Sinte Pieters vier’; overal laaiden de vlammen de hoogte in: op den Kasteelhoek, op Drie Koningen, te Moerbrugge en op al de omliggende gehuchten.

Ze onderhielden dat vuur zoolang ze konden, ze gingen zelfs schamelbussen (toegebonden bramen uit de kanthagen) bij de kortwoners stelen, omdat 't vuur nog een keer zou oplaaien. Dat feest duurde tot laat in den nacht, en ze gingen pas naar huis als 't vuur uitgedoofd was en dat ze nog met moeite een paar heesche tonen konden uitbrullen:

Komt alhier, komt alhier,
We maken ‘Sinte Pieters vier’!

's Anderendaags, op den mesdag, trokken ze te voete naar Blankenberge om mossels te trekken. Ze meenden terug te keeren met een grooten kluts op den rug, doch naarmate dat de weg vorderde, werd de kluts zwaarder. Nu en dan werd er een poot mossels over den weg gegooid en tegen dat ze aan Steenbrugge kwamen, moesten ze zich geweld aandoen om er nog een ‘posie’ (portie) over te houden en te kunnen boffen: ‘Wulder h'en om mussels na Blankenberge geweest!’

Op het einde van Wedemaand, rond Sint Pieters, in het langste van de dagen, begint ook de HOOITIJD.

Het is dan bezigen tijd op de hoeve; de boer loopt verlaân rond naar maaiers en hooiers op het hooiland en in de meerschen, en naar den peerdeknecht, die gelast is met het vervoer en het tassen van het hooi in de schuur.

De vroegste rekeningen van het Park van Male - rond 1300 - geven een trouw beeld van den hooi tijd in de middeleeuwen.

Er was toen veel meer weiland en meersch van doen voor de talrijke paarden, het eenige vervoer- en verkeersmiddel van de vorige eeuwen. Al het grafelijk domeingoed van Male - de hoeven van ‘Bassevelde’ en ‘Nieuwenhove’ daar gelaten - lag in hooimeersch en weiland: ruim 200 gemeten. Het was al weiland langs de Male Leie: van aan ‘'s Gravenmeersch’, (in ‘Nieuwenhove’) bij 't goed ‘Ter Loo’ - langs den Antwerpschen heerweg, - tot aan ‘s Gravenmeersch’ (in den ‘Hau’) bij ‘Bassevelde’ - langs den ‘Zuderen Aerdenburgschenheerweg’ -.

Een deel weiland werd verpacht aan hofambtenaars en rijke poorters uit Brugge: ‘a Williame de le Lene - a Jehan Bredel - a Ghiselin de Male - a Kateline de Momplier’. Al het overige gras werd gemaaid: ‘pour faukier ke Ie Vers prei de Bekesbrouc, ke Ie prei Heldebolle’ - ‘pour fener lerbe deleis le maison de Male’. De vrouwen werkten in het hooi voor een schelling daags: ‘Aliis fillie Boudin de Male de xx jours xx s. - Lise de le Spiker, ij jours. - Crestine metten Ghelde, ij jours. - Calle Coppins, xxiij jours.’ Volgens het werk dat ze verrichtten, werden ze ‘feneresses’ of ‘esparderesses’ genoemd. De maaiers verdienden 6 schellingen daags: ‘a Hanne Ketel par iij jours et demi, xxij s.’

Om zooveel gemeten te hooien was er veel volk noodig en ze werkten er meer dan een maand aan. Ze begonnen rond St Pietersdag en zoo ging het voort gedurende heel de hooimaand en er over: ‘en la

semaine devant le Masselaine' - 'la semaine devant le S. Pierre entrant Aoust' - 'la semaine devant la Nostre Dame'; dit was de laatste hooiweek.

Het hooi werd naar de grafelijke schuur van het 'Bassecourt' van het kasteel van Male gevoerd; er werden wagens en paarden bij gehuurd: 'pour j car de Maldengem.' - 'un car a journee de Loppem.' -'iiij jumens dabbie (van Spermalie, naast Malebosch gelegen).' - 'ij .cars dabbie'. - ' j car de Les permal'.

Als al het hooi in veiligheid getast lag, werden de werklieden getrakteerd met wijn op 's graven kosten. De kastelein bezorgde het hooi, telkens de graaf verblijf hield te Male of te Brugge; en het overtollige hooi werd verkocht.(1)

Na een tijdverloop van meer dan zes eeuwen spreekt men nog altijd van maaiers, hooiers en hooisters; van hooi keeren, opperen en tassen in de schuur. Tot op het einde van de vorige eeuw had de werkwijze al niet veel meer verandering ondergaan dan de bewoording, hoewel er meer sprake was van hooisoorten. Naast het gewone grashooi hebt ge ook nog *lammersteert* - grover van staal, met een dicht gezaad pluimpje - een beter en kloeker hooisoort, maar 't moet rond Kerstdag op zijn of 't verliest zijn hoedanigheid; het inlandsch *klaverhooi* wordt niet gemaaid maar gepikt(2).

Maaiers van beroep gingen van hof tot hof en brachten hun alaam mee: d.i. de zeis, waar boven aan den stok een houten 'wetter' met een riempje vast gemaakt zat; een kloef met rijnzand hoorde daarbij; een kruin en een scherphamertje om de zeis te zetten.

's Nuchtends, heel vroeg in de koelte, als 't gras nog nat bedauwd ligt - 't snijdt dan best - zijn drie,

(1) Rijksarch. Brussel, rolrek. 2091 en 2092; 91-95.
(2) De klaver blijft daar 3-4 dagen in zijn 'pikkelingen' liggen en wordt dan in kapelletjes te drogen gezet.

vier maaiers reeds aan het werk. Stevig hebben ze de handgrepen vast en met een forschen zwaai slaan ze de zeis in 't hooge gras; elk doet zijn gang. 't Is schoon om zien hoe die hooge stokken regelmatig heen en weer naast die licht gebogen gestalten zwaaien. Als ze t'enden den string komen, wordt de zeis gewet. Ze deden dat op 't gemak want 't gezegde was bekend:

> Wetten is geen verlet,
> 't geeft beter snee
> en ge rust er mee.

Ze dopten een ‘fakke’ gras in 't nat gemaakte rijnzand van den kloef, bestreken daarmee de kleine gaatjes van den houten wetter en ze begonnen te slijpen. Dit bleef lang in gebruik in 't zuiden; andere maaiers haalden den wetsteen uit.

Over dag werd de zeis twee tot driemaal gezet of gescherpt; met een scherp hamertje kloppen ze de snee op een kruin of ijzeren kop.

Het hooi blijft daar in zijn ‘zwaên’ liggen tot s anderendaags. Eerst ten halven de voornoen, als de zon reeds hoog zit, - de dauw moet opgedroogd zijn - komen de ‘dagheuren’ van 't hof om in 't hooi te werken: hooisters met blauwe schorten, gestriepte katoenen jakken en strooien zomerhoed die op de schouders hangt; hooiers, barrevoets, met opgesloofde hemdsmouwen en een grooten biezen hoed van een kluit op.

Met een licht houten spriet wordt het hooi uit zijn ‘zwaên’ geschud en gekeerd; t'enden den string blijven ze wat rusten terwijl het hooi droogt. Pitten Kristiaens - een lapper van een koeiboertje - kwam dan gewoonlijk een koutertje slaan; maar 't vrouwvolk was daarmee niet gediend, ze gebaarden te slapen. ‘Slapen, ja's slapen’, grommelde Pitten, ‘gelijk de muizen in 't meel’, en medeen begreep hij dat hij opgezegd was.

Floren Alijng, die een beetje simpel was, vaarde nog anders. Binst den schofttijd kwam de vrouw van Bulte Spriet (een lapname) met een kommissie. ‘Ha! 't is vrouwe Spriet geloof ik,’ zei Floren onnoozel weg.

De vrouw, die een beetje hakkelde, zei schuimend: ‘Wadde? ik spriet, gij spriet, alleman spriet!’

Als 't hooi gedroogd was, werd het opnieuw gekeerd. 's Noens ging al dat werkvolk eten op de hofsteê: kerrepap - 's avonds eten ze den pap het laatst - en daarna aardappels gestampt met erreweten; het schuttelvleesch aten ze 's voornoens binst den schofttijd.

't Is lastig en gejaagd werken in 't hooi, want vóór zonsondergang moet 't hooi toe zijn; de zaadjes plakken in 't bezweete lijf en de menschen spreken dan gewoonlijk van ‘een hooivalling’ en ‘hooikorsens’.

Om hun dorst te verslaan drinken ze ‘scheewee’ (gekookte karnemelk) en rond vier uur brengt de boeredochter een volle moor koffie met patat op de toot - voor 't sturten - en een propvolle paander roggen stuiten, want ze kunnen ongeraakt eten, die hooiwerkers.

Na de derde schoft beginnen ze te ketsen, d.i. in kleine ‘ketsjes’ of oppertjes zetten. Tilletje Pape was daar danig handig in, en er ging geen garsetje verloren. Haar moeder bofte er mee: ‘Ons Tilletje is een echte “raak” (rakel),’ zei ze alzoo, doelend op 't gezegde:

Een raak en een spriet
dat is iet,
maar twee sprieten
dat is niet.

't Mannevolk knipoogde om te zeggen dat ze het begrepen hadden, maar van toen af was ons Tilletje gedoopt: ‘Tilletje de Rake’. 't Was precies alzoo ge gaan met dien boffer die in 't Fransche in de beeten gewrocht had; hij sprak altijd van een ‘râteau’ en ze noemden hem ‘'t ratotje’.

's Anderendaags worden dezelfde werkzaamheden in 't hooi hernomen en de ketsjes worden uiteengesmeten tot het hooi droog is; 't is zelfs geraadzaam een paar dagen te laten ‘akkeren’ - bij goed hooiweer - dan kan het hooi goed uitzweeten. Eindelijk wordt het hooi naar 't hof gevoerd en in een hooiopper gezet of boven 't wagenkot op de dilte bewaard.

MAGDA CAFMEYER

Plaatsnamen uit het Vrijbosch

OORSPRONKELIJKbehoorde het Vrijbosch aan den Graaf van Vlaanderen. Later zien we dat de helft ervan in eigendom overgegaan was naar de abdij van Corbie in Frankrijk. Deze abdij bezat daar ter plaats een prioraat.

In 1559 verkocht de abt van Corbie zijn aandeel in het bosch: dit aandeel werd in 1608 aangekocht door de Aartshertogen Albrecht en Isabella, zoodat het geheele bosch terug in het bezit kwam van het domein.

In 1882 heeft E.H. Jos. Gezelle de volgende lijst plaatsnamen opgeteekend voor E.H. Cyriel De Laere. Slechts een deel ervan staat vermeld in het Woordenboek der Toponymie van K. de Flou.

We zijn in West-Vlaanderen arm aan plaatsnamen uit onze nog bestaande bosschen als Wijnendale, Hertsberge, Oostkamp e.a. De oorzaak daarvan is dat deze namen niet opgeteekend werden in de terriers, landboeken, enz. Men vermoedt dat het rechtstreeksch onbebouwd bezit van den heer, dat buiten een ambacht, hoek of leen lag, niet moest belast worden bij de pointingen en zettingen, en dus niet moest afgestapt en beschreven worden door de landmeters. Veelal werd dan een kaart bewaard op het kasteel. Ook hier was dit het geval, want twee aanteekeningen van E.H. De Laere vermelden ‘Caarte naar kasteel Houthulste, op Casiers goed’[(1)] en ‘Maes-Vandamme heeft eene latijnsche beschrijvinge van 't Vrijbosch’. We weten niet of die kaart werd gebruikt.

Het jaartal dat tusschen haakjes bij de namen gevoegd werd, is de oudste vermelding bij K. de Flou.

‘*Namen der wijken van het Vrijbosch*.

Het verlooren goed veld. De Mosten (1797). De braembeke. De Esschenleegte (1813). Den verhangenman. Het

(1) Casier is de eigenaar van het kasteel.

donkerbeestje. Den driehoek (1908). De Kattesteerten (1796). De hoogte van de blok. De hoogte van den nieuwen vijver. Den nieuwen vijver (1600). Het Albeelhof. De Schravijver. De Zwijnsfonteine. De Mosselbroek (1600). De doornleegte (1863). De Koolplekke. Trijbousleegte (1799). Het Terrest veld. Den hazebroek (1909). De Krapons. De Zanddam (1460). De Middelbeke. Het achterste Leegtje. Het lange Veld. Het Verbrande. Het Braembeek veld. Den dooden Keerl. Het Haendenest. Den Elzenkuil (1808). De Vijfdijken. De Vijfdijkleegte en het Munneke.

De beken van het Vrijbosch.

De Zanddam beke (1772). De Steenbeke. De Corverbeke (1406), (vormde de grens tusschen het Brugsche Vrije en de kasselrij Ieper), en de Buschbeke.

Vijvers die eertijds in Vrijbosch lagen.

De Meynaerts vijver (1537): 37 gemete groot. De Nieuwe vijvere: 14. De groote hazebroek vijver: 12. De Kleene hazebroek vijver: 3. De Mossebroek vijver: 16. 'S gravenvijver (1600): 6. De west meulebroekvijver: 3. De Schoone tinghe (1600): 10. De Roosebeek vijver (1600): 8. Meest al die vijvers kan men nog uit kennen aen de ligging van den grond en de oude dijken.

Dreven in 't Vrijbosch[1].

De lange dreve. De groene dreve. De peerde dreve (1798). De Hoogedreve (1768). De fransdreve (1850). De Roosebeekdreve (1600). De Staendreve (1616). De Mooiweg. De Karlijnedreve. De Oudenieuwedreve (1914). De Restdreve[2]. De Matrijzedreve. De Scheiding dreve. De Kallodderdreve (1906). In die namen zijn er die maer bestaen van ten tijde van Casiers.

(1) Zie, bemerking boven nopens de eigenlijke boschnamen in W. Vl.
(2) Door ‘Restdreve’ is zeker bedoeld, volgens de schrijfwijze elders gebruikt: ‘Terest dreve’

't Munneke[1].

In de villa of de hofstede het Munneke (ter Mueniken, 1537) kan men gemakkelijk den ouden kloostervorm terugvinden: de Cellevensters, Cappelle etc. zijn nog te zien. Bij het Munneken is er een plekke die 'S grave Cappeleke noemt. Men kan de plaets waer het Cappeleke stond en den weg er naertoe gemakkelijk uitkennen. Meschien wierd het gezet ter gedachtenis van het bezoek van Albertus en Isabella op het Munneken (Zie Staden eertijds etc., bladz. 203).'

Hierop werd dan verder gezocht. Na briefwisseling met 'Guido[2] en meester Kraeinest (!) en meester Speybroek, die wilde zoeken te Brugge om er kostelijke documenten te vinden over den Vrijbusch'[3], gelijk gewoonlijk, liep en hielp E.H. Cyriel De Laere en schreef dan eindelijk zelf het artikel. Deze brokstukken moesten later benuttigd worden.

A.L.

De Spookeeke

'T **I**S lange lange geleden, van in den tijd van de spoken,en van de kaboutermannekes die 's nachts rondedansen hielden, en van de tooveressen die 's nachts feeste vierden...

't Volk vertelt dat er in dien tijd te Izegem een zekere Manten woonde, ievers rond Vijfwege: 't was een felle jonge kerel van rond de dertig, sterkgebouwd en van niets benauwd, een echte deurendal. Hij was boereknecht bij boer Jan langs de Mandel.

Ze waren aan 't slijten van 't vlas, en op den avond van de slijtfeeste; 't werkvolk trok naar het hof al zingen van:

> En gaan we vandage slijtpap eten?
> Jouw, jouw, jouw!

(1) Zie Biekorf, 1892, bl. 37 en volg.
(2) Guido Gezelle.
(3) Uit ongedateerde brief van E.H. Jos. Gezelle.

Men at er slijtpap, buik-sta-bij, en dronk er bier bij stoopen bij zooverre dat het mannevolk er een kantje van kreeg, en 't was zingen en springen tot een gat in den nacht. Zoo moesten de slijters eindelijk in den donkeren naar huis gaan.

Manten had niemand die langs zijn kant woonde, en moest alleen den weg op door het bosch. Boer Jan wilde hem voor dien nacht op het hof doen blijven, want hij wist dat Mantens weg langs den *Boscheeke* liep, en daar spookte het altijd bij klare mane: neen, 't en was niet te doene alzoo alleene langs dien boschwegel 's nachts. Hij vertelde aan Manten van de betooverde wilgen en hoe het ‘verkeerde’ 's nachts op den Zwarthoek, en verder nog van het galgenjong, van de kabouters met hun groene vesten die onder de *Spookeeke* dansten en sprongen in den maneschijn, en hoe dat hij best zou doen met op het hof te blijven om te slapen.

Maar niet te doen: klappen en hielp niet, en Manten, die vaar noch vreeze kende, wilde en ging weg.

En gaan was gaan dat hij deed, stap en half in de klare mane; in den halven roes van de potten bier ging hij zoo lichte en zwaaide met zijn mispelaren stok; hij was wel gerust in al de spoken en nekkers van heel de wereld.

Aan den draai van den boschwegel trof hem een gedruisch, lijk een ruisschinge. Doch Manten stapte maar altijd voort en kwam op *Vijfwege*, een groote onbeboomde plaatse, een breed gersplein waarop er maar een schaduwplekke lag: deze van een overgrooten boom, de *Spookeeke*. Hij hoorde twaalve slaan in de verte, op de torre; nachtuils vlogen al blazen en ker men rond dien eendelijken boom. Manten en was toch op zijn gemak niet meer. Hij kreeg den bibber en 't zweet brak hem uit. Opeens bleef hij stilstaan, lijk aan den grond genageld. Wat zag hij daar?

Honderde kaboutertjes dansten in den maneschijn, in lange reken en sprongen en draaiden rond de *Spookeeke*.

En opeens verscheen daar een oude dwerg, hij kwam op Manten af:

‘Manten, klonk het van onder zijn spletneus, ge moet daar al zoo niet staan gapen! 't is hier van mede te dansen!’

En Manten werd lijk door een onzichtbare hand opgepakt en begon mede te draaien en te dansen met die kabouters rond de *Spookeeke*.

Dat duurde een heelen langen tijd, en Manten voelde hem zoo licht als een pluimke, en schijverde met de dwergen mede totdat de mane ondergedoken was. En 't wierd dag, en hij lag daar moedermensch alleene onder de *Spookeeke*.

Manten stond op over dat hij kon en sukkelde naar huis met den kurts op het lijf. Hij klapte uit en in lijk een doolaard en kroop in zijn bedde. Geen middel kon hem helpen, hij voelde dat het met hem ging uit en amen zijn...

En zie! 't wierd volle mane en wie komt er daar af naar Mantens huizeke? een klein manneke met een langen witten baard, en 't vraagt om bij den zieken te zijn. En 't komt bij Manten die daar in 't doodszweet op zijn beddebak ligt. En 't manneke haalt een flescheltje van onder zijn groenen tabbaard en geeft er Manten van in... En zoo kwam het manneke twee weken lang, alle dage, met zijn flescheltje en deed Manten daarvan drinken, en na twee weken was Manten genezen.

En Manten werd de wijste man van heel de streke. Bij dage en als de mane schong, trok hij het land in en zocht er alle soorten van kruiden. Hij kende de middels tegen alle ziekten. En de menschen geloofden dat hij met de geesten ommeging, die hem wijsmaakten wat de menschen niet en wisten.

En men noemde hem ‘Manten den Wonderdokteur’.

A. VERWAETERMEULEN

Begrafenis van Stevenisten te Gits 1814 en 1818

OP 8 Maart 1814 zond de maire van Gits een brief aan den Intendant van het Leiedepartement, waarin hij vroeg wat er te doen stond met de begrafenissen van de Stevenisten, die gebeurden onder de leiding van den gewezen pastoor Priem. Deze was door zijn geestelijke overheid uit zijn ambt ontzet. De wettige pastoor Van den Driessche wilde dat de Stevenisten buiten den gewijden grond, dus buiten het kerkhof, begraven werden.

De Intendant maakte dezen brief over voor advies aan den Vicaris-Generaal Buydens te Brugge. Op 18 Maart ontving de meier van Gits het bericht, dat de deken van Roeselare. op bevel van het bisdom Gent, verboden had de Stevenisten in gewijde aarde te begraven. Vielen onder dit verbod: degene die geweigerd hadden de Sacramenten der stervenden te ontvangen uit de handen van den wettelijken pastoor of onderpastoor, De Stevenisten waren daartegen in opstand gekomen en hadden een lijk tot Voor de kerkdeur gebracht, waar ze stonden te roepen en te tieren tegen de geestelijke en wereldlijke overheden; zij hadden het lijk op het kerkhof begraven waar het hun paste. De geestelijkheid beriep zich op een brief van 7 Maart 1814 van den hertog van Beaufort, die door de Verbondene Regeeringen tot Gouverneur-Generaal van België aangesteld was, waarbij de katholieke geestelijkheid vrijgesteld werd ‘de toutes les entraves mises à l'exercice de la religion catholique, apostolique et romaine,’ en waarbij alles wat den eeredienst aanging, door de geestelijkheid moest geregeld worden. Daaruit besloot de Intendant dat de Stevenisten niet mochten opkomen tegen de beslissingen van de geestelijkheid.

Op 1 April 1814 zond de meier van Gits een tweeden brief aan den Intendant. Landbouwer Jozef Desplenter had, samen met een bende Stevenisten, op 31 Maart zijn zeventienjarige dochter in gewonen grond begraven, zon

der aan iemand de toelating te vragen. Het hoofd van de Stevenisten op de gemeente, de heelmeester Joseph Dhooge, zat de vergadering van de Stevenisten voor en zette de menschen tot opstand aan. Samen met zijn vrouw, een vroedvrouw, was hij vroeger door het gemeentebestuur belast met de armenzorg tegen 250 frs. 's jaars. Wegens hun opstandig gedrag waren zij nu door het gemeentebestuur afgesteld en door andere vervangen. De meier liet ook nog weten dat op 5 April, twee andere Stevenisten in gewijde aarde zouden begraven worden,

Heelmeester Dhooge en zijn vrouw, Rosalie Ketels, teekenden op 3 en 9 April beroep aan bij den Intendant tegen hun afstelling; zij beschuldigden den meier en zijn adjunct van dronkenschap en verduistering van dischgoederen, terwijl zij daarenboven de gealliëerde deserteurs hielpen en franschgezind gebleven waren.

De brief van den Intendant van 18 Maart, waarin hij liet uitschijnen dat de geestelijkheid zelf de zaken van religie moest regelen, had nog een ander onverwacht gevolg. Op 25 April liet de adjunct van Gits aan den Onderintendant van het arrondissement Brugge weten, dat de geestelijkheid van de gemeente de bevolking aanzette om de geboorten, huwelijken en sterfgevallen niet meer aan te geven bij den ambtenaar van den burgerlijken stand, daar dit volstrekt nutteloos was.

Wat er verder met deze zaak gebeurd is, weten we niet, maar de Stevenisten van Gits bleven voort in roering, zooals blijkt uit den volgenden brief, op 22 December 1818 gericht aan den gouverneur van West-Vlaanderen.

De schrijfster is Rosalie Goormachtig, weduwe van Maarten Van de Putte. Zij had den grafmaker verzocht haar man, die den 16 December gestorven was, op het kerkhof te willen begraven; dit was hem, op hooger bevel, niet toegelaten; hij had dus het lijk ter aarde besteld buiten het kerkhof ‘au de là du cimetière, près d'une fosse’. Rosalie vroeg om het lijk te mogen ontgraven en overbrengen naar het kerkhof.

Zooals blijkt uit een brief van den meier van Gits, van 31 December, was Van de Putte wel op het kerk-

hof begraven. De meier voegde hierbij dat een gewezen Fransche carmeliet, Silliez[1], in de gemeente van huis tot huis ging en zich met geestelijke zaken inliet. Hij hield namelijk nachtelijke bijeenkomsten van Stevenisten, vooral bij de weduwe Van de Putte en bij landbouwer Jan Van Canneyt. Hij vroeg of er geen middel was om deze nachtelijke vergaderingen te verbieden.

De districtcommissaris van Torhout, die op 2 Januari 1819 dezen brief van den meier naar den gouverneur zond. voegde er aan toe dat er nog 130 Stevenisten te Gits woonden. Door een valschen uitleg van artikel 15, titre IV van het keizerlijk decreet van 4 Thermidor XIII, over de begrafenissen, was het kerkhof van Gits in twee deelen gescheiden door een haag. De Stevenisten werden achter deze haag begraven. Aangezien deze laatste niet tot een erkenden eeredienst behooren, zou deze haag moeten verwijderd worden: zoo zouden zij tusschen de andere geloovigen begraven worden en tevreden zijn. De meier van Gits had echter gevraagd het lijk van Maarten Van de Putte niet te laten ontgraven, ‘craignant que cette mesure ait pour eux (de Stevenisten) l'effet d'un triomphe pour leur cause’.

De districtcommissaris vroeg ook wat er moest ondernomen worden tegen priester Silliez, die 's nachts de mis las bij zekere inwoners, en die de oorzaak was van de onrust te Gits.

De gouverneur antwoordde op 7 Januari dat de Stevenisten katholieken zijn en als zulke moeten behandeld worden. De haag op het kerkhof, zoo luidt het, moet verdwijnen. Om de bijeenkomsten van de Stevenisten te beletten moet men enkel de art. 291-294 van het strafwetboek op de verboden vereenigingen toepassen; de politie moet proces-verbaal opmaken en naar den procureur te Ieper zenden; het is de meier die, als hoofd van de politie, in deze zaak moet optreden.[2]

J. DE SMET

(1) Zie de administratieve briefwisseling uit de jaren 1817 en 1818 over Silliez in Biekorf, 1926, bl. 58-60.

(2) Rijksarchief te Brugge. Modern Archief, 1e reeks, nr 2016[1].

Raadsels

VALT er nog iets te zeggen over het hert van Vlaanderland? Misschien niet. Er valt maar weinig meer te putten uit de boeken - door de nieuwerwetsche heemkundige compilatoren, - maar Biekorf's zanters zullen werk genoeg hebben zoolang het Vlaamsche herte klopt, wanneer ze maar voort een schrander oor willen leenen aan wat verteld wordt door den levenden ongesnoekten Vlaming. Soms putten ze - de zanters - iets over hof- of tuinbouw, over dierenkunde, soms een uitspraak die wat licht werpt op de algemeene menschelijke geschiedenis, en 't komt al uit den mond van den simpelen man die alles wat menschelijk is een warm hert toedraagt. Een bladzijde uit een of andere Mengelmare toont den rijkdom van 't gesproken woord en den juisten Vlaamschen kijk op de dingen. Het is een bonte uitstalling van gewoonten, zeden en uitzicht die vooral de glorie van 't oorspronkelijke uitstraalt.

Raadsels, bijvoorbeeld, brengen altijd nieuws. Zij zijn een verstarde maar een blijvende, bindende vorm van menschelijke betrekkingen. Zij beschrijven uitzichten van het leven in schoonen eenvoud. Zij schilderen hertelijk het plezier van den kleinen man die spreekt gelijk hij gebekt is, omdat hij 't al ‘stroomen laat uit 't herte’.

De rijmraadsels geven ons een voorbeeld daarvan. De indruk is gelijk aan dien welke de oude glasschilderingen op ons maken, wanneer het stof van den tijd er af gewasschen is. Zelfs menschen die meenen met de taal gemakkelijk te kunnen omgaan, voor wie ze driemaal heilig is en die de oude rijmraadsels kennen, aanhooren ze nog steeds met gespitste ooren, omdat zij, gelijk het oude brandglas, zoo schoon gekleurd zijn, en de zon er door schijnt.

Hier zijn wat oude raadsels die men niet gereedelijk in de almanakken vindt en die misschien zoo taai zijn en zoo lange meegaan, omdat ze op rijm staan. Ze leven voort, zijn van de menschen te lande gekend, maar klinken voor den lezenden mensch als een echo uit een ver verleden.

'k Hoorde ze verleden Winter nog en ze gaven versnapering aan al wie tafel en stove omtrent zat.

Een lange, lange slingerslange
Van hier toe aan Wrange (?)
Van hier toe aan Veuren
Ge 'n raadt het in geen euren.

Een steenweg.
Ichtegem.
Twee koppen, zes pooten en geen steert.
Een puid en een reiger.
Ichtegem.
't Gaat al wikkelen d'erin en 't komt al druipen d'eruit.
Een slagseule in een steenpit.
Lombardzijde.

Boven den knie en onder den buik;
Steekt er hem in en trekt er hem uit;
En 'ze zitten met tweên achter 't gat te wachten.

Een schoenmaker die een lap legt met els en pekdraad.
Pollinkhove.

't Groeit in de bosschen
En 't bloeit in de bosschen;
De timmerman timmert er aan,
De smid die smeedt er aan.
Die 't maakt 'n wil het niet
En die 't gebruikt 'n weet het niet.

'n Doodkist.
Pittem.

Veertien heeren
die gingen om 't land te keeren.
Ze 'n drinken noch bier noch wijn;
Wat voor heeren mogen dat zijn?

Een egge van één peerd.
Hoogstade.

Vol bevreesd zat op den wagen;
Hij zag den één den anderen dragen;
Met twee koppen en één steert.
Raadt, want 't is de moeite weerd.

Kat met muis in den muil.
Zarren.

Groen zijn de meuren,
Wit zijn de deuren,
Zwart zijn de papen
Die in 't kapelletje slapen.

Een appel.
Brugge.

Vierbeen pakte éénbeen;
Tweebeen sloeg met driebeen;

Vierbeen liet éénbeen liggen.

Hond, mensch en driepikkel.
Wingene.

'k Kwam daar door een donker straatje gegaan.
'k Zag daar 'nen korten dikzak staan.
'k Schopte zijnen kop af
En zijn gat bleef staan.

Een keutel.
Eernegem.

Een lange, lange dinnen
Kroop onder de balie binnen
Hij zei tegen den boer:
'k 'n zijn niet benauwd van den hond
Maar wel van d'hinnen.

Een tettink of pier.
Pollinkhove.

't Groeit buiten en 't bloeit buiten
En 't komt binnen om slagen 't hê'n.

Koorn.
Pollinkhove.

Vijf hollen in één gat,
Wat voor een ding is dat?

Een handschoe.
Pollinkhove.

‘Twee mannen kunnen 't:
‘Man en wijf kunnen 't ook;
‘Twee wijvers 'n kunnen 't niet.
‘Zeg mij' wat dat werk bediedt.’

Biechten.
Pollinkhove.
En hier een paar zeer oude raadseltjes:

Nachtzang (1) pakte wildzang (2)
Vloog ermee over het huis van caritate (3)
En at hem op
Op keert-het-land. (4)

(1) *Roofvogel*. (2) *Haantje*. (3) *Kerk*. (4) *Ploeg*.

D' ongeborene riep; (1)
De geborene sliep; (2)
De geborene is op'estaan (3)
Heeft 't vel van e doôn aan'edaan (4)
Is naar zijn moeder e'gaan (5)
En zag zijn vader vóór hem staan. (6)

(1) *Klok*. (2) *Pastoor*. (3) *Pastoor*. (4) *Schoen*. (5) *Onze Moeder de Heilige Kerk*. (6) *Onz' Heer op het altaar*.

De twee raadsels werden opgegeven, onlangs nog, door een inwoner van Hoogstade (50 jaar) die ze in zijn kinderjaren hoorde van een 90-jarigen inwoner van Pollinkhove-Finteele.

G.P.B.

Boekennieuws

A. Bicker Caarten. *Molenleven in Rijnland*. Bijdrage tot de kennis van het volksleven in de streek rondom Leiden. Leiden, A.W. Sijthoff's Uitgeversmij, 1946. - In-8, 155 bl. met talrijke illustraties.

Het eerste molenhoek dat ons na den oorlog uit Holland toekomt is een ware verrassing. Het spreekt niet over techniek, doch toont ons nogmaals hoe nuchter de Hollander zijn molens bekijkt: hij houdt ervan omdat hij ze mooi vindt en het typische der molengebruiken waardeert. Zoo is dit boek ook geen schamele opsomming van alle molens die in een dorp of streek verdwenen zijn; wanneer men zich inspant om een eigen schoon als dit te bewaren, is het niets gekort in alle archieven onderzoekingen te doen over alle mogelijke windmolens van weleer. De Schrijver geeft ons hier een frisch verhaal, waar in 23 hoofdstukken alles vergaard is wat bij molen*besoeken* werd opgeteekend.

Na een inleiding, waar enkele der oudste molens uit Rijnland noordhoek der provincie Zuid-Holland) en enkele pachten en vergunningen in verband met het recht van molendwang en het windrecht worden genoteerd, volgt een overzicht van den huidigen toestand. Zoo zien we dat tijdens den oorlog in Rijnland 3 nieuwe molens werden gebouwd: Rijpwetering, Zwammerdam en Boskoop. Dit om onafhankelijk te zijn van brandstoffen en electriciteit, zooals de secretaris van den Aderpolder op 23 September 1942, bij de officieele ingebruikstelling opmerkte.

In de oorlogsjaren 1944 en 1945 waren er geen bouwmaterialen meer verkrijgbaar om nieuwe windmolens te bouwen. Ware dit wel het geval geweest, menig watermolen zou stellig zijn gebouwd. Verscheidene buiten gebruik staande windmo-

lens werden evenwel in 1944 opgeknapt en in bedrijf genomen.

Een Vlaming zal dit aanstonds met zijn eigen streek vergelijken: aan molens bouwen valt hier niet te denken. Doch merken we op dat Schr. zelf slechts 8 korenmolens kan opsommen en dan nog moet toegeven dat hun bedrijf, gezien de concurrentie, niet levendig is. Bij ons geldt diezelfde oorzaak. Voeg er dan nog bij dat wij uitsluitend korenmolens, en slechts 2 poldermolens hebben (Meetkerke en de Moeren). In Holland zijn er nu nog polders die door een tiental molens in één rij bemalen worden, en die kennen natuurlijk geen concurrentie. Vandaar onze snelle achteruitgang tegenover Holland.

In een volgend hoofdstuk wordt iets echt Hollandsch behandeld: de poldermolenaar woont 's winters in zijn molen, anders in een klein zomerhuisje. In Vlaanderen zijn zelfs de steenen molens onbewoond, tenzij te *Meulebeke* waar mulder Allaert tot voor een jaar onder zijn ‘Herentmolen’ woonde. Veel ruimte is er in zoo'n Hollandsche poldermolen niet: hoofdzakelijk één groote woonkamer, waar bedsteden door gordijnen zijn afgesloten. Naast het molenwerk is er toch nog een groote gang en een keldertje. Wanneer de mulder zijn zomerhuisje betrekt, blijven zijn meeste spullen in den molen. Op vele kleine hoeven vindt men hier iets in dien aard: 's zomers kookt en woont men in 't ovenkot.

Daarna wordt gehandeld over het vroegere bijgeloof. Tegen spoken en duivels worden kruisjes op de molens gewit, zooals we bij ons zien boven de deuren der verkenskoten tegen plaag en ziekten.

Tusschen Rijnland en West-Vlaanderen is verder geen verschil: dezelfde mulderstaal en dezelfde hekstanden, die hier nochtans door vervlakking niet meer worden gebruikt. Bij een sterfgeval in de buurt stonden de wieken vroeger in rouwstand (gaande wiek) zoolang het lijk over aarde lag. Nu is het een uitzondering dat een molen op een begrafenisdag of bij 't voorbijgaan van een uitvaart ‘een kruis zou maken’. Bij een geboorte b.v. zag men den vreugdestand (einde der komende wiek). In Holland is dit nog algemeen gebruikelijk: op 5 Mei 1945, toen het bericht van de overgave van de vesting Holland bekend was geworden, stonden tal van windmolens in de vreugd, al of niet met de vlag in top. Is het dan te verwonderen dat Holland van zijn molens houdt, wanneer ze zoo meeleven met het volk?

Aan de kleine speelmolentjes worden ook een hoofdstuk en

enkele foto's gewijd. Hier ook hebben veel molens een ‘kleinere broer’.

Het leven en bedrijf van een watermolenaar, een korenmolenaar, een bediener van een zaagmolen en een volmolen, een molenmaker, een zeilmaker of een rietdekker, hun loon, hun gewoonten, hun werkuren en hun feesten worden afzonderlijk behandeld en vormen een rijke brok volkskunde.

Tot slot wordt één molen: ‘De Valk’ uitvoerig behandeld. Herbouwd in 1743 werd over 3 jaar zijn tweede eeuwfeest gevierd in buitengewone oorlogsomstandigheden: terwille van de openbare veiligheid werden wieken, stelling en verder houtwerk afgehaald. Hier te Breedene werd om dezelfde reden een molen zoo onttakeld.

Naar gegevens ons verstrekt door ‘De Hollandsche Molen’, heeft Holland in die jaren van 170 tot 200 windmolens verloren, waarvan de meesten door de Duitschers werden opgeblazen. Na dit groot verlies wordt in Holland nog een grooter krachtinspanning gedaan. Dit hebben Schrijver en Uitgever bewezen in dit heerlijk boekdeel.

CHR. DEVYT.

Mengelmaren

De ‘Mengelmaren’ van. ‘Biekorf’ zijn gelijk een Sint Pietersvuur bij waaiende weder; soms niets dan wat rook en smook, maar onverwachts breekt het door met heldere vlam en 't kan ook vonken en sperken vlak in d'oogen doen schieten. De oude en geteerde zeggingskracht komt er in verband met letterkunde, wetenschap, taal- en volkskunde, zielekunde en godsdienst.

De kortbrakigheid van de ‘Mengelmaren’ maakt ze levendig en geestig; ze toonen dat de levende Vlaming altijd voort nieuws vlamt en vonkt, zelfs wanneer wij vreezen dat wij voor goed afglijden naar 't standaard-Vlaamsch van kantoor-heerschappij en gelijkschaving. Wij kunnen gemakkelijk blijven wat wij zijn wanneer wij 't Vlaamsch gebruiken om het nieuwe te verwerken en den zegen van de traditie toch laten beklijven. Dit kan vooral nog 't kleinvolk; 't 'n valt maar te beluisteren.

Hierom zijn eenige verwijzigingen gegeven naar aanleiding van items uit Biekorf's ‘Mengelmaren’ van d'eerste zesmaand van dit jaar.

Verstand van zaken. (Vgl. hierboven bl. 96 en 120)

Grond is beste pand.

Land mag kosten wat het wil. 't Is nog altijd beterkoop dan lijnwaad: 't 'n verslijt niet.

(Ichtegem)

Klein gewin.

Wanneer men verklaren wil dat men 't kleine niet versmaden mag, zegt men gewoonlijk:

> ‘*Die 't kleine niet 'n geert*,
> ‘*'n Is 't groote niet weerd*.’

Te Brugge: ‘'t Is alsaan beter dan 'n slijkmossel’,
Te Gent: ‘'n Luis in den pot is beter dan géén vet’.

Raadsel.

(Vgl. hierboven bl. 24) Een karre, te Kanegem.

> 'n Lange, lange zwikzwak,
> 'n korte, korte dikzak:
> vier rozenkransen
> en twee poppen die dansen.

(Een bierwagen, de ton, vier wielen en twee peerden)
(Follinkhove)

Fluitemelk.

Dat luidt, in Nieuwpoort, van een man geboortig van Bekegem: *Vlotemelk*, of ondermelk in tegenstelling met volle melk.

Zandkonvooi. (Vgl. hierboven bl. 24.)

Het valt mij te binnen dat de menschen in de Leiestreke veertig jaar geleden nog zeiden ‘Hij is vertrokken met 't zandkonvooi’ wat wel niet 'n beteekende ‘Met den lantaarn aan den dijssel’, of, Nederlandsch, ‘Hij is vertrokken met het Noorderlicht’, maar zooveel als ‘Hij werkt voor eigen rekening niet meer, maar staat in loondienst’.

Dit zandkonvooi was het eerste stoomtreintje dat van Gent naar Rijssel reed en de aarde aanbracht waarmede de spoorlijn werd gebouwd, nu honderd jaar geleden. Deze onderneming was bij de kleine menschen in hoofdzaak bedoeld als werkverschaffing aan de kortwoners en kleine geruineerde vlassers die in den slechten tijd van de aardappelplaag naar werk moesten grijpen in loondienst en alzoo knecht wierden in plaats van kleinen baas. Vandaar: ‘Hij is vertrokken met het zandkonvooi’.

Dat men nu meent dat die zeg bediedt: ‘te voete gaan’, is bewijs ervoor dat de werking van het oorspronkelijke en waarachtige zandkonvooi vergeten is geraakt.

Op sprieten.

(Vgl. hierboven bl. 23. - ‘De wereld springt op sprieten.’)
Van een man van Kortemark hoorde ik met deernisse zeg-

gen, wijzend op makkers die bleek en mager werden van uithongering: ‘'t Is de dood op sprieten!’

Met de sprieten waren de magere spillebeenen bedoeld.

Gekoeketiend.

‘Ze is leelijk gekoeketiend’ wordt gezegd te Brugge voor die van de pokken geschonden is.

Koeketienen hoorde ik voor kort in zijne oorspronkelijke en voordeelige beteekenis gebruiken door een ouden boer, geboortig van Bekegem: ‘Ze stonden daar, schoone gekuischt en gekoeketiend gelijk de Fransche peerden’.

Koeketienen is 't achterste van de peerden bestrijken met vet en daarna met een roskam en een borstel, gedrenkt in warm water, over een geruiten of geschaakten (gekoeketienden) rooster wrijven, zoodat het koekenaas dat bloot ligt, dof wordt door het afborstelen met heet water en het tegenoverliggende ruitje glimt omdat het gedoken lag onder de gedoken ruit van den rooster. De rooster is namelijk gepantseld in ruiten die hol zijn en tegenoverliggende ruiten met blik bedekt.

Zoo worden de Fransche peerden geglommen wanneer ze naar de monstering trekken.

De Bo heeft dit woord gehoord. Wordt gezegd van een peerd wanneer onder het ruien het nieuw haar in ronde, zwartglimpende vlekken opgroeit, die min of meer regelmatig van een gescheiden, doen denken aan een kaartblad koeketien (ruiten-tien). De Bo was blijkbaar met het kunstmatig koeketienen niet bekend. Vandaar het ‘koeketienen’, in de ongunstige beteekenis van pokdalig of mottig, zooals te Brugge nog wordt gebruikt.

Baarden.

Twee patatten: zoo noemen de Vlamingen in Amerika een 2 dollar-banknoot. (Vgl. hierboven bl. 120)

Vergelijk: ‘Baarden’ voor frank, in de Leiestreek. ‘Baarden’ zijn franken, alzoo genoemd naar den baard van Leopold II 's beeldenaar die vier en veertig jaar lang op onze zilveren muntstukken prijkte.

Een zwintje.

(Zwijn. Vgl. hierboven bl. 137.)

Zwin. Om een verzande gracht aan te duiden die uitmondde bij een beek, hoorde ik onlangs zeggen: ‘'k moet dat laten liggen onbeboerd, 't is 'n soorte van 'n zwintje dat het land drooge trekt.’

Nieuwpoort.

Kakeplak.

Regent het? - Neen 't. 'n Beetje kakeplak; van dat doopersweêre dat wij zeggen.
Jabbeke.

Een smoutertje.

Geef mij 'n wit, 'n bruin en 'n ‘smoutertje’. Dat laatste is een licht broodje, moet je zeggen, met eierdorre gesmout of met stoffancie van een apotheker. Alzoo gehoord van iemand van
Werken.

Heeten honger.

Menschen die in concentratie-kampen honger lijden, spreken veel van ‘heeten honger’, dat is hongeren en kunnen eten zonder einde of mate en toch onverzadigd blijven; een half uur nadien komt den ‘heeten honger’ weer, die den hongerlijder haastig het eten doet binnenslokken terwijl de buik grolt de mage nijpt en de tanden krevelen. Na een tiental dagen ‘heeten honger’ krijgt de hongerlijder ‘lutsetanden’.
Verg. De Bo: heete naalde of steke. 't Is genaaid met de heete steke of met de zondagsteke = haastig.
G.P.B.

Gesloetie - Gestjiep.

Een Grasmusch, is in het ‘Babylonische’ Harelbeke, een *Gesloetie*.
In Ruiselede en Kanegem wordt een grasmusch *Gestjiep* genoemd.

Reziere.

Een Rasiere was in de goede oude dagen een graanmaat.
In Harelbeke was deze maat Reziere genoemd en tot over een vijftigtal jaren nog in gebruik. De kolenhandelaars namen de Reziere als eenheidsmaat. Het was een ijzeren bak ongeveer 80 kilogram inhoudende.
J. Vangaver

Dikke pap.

Als men dikke pap kookt, hoort men: G'en moet hem zoo dikke niet maken dat er ne puid kan opspringen.

Varsenare.

Ik-en-gij werken:

d.i. met de grove naalde iets voorloopig toetrekken. Brugge

A.V.W.

[Nummer 10]

De wouden van Vlaanderen
Hun ontstaan en hun verdwijnen

WIJ moeten vooreerst vier natuurlijke streken onderscheiden in Vlaanderen. Eerst de kustvlakte met de monding der Schelde, waar er zich, van in de vóórhistorische tijden, nooit uitgestrekte bosschen hebben kunnen vormen, ten gevolge van de natuur van den grond, die ten deele nat en moerassig was, ten deele uit droge zandheuvels bestond.

Ten tweede, de zandstreken buiten de kustvlakte, waar er zich, ter oorzaak van den drogen grond, niets anders kon ontwikkelen dan struikgewas en sparrebosschen; het waren dus heiden.

Een derde streek waren de valleien der belangrijke rivieren, waar de bosschen zich niet konden vormen zoover als de periodieke overstroomingen zich uitstrekten. In zulke streek kunnen de meeste onzer boomsoorten zich niet ontwikkelen.

Eindelijk, de vierde streek, het houtland, genomen

in den breedsten zin. Dit is de streek waar de natuur van den grond aan al onze boomsoorten toelaat zich weelderig te ontwikkelen. Aangezien het klimaat, dat deze oerwouden toeliet zich zoo gunstig te ontwikkelen, heden in Vlaanderen nog bestaat, moeten wij elders de oorzaken zoeken waardoor deze wouden verdwenen zijn.

Het is sedert het tweede steentijdvak of neolithicum, dat al de tegenwoordige boomsoorten hier reeds groeiden, en dat het klimaat maar weinig of niets veranderd is; het is sedertdien dat onze oerwouden zich ontwikkeld hebben. Welnu, het is ongeveer vier duizend jaar dat het neolithicum in ons land geëindigd is. In deze oerwouden woonden herten, reebokken, everzwijnen, wolven, vossen; ook nog bruine beren tot in de X^{e} eeuw; elanden nog ten tijde der Romeinsche verovering; de urus (Bos primigenius) tot in de XIIe eeuw. De europeesche bison, sedert lang hier verdwenen, leeft nog onder bescherming in de wouden van Litauen. Het is in dezelfde wouden dat de voorouders der boschkanters leefden, zoowel in het bosch van Houthulst als elders, waar men veel steenen alaam gevonden heeft, zooals schrappers, pijlspitsen en gepolijste bijlen (zie figuur). In de droge zomers reisden zij zelf in de kustvlakte, waar wij ook hun steenen alaam teruggevonden hebben in den ondergrond, en namelijk in de deringlagen. Alhoewel zij er nooit gewoond hebben, kwamen zij daar het waterwild jagen, en verloren er soms hun steenen alaam in de moerassen.

Gedurende hetzelfde tijdperk was de kustvlakte een uitgestrekte heide, doorzaaid met moerassige plekken, waar de dering zich vormde. Rond deze moerassen groeiden vooral elzen, berken en kruipwilgen. Hooger, in de zandduinen, groeiden eiken, sparreboomen en nog berken en kruipwilgen, en vormden daar kleine bosschen, zooals wij hierboven reeds zeiden.

Deze kustvlakte was, zooals nu, ten Oosten begrensd door het huidige houtland; ten Westen door

de zeekust, Maar de kust lag dan meer dan tien kilometer verder in zee dan nu. Heden schommelt de breedte der kustvlakte, buiten de Yzermonding, tugschen acht en tien km.; dan was de gemiddelde breedte dus twintig km.

In de historische tijden spreekt men nog menigmaal van onze wouden. Volgens de Romeinsche schrijvers, Julius Caesar en vooral Plinius, vond men in

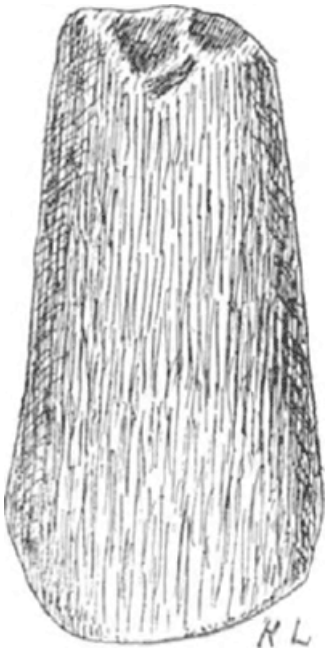

Gepolijste bijl uit grijs geelachtig vuursteen, gevonden in een stuk zaailand in het zuidwesten van het bosch van Houthulst in October 1932, en deel uitmakende van onze verzamelingen. Lengte 9 cm.

onze wouden de eiken, beuken, berken, wilgen, olmen, sparren, larken, hazelaars, iepen en buksboomen. Later, in de VIIe eeuw, vinden wij nog de wouden vermeld in sommige heiligenlevens, namelijk in het leven van Sint Bavo van Gent, waarin er sprake is van een eindeloos woud, een uitgestrekte wildernis, dik begroeid met boomen, gelegen tusschen Gent en Torhout (Acta Sanctorum I-II). Volgens een handschrift uit de VIIIe eeuw van de abdij van St-Bertinus van Poperinghe, zien wij dat dit woud zich uitstrekte tot aan Rokshem (Hrockashem). Men spreekt in een akte van 770 van Rokshem als gelegen zijnde in het woud van Herwald (*constructa in Heraldo luco*), In het cartularium van Lodewijk van Maele, spreekt men van het woud van Houthulst. Verscheidene oude schrijvers vermelden de groote bosschen: Meyerus in 1531 spreekt van de groote bosschen van Vlaanderen waarin herten leefden. Sanderus (1642) sprekende van het bosch van

Houthulst zegt: ‘Sita est in magna sylva regis, dicta het busch van Outhulst’, P. Heinderycx, in een handschrift van rond 1680, spreekt van de schoone bosschen van Veurnambacht, waar er eiken, olmen, iepen, wilgen, esschen, abeelen en populieren groeiden. Hij spreekt verder nog over het groot bosch gelegen bij Woesten, genaamd ‘de woestyne van Reninghe,’ die een ware wildernisse was. Er waren nog groote bosschen bij Westvleteren, Crombeke en Poperinghe, die door Montarius, abt der abdij van Sithiu (Sint Omaars) aangekocht werden.

In een handschrift van 1793, uit het archief der Noordwateringen van Veurne, worden de volgende bosschen nog vermeld, met hunne oppervlakte: Proven 190 hectaren; Westvleteren 363 ha. 12; Oostvleteren 64 ha. 63; Reninge 108 ha. 29; Hoogstade 4 ha. 90; Pollinckhove 99 aren; Oeren 65 aren.

Verscheidene schrijvers spreken over dieren die enkel in groote bosschen leven. Smallegange, in 1696, sprekende over de wilde dieren die onze streek bewoonden, vernoemt de herten en wilde zwijnen. Van de XVe tot de XVIIIe eeuw, leefden er wolven in het bosch van Houthulst, van Wynendaele en van Torhout (Delepierre en Priem). Bij Beernem leefden er wilde zwijnen, vossen en wolven tot in de XVIIIe eeuw (Andries). Zelfs langs de kust, aan de scheiding van duinen en polder, waren er bosschen; tot zelfs in de duinen, waarin wolven, wilde zwijnen en herten leefden, nog in 1682 (Archief van Veurne en Veurnambacht). P. Heinderycx zegt dat er in Veurnambacht, in 1587, zooveel wolven waren dat men niet gerust langs de wegen kon reizen. Volgens het archief van Veurne (De Potter), werden er nog in de XVIe eeuw belooningen gegeven voor het dooden van wolven en wilde zwijnen(1).

De landkaarten van de XVIe tot de XIXe eeuw toonen ons ook veel belangrijke bosschen overal verspreid in Vlaan-

(1) Over wolven en grof wild in Vlaanderen, zie Biekorf 1931, bl. 109-114.

deren. Veel dezer kaarten zijn met zorg genoeg geteekend om ons een goed beeld te geven van de toen belangrijke oppervlakte die met bosschen overdekt was (zie vooral Mercator, Blaeu, De Lisle, Visscher, namelijk de kaarten op groote schaal.)

Veel namen van bosschen zijn ons nog bekend door deze oude kaarten, alsook door oude handschriften; sommige bestaan heden nog ten deele. Het *Nonnebosch* lag ten Oosten van Yper; *Sint Six bosch* ligt ten Noorden van Poperinghe; *Wynendaele bosch* ligt ten Zuiden van Wynendaele; het *Hulst Loo busch* ligt ten Zuidwesten van Sint Jooris-ten-Distel; het *Maldeghem veld* (of *-bosch*) ligt ten Oosten van Maldeghem; het *Kluisberg bosch* ten Westen van Ronse; het *Houthulstbosch*, gelegen ten Westen van Staden, was vroeger genaamd *Nemus Walnense*, ten Zuiden der Corverbeek (akte van 1096, Nicolaas abt van Corbie). In de XIVe eeuw was het bosch reeds genaamd gelijk nu, *Nemus de Houthulst* (cartularium van Lodewijk van Maele). In de XVIIIe eeuw noemde men het ook *Jonckershovebosch*; op het einde dezer eeuw is het *het Vrijbosch*. In Fransch-Vlaanderen ligt het *Nieppebosch* ten Oosten van Ariën. Het woud van Clairmarais, ten Oosten van Sint Omaars, was in de XVIIe eeuw genaamd het *Ruthout*; later nog *Sint Antonius Elst*. Rond Torhout lag het groote woud vroeger genaamd *Toralti nemus* (Sanderus).

Veel namen van gemeenten spreken ons nog van de vroegere bosschen die er rond gelegen waren, of van de open plaatsen in die bosschen gelegen waar de gemeente zich ontwikkeld heeft. Zoo vindt men de woorden *-bosch, hout, -loo, -eeken, -laere, -hulste*, enz.; Houthem (bij Veurne en Wervik), Dikkebusch, Torhout, Beselaere, Oost Eekloo. Eekloo, Loo, Houthulst, Roeselaere. Hulste, Loo Christi, Moerseeke, Loo ten Hulle, Buggenhout, Zeveneeken, Kemseke, Laerne, Houthem Sint Lieven, Edelaere, Nederboelaere, Overboelaere. Bottelaere, Houthave, Couckelaere, Berlaere, Vosselaere, Eecke.

Veel familiënamen herinneren nog aan den tijd der bosschen. zooals; Van den Bussche, Busschaert, Vandewoude, Delaere, Laerman, Vanhoutte, enz.

Zelfs de folklore, in de oude vertellingen, spreekt men gedurig van eindelooze bosschen en wouden overal verspreid. De bewijzen zijn dus menigvuldig; overal waren er uitgestrekte bosschen en wouden, hier en daar onderbroken door uitgestrekte heiden of rivieren

Nu, integendeel, zijn onze streken kaal en bloot geworden, door het overmatig uitroeien der bosschen, gedurende lange eeuwen.

Van zoohaast men in de geschiedenis spreekt van afzonderlijke bosschen, is dit een bewijs dat er reeds veel boomen uitgekapt waren. Wanneer is deze uitroeiïng begonnen? Reeds in het begin van het Frankisch tijdvak, toen de Germaansche volksstammen zich hier kwamen vestigen, werden onze bosschen uitgekapt door deze inwijkelingen. Inderdaad, deze volkeren hielden zich met landbouw bezig; zij moesten dus rond hun hofstede of rond het dorp dat zij kwamen te stichten, de bosschen uitroeien op een groote oppervlakte.

Wij kunnen nu nog nagaan waar de eerste bosschen vernield werden, door het feit dat de frankische dorpen een naam dragen eindigende op *hem, ham, gam, zele* of *tun*[1]. Het is dus mogelijk, wanneer wij de moderne landkaarten bestudeeren, de plaatsen aan te duiden waar deze dorpen gelegen zijn; al het overige was dan natuurlijk nog met bosschen bedekt. Wij zien aldus, dat de eerste nederzettingen meest gebeurden op korten afstand der belangrijke rivieren, dit om reden dat deze waterloopen best geschikt waren voor het reizen en vervoeren van alle slag van koopwaren; de wegen waren immers in deze tijden nog klein in getal en zeer slecht, daar het enkel aardewegen waren. Veel

(1) De *tun* namen wijzen op de saksiche of friesche nederzettingen.

bosschen werden later vernield door de menigvuldige abdijen, overal rondgestrooid in Vlaanderen.

Het stichten der parochiën in West-Vlaanderen laat ons insgelijks zien waar en wanneer er menige bosschen vernield werden, want iedere nieuwe parochie moest beschikken over eene betamelijke oppervlakte landbouwgrond, om zich te kunnen ontwikkelen. Zoo zien wij, volgens Lescouhier, dat er vóór de IXe eeuw, buiten de kuststreek, 26 nieuwe parochiën gesticht werden. In de IXe eeuw waren er 22; in de X^{e} eeuw 32, waarvan 9 rond Brugge, 6 ten Zuiden van Yper; in de XIe eeew 30, rond Ghistel, Yper, Hooglede en de Mandel; in de XIIe eeuw 45, rond Yper, ten Oosten van Torhout, langs de Mandel, de Leie en de Schelde; in de XIIIe eeuw, 8 parochiën.

Soms werden bosschen uitgekapt op bevel van den graaf; zoo bij voorbeeld in 1161, de Woestyne van Reninghe, op bevel van graaf Diederik van den Elzas geheel vernield. ‘De prochie van Woesten is van alle tyden geweest een groot bosch, toebehoorende aen de grave van Vlaenderen ende wiert genaemt de Woestyne van reninghe omdat sy nevens de prochie gelegen was; het woort woestyne in onse oude vlaemsche tale te seggen eene wildernisse ofte onbewoonlycke platse: thiery van elsatien grave van Vlaenderen, heeft de bosschen van dese woestyne doen uijtreunen ende de selve doen bewoonen ende cultiveeren anno 1161.’ (Heinderycx, handschrift).

Het bosch van Houthulst had nog rond 1575, een oppervlakte van ongeveer 5600 ha. Het strekte zich uit vooral in noordelijke richting; Clercken was nog heelemaal omgeven door het bosch (Blaeu). Het strekte zich uit tot bij het dorp Woumen, en tot op twee kilometer van Dixmude; in zuidoostelijke richting kwam het tot op 600 m. van het dorp Staden; in zuidelijke richting strekte het tot op 1200 m. van het dorp Langemarck: in westelijke richting tot op 1100 m. van het dorp Merckem. Welnu, wanneer het bosch in 1644 uitgemeten werd door den landmeter Louis de

Bersaques, vond hij nog slechts 2140 ha., dus een groote vermindering in weinige jaren[1]. Maar rond 1775 was de oppervlakte, volgens Ferraris, ongeveer 2700 ha. groot. Het bosch werd later nog gedurig uitgekapt, zoodat er rond 1914 nog slechts ongeveer 1600 ha. overbleven. De gegeven oppervlakten van het bosch verschillen nochtans soms merkelijk, volgens de geraadpleegde dokumenten. Dit is toe te wijten aan het feit, dat men onder de naam Bosch van Houthulst, soms nog andere aanpalende bosschen bijrekende, zoodat de totale oppervlakte daardoor grooter is. Dit belet nochtans niet, dat die opgegeven oppervlakten juist zijn onder opzicht der alsdan nog bestaande bosschen.

Een woord over den naam Houthulst bosch. Sommige schrijvers beweren dat dit beteekent een bosch van hulsten (Ilex Aquifolium): er zijn hier nooit zulke bosschen geweest. Er is hier integendeel sprake van het *bosch met den ouden hulst of oude hulstbosch*, zooals het vroeger soms geschreven werd.

Het bosch van Wynendaele had rond 1575 nog een oppervlakte van ongeveer 1497 ha. (volgens Blaeu naar oudere topographie). Rond 1850, volgens, Walter Paasche, bleven er nog 142 ha., en het was reeds afgescheiden van het noordergedeelte dat rond het kasteel lag. Victor Huys beschrijft het, zooals het vroeger was, in 'Baekelandt', 6e uitgave: 'De Wynendaele bosschen liepen ten westen tot aan Ichteghem, Koekelaere en ver daarover, hooger tot aan Aertrycke en Eerneghem. Er waren groote dreven door en eenige voetwegeltjes, maar geen steenwegen. Sparren, eiken, beuken en abeelen groeiden tusschen alle slag tronken en maakten een donkere en eenzame plaats uit.'

De oude kaarten geven ons goede inlichtingen over het uitroeien der bosschen in het algemeen, wanneer

(1) In 1718 was de oppervlakte 4500 gemete, volgens Goblet d'Alviella, Histoire des Bois et Forêts de Belgique, II, bl. 43 (Brussel, 1927).

men de kaarten der XVIe eeuw vergelijkt met deze der XVIIe, XVIIIe en XIXe eeuw. Deze studie laat ons toe te bewijzen dat onze eindelooze wouden van vroeger reeds op het einde der XVIe eeuw ten grooten deele uitgeroeid waren.

Het was onmogelijk onze wouden onaangeroerd te laten groeien, indien men in Vlaanderen een groote landbouwbevolking wilde laten leven. Daarom was het noodig eenige bosschen uit te roeien, maar men had dit moeten doen met orde en inzicht. Inderdaad, bosschen leveren kostbaar hout dat wij nu moeten uit den vreemde invoeren. Ten andere het nut der wouden is onbetwistbaar. Boomen zuiveren de lucht, regelen den loop der rivieren, houden de grond vochtig. Zij laten toe aan den regen de reserven grondwater te voeden, en beletten het uitdrogen der bronnen, die het noodlottig gevolg zijn der ontbossching. Zij beschutten ook, het geheele jaar door, de streek tegen de geweldige winden, en in den winter tegen de gure noordwinden, zoodat de koude zich veel minder laat voelen dan in de bloote streken waar de bosschen verdwenen zijn. Ook nog onder geldelijk opzicht brengen bosschen meer op dan landbouwgronden. Maar de groote eigenaars van vroeger eeuwen dachten dat onze wouden onuitputtelijk waren. Zij beseften ook het nut der bosschen niet, en zoo hebben zij, de abdijen zoowel als de andere rijke eigenaars, maar immer de bosschen ontgonnen zonder te denken op de toekomst.

Ook voor de schoonheid van het landschap zijn de bosschen van het grootste belang. Voor wat de wetenschap aangaat: men weet hoe belangrijk de studie is van de planten en dieren die in de bosschen leven.

Het verdwijnen onzer prachtige bosschen is dus grootelijks te betreuren, en overal waar het mogelijk is, moet er gewerkt worden om nieuwe bosschen aan te kweeken en zoo ten deele aan Vlaanderen zijn oud schilderachtig en natuurlijk uitzicht terug te geven.

Wij eindigen met de volgende overdenkingen van

Victor Huys in ‘Baekelandt’: ‘Vlaanderen dat nu schoon is, was jaren geleden nog schooner. De bosschen en de hagen verdwijnen, landerijen worden er misschien beter door, maar de streek wordt eentonig en ze verliest van haar aangenaamheid. Niets boven een streek waar, van plaats tot plaats, bosschen staan als in een hof van groen, waar men in de verte boomen ziet, die met hun top in de wolken schijnen te hangen, en waar, als het waait, men het ruisschen van den wind tusschen de bladeren hoort; boomen en wouden waarin alle slag van vogels wonen, die er nestelen, fluiten en vermenigvuldigen! Zoo was het eertijds overal in Vlaanderen, doch nu niet meer. De bosschen verdwijnen en worden zaailand, de pachthoeven vermenigvuldigen en de dorpen schijnen aan elkander te houden.’

Coxyde, September 1946.

K. LOPPENS

Geraadpleegde bronnen

J.-O. ANDRIES. Notice sur la grande bruyère flamande de Bulscamp. Soc. Emul., Bruges, 1865.

D. LESCOUHIER. Geschiedenis van het kerkelijk leven in West-Vlaanderen. Brugge, 3 deelen. 1926-1927.

MEYERUS. Flandricarum rerum Tomi X. Brugge, 1531.

DE POTTER. Geschiedenis der stad en kastelnij van Veurne. Gent, 1873.

DUPONT. L'homme pendant les âgesAde la pierre. Bruxelles, 1873.

DELEPIERRE & PRIEM. Précis Analytique. Comptes du Franc de Bruges.

P. HEINDERYCX Beschrijving der prochien en leenen van de Casselrij van Veurne. (Handschrift).

P. HEINDERYCX. Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht. Veurne, 1853.

SMALLEGANGE. Nieuwe Cronyk van Zeeland. Middelburg, 1696.

A. VAN HASSELT. Histoire des Belges. Bruxelles, 1849.

Slijters en repers op den vlaschaard en op den dem

ALS het hooi veilig en goed getast is, denkt de boer aan 't slijten De slijttijd begon omtrent Dammekermis, na den derden zondag van Juli, of rond den biddag van Beernem - half Juli - volgens de tijdrekening op de Gevaerts.

't Is altijd verlaan tijd op de hoeve in de zomermaanden, en dan hadden de hofsteden nog veel verschil: van d'hofsrêe ‘Raapsgoe’ op Scheewege, te Moerkerke, zei het werkvolk:

> D'hofstêe van Raapsgoe'
> maakt menschen en beesten moe.’

Die 't beter meenden te weten, vertelden dat het hierdoor kwam: 't was ‘tempeliersgoed’ en de tempeliers lagen in den kelder begraven.

Maar om het even, tempeliersgoed of niet, er bleef overal veel te werken, en dat nog in 't hertje van den zomer, want 't kon stikkend heet zijn binst den slijttijd.

's Nuchtends, in de vroegte, kwam 't werkvolk op den vlaschaard: 't vrouwvolk, in lichte katoenen jakke en grauwe lijnwaden schorte, den zwarten strooien zonhoed op de schouders afhangende - als 't vlas te nat bedauwd stond, snoerden ze de gestriepte halve mouwen over den elleboog; - 't mannevolk, meestal barrevoets, met opgesloofde hemdsmouwen en den grooten biezen hoed op.

Tien, twaalf man tegelijk stapten gebogen den vlaschaard in, trokken handig en vlug het vlas met heele pooten en legden het overkwart: vier grepen maakten een bond. Het vrouwvolk volgde hen op de hielen; ze knoopten eenige vlasherels tot bandjes om de grepen, met een handigen wrong op den linker knie, in een bond te binden.

Rond zeven uur bracht de meid of de boeredochter eten van 't hof: een heele mande roggesneden met vette schellen gekookt scheutelvleesch en een volle moor koffie. Er waren daar onder die slijters die ongeraakt

veel konden eten: alzoo telde Kodde Parton(g) zijn stuiten per treinstaties van Brugge naar Gent, en op de Gevaerts rekende Pier Jan van Sloere Pollets zijn snêen brood per halte van de barge.

- Pier Jan, hoe verre zijn w'er mee? vroeg de boer ongeduldig, toen hij zijn vijfde stuite binnenspeelde.

- Halfwege, baas, en dat's aan Aalterbrugge, riep Pier ongestoord, en hij greep naar de zesde snêe.

Om negen uur, als 't schoftijd was, werden de overgebleven boterhammen met een sloksje koffie gegeten.

Er werd niet veel gebabbeld op den vlaschaard, 't was zwaren arbeid; ook verdienden de slijters een stuiver meer dan 't ander werkvolk en de boer wist zijn volk aan te zetten met een goed druppeltje. Hij had een vatje jenever van vijf stoopen ingedaan; rond elf uur werden ze voor de eerste maal getrakteerd en ze gingen op in koor: ‘Ha! de flessche is daar, nu gaan we d'er op los!’ Ieder op zijn toer goot het druppeltje in een zwelg de uitgedroogde keel in.

Als 't kwart voor noene luidde, staakten ze den arbeid. Priem Landschoot - mager en taai - gerocht met moeite recht:

> ‘Oeie! mijn stijve lêen en mijn jonge dagen die me zoo bitter komen klagen’.

steende hij, met de vuisten op zijn heupen gesteund. ‘Dat je nog zei: en mijn jong herte’, verbeterde daar eene van het vrouwvolk al plagend, terwijl ze naar 't hof gingen om te eten.

In twee lange rijen schoven ze op de banken langs de witgeschuurde tafel, sloegen haastig een half kruis en keken rond, uit welke teele ze moesten scheppen. De kerrepap stond in groote melkteelen uitgeschept: een teel voor vier man. Met ronde tinnen lepels sloeberden ze met vier tegelijk uit dezelfde kom. Het eigen volk zat in een ander plaats.

Daarna werden de grijze aarden teelen op tafel gezet: nieuwe patatten en erweten met peper bestrooid en overgoten met vette kaantjessaus; omdat het slijttijd was, kregen ze daarenboven elk een schelle scheutel-

vleesch. De linkerhand hield het vleesch boven de knie, en af en toe gaven ze een knap onder tafel. Met de rechterschouder schuins over tafel hellend, verorberden ze hun deel in de groote gemeenschappelijke teel, elk aan zijn kantje.

De kan met water stond op tafel en die het van doen had, nam een slokje. 't Is alzoo dat Jan Pante een keer aardig vaarde. Hij was genoodigd op een wijkkermis: te dier gelegenheid meenden ze de tafel beter te zetten, en goten de kokende worstensaus in de kan. Onder het eten zette Pante - uit gewoonte - de kan aan zijn mond.

‘- Jan, Jan, ouw! 't is de sause’, riep de boerin, en ze verslikte van de alteratie.

In den slijttijd vertomden ze niet; reeds in den achternoen kwam de peerdeknecht de bonden vlas op den wagen laden.

‘- Ge moet zien dat ze top en gat liggen’, zei hij tegen zijn hulpe.

‘- Ja-w'! Noes en eers, lijk Boone en zijn wijf’, zeggen ze te Moerkerke.

Ondertusschen moesten er een paar slijters reeds den ‘dem’ - van een tien meter vierkant - gereed maken, ergens tegen den rootput of den hofwal: was het weiland, dan werd het gras afgeschelverd met de spade en effen gemaakt; anders verwijderden ze eerst onkruid en stoppels, en 't vrouwvolk moest daarna den ‘dem’ vaste trappelen.

De peerdeknecht voerde het vlas naar den ‘dem’; voor zonsondergang moest alles kant en klaar zijn.

's Anderendaags begonnen ze te repen met drie, vier repers volgens de grootte van den vlaschaard. De repers, scherlewiep van weerskanten de repe op een plank gezeten, sloegen overhands het vlas in de tanden om de hippens af te trekken; het vrouwvolk moest den ‘dem’ dienen: vlas aanbrengen, gereept vlas wegdragen en bijtijds de repe kuischen: ze rekenden een vrouw per repe of per twee man, en een of twee vlasbindsters ook busselaars genaamd.

Ze mochten springen en op een halven draf loopen, de demdiensters, of ze werden zelf ‘door de repe getrokken’[1], want ge mocht niet teer zijn op den dem, de repers waren uitgelaten en 't ging er luidruchtig naar toe van:

- ‘Heeft ze zondag op een sliert gestaan?
- Ja-a-z!’,

of, voor een verandering:

- ‘Heeft z'op een slekke getorten?[2]
- ‘Ja-a-z'!’

Hadden ze geen vlas bijtijds, 't was roepen en tieren:

- ‘Vla-a-a-s!’

of: ‘Repe-ve-e-t!’

of ook nog: ‘Gauw, gar a-auw, gau u u u w!’

En om 't vrouwvolk te plagen, begonnen ze soms met de kloef over de repe te raspen.

't Was daarom dat de boer zijn dochters verre van den dem hield.

Wachtte hij echter te lang om een dreupeltje te brengen, ze hoorden het wel twee hofsteden verre:

- ‘En is 't nog eentje voor van de weke?
- ‘En gaan we nog eentje drinken?’

Van de naburige demmen riepen ze overluid tegen: ‘Ja-a-a w'!’

Willen of niet de boer moest toegeven en het dreupeltje deed nu en dan de ronde, want ze zouden zelfs beginnen zingen van:

> ‘A-a-armoe, A-a-armoe!
> niet van den honger, maar wel van den du(r)st
> 't is de warme jenever dat ons herte lust!’

En als hij te lang wachtte, lieten ze de armen lam hangen en de repe viel stil.

Nauwelijks kregen ze de boerinne in 't zicht, of er liep een reper haar kloefen of schoenen vagen met een

(1) Te Moerkerke: ‘We zijn door de repe getrokken’, d.i. wij zijn bedrogen in de commercie.
(2) Zooveel als: Heeft ze een blauwtje geloopen.

duts vlas; ze wierden dan nogmaals getrakteerd. Iederen keer dat ze de jenever geproefd hadden, gingen ze met dubbele moed aan 't werk, doch 't ging er hoe langer hoe bratter op den dem en de tongen en de zinnen kwamen van langsom losser. En ze zongen maar:

> En wie kuischt er onze repe?
> en wie dient er onzen dem?
> 't Is de meeste slepe,
> 't Is de meeste slepe.
> En wie kuischt er onze repe?
> En wie dient er onzen dem?
> 't Is de meeste slepe
> Van heel Maldegem.

Of wat sentimenteeler:

> Twee roode kaken, zijn goed om smaken,
> zij smaken beter als roode wijn.
> Al die met ons plezier wil maken,
> moet altijd wakker zijn.

De nuchtere boer hield goed zijn slijters in d'ooge, raapte de ‘slij’ op - de verloren herels - en zorgde er voor dat, spijts al die zottigheden, het vlas nog vóór den avond in den rootput zat; ze legden er dan een laag strooi op en wat gazon(g)s om 't vlas te doen zinken.

De hippens werden gekuischt en door den molen gedraaid om schoone te maken; om ze 's nachts tegen de vochtigheid te beschutten, werden ze nog op een barm gerakeld en met een vlake gedekt. Overdag werden ze opengespreid, want ze moesten dun liggen om niet te verhitten, en de koeiwachter moest ze van tijd tot tijd roeren met de voeten.

Dezelfde werkzaamheden herbegonnen voor een tweeden en derden vlaschaard en alzoo werd er heel de week gesleten.

Op den laatsten slijtdag kregen ze 's noens, voor het eerst, kandijssiroop in de kerrepap, als een voorsmaak van de slijtepap. Ook waren ze dien laatsten namiddag meer uitgelaten dan ooit, en 't werk vloog er door om vroeg gedaan te hebben.

Om malkaar aan te zetten, riepen ze bij poozen overluid:

- ‘Gaan we 't avond slijtepap eten?

Ja-a-a- w'!’

Dat langgerekte ‘ja w'’ werd tegengeroepen van al de demmen, wel een half uur in 't ronde en de weergalm bleef dien avond in de lucht hangen.

De boerin had een vollen ketel slijtepap gereed gemaakt: zoete melk met mastellen - elders met rijst - gekookt, opgeroerd met een temper van tarwebloem en bruin gekleurd van de siroop. De pap stond reeds uitgeschept in de aarden teelen tegen dat de slijters opgeruimd binnenkwamen.

- ‘Zet junder maar bij, 't is gejeund, en smakelijk’, noodigde de boerin met een stralend gezichte.

Ze lieten het zich geen tweemaal zeggen, de slijtepap ging zoete binnen en ze aten ‘buik sta bij’, zoodat er weinig of geen pap in den ketel overbleef. Met een welgemeend ‘tot de naaste keer’ trokken ze dien avond moegewrocht maar welgezind naar huis.

MAGDA CAFMEYER

Noenkost van wetheeren in 1712

DE schepenen van het Brugsche Vrije, nadat ze de rekening van hun magistraat voorloopig nagezien hadden (voorrekening) vooraleer deze afgesloten en goedgekeurd werd, werden op kosten van het Vrije, vergast op een noenmaal, waarvan de bijzonderheden volgen:

I.

23 ougst 1712, gelevert ten dienste van d'Heeren Burghemeesters ende Schepenen causa voorrekenynghe:

Alvooren de pasteye vervult met 7 pertryssen	flor. 0-12-0
Voor een vlaemsche souppe met kieckens	0-6-0

Voor een brusselschen hutsepot,	0-5-4
Voor een souppe met duyven geveest[1]	0-4-8
Voor een schotel spaensche pasteykens,	0-6-8
Voor een schotel schapen pensen,	0-3-0
Voor een stuck rentvlesch,	0-7-6
Voor een schotel blomcoolen,	0-3-2
Voor een ragou van cammen morilia (kamille),	0-5-4
Voor een met couwels, coucissen,	0-2-8
Voor een ragou van chousen,	0-4-4
Voor 13 pertryssen gebraen,	1-13-0
Voor twee conynen, 4 quackels gebraen,	0-5-8
Voor een nacte(?),	0-13-4
Voor een schotel bonettilien(?)	0-8-0
Voor een coytonghe,	0-3-8
Voor holie, oliven, comcomers,	0-2-0
Voor fruyt, bancquet, cucaden,	1-18-0
Voor frans, wit ende menagie broot,	0-5-0
Voor cervice, thin, linwaet, toebehoeren,	0-9-4
Voor den cock,	0-8-0
Voor 26 bottels tourse wyn a 20 stuvers,	4-6-8
Voor gents ende bruyn bier,	0-9-4
	=14-2-8
Vertheert by den cassier vanden heer ontfanger generael	1-10-0
	15-12-8

II

(1) Fr. garni. Geveest van *vesen*?

25 ougst 1712, ghelevert ten dienste van d'Heeren Burghmeesters ende Schepenen causa voorrekenynghe:

Alvooren een fransche souppe,	flor. 0-5-0
Voor een stuck rentvlesch, 2 marckpypen	0-8-4
Voor een souppe met geveest broot,	0-4-6
Voor een fricassé van twee kieckens,	0-5-0
Voor een roompasteye met poularde,	0-12-0
Voor een ragou van chousen,	0-4-0
Voor een schotel fricandon,	0-3-6
Voor een kiecken met ragou van cammen (kamillen?)	0-4-0

Voor een schotel blomcolen met soucissen,	0-3-4
Voor een met artisoucken.	0-3-0
Voor een met schapen tonghen,	0-2-6
Voor een turck ghepoudreert met coytonghe,	0-10-0
Voor twee poularden gebraen,	0-4-8
Voor 12 pertryssen gebraen,	1-8-0
Voor twee conynen, 4 quackelen gebraen,	0-5-6
Voor een weeren (schapen) boudt, gebraen,	0-6-8
Voor een amandeltourte,	0-6-0
Voor een schotel ander geback,	0-2-4
Voor twee met holie, oliven, comcommers,	0-1-7
Voor fruit, bancquet, cucaden,	1-12-6
Voor frans, wit en menagie broot	0-4-0
Voor eervice, toebehoeren,	0-8-8
Voor den cock,	0-8-0
Voor een bottel bourgogne, een champagne,	0-9-4
Voor 21 bottels tourse wijn,	3-10-0
Voor gents ende bruyn bier, mette dienaers	0-11-4
	=13-3-10
Vertheert by den cassier van den ontvanger generael	1-10-0
	14-13-10

Rijksarchief te Brugge. Vrije, register nr. 453 (losse bladen).

Sint Niklaas van Tolentijn

DE Italiaansche Augustijner-Eremijt Nicolaas, te Tolentino (prov. Macerata) in 1305 overleden, stond reeds gedurende zijn leven in zijn land als ‘de Wonderdoener’ bekend en werd in 1446 gecanoniseerd. De Augustijnen, die in de meeste Vlaamsche

steden een klooster hadden, hebben de vereering van hun heiligen ordesbroeder alhier ingevoerd en verspreid, vooral in de 17e eeuw. Hij werd aangeroepen als ‘patroon der geloovige zielen’ en als helper tegen

de besmettelijke ziekten onder menschen en dieren: hierdoor drong hij op zekere plaatsen als nieuwe 'Noodhelper' in de volksdevotie binnen. Vooral de gewijde Sint-Niklaasbroodjes hebben de volksmenschen aangetrokken. De eeredienst van den heilige stond en viel, op enkele uitzonderingen na, met de Augustijnen die na 1800 slechts hun klooster te Gent hebben behouden.

Het pas verschenen boek van P.N. Teeuwen en G. Dekesel (Sint Nicolaas van Tolentino; Gent, 1946) is een verdienstelijke studie over den eeredienst van den heilige hier in Vlaanderen, een rijke verzameling van gegevens die zoowel de volkskunde als de kunstgeschiedenis aanbelangen.

In West-Vlaanderen is Sint Niklaas van Tolentijn geen onbekende. Zijn vereering werd in de jaren 1700 ingevoerd in de Sint-Pieterskerk te TIELT door den pastoor De Lau, een geboren Gentenaar; de heilige trekt er, als patroon tegen de plagen van het vee, heden nog veel bedevaarders aan; de devotie heeft zich zelfs, in de jongeren tijd, naar het naburige SCHUIFERSKAPELLE uitgebreid.

De vroegere eeredienst bij de Augustijnen te ROESELARE is in de nieuwe O.L. Vrouwkerk aldaar heringericht. In de verleden eeuw ontstond de devotie in de kapel der Zwarte Zusters te DIKSMUIDE en de Augustijnen hebben ze ook in hun nieuw klooster (1902) van DEN HAAN-AAN-ZEE (Klemskerke) overgebracht.

Over de verdwenen vereering te IEPER en te NIEUWPOORT brengt het werk oorspronkelijke geschiedenis, volgens een onuitgegeven handschrift in 1676 door den Ieperschen prior, Jacob Spyliaert, samengesteld. Het zijn de Augustijnen van Ieper die, als statie-paters, de vereering te Nieuwpoort in het leven hadden geroepen,

Ook te BRUGGE is de vereering samen met de Augustijnenkerk verdwenen. Hier was ze heel vroeg ontstaan, blijkbaar reeds in het jaar van de heiligverklaring (1446). In 1461 wordt reeds een bloeiende broederschap vermeld. Het stedelijk Archief van Brugge bewaart echter een eigenaardig document dat van

oprechte volksdevotie getuigt enkele weken na de ca nonisatie, nl. een loterij-briefje van Oogstmaand 1446. Een van de deelnemers aan de stadsloterij vertrouwde zijn kans op het ‘groot lot’ toe aan den nieuwen heilige en liet op zijn briefje schrijven: ‘*Sinte Niclaeus van Tollentin*’. (Zie Biekorf 1934, bl. 295).

Sommige liedjes van den grooten Sint Niklaas, den kinderpatroon, beginnen met den versregel: ‘*Sint Niklaais van Tolentijn*...’: een schijnbare verwarring, die wijst op de bekendheid van den jongen Sint Niklaas en tevens op de tijdgrens van het ontstaan dezer liedjes. Hoe is deze ‘verwarring’ ontstaan? Zou ze steunen ‘op het feit, dat Sint Nicolaas van Tolentino meestal wordt afgebeeld met een engeltje, dat een korfje broodjes draagt’. Deze vraag - door de schrijvers van het vermelde werk (bl. 99) opgeworpen - veronderstelt een verwarring tusschen de beide heiligen die feitelijk nooit heeft bestaan. En de iconographie heeft de kinderliedjes noch bezield noch beïnvloed. Reeds E. Van Heurck wees terloops op een z.g. verwarring in de liedjes, die hij echter nergens in de volksprentkunst heeft aangetroffen[1]. De vergelijking van de kinderliedjes zelf geeft een duidelijk antwoord: ‘van Tolentijn’ werd eenvoudig door de rijmlust van groot en klein volk in het liedje opgenomen. Welk een dankbaar rijmwoord is ook *Tolentijn*...:

Sint Niklaas van Tolentijn
Breng m'en schuitje met lekkerding...

(*Var.*:
Breng mij een beetje lekkerding...
Breng mij mee wat lekkerding...
Breng een koeksje van lekkerantijn...)

Sint Niklaas van Tolentijn,
Bakt m'een koeksje lekker en fijn....
't Zal morgen Sint-Niklaaisdag zijn[2].

Sint Niklaas wordt elders, naar de beliefte van het

(1) E.H. Van Heurck - G.J. Boekenoogen, Histoire de l'Imagerie Populaire Flamande, bl. 79 (Brussel, 1910).
(2) De Cock- Teirlinck. Kinderspel en Kinderlust, VII, 150.

rijm, '*Sint Niklaais van Heule*' of '*Sint Niklaas van Leven*' (Leuven?) in de volgende liedjes:

> Sinte Niklaais van Heule,
> Brengt wat in mijn seule,
> Al wat er niet in en kan,
> Geeft dat aan een arme man...
>
> Sinter-Klaas van Leven,
> Had een brief geschreven
> Met zijn linker hand,
> Hij had er niet meer verstand.(1)

De groote Sint Niklaas staat al lang vast genoeg in zijn liedjes om met allerlei ook onzinnige - rijmen te kunnen overeenkomen.

Ten slotte nog een bijzonderheid die voor de volkskunde wel mag aangestipt worden. In de Augustijnenkerk te Gent blijven de buitenmenschen getrouw aan hun patroon Sint Niklaas van Tolentijn, terwijl de Gentsche bevolking zelf hem, in de laatste jaren, verlaat voor de heilige Rita van Cassia, die in dezelfde kerk vereerd wordt. Een bewijs te meer hoe het 'land' nog steeds veel vaster houdt aan de overlevering en, ook in zijn devoties, minder nieuwloopte is dan de stad.

A.V.

Boekennieuws

OUDE WESTVLAAMSCHE VOLKSVERTELSELS afgeluisterd en verteld door A.J. Witteryck. Opnieuw uitgegeven, ingeleid en van nota's voorzien door Hervé Stalpaert. Omslag en versiering van Albert Setola. Brugge-Brussel, De Kinkhoren, 1946. In-8, 306 bl. = Fr. 90.

Dit boek is meer dan een prachtige herdruk van de kostbare verzameling volksvertelsels, in 1889 door Witteryck uitgegeven. H.S. zorgde vooreerst voor een inleiding die dit werk van Witteryck 'situeert' in den ontwikkelingsgang van de volkskundige studie. Vervolgens wordt ieder vertelsel onder-

(1) De Cock-Teirlinck, a.w. 149; 152.

zocht: Waar en door wie werd het verteld? (Witteryck zelf gaf daarover weinig of geen inlichtingen). Onder welk type behoort het geschikt te worden? Waar elders vindt men hetzelfde of een gelijkaardig thema? Welke varianten ervan werden in het Vlaamsche land opgeteekend? De methodisch samengebrachte aanteekeningen stellen aldus ieder vertelsel in het licht van de vergelijkende folklore. Streng wetenschappelijk werk, dat zich echter zeer bescheiden voordoet en aan het mooie boek het ongerept en aantrekkelijk uitzicht van een ‘vertelselboek’ laat.

Zijn *al* deze vertellingen door Witteryck *afgeluisterd*? H.S. heeft zich ook deze vraag gesteld en voor sommige wijst hij op een mogelijken invloed van de mannekensbladen, nl. voor de bekende sprookjes van Perrault en Grimm. Hij zou hier m.i. stellig verder mogen gaan. Veeleer dan de volksprentkunst is hier de sprookjesliteratuur zelf in het spel. Sommige sprookjes in Witteryck's bundel zijn kennelijk een vlotte navertelling van de literaire modellen uit Grimm (b.v. De Vier Muzikanten) en Perrault. Het zijn dus geen eigenlijke Westvlaamsche doch ‘klassieke’ sprookjes in een Westvl. toon overgezet.

A.V.

Mengelmaren

St. Sebastiaansgilde te Wingene.

De vrije schuttersgilde van Sint-Sebastiaan werd te Wingene gesticht in 1534 door den heer Hugo van Gramez, een raadsheer van Keizer Karel, die tevens burgemeester van het Brugsche Vrije was en het kasteel van Wingene bewoonde. Deze gilde bleef, met weinig onderbreking, in leven tot in en zelfs tot na de oorlogsjaren 1914-18.

Heer J.F[RAEYMAN] liet onlangs een pittig en gemoedelijk opstel verschijnen: ‘'n Bladzijde uit de glorierijke geschiedenis van onze oude St. Sebastiaansgilde’ - ‘ter eere van onzen Gouwkampioen, handboogschutter Emiel Aaseeuw, op St. Sebastiaansdag 1946.’ (8 bladzijden, gedrukt te Wingene). In 1827 (8 Juli) won de gilde van Wingene op een groot schuttersfeest te Oostkamp ‘de gouden massieve medaille van 't scoonste innecomen’. Een gelijktijdige brief van den gildegreffier van Zedelgem beschrijft deze zegevierende intrede van de Wingenaars met een overvloed van bijzonderheden en een overtuigende geestdrift. Heer J.F. laat zijn kostelijk document spreken in een letterkundige omraming die getuigt van fijnen smaak en levendig historisch inzicht.

A.V.

Ter Streep.

In de ‘Mededeelingen uitgegeven door de Vlaamsche Toponymische Vereeniging te Leuven’, XXI, 1945, geeft M. Gysselinck een belangwekkende philologische studie over Ter Streep, het kustgebied tusschen Oostende en Westende.

De oudste vorm van dezen naara is *Testerep*. K. de Flou zag daarin een waternaam die van den waterloop die van Lombartsijde naar Oostende liep, zou overgegaan zijn op deze kuststrook. M.G. bewijst nu dat de oorpronkelijke naam *tester* + *reep* is. *Reep* beduidt hier de jonggevormde kuststrook. *Tester* staat in verband met *Tessel, Testerland* en *Texuandri* en beteekent: linksch en verder westelijk.

Testerep, later vervormd tot *Ter Streep*, beteekent dus ‘westelijke kuststrook.’

J.D.S.

Café Flamenco.

Bekend is in Spanje, en vooral in Andalusië, het ‘Café flamenco’: d.i. in de steden, b.v. Sevilla, Malaga en ook Madrid, de naam van een soort café concert waar *flamencos* en *flamencas* met muziek, lied en dans optreden. Deze ‘artiesten’ zijn een soort *gitanos*, en dan nog eerder de ‘Marolliens’ onder dit loensche ras.

Flamenco d.i. ‘vlaamsch’... in Spaansche woordenboeken vond ik echter geen uitleg over den oorsprong van deze benaming. Is het misschien een dialectisch woord, dat met ‘vlaamsch’ niets te zien had en naderhand in ‘flamenco’ is overgegaan? Of hoe anders moet flamenco = vlaamsch, in het ‘Café flamenco’ = een zigeuner-café, uitgelegd worden?

E.N.

Roo Bouten.

In 1855 kocht pastoor Derache van Anzegem een ‘gemeen autaertapyt’ aan den directeur van de Weezen gezeid ‘roode bouten’ te Poperinge.

Roo-lijvekens te Gent, Roo-rokskens te Beernem, en nu Roobouten te Poperinge.

Wie weet er meer van die Roo-bouten en hun tapijtweverie?

E.M.

Het Jaargetijde van de Doodshoofden.

Kan er iemand uitleg geven over het volgende:

In de ‘Livre des Fondations de l'Eglise Saint-Pierre à Ypres’ lees ik: ‘Maerte, den 1^{n}, t' jaerghetijde van de dootshoofden t' S. Maertens. - September, den 1^{n}, t' jaerghetyde van de dootshoofden.’ In de jaren 1700.

M.C.

Een Alleluia: een kerkrok?

In de ‘Notitie van ontfang ende betaelingen gedaen door Cornells Walwein voor de kerke van St. Maertens [te Ieper] in d'afwezentheid van alle de heeren kerkemeesters in 1794’ lees ik:

‘Veranderen van twee zwarte rokken in twee *alleluiaen* met vermaken van een ouden *alleluia*.’

Een ‘alleluia’ wat was dat voor een kleed?

M.C.

Den grooten gaapaard geven.

In den zomer van 1941 kwam ik voorbij het fel verwoeste Tetegem (onder Duinkerke). Een oude inwoner van de parochie vertelde mij zijn gevarenissen in de Meidagen 1940. Een obus die heel dicht was gevallen, had hem onder zijn huizeken bedolven. Hij was er met veel moeite uit gered geworden. ‘'t Seheelde nie' vele, Menheere, of 'k gink ik daar den *grooten gaapaard geven*’. (Dus: sterven, omkomen).

L.D.

God wille de ziel van Z.E. Pater Leo BITTREMIEUX overleden te Boma den 21 September 1946.

Al te vroeg is P. Leo Bittremieux ontvallen aan de missie van Mayumbe, waar hij omtrent veertig jaar werkzaam is geweest, en aan de Afrikaansche taalwetenschap. Hij was een bekende naam als ‘Voorzitter van de Commissie voor éénmaking der Kikongo-talen’, als lid van het ‘International African Institute’ te Londen. In de Bibliographie van zijn Congregatie (bl. 17-19; Brussel, 1939) steekt zijn werk over Kongo hoog uit, nevens datgene over China van een anderen medewerker van Biekorf, Prof. P. Jos Mullie. P. Bittremieux heeft reeds in 1909 in Biekorf zijn studie over MAYOMBSCHE RAADSELS ingezet en is een trouw medewerker gebleven. Met zijn meesterwerk, het MAYOMBSCH IDIOTICON (1923-1927; 3 deelen samen ca. 1000 bl.), is hij meteens ‘de Kiliaen’ en ‘den Deken De Bo’ van zijn geliefd missiegebied geworden.

B.

[Nummer 11]

Onze lieve vrouw van Bissegem

BISSEGEM, zooals nog meer Westvlaamsche dorpen, heeft een eigen Maria-devotie. We zouden beter zeggen ‘Maria-devoties’. Want benevens de voornaamste, die in de parochiekerk gevestigd is, hebben we nog O.L. Vrouw van den Herteklop, waarover pastoor Slosse schrijft in zijn *Rond Kortrijk*, bl. 114. En hadden we vroeger de kapel van Portioncula, die ik nergens vermeld vind, en waarover, als 't God belieft, later. Maar vandaag spreken we alleen over 't beeld dat in de parochiekerk vereerd wordt en de naam heeft miraculeus te zijn.

't Is een oude devotie. Ze wordt nochtans niet vermeld in Pater Schoutens' *Marias Vlaanderen*, waarvan de derde uitgave in 1903 verscheen(1). Onze Westvlaamsche zoekers en zanters hadden er toch meer dan eens over geschreven. Eerst kanunnik Tanghe, in

(1) Ze wordt wel vermeld, maar bondig en onvolledig, in het verdienstelijk werk van H. Maho, La Belgique à Marie (1927, bl. 50).

de(n) Standaerd van Vlaenderen (21 Januari 1858), bijzonderheden die hij letterlijk overdrukte in zijn Parochieboekje van Bissegem (1858, bl. 55-57). Maar die er 't uitvoerigst over handelt is pastoor Slosse, in de Gazette van Kortrijk (1899), artikels die hij bundelde in zijn *Rond Kortrijk* (bl. 89-94).

Slosse is altijd nauwkeurig en volledig. En ik zou er nooit aan denken te gaan zanten waar Slosse is voorbijgekomen, ware 't niet dat er, in ons geval, twee goe redens zijn om 't anders te doen. Eerst hebben wij een ambtelijk, dus goed betrouwbaar, verslag over feiten die aan Slosse slechts door minder betrouwbare getuigenissen bekend waren(1). En dan is er, sedert dat Slosse schreef, nog een nieuw hoofdstuk aan de oude geschiedenis bij te voegen(2).

***

In Januari 1812 werd heel de streek rond Kortrijk in opschudding gebracht door 't nieuws dat 't O.L. Vrouwbeeld in Bissegem-kerk tranen stortte(3). Tanghe zegt tot twee keer '1813', wat mis is. Slosse, die 't relaas volgt van Louis Van Steen, broeder in St. Anna-bij-Kortrijk, de eenige bron waarover hij beschikken kon, dateert het wonder feit van 4 tot 7 Januari 1812; en ook dat is niet heel juist. Het officieel verslag zegt uitdrukkelijk van 5 (dimanche, veille de l'Epiphanie) tot 7 Januari 1812.

Bissegem was toen zonder geestelijkheid. De bediening van de parochie was toevertrouwd aan de geestelijkheid van het aangrenzend Heule. Pastoor te Heule was Pieter Frans Six, de latere deken van Meenen, niet

(1) Nl. het getuigenis van Louis Van Steen, broeder in Sint-Annabij-Kortrijk Vgl. R.K., bl. 89.

(2) Slosse heeft enkele bijzonderheden over deze nieuwste geschiedenis bijgeschreven op zijn exemplaar in de Stadsbibliotheek te Kortrijk. Ze werden mij medegedeeld door den bibliothecaris Mr J. Soete, dien ik hierover bedank.

(3) Weenende beelden zijn geen zeldzaamheid in de Mariale literatuur. Lees hierover S. Beissel S.J., Wallfahrten zu U.L. Frau in Legende und Geschichte, 1913. bl. 39-49.

te verwarren met zijn naamgenoot en onderpastoor, de Augustijner pater Six, die verder ook op het tooneel verschijnt. De pastoor van Heule, op de hoogte gebracht van wat er te Bissegem was voorgevallen, scherpte zijn beste pen en, in dat sierlijk latijn waarmee de pastoors van honderd jaar geleden konden tooveren, liet hij de mare aan zijn deken, noodigde hem uit om ter plaatse een onderzoek te komen instellen en de getuigen te onderhooren. Deken van de Kristenheid Meenen, waaronder Bissegem toen hoorde, was de bekende Frans-Thomas - de latere Monsignor - Corselis, pastoor te Sint Denijs. De brief van pastoor Six is van 11 Januari en is bewaard gebleven in het Bisschoppelijk Archief te Brugge, met daarbij het verslag op het onderzoek dat te Bissegem plaats had den 14 Januari[1]. Het verslag is door Corselis eigenhandig geschreven, met uitzondering van de handteekening der getuigen en een paar nota's, waarover verder.

Mgr Corselis is een figuur van den eersten rang in onze Westvlaamsche geestelijkheid. Vroom, geleerd en voorzichtig, zal hij later aangesteld worden tot Apostolisch Visitator voor de kloosterorden in België en zich op een schitterende wijze kwijten van deze uiterst moeilijke taak: na meer dan dertig jaar onderbreking, het kloossterwezen in ons land te herstellen[2]. Zijn relaas over het ‘wonder gebeuren’ te Bissegem is zoo plechtig van toon en van aanhef, dat we goed kunnen zien dat Corselis de zaak heel ernstig opvatte. Waarschijnlijk was zijn verslag bestemd voor 't bisdom te Gent; maar opzoekingen in 't Bisschoppelijk Archief aldaar hebben niets opgeleverd dat met onze zaak in verband staat[3]. Is het dat een of ander bijzonderheid

(1) Vroeger in den bundel Corselis, thans onder de Rubriek: Bissegem.
(2) Er bestaat een korte Levensschets van Corselis in De Geloofsbelijders of Levens van vlaemsche priesters die tydens de fransche omteling hebben onderstaen voor het Geloof. Poperinge 1862, II, 31-50.
(3) Volgens inlichtingen mij verstrekt door mijn dienstvaardigen vriend kan. J. de Keyzer, archivaris in het Bisdom te Gent.

de zaak naderhand in discrediet bracht? Of is dat verzwijgen van 't wonder gebeuren eenvoudig te wijten aan de tijdsomstandigheden, die voor soortgelijke godsdienstige gebeurtenissen ver van gunstig waren? Of heeft de deken, die in 1817 naar Brugge verhuisde, het stuk onder zijn talrijke papieren ‘voor latere en gunstiger omstandigheden’ bewaard, en hebben zijn drukke bezigheden hem niet toegelaten er nog aan te denken? We zullen 't wellicht nooit juist weten. Maar het stuk vind ik belangrijk genoeg om bewaard te blijven en over te drukken. Er is wel een korte latijnsche inleiding bij, en één getuigenis is in 't fransch opgesteld, maar een groot bezwaar is dat niet. Verstandige Vlamingen weten met allerhande talen om te springen en Biekorf, naar uitwijzen van zijn uitsteekberd, is een blad... voor verstandige Vlamingen...

Verslag van Pastoor Corselis

In nomine Domini. Amen.

Anno D.N.J.C. millesimo octingentesimo duodecimo, die decima quarta mensis Januarii, contuli me ad ecclesiam loci de Bisseghem, dioecesis Gandavensis, sub districtu Menenensi, ad audiendam depositionem plurium testium occulatorum, qui asserunt sese vidisse mirabilem lachrymarum effusionem ex oculis imaginis seu statuae B.M. Virginis, quondam in ecclesia RR^{orum} Patrum Recollectarum Cortraci[(1)],

(1) Corselis zegt hier dat het beeld herkomstig is uit de Recolletten te Kortrijk en dient om in de processie gedragen te worden. In zijn brief aan den deken schrijft pastoor Six, dat het een houten beeld is, en minstens vijftig jaar oud (a quinquaginta annis et plus ex ligno confecta). Het getuigenis door P. Van de Wiele (zie verder onder g.) zegt dat 't hout van 't beeld ‘zeer droog’ was. 't Was een van die schilderachtige gekleede processiebeelden, zooals verder zal blijken, die met de neo-gotiek zoowat overal verwezen werden en van kant gezet. Zooals Corselis, zeggen Van Steen-Slosse, dat het beeld uit de Recolletten komt (R.K., bl. 91) en zij voegen erbij dat volgens de traditie: ‘het gemelde beeld over honderd jaar nog geweend heeft,... waerop alsdan de pest zou gevolgd hebben in de zelfde stad Kortrijk’. Er was nog een tweede gekleed O.L. Vrouwbeeld bij de Recolletten, dat naar de O.L. Vrouwkerk te Kortrijk zou overgegaan zijn (Biekorf 1927, bl. 284).

nunc vero in ecclesia loci de Bisseghem servatae, quae imago in processionibus circumferri solet. Deposuerunt autem et scriptorum praelectione facta propria manu subsignarunt sequentia:

a) Le dimanche, la veille de l'Epiphanie du Seigneur, cinq du mois de janvier l'an 18^{c} douze[1], je, Ferdinand Joseph Leveugle, clerc ou matriculaire de l'église de Bisseghem, ai vu et apercu le jour susdit, vers les sept heures du matin, aiant découvert l image de la S. Vierge Marie, une larme qui couloit de l'oeuil gauche, à côté du nez.

Ferdinand Joseph Leveugle.

b) Le même jour, vers le soir, le dit clerc a vu la même chose.

Jacobus Oost heeft, om zig te verzekeren dat er tranen waeren, die met doeksken afgevaegt, en een vogtige plek in het doeksken gewaer geweest[2].

Ferdinand Joseph Leveugle.

J. Oost.

c) Den zelven dag heeft d'heer Petrus de Brabander, oud bailliu van Bisseghem, op den avond eenen traen gezien, komende uyt de ooge en loopende langs de neus.

P.B. De Brabandere.

d) Op maendag sesden Januarii heeft den onderschreven Eerweerdigen Pater Joannes Joseph Prengiers, in de religie bekent onder den naem van Jacobus a S. Maria, van het order der Geschoeyde Carmers[3], s'morgens ontrent negen ueren,

(1) Van Steen-Slosse zijn dus mis wanneer ze zeggen dat de koster voor 't eerst het wonder opmerkte ‘den Zaterdag, 's middags vóór den eersten zondag in January’ (R.K., bl. 90).

(2) Van Steen-Slosse (R.K., 90) zijn hier nogmaals onnauwkeurig en laten de tranen afdrogen door den koster in plaats van door J. Oost.

(3) Van Steen-Slosse (R.K., 91) zeggen: een priester van Kortrijk, zonder hem te vernoemen. De deposant teekent Pringiers en niet Prengiers, zooals Corselis schrijft. Hij was Kortrijkzaan. Slosse spreekt over pater Pringiers in zijn Rond Kortrijk, onder Marke (bl. 13-14; maar hij is mis wanneer hij hem ‘ongeschoeide karmeliet’ noemt. Hij behoorde tot de Geschoeide Carmeliaten of O.L. Vrouwbroeders. Vóór de Fransche Revolutie verbleef hij in 't klooster te Brussel. Bij de suppressie van 't klooster was hij te Kortrijk komen wonen, in de Lange Steenstraat, bij den beenhouwer Joseph Leopold Pringiers, die we verder zullen aantreffen. Daar stierf hij den 12 December 1832. Het Necrologium van den Kalender voor 't bisdom Gent (1833) heet hem ‘Ordinis B.M.V. de Monte Carmelo’, terwijl het de Ongeschoeide Carmelieten daar steeds vermeldt als Carmelita discalceatus.

het voornoemde beeld aenschouwt en gezien d'oogen vol water en van beyde kanten druppelen hangende aen de wangen, dry aen de slinke wang en twee aen de regte wang; dewelke voornoemde pater heeft afgedroogt en d'oogen nauwkeurig uytgedroogt. Dan heeft hy het H. Sacrificie der Misse gecelebreerd, naer de misse wederom het beeld aenschouwt en wederom nieuwe tranen bevonden, twee aen de slinke wang en eenen aen de regte wang: hy heeft die nog eens afgedroogd, is nog een uere en half in de kerk gebleven zonder iets aen het beeld te doen; eer hy uyt de kerk gegaen is heeft hy bemerkt dat d'oogen wederom vol water waeren.

Op dynsdag zevensten Januarii heeft den voornoemden Eerw. Pater ontrent tien en half ueren voor middag in de kerk gekomen met den Eerweerdigen Pater Bernardus Augustinus Six(1), onderpastor van Heule en bediender van Bisseghem, het beeld aanschouwt en bevonden twee traenen aen de slinke wang en eenen aen de regte wang tegen de neus. Voornoemden heer onderpastor en bediender heeft deze traened met den zelven purificatorium afgedroogt, heeft dan onderwyzing gedaen voor de kinderen en naer d'onderwyzing heeft hy de slinke oog vol water bevonden.

B.A. Six, O.S.P.A., deservitor te Bisseghem.

e) Den Eerw. Pater Prengiers heeft op den Maendag eene traen met den vinger opgenomen en op zyn tong gebragt, en ondervonden dat hy had den zeldagtigen smaek der natuerlyke menschentraenen; hy is ook op Dynsdag den laesten in de kerk gebleven eer zy gesloten wierd, heeft in het weggaen bemerkt dat de slinke ooge waeteragtig was. Ontrent eene uere naer middag is hy wederom in de kerk gekomen, heeft de oogen droog gevonden, en geheel den naermiddag daer verblyvende, heeft hy geene traenen nog waeter in de oogen meer gezien; en aldus is dit wonder geeyndigt.

J.J. Pringiers, pbr. B.M.V. de Monte Carm.

(1) Bernard Six, vroeger Augustijn te Roeselare, na de Revolutie onderpastoor te Heule en te Gits, pastoor te Moen en te Desselgem, die in 1839 zijn ontslag nam om 't ordeskleed opnieuw aan te trekken in 't klooster te Gent, waar hij stierf in 1867.

f) Sieur Bernard Joseph de Brabander, zoon van voornoemden Petrus Balthazar, oud sesendertig jaeren, getuygt ook traenen gezien te hebben, eens den Zondag s'avonds, en den Dynsdag voor middag; twee mael den zondag aen de slinke oog eenen traen, en den dynsdag aen de regte wang twee en eenen die gevloeyd was tot den kin.

B.J. de Brabandere.

g) Op Maendag sesden Januarii, ontrent twaelf ueren van den dag, is sieur Bernardus De Vos, zoon van Joseph Francis, naer de kerk gegaen met Petrus Van de Wiele, schilder, woonende tot Cortryk in den Rysselschen Wyk, en Joannes Van Lerberghe, ook woonagtig tot Cortryk; hebben het beeld aenschouwt en gezien eenen traen aen de regtere wang en de slinke ooge vol water. De schilder heeft het hoofd van het beeld ontdekt en naegespeurt, en heeft verklaert dat deze traenen nog door het hout, het gene zeer droog is, nog door de schilderinge, dewelke zeer oud is, konnen veroorzaekt worden.

J. Van Lerberghe.

h) Sieur Joseph-Francis De Vos, vader des huisgezins en kerkmeester, heeft op Maendag sesden Januarii gezien dat er langs de regte wang eenen traen gevloeyd was tot beneden aen den kin.

Joannes De Vos, zoon van Joseph Franciscus, oud sessentwintig jaeren, is ten minste binnen de dry dagen dat dit wonder te zien geweest is, ses of zeven mael gegaen om het beeld te aanschouwen en heeft nu aen d'eene, dan aen d'andere ooge traenen gezien in d'oogen, zoo klaer als christael, dan op de wangen, dan op den neus.

Bernardus Devos.

J(oseph) Devos.

J(oannes) Devos.

i) Op Maendag sesden Januarii is den heer Petrus Joseph Donatus de Brabandere, meyer van Bisseghem, s'morgens ontrent ses en half ueren nae de kerk gegaen en heeft die zelf geopent, heeft het beeld nauwkeuriglyk aenschouwt en gezien aen de regte wang eenen traen die gevloeyd was ter zyds den neus, en de slinke ooge vol water. S'anderdaegs ontrent de zelve uere van den morgen is hy wederom den eersten in de kerk geweest en heeft wederom het beeld wel naegespeurt en gezien eenen traen aen de slinke wang, ontrent den neus, en de regte oog vol water.

P.J.D. De Brabandere.

j) Op veertiende Januarii hebbe ik, onderschreven deken van het district van Meenen, in de tegenwoordigheyd van den heer meyer voornoemd, van d'heer Petrus Balthazar De Brabandere, van Ferdinand Joseph Leveugle, koster, van Jacobus Oost, van Sr Joseph Franciscus Devos, en geassisteert door den Eerw. Pater Prengiers, het beeld van O.L.V. nouwkeuriglyk onderzogt, namentlyk aen het hoofd; hebbe bevonden dat er aen het hoofd twee gaetjes waeren, hebbe die gesondeert met spellen en eenen koper draet, hebbe daer in verscheydene mael water in gegoten, en aen de oogen geen de minste vogtigheid gewaer geweest.
P.J.D. De Brabandere.

k) Op Maendag sesden Januarii, ontrent dry ueren naer middag, hebben onderschrevene Joseph Leopoldus Prengiers, oud negen en dertig jaeren, vleeschhouwer tot Cortryck, en Joseph Carlier, oudveertig jaeren, vleeschhouwer tot Cortryk, het beeld hierboven vermeld nouwkeuriglyk bezichtigt en bevonden de regte oog vol water en eenen traen afgevloeyt ter zyds den neus.
Joseph Carlier.
J.L. Pringiers.

Bij deze getuigenissen, door deken Corselis eigenhandig opgeteekend, steekt een bladje, blijkbaar, behalve de handteekeningen, geschrift van pater Pringiers:

Onderschrevene bekennen zien opengedaen hebbe de casse waer in gesloten was het purificatorie, waer mede afgevaegt was de oogen van het beeld van O.L.V., dewelke bevonden hebbe het zelve nog nat te zyn.

Actum te Bisseghem den 10 Januarii 1812.
P.J. Verheust woonende tot Cortryck
Babtista Balcaen, Moorseele
Franciscus Laga, Gulleghem
J. Deproost à Courtrai
L. Deproost à Courtrai

En ik ondergeschrevene bekenne den slueter medegedraegen te hebben naer Cortryk den 9 Januarii naer middag om dry ueren en half, en hebbe in de presentie van de boven gestelde getuyghen de casse geopent en hebbe ook het zelve zoo bevonden.
J.J. Pringiers, priester, religieus, woonende tot Cortryk.

Dit laatste getuigenis slaat op het feit vermeld bij Van Steen-Slosse (R.K., bl. 91) dat het kelkdoekje, waarmede de tranen werden afgedroogd (op 7 Januari - zie d) ‘nog nat was, als ik daer eenige dagen daerna geweest ben om my van alles te onderrigten’. Ook pastoor Six vermeldt deze bijzonderheid in zijn brief aan Corselis(1).

***

Het wonder gebeuren lokte veel volk naar Bissegem. Eerst kwamen de nieuwsgierigen om 't mirakel te zien. In zijn brief aan Corselis zegt pastoor Six dat er honderden en honderden getuigen zijn geweest van 't wonder feit, waarover hijzelf, uit voorzichtigheid, geen oordeel wil vellen(2). Na de nieuwsgierigen kwamen de beevaarders, en werd er gesproken van wondere gebedsverhooringen. De meest indrukwekkende beevaart kwam uit Poperinge, den 27 Augustus 1813. Meester Pieter Cuvelier van Reningelst geeft er een beschrijving van in zijn Memoriaal; ze staat afgedrukt in Biekorf 1938, bl. 87. In zijn *Rond Kortrijk* geeft Slosse drie ‘mirakels’ die door de aanroeping van O.L.V. van Bissegem zouden gebeurd zijn (bl. 90), en nog den tekst van een volksliedje (bl. 93) dat door liedjeszangers in omloop werd gebracht. Slosse geeft maar drie strofen. Er waren er eigenlijk negen, en de tekst is volledig in Slosse's aanteekeningen in de Bibliotheek te Kortrijk; maar de zes strofen, die in *Rond Kortrijk* worden overgeslagen, zijn kleurloos en verwijzen niet naar Bissegem. Voor de liefhebbers mag hier vermeld worden dat het liedje gezongen werd op de stemme: *In het krieken van de dagen*.

‘En, besluit Slosse, de toeloop verminderde langzamerhand en bleef teenemaal onder met de jaren

(1) ‘Quod insuper mirandum est quod purificatorium, quo guttulae praedictae aliquoties a D. Prengiers et bis a meo vicario abstersae sunt et per hoc madefactum. madidum maneat et non siccetur’.

(2) Centeni et centeni hujusrei fuerunt testes... ego suspendeo meum judicium’.

veertig.' 't Beeld bleef nochtans nog langen tijd te Bissegem. In 1871-72 werd er een nieuwe kerk gebouwd, en sedert 1873 bleef 't oud kerkje bij de Leie verminkt en buiten gebruik, totdat het in 1898 volledig werd afgebroken om de materialen te kunnen gebruiken in de fundeeringen van de derde kerk die thans te Bissegem staat. 't Zal met de jaren zeventig zijn dat ons mirakelbeeld in 't ongereed geraakte.

Slosse (*Rond Kortrijk*. bl 87) zegt dat in het oud kerkje het noordelijk zijaltaar versierd was 'met een schoon steenen wit geschilderd O.L. Vrouwbeeld, dat eenen tijd de name had van miraculeus te zijn, en met het bouwen eener nieuwe kerke... verdwenen is'. Er is hier een verwarring in 't spel. Het mirakelbeeld was, zooals we gezien hebben, een houten, gekleed beeld. In den Inventaris van Bissegem, gedateerd van 1 Maart 1859[1], lezen we dat het noordaltaar versierd was met een schilderij van O.L. Vrouw van den Rozenkrans met Sint Dominicus, en nog met een Mariabeeld 'in marmer' Maar verder wordt er gesproken van een houten O.L. Vrouwbeeld, dat vier verschillende kleeren en mantels bezit, twee zilveren kronen, twee zilveren scheptera, een zilveren paternoster, een gouden keten en een paar diamanten oorringen. Dat is ons mirakelbeeld. Slosse zelf heeft als volgt zijn foutieven tekst verbeterd in zijn aanteekeningen in de Bibliotheek te Kortrijk: 'De noordautaar prijkte met een schoon steenen, wit geschilderd O.L. Vrouwbeeld *dat naar Engelland verhuisde. Daarnevens zat er in eene kos een gekleed O.L. Vrouwbeeld* dat eenen tijd de name had miraculeus te zijn...'

Hiermede wordt alles klaar. Het steenen, wellicht marmeren beeld, dat een kunstwerk zal geweest zijn, werd versjacherd aan een Engelschman. Pastoors die kerken bouwen zitten gewoonlijk geplaagd met de geldpijne. Ze slaan munte uit alles wat zoogezegd niet meer bruikbaar is, of niet meer past in hun schoone (?) nieuwe

(1) Archief van 't Bisdom, te Brugge.

kerk. En iemand die dat ellendig dingen kent, dat men in 1871-72 te Bissegem bouwde, zal goed begrijpen dat ons marmeren kunstbeeld daarbij niet paste. Dat men er een mooie stuiver voor gekregen zal hebben is wel mogelijk, al zal het zeker onder de prijs verkocht geweest zijn. Maar ons houten mirakelbeeld, dat blijkbaar als mirakelbeeld niet langer bekend stond, werd ook verkocht denkelijk voor enkele stuivers. Misschien was pastoor Van Gampelaere nog overtuigd dat hij een goede daad stelde met die ‘gekleede pop’ weg te maken. We waren toen in de dagen dat de neo-gotiekers een ware kruistocht predikten tegen die zoogezegde ‘gekleede poppen’, die feitelijk echt mooi zijn en schilderachtig. Men is altijd een weinig slachtoffer van den tijdgeest, en men moet heel wijs zijn om de slechte kanten van een goede richting te ontdekken en zich in 't verkeerde niet te laten meeslepen.

In elk geval, in 1900, was ons mirakelbeeld in de handen van een zekere Melsens ‘een oude leur bij de O.L. Vrouwkerk te Kortrijk’, schrijft Slosse in zijn Aanteekeningen in de Bibliotheek te Kortrijk. 't Was daar dat de onderpastoor van Bissegem, Joseph Picavet[1], het ondekte en kocht tegen ...vier frank, wel geteld. Mijnheer Picavet was een eigenaardig man, een beetje liefhebber van oude dingen, en diep godvruchtig. Die godsdienstigheid was bij hem een familietraditie; zijn moeder, die overigens ook heeft meegewerkt om den eeredienst tot O.L. Vrouw van Bissegem te herstellen, is zoowat overal als weldoenster bekend in het Tieltsche.

Dat het wel 't oud mirakelbeeld van Bissegem was dat men bij Melsens ondekte, blijkt uit het getuigenis van zuster Clara, die jaren lang 't beeld gekleed had en getooid in 't oud kerkje aan de Leie. En nog

(1) Joseph Antoon Picavet geboren ta Tielt 1874, onderpastoor te Bissegem van 18 Juni 1900 tot 5 Februari!902, later eerste pastoor van Sint-Jan onder Wingene, stierf te Nazareth in 't Heilig Land, den 20 Februari 1923.

uit het feit dat de voet van 't beeld juist paste in 't voetstuk waarin het geschoven moest worden, voetstuk dat nog in den kerkrommel bewaard was gebleven[1].

Den Zondag 5 Mei 1901 kwam O.L. Vrouw van Bissegem terug in haar ouden thuis, dien ze beter nooit had moeten verlaten. Mijnheer Picavet had van dien terugkeer een grootsche plechtigheid gemaakt. Volgens het strooibriefje, dat hier voor mij ligt, werd het beeld stoetsgewijze aan de grenzen van Kortrijk afgehaald. De feestredenaar was de welbekende en wel bespraakte onderpastoor Bruloot, en het feest werd opgeluisterd door de ‘gilde der Tayartstelgen van Kortrijk’. Mevrouw Picavet liet een medalie slaan en, in 1903, bij de Société Saint-Augustin te Doornik een gekleurd prentje drukken. De offergaven van de pelgrims hebben aan de kerk een nieuwe klok kunnen bezorgen.

Bissegem telt wel niet onder de groote Mariabeevaarten van West-Vlaanderen, maar in het dorp en omliggende is de godsvrucht wel bekend en gevolgd. Onze Vlaamsche menschen weten heel goed dat het Lieve Vrouwtje, dat één keer tranen zou geweend hebben, honderde keeren en meer veel bittere tranen bij anderen heeft afgedroogd.

M. ENGLISH

Gedierte en ongedierte in volkszeg en spreuken
Uit de omstreken van Brugge

ROND de grootere beesten (zie hierboven bl. 137 en de vorige) woekert en wareert er een heele wereld van gedierte en ongedierte : en ook daarvoor hebben de menschen zeggingen en spreuken over.

Over RATTEN EN MUIZEN kunnen ouderwetsche buitenlieden een heelen avond vertellen en u bezig houden.

(1) Meegedeeld door E.H.P. De Lodder, te Bissegem, die zoo vriendelijk was voor mij op inlichtingen uit te gaan.

Ze hebben het dan over ‘een zende’ muizen of ratten, die op den zolder of in een stal huizenieren, de waschte verslepen en ‘vier spugen’ 't Is om er bij te griezelen als ge kind zijt! Ze kunnen gewoonlijk wel vermoeden, wie hun die ‘bende’ gezonden heeft.

Ten tijde dat Kokske nog op de afgelegen boerenhoven rondleurde met rattevergif, durfde hem niemand de deur uitzenden; 't mannetje had altijd zijn bedreiging gereed: ‘'t Is goed, 'k zal er junder een bende zenden!’

't Kwaad was soms zoo erg, dat het moest belezen worden. Ge kost er ook voor gaan dienen naar Sint-Trudo, het klooster op de Garenmarkt. Ze deden een noveen en kregen een gewijde koeke mede. Op al de plaatsen waar ratten nestelen, werd wat koek gebrokkeld en gewijd water gesprenkeld. Den negenden dag waren de ratten verjaagd(1).

Zou het kinderrefreintje daarmede in betrekking staan:

O ratten en muizen,
Wij zijn hier allen bijeen.
Wij moeten verhuizen,
O ratten en muizen.

Van doodarme menschen zegt men: Zoo arm gelijk de ratten in de kerke.

Een kerkeratte is een synoniem voor ‘steendibbe’, of ‘pilaarbijter’; elders ook gezegd van bedienden en ambachtslieden die hun bestaan meest uit de kerk halen. Zoo hoort men ook ‘kazerneratten’ d.z. de mannen van het actief leger, de beroepssoldaten en instructeurs.

Van uitgerafelde kleederen: 't Is afgevreten van de ratten; of: De ratten hebben er aan geknaagd.

Klagend over slecht eten of drinken: 't Is gelijk rattevergif.

Een naoorlogsch vooizetje door de soldaten in 1917-18 spottend gezongen om hun afkeer voor de slechte soep uit te drukken:

'k Heb overlaatst naar Zevekote geweest,
'k Heb daar ratjes geëten en mijn soep laten staan.
k Heb nog nooit geen beter vleesch geëten
Dan die ratjes die w'hebben dood gesmeten.
'k Ete liever ratjes dan koolenrapensoep
En die ratjes smaakten mij zoo goed. (bis.)

Volksvrouwen hebben ongelooflijk aardige lievelingsnamen

(1) In het Sint-Trudoklooster te Brugge wordt de H. Gertrudis sedert lang gediond tegen ratten en muizen. Zie Westvlaamsch Arehief, I, 1939, bl. 7 vv.

voor hun kleine kinderen: Kom hier mijn engeltje, mijn ratje, mijn aapje, mijn zotje, mijn schaapje, mijn dutsje, mijn wuvetje of mijn sloebertje, tot zelfs mijn schietje, enz.

Als de groote baas afwezig is: Als de kat weg is, dansen de muizen op tafel.

Moeder weet gauw als haar kinderen maar gebaren van te slapen: Ze slapen gelijk de muizen in 't meel. Ze kunnen ook: zoo stil zitten dat ge een muizetje zoudt hooren loopen. Dan is het muizestil.

Een vervelend gerucht: Ge zit hier te knagen gelijk een muis.

Van een klein kind waar heel weinig ‘scheut’ in zit: 't Is gelijk eene piepedol.

Een vernepen vrouwspersoon wordt ook wel: teutemuis genoemd.

Sommige menschen, die met valavond bedekt langs de huizen loopen, worden ‘avermuizen’ geheeten.

De bekende zegswijze: 't Schip is vergaan met man en muis, brengt me nog een aardig schippersgezegde te binnen:

> Alle baten helpen, zei de muis
> en hij piste in de zee.
> En alle pakken verlichten, zei de schipper
> en hij wierp de muis overboord.

Als ge moedig naar een andere oplossing zoekt: 't Is al een slechte muis die maar één gat heeft om er in te kruipen.

Ge kunt ook bekommerd ‘met muizenesten (muizenissen) in uw hoofd’ rondloopen. Steek al die muizenesten uit uw hoofd, is zooveel als: Waarom zit ge daarop te broên?

Er is daar ook nog een grove spreuk om minachtend over boffers te spreken:

> Een herte gelijk een roggenbrood
> en een beurze gelijk een muizekl..t.

Het is veel deftiger te zeggen:

> Geef de boffers een brood,
> De klagers en hebben geen nood!

't Moet u niet verwonderen dat een MOL ook iets te zeggen heeft in den volkszeg, want aan iemand die veel geluk heeft in 't spel vragen ze: Hebt gij een mollepootje in uw zak, da? Ge kunt evengoed zeggen: Gij zijt met een helm geboren. Daarvoor moet ge een vrijdagskind zijn.

Wie niet weet waaruit noch waarin: Ze dolen gelijk de mollen op St Jansdag (24 Juni).

's Zomers zingen de kinderen dan ook in lange rijen:

Mol, mol, waar zit je?
De mol zit in zijn pitje.
Molletje, hebt je geen strooi vandoen?
- Ba neen ik, zei de mol.
Van een, van twee, van drie! (neerploffen)

De mol wordt, verkeerd, voor blind aangezien. Vandaar, als ge niet goed toekijkt, hoort ge: O gij blinde mol!

Aan kinderen die zagen om dit of dat: Rijdt op een witten mol, je zult uw gat niet begrimmen.

Hebben ze zich erg bevuild onder 't spelen: Gij zijt zoo zwart als een mol.

Als ze vragen: ‘Wat gaan we eten?’ - Mollejongen!

Als ge tevergeefs iemand wilt ontloopen: Dat ge in een mollegat kroopt, ze zouden u nog vinden.

Als gij het werk gedaan hebt en een ander loopt met het vet weg: De mollen boren de gaten en de muizen kruipen er in.

Af en toe hooren we ook wel spreuken waar 't WILD een rol speelt.

Om te beginnen met den HAAS, gekend om zijn vlug loopen: Peinst ge dat ik van een haze gemaakt ben? zegt ge, als ze u aanjagen om vlugger te werken.

Op ‘'k Hadde liever dit of dat’, luidt het antwoord:

Livre is een boek
en lièvre is een haze
en de dezen loopt zeere.

Een tragerik: Hij is brave, maar 't en is geenen haze.

Ook het KONIJN is niet vergeten.

Iemand met een heel flauw geheugen: heeft een memorie gelijk een keunesterretje, lijk een keunesteert.

Ten tijde van de mode met lang haar was een korte stres: een keunekoddetje.

En een heel klein laag huizeke is: gelijk een keunepijpe.

Zelfs in de oordnaamkunde lezen we ook ‘keunekodde’ voor een smal streepje grond.

Van stoffen die hard gespannen liggen: 't Is gerokken gelijk een keun (wijzend op een geslacht konijn).

Ten tijde dat de dieren spraken, in de oude sprookjes, heeft de VOS veel te zeggen gehad.

Van een behendig, doortrapt persoon wordt nu nog betuigd: 't Is een sluwe vos. 't Is een oolijke vos.

Als hij te veel op iets aandringt: Als de vos de passie preekt, boertje, wacht uw ganzen.

Wie niet gebaren wil, dat hij er op belust is: De vos en wilde de wit'henne niet; maar hij kreeg ze niet.

We spreken ook nog van: ‘vossenstreken’ en een schoolmeester wordt wel eens spottend ‘schoolvos’ genoemd.

Een rostharige wordt altijd wantrouwend geschuwd: Opgepast zulle! 't is een roste vos.

Een goedgekend spotrijmpje:

> Rosten, hoeveel moet ge kosten?
> 't Zal je koopen
> Om achter mijn gat te loopen.

Moeder troost haar roodharig kind: Je moet er niet om geven, jongen; de roste zijn de dierste: Rost haar is goud haar.

Vroeger, aan den ingang van een of ander dreef, las men: Hier liggen wolfijzers en schietgeweren, om de kinderen uit het bosch verwijderd te houden.

Kinderen hebben grooten schrik voor een WOLF, in 't bijzonder voor ‘den berewulf’. Dat is zooveel als ‘de bietebauw’.

Ze spelen ook ‘berewulf’ onder elkaar in twee groepen:

> **Vraag.**
> - Schaper, schaper,
> Laat uw schaapjes gaan.
>
> **Antw.**
> - 'k En durve niet van den berewulf.
>
> **Vraag.**
> - De berewulf zit gevangen
> Tusschen twee koperen tangen,
> Tusschen zon en maan,
> Schaper laat uw schaapjes gaan.

(Al blatend loopen de kinderen over)[1].

Als iemand eens duchtig toespreken zal: 'k Zal eens mijn wulventand toonen.

We zijn allen op onze hoede voor personen van wie er, naar het woord van Evangelie, gezegd wordt: Zwicht u ‘'t Is een wolf in schapenvel’.

Argeloos zijn vijand tegemoet loopen: Hij loopt den wolf in den bek.

Wie haastig, na de klas, zijn boterhammen grijpt: Gij zijt gelijk een uitgehongerde wolf.

Van een onhebbelijk bitsig manspersoon: ‘Leelijke BEER’ of ‘Hij loopt al grollen gelijk een beer’.

(1) Vgl. Biekorf, 1937, bl. 311.

Als herinnering uit het dierenepos: Dat is een Isergrim.

Gij hoort ook nog: IJsbeer, beerotter, of: Ongelikte beer; hij kijkt gelijk een beer.

Een klein kind, dat dreigt met hard huilen: 't Zet nog een keer zijn beer open.

Zwaar en lomp aan de beenen: 't Is gelijk een beer op zokken.

Een zeer stoutmoedig en vrijpostig persoon wordt gedoopt als: franken OTTER.

Zijt ge niet aan te spreken: Hebt ge van een otter geëten, da'? Zachter is: Hebt ge uw tonge verloren, da?

Van een slordige vrouw: dat is een vuilen otter.

Ook nog gehoord:

> Ze eten ottervleesch
> In 't klooster van lekken en smekken.

Zoo scheel kijken gelijk een otter.

Om te zeggen dat iemand altijd stuur en zwart kijkt: Hij zou niet lachen of dat hij een otter op zijn tonge zag rijên.

Hetzelfde beeldig gezegd: Hij en heeft geen een lachende tand in zijn mond.

Een WEZEL wordt op den buiten ook wel eens ‘muishond’ genoemd.

‘De stoutste wezels zuipen de beste eieren’ is ongeveer hetzelfde als: Stout gesproken is half gewonnen.

PUIDEN en PADDEN komen ook te pas in vergelijkingen in den volkszeg.

Wie niets te zeggen heeft: Hij kan geen puid biechten.

En wie niemand kwaad en doet: zou geen puid misdoen.

Gij kunt er ook ‘zoo onnoozel als een puid’ uitzien.

Van een rauwigheid of een belemmering in de keel: Er zit een puid in mijn keel.

Wie al te veel met de stoof in zijn armen zit, is gekend voor ‘een versteven puid’, doelend op de lage lichaamswarmte van den kikvorsch.

Evenzoo zeggen we van koude handen: t zijn puidhanden. Koude handen hebben is eerder een gave, want: Koude handen, warm herte.

Een kindje dat niet ‘mee en wilt’, of waar dat er ‘geen dijement’ inzit: 't Is een puidje van een kindje, maar 't is vinnig (het is doende, 't zal er wel doorkomen).

Om te zeggen dat het kind geen enkel kleedingstuk aan

had: 't lag daar puidjenaakt, of ook nog: pieter, poete naakt, moedernaakt, puidemoedernaakt, paddebloot.

Een gezegde dat onthouders niet graag hooren: Water is geen menschendrank, dat is goed voor de puiden. Water wordt ook kortweg: puidewijn of vogelwijn, genoemd.

Sommige menschen zijn al te stout in 't vragen en dan wordt er geklaagd: Ze zouden u vlaân gelijk een puid.

Als woordspeling op (h)aar: Ze zeggen u b.v.: O dat is aardig! Antw. (h)Aardig is pruikachtig en die geen haar hebben dat zijn de puiden. Ge kunt ook zeggen: 't Is beter (h)aardig of (dan) blutse, 't en is zoo koud niet!

Een aftellertje:

Pieter pater
Viel in 't water,
Pieter puid
Kwam met zijn schuit
En haalt er pieter pater uit.

Ten tijde dat de buitenmenschen nog naar de pand te Brugge kwamen gereden, in een kutser of een viggekarre, riepen de kinderen:

Wille, wille voor een pandfeeste,
Wille voor een puidebille.

En de boerin wierp een gansche tipzak amandelbrood te griebelen op de straatsteenen[1].

Puiden zijn ook weerprofeten: Ze kwaken tegen regen.

Een puid in de hand nemen is een geneesmiddel tegen zweethanden.

Uitpuilende oogen zijn: puidoogen.

Kinderen zijn bang voor een PADDE, wantmoeder heeftgezegd: Ze spuwen vuur.

Een grammoedig persoon loopt daar: gelijk een opgeblazen padde.

Als kinderen onder elkander vragen: Wadde? (wat);

Wadde?
Een stuk van een padde,
Een stuk van puid,
Lek den hond zijn teel uit.

Van paddestoelen gelooven de kinderen dat de vuurpadden er 's nachts komen op springen.

Voor een SLEKKE (slak) in een huizetje zitten de kinderen gehurkt te zingen:

(1) Vgl. Biekorf 1946, hierboven bl. 101.

Slekke, slekken hane,
Kom maar uit,
Kom maar uit,
Strooit een beetje peper en zout!

(Er wordt zout op den kop gestrooid om ze te dooden).

Als ge traag komt afgeslufferd: 't Is gelijk een slekke die verkruipt.

Aan iemand die klaagt over verhuizen: Niemand gelukkiger of de slekken: Ze nemen hun huis op hun rug en weunen waar ze willen.

'Hij is slekkevet' d.i. dikkevet, moortelvet,

Een SPIN, meestal kobbe geheeten, wordt door iedereen geschuwd; vooral de kruisspin dat is een tooveresse. Het bijgeloovig rijmpje komt op de lippen, zoodra we ergens een kobbe in de buurt zien:

's Morgens druk,
's Middags geluk,
's Avonds mint
Dat 't kobbetje spint

Soms durven kinderen een gewone, hoogpootige kobbe ontleden; ze spelen dan 'horlogetje' met de uitgerukte pooten.

Horlogetje, horlogetje,
Horlogetje van één,
Horlogetje van twee, enz.

Oude kobbenetten, en hoe ouder hoe liever, uit zolderhoeken, koestallen of schuren worden door buitenlieden als bloedstelpend middel gebruikt.

Het klein volk had vroeger meer last van ongedierte dan tegenwoordig, maar in hun zegswijzen blijven ze er trouw aan herinneren.

Als ze er in de straatjes op los slaan: Loop, en ga slaat uw LUIZEN! Of als dreigement: Je moest van de luizen opgevreten worden!

Van een uitgeschudde persoon: Hij is zoo plat als een luis op een kam. Of ook: Hij is zoo t' enden als een luis op een kam.

't Volk klaagt ook in heete zomers: Oeh! 'k Ben zoo lam gelijk een luis. Anders gezegd: kattelam.

Van schuim van volk wordt ook wel eens gezegd: Dat is luizegoed. En een slordige straatlooper is: een luiszak.

Ze zeggen ook dat de H. (Benedictus) Labre patroon is tegen de luizen (volgens de legende liepen de luizen uit zijn

mouwen). Zoo komt het dat een vagebond, met uitgerafelde kleederen, gewoon weg: laber genoemd wordt.

Als er weinig vleesch is in de soep: Beter een luis in den pot of geen vet[1].

Anderen zeggen lachend:

> Soepje, soepje, ik zie u wel
> maar gij ziet mij niet! (er zijn geen oogen op).

Tegen kleine kinderen, die 's avonds lastig worden en kriepen en kniezen: Je slaapluizen bijten. Ook gezegd tegen groote menschen als ze beginnen te scharten van den vaak.

Aan de gekende spreuk:

> Haast en spoed
> is zelden goed

wordt soms lachend toegevoegd:

> 't En zij als men vlooien vangen moet.

Tegen kinderen die in het hoofd krabben: De jacht is open - zit er wild in jen bosch? Hebt ge familie, da'?

De laatste rijmpjes van een spring- en paailiedje luiden aldus:

> Waar gaan we hem begraven?
> Op Sinte Pieters kerkhof,
> Wat gaan w'er over strooien?
> Luizen en vlooien
> Erweten en boonen.

In den zomer hebben we veel last van VLIEGEN en MUGGEN: en zoo hebben die plaagdiertjes ook hun plaats veroverd in den volkszeg.

Er ligt heel wat ervaring in de oude spreuk: Men kan meer vliegen vangen met een lepel honing dan met een heel vat azijn. En wie is er niet gelukkig als hij eens kan ‘twee vliegen in één slag slaan’?

't Is heel lastig om die beestjes buiten huis te houden: Als ge één vlieg doodt, komen er tien naar de begraving.

Iemand die zich haastig uit de voeten maakt: Hij is weg gelijk een vlieg op een plank.

De dikke bromvlieg heet maneschijter.

Van een koekebroodje met krenten zeggen de kinderen: Stuitjes met vliegjes. En als er weinig krenten in gebakken zijn: Ze hebben ze erin geschoten.

In het oude nieuwjaarsrijmpje, is er ook sprake van:

> Wie zal dat kindje wiegen?
> Twee Spaansche vliegen....

(1) Vgl. Biekorf, hierboven bl. 190.

Een kinderraadseltje:

Wat verschil is er tusschen vliegen en muggen?

Antw. Muggen kunnen vliegen, maar vliegen kunnen niet muggen.

Muggen zijn weerprofeten: In heete zomersene avonden, als ze in zwermen ronddansen, voorspellen ze nog versterking. In koude winterdagen schertsen we soms: De muggen zijn dul vandage!

Wie maar een leelijk kruisteeken maakt, of er maar van verre naar smijt met muts of lepel: Hij slaat gelijk naar de vliegen.

MAGDA CAFMEYER

Sint Niklaai en zijn zilveren kinders.

TE Moere is St. Niklaai patroon van de kerke, en 't beeld van St. Niklaai had een kuipke met drie zilveren jongens in, dat bestaat nog.

Op zekeren keer ('t gene dat ik vertelle is gebeurd in 't jaar 1894), die drie zilveren jongens waren uit dat kuipke weg en de klokluider die dat 't eerst gezien had, zei tegen den kapelaan: ‘E je 't ol gezien da de zelveren kindjies van Sint Niklooi weg ziin?’ De kapelaan gaat natuurlijk seffens gaan kijken en ja, ze waren weg en deure. Heel dat beeld was geschonden. En niemand die daar iets van wist, hij mocht het overal vragen. En er waren daar in de kerke ook messedienders, gelijk overal, en 't waren eerste brigands. De kapelaan riep ze tegaar in de sacristie en vroeg of ze niet en wisten van de zilveren kinderen. Er was geen een die 't wist!

‘Ehwe, zei de kapelaan, je moet 't giinder weten, mo 'k gon joender drie dagen tiid geven om 't te weten, of anders 'k gon joender belezen en bezweren!’

Zoo nu, drie dagen nadien, de zilveren kinders waren nog niet uitgekomen. De messedienders kwamen naar de kerk en na den dienst roept de kapelaan hen tegaar. En hij zei alzoo: ‘Je moe joender hier zetten, 'k go joender belezen, en 't go wel uitkommen!’ Zoo,

de jongens zetten zich aan den communiebank en de kapelaan haalde een keerse, 't wijwater en den kwispel. De jongens werden verlegen, ge ziet dat van hier. En wanneer hij met zijn open boek voor hen kwam staan, een van de drie, hij heette Miel Volbrecht, zegt al met een keer ‘Menheere, 't is ik gewist, mo ik gon 't nooit me doen!’ En als de kapelaan daarop vroeg waar hij 't gelaten had, zei hij: 'k Hen z'in 't ruggestik gesmeten van Miel Plancke!’ - ‘'t Is goed, zei de kapelaan, je zie wel da' 'k da' weten, want de duvel zoe joender anders meegedoan hen no d' helle’.

En met den oogst, als ze pikten in de rogge van Miel Plancke, heeft 't werkvolk, dat van de zaken wiste, de zilveren kinders van St. Niklooi weergevonden, en plechtig werden ze weer op hun oude plaatse in eere hersteld.

***

Zoo vertelde ons een meetje van 65 jaar, Leni M.., geboortig van Moere en woonachtig te St. Andries. En ze voegde er nog de volgende eigenaardigheid bij: Die Miel, zei ze, dat was een echte brigand. Pertanks, hij was gedoopt geweest met een lof. Alle jaren kwam er bij zijn ouders een kind, maar 't kon nooit in leven blijven en ze stierven allemaal in de eerste weken. En als Miel moest komen, ze beloofden van hem te laten *doopen met een lof*. En ze deden het alzoo en Miel is blijven leven, ‘mo 't was een vagebond van gardevous’, zei Leni.

H.S.

Mengelmaren

Zottebollen.

Het bolspel met de ‘zottebolle’ of ‘krullebolle’ heeft gedurende de oorlogsjaren een groote uitbreiding genomen, alleszins in de streek van Bavikove-Oostrozebeke en Tieltwaarts op. ‘'t Komt over uit het Oostvlaamsche’. zei me

een boer te Bavikove. Men speelt het spel bulten in de zomermaanden, op den hoek van een kouter of op een ‘vloer’ die men langs den kant van een stoppelveld plat gestampt heeft. De zoons van het hof waar ik verbleef gingen spelen, iederen avond; 't was voor geld, maar geen groot geld: ‘'t is 't spel dat telt, zeiden ze, en de leute’. Ten tijde van de jacht op het mannevolk (1944), kropen ze toch uit naar de zottebolle, en 't waren de meisens die moesten gaan zitten tateren bij den ‘gravé’, op den loer, en de bolders teeken geven als er onraad was.

A.D.

Haketssse.

Heelemaal akkoord met M.L.! (hierboven bl. 142). *Haketesse* in den zin van ‘hagedis’ heb ik nog niet ontmoet gedurende tien jaar afluisteren en opteekenen van ons geliefd Brugsch, - hoewel De Bo het zoo opgeeft.

J.AXTERS.

Een blauwe Messe.

Dien Maandagmorgen komt mijn collega ofte stoelbroeder, een Antwerpenaar, mij ernstig vragen:

- ‘Maar, vriend, wie is er aalmoezenier bij de gendarmerie, te Brugge?’

- ‘Wie is er aalmoezenier bij de gendarmerie?’ herhaal ik peinzend. ‘Maar, Jules, waarom vraagt ge dat?’

- ‘Wel, dat is toch ook niet plezant, 'n mis te moeten lezen elken Zondag om één uur en zoolang te moeten nuchter blijven! Bij ons is de laatste mis om twaalf uur!’

Ik tracht mijn lach te bedwingen en vraag hem geheel gewoon weg:

- ‘Hoe komt ge aan die mis om één uur?’

- ‘Wel, Zaterdagavond had ik een beetje gepekt, en 's anderendaags kon ik uit mijn bed niet, en 't was bij den elven toen ik op stond; rap wilde ik per velo naar de mis van half-twaalf in de kathedraal; 'k kom Mon M. tegen die me staande houdt om wat te babbelen. ‘Ja maar, zeg ik zoo, 'k moet naar de mis om half-twaalf...’

- Mè wa' daje gi inzit’, zegt Mon, ‘wèl goa nor de mèsse ten eenen in de gendarmerie’.

Nu schoot ik in n luiden lach en 'k heb toen aan mijn stoelbroeder van Antwerpen uiteengedaan dat dat 'n Brugsche spreuk was, gebruikt door menschen die voor 'n prulle van niets de mis blauwen.

M.V.C.

Schalksche Spelling.

Van een man die Mote heette en wien gevraagd wierd hoe

men zijnen naam spellen moest, hoorde ik schalksch en snaaksch het antwoord vallen:
‘Schrijf maar op. 't Is met twee medeklinkers en één klin-‘ker. Den tweeden 'n klinkt niet’. Beselare.

Een Preuschaard.

Van den zelfden guit van Beselare, over iemand die statig en fier over het plein wandelde, de volgende diepzinnige bemerking:
‘'t Is jammer van alzoo met zijn gat te moosschen in de ‘weke en geen ander te hebben voor den Zondag!’.
G.P.B.

Hoogmis in Polyphonie.

- 't Was den hoogsten dienst vandage.....
- En hebbe ze schoone gezongen?
- Ja'z, 't was alzoo een messe waar dat ze *deur malkaar tieren*. Kortrijk.
P.K.

Suikerijstampers.

Dat zijn getjes die de oude heeren plachten aan te doen boven de schoen. Ichtegem.
Vgl. *Protters*: slechte schoen (hierboven bl. 23).

Blieken en Platen.

Blieken voor geld, zeggen ze te Brugge (hierboven bl. 34). Elders zegt men: *plaat*; o.m. te Kortemark en te Ichtegem.

Zantekoorn.

De Schacht van een veder dat heet in Knokke: *'l Staal*. In Lombardzijde de *busse*.

De pennen van een gezonde duif 'n mogen niet *schravelen* (frequentatief van schraven = schrabben). St. Andries.

‘k Ga mijn breedte pakken’, wil zeggen 'k ga mij neerleggen. Beselare.

‘Wij gaan morgen scharminkelen, de potuilen zijn daar’.

Wordt gezeid bij slecht onthalen van ongenoode gasten. Beselare.
G.P.B.

[Nummer 12]

De ‘looifeeste’ of de ‘fooie’

NAAR oud loffelijk gebruik vieren de smeden nog altijd - op I December - hun patroonheilige, Sint Elooi, met een mis in de kerk; de traditioneele smulpartij, die daarop volgde, is stilaan na den oorlog 1914-18 achterwege gebleven.

De zegening van de peerden, die bij deze gelegenheid plaats had - te Brugge vóór de S. Elooiskapel in de Smedenstraat - en na de Fransche omwenteling vergeten scheen, is op sommige plaatsen terug in eere hersteld.

Op S. Elooi bleef de smidse gesloten: 's voornoens ging de smid op staminee, en 's achternoens ging hij van hof tot hof zijn jaarlijksche rekeningen ronddragen er bijvoegend: ‘En gij zijt genoodigd naar de Looifeeste!’

Er werd toen nog veel landbouw- en keukenalaam door den dorpssmid vervaardigd, uit goede en deugdelijke spijze. Er was veel vaardigheid en tijd noodig om een eenvoudige spa te smeden uit goed Zwitsersch

ijzer: 't was uitslaan op 16 cm. breedte, -in 't Noorden 12 cm. -; staal temperen, de spa slijpen en den spaboom opsteken. Om met twee man één spa op een dag te smeden, moest ge hard werken: en dan boekte de smid: ‘een spa, 6 fr.’

Nog andere posten van zoo'n rekening waren: een pikke, 4 fr.; een hauwe (kappertje), 2 fr.; een eegde, 20 fr.; een ploeg, 40 fr. Verders hadt ge nog vorken; tweetandsche en drietandsche makken: boere- en schapersmakken; haardgerief: angel, tange, blaaspijpe, rooster op voetje om vette darmen te ‘pruisen’; messen: een ha'mes (handmes of kapmes), een broo'-mes en beenhouwersmessen.

Om een peerd te beslaan - vier hoefijzers - betaalde de boer 3 fr.; een paar maand later werden de hoefijzers verzet en de voeten ingekort voor 1,50 fr.; en in den winter kostte een ijspinne maar 2 stuivers

Te S. Kruis vierden ze ‘Looifeeste’ den l^{n} maandag na Sint-Elooi. Dagen voordien was de smittin al in de weer om al het noodige uit te halen, en het koperen en tinnen tafelgerief te kuischen met wit zand in bier gekookt. Ze verwachtte bij de honderd man, gewoonlijk uit elk huis twee; als moeder de vrouw thuis bleef, dan mocht de groote zoon of de peerdeknecht in haar plaats meekomen.

De smid bestelde een halve bier en 65 tot 70 kilo stoofkarmenaden; er werd een heelen oven - 12 tot 13 brooden - koekebrood gebakken. De ruwe roode tichels van de voute (hoogkamer) werden met een halfversleten berkenbezem en zand geschuurd; ze deed nog een beetje azijn in 't spoelwater om den vloer helrood te krijgen. Met smake toonde ze dan aan de gebuurvrouw, hoe dat de roode tichels van de voute en de overkante blauwe tuimelaartjes van den voutetrap daar nu schoon afgelijnd lagen in hun witte ceintuurtjes (voegen); en ze bofte: ‘Da'k zeggen, mensch, maar dat heeft okselzweet gekost’!

In de beste kamer werden de schraagtafels gezet en gedekt met wit en blauw geparkte amelakens. Heel

den zondag moesten de smittin en haar hulpe aan t eten werken: de karmenaden werden gebraden in groote zwarte kasserollen; ze werkten met twee vuren: op de stoof en op 't konfoor in den hoek van den heerd. De koekebrooden werden opgesneden, in de traliemande geklast en met een natten handdoek gedekt om nesch te blijven.

In de voornoene, op Looifeeste zelf, werden de goedgebraden karmenaden met fijn gesneden ajuin, peper, zout en een laurierblad in een groote kasserol gestoofd, met een pinte of twee oud bier overgoten en met een houten deksel dichtgestopt. Uren lang bleven ze alzoo op een licht vuurtje sutteren; gij zoudt geleefd hebben van de reuk alleen; de aardappelen werden maar 's avonds gekookt in den grooten ketel boven den heerd.

Op de Gevaerts, langs de vaart, bezuiden Brugge, vierden ze nog altijd ‘fooie’ op zijn ouderwetsch met ‘*rijzenhutsepot*’; de bejaarde menschen smekken en kwijlen er bij als zij u daarover vertellen.

- ‘Zie, mensch, dat moet je geproefd hebben alzoo op een kouden wintersenen avond, om er nog deugd van t' hebben; je moest er in blazen dat hij zoo heet had en 't vet liep langs je kinne’. Rijst gekookt met gezouten knorrebeenen (zwijns-‘rikkebeenen’), kilo's worst in rondekens gesneden, en een kieken of twee midden er in zachte laten koken dat 't vleesch er afviel: alles goed gepeperd en gekruid met ‘note beschade’. Dien hutsepot moest heel den achternoene brobbelen en sutteren en 's avonds werd hij gebonden met een temper van tarwebloem.

Reeds vroeg in den namiddag kwamen de boeren naar de Gevaerts afgezakt; de boer met zijn korte blauw lijnwaden schabbe, een zijden foulard rond den hals geknoopt en een zwartzijden mutse op; de boerin in haar wijden zwartlaken kapmantel met gouden slot, een zwarte linten muts op, en lange oorbellen die in de afhangende zijden kap glinsterden; de schittering van haar diamanten ringen kwam juist buiten de ‘manotten’;

de roste vissevellen '*katte*' (pels), rolvormig verwerkt, hing tot op de teenen.

Met dat hij de deur openstak, begon Zeentje Roets - een naaste gebuur - te zingen:

> En Sinte Looi en is nog niet thuis,
> We komen hier om de koekestuit.
> Alouee santee, alouee santee.

Die binnen zaten, zongen verder:

> En Sinte Looi is nog niet dood,
> En je komt maar eene keer op een jaar,
> Alouee...

Pier, de smid, wachtte de klanten af op de voute, vóór het venster van ijzeren staven voorzien. Op al dat geruchte, draaide hij eens 't ijzeren blaadje van t deurkijkgat omhoog en loerde nieuwsgierig de kamer in. Elk op zijn toer, gelijk in de biechte, kwamen ze een voor een den voutetrap op. Ze moesten niet probeeren om den smid te bedriegen, want 't was een oolijke vos; hij zou wel geen oordje in tweeën gebeten hebben, maar hij zei toch: 'Elk zijn recht, zei Brozen, en Pietje zijn knikkers'.

Hij ontzag vooral Korren Vande Venne, een snikkelare van een vent, en verzuchtte erbij: 'Onze lieven Heere van Zeldonk, die kniezer is daar weere, hoort hem een keer klagen: ...He ja! tegenslag in de beesten, wat wil je daaraan doen: mijn peerd heeft zijn kachtel geschoten en... 'k heb de koeiplage gehad en... mijn vlas is uitgevierd!'[(1)]

- 'Ow, ow, 't is al genoeg, Korren, 'k ken dat liedje van buiten:

> Als de boeren uitscheen van klagen
> en pasters en nunnen uitscheen van vragen
> en de wijven uitscheen van zagen,
> de wereld zal vergaan.

- 'He wel! ja, Peer, zie, maar zou je me niet kunnen uitstellen tot den 'uitkommen'?

Ze betaalden in gouden Napoleons of in zilveren

(1) Uitvieren, uitvuren,: verschroeien en te niet gaan.

muntstukken; de eersten werden zorgvuldig in een telloor ter zijde gelegd, het zilveren geld wierp hij in het mandetje vóór hem en de koperen kluttermunte werd op een hoek van de tafel geschoven. Na de vereffening werd de voutedeur zorgvuldig gesloten en de smid hield ze goed in d'ooge: dezen nacht zou hij opblijven, je kunt nooit weten, ‘geld in huis brengt vreeze’. Daar lag 't loon van een heel jaar wroeten en slaven, en morgen zou hij eerst zijn ijzer gaan betalen te Brugge.

De genoodigden zaten in lange rijen op banken langs de schraagtafels en beten tot over de ooren in de groote koekestuiten. Djina, de smittin, en Lonne Ketelaere, haar hulpe, liepen over end' weer met de koperen koffiekan om de groote gebloemde spoelkommen te vullen. Na koffietijd verdeelden ze zich in groepjes om te kaarten; 't jong volk schaarde zich rond de stoof om te babbelen.

Ze jasten: een dikken voor een boom en vijf schreven den boom uit; ze maakten er een studie van alsof hun zielezaligheid er van afhing. Als ze te lang dubden: ‘Is me dat een wachten! er zou binst dien tijd een osse kalven!’ ofwel: ‘Een boer en woont zoolang op zijn hof niet.’

Ze durfden ook uit de kaarte klappen: as ze klavers bedoelden: ‘Da 'k zeggen, de koeien eten 't geerne’, of: ‘Schiet er maar in!’ om te zeggen, ga troef uit.

Ondertusschen smoorden ze van den smids nieuwen tabak dat het kuwelt tot aan de houten zoldering. ‘Mardjie! is me dat dullen toebak!’ vloekte Zeentje, en hij speekte met een boog tot in t spuwbakje wat zijds van hem. Die minder zindelijk waren, spuwden links en rechts op 't gekrinkelde wit zand van den vloer. Andere boeren haalden hun eigen tabakblaas boven - een zwijnsblaze met een rood lintje toegesnoerd en een kiekebeentje (pijpkoteraar) vastgemaakt. - ‘Stopt daar een keer een pijps van, dat is klasse!’ Trekkend, hielden ze den pijpekop tegen de gloeiende doofkolen in den koperen vierpot op tafel; verder stond

er ook nog een sulferpot gevuld met gespleten sulferhout van kandelare.

Frijn Saps gaf de voorkeur aan een rolletje ‘siektoebak’. - ‘Siek je ook een endetje? dat is gesausd, man!’ De liefhebbers beten met een draai een endetje af, dat het bruin sap uit de mondhoeken liep. Ze kregen al meer en meer dorst; de smittin had goed te gebaren de leege glazen niet te zien, ze klabetterden met de hulle van de tinnen liters totdat ze het beu werd. Niet dat Ginatje Storms zoo nauwe was, wel neen, 't was maar een keer ‘fooie’ op een jaar: maar 't was dat dronke-zijn waaraan dat ze een hekel had.

Rond den zeven werd den dampenden ‘rijzenhutsepot’ in bruinaarden tellooren uitgeschept; er werd drogenbrood bij gegeven omdat de hutsepot al vet genoeg was. Met ronde tinnen lepels sloeberden ze met vieren uit dezelfde kom, dat 't vet langs de moustache drupte.

Milleke Bon, die maar een slecht gezicht had, knabbelde en sleurde aan een kiekepeze - ‘Gaat het niet da'?’ vroeg Peeten, haar man, bezorgd. - ‘Alla, gauw een duwtje met jen hoofd en jen oogen toe en 't is binnen; 't is maar de paster van Beernem die de brokken uitspuwde’. En lachend werd voor de zooveelste keer 't vertelseltje opgehaald. De pastoor zat bij toeval een keer aan zoo'n boerentafel en knabbelde en herknabbelde, maar de brok gerocht er niet door. De boer die het bemerkte, zei gewoonweg: ‘'t Is zeker dien taaien zemel, spuwt hem maar uit, mijnheer paster, 'k heb d'er ook al op geknabbeld.’

Maar over het algemeen werd er niet veel gebabbeld aan tafel; de boeren waren genoodigd op de ‘fooie’ om te eten en 't was eten dat ze deden, eten! tot..., want Frijn zei altijd, als hij op kermis was: ‘'k Heb ik een schelle op mijn fersette, één in mijn telloore en één in d'ooge’. Ze aten gelijk dijkedelvers

en zweetten gelijk dassen, ze losten de riem en blaasden: ‘'k Ben zoo dik als een hippen’.

Als ze wat uitgeblazen waren, begonnen ze te zingen en in 't ronde te dansen:

't Was gister onze feest,
En 'k heb eens goed gedronken.
Daarachter een stuk vleesch,
Gebraân met vette brokken.
We kregen daar nog bij,
Zwijnsooren en platsteerten,
En 'k heb eens goed gesmuld,
Heel mijn buikske was gevuld.
En de piston die ging alzoo (bis
Durja, durja, durja dow (

En seffens daarna gingen ze op van:

Zwijnspatatten, mossels en visch
Eten de boeren, eten de boeren,
Zwijnspatatten, mossels en visch,
Eten de boeren als 't kermesse is!

Als de glazen nogmaals geledigd werden, klonk het:

Laat ons drinken,
De boeren dronken,
En die kat
Speelde met de rat,
En die guit
Speelde met de kluit.
Doren moest zijn broek verkansen,
't Kon wel zijn,
zei Stijn Boerijn,
Kerrepap is boerewijn.

Ze werden al geestiger:

En hij zou zoo geerne jassen met Sofie (bis
jassen met Sofie, jassen met Sofie.(
En van jassen komen er zottigheden bij, (bis
Zottigheden bij, zottigheden bij. (
En der moet er maar geen kerremesse zijn. (bis
Kerremesse zijn, kerremesse zijn. (

Daarop volgde:

Drie kwartjes en zijn wijf
Ze sloegen al vroeg aan
Om met de botermande

Naar de markt te gaan.
Refr, Viktorine, Viktorine,
Laat dat mandetje met boter staan,
Bin' veertien dagen
Zal ik komen vragen
Of dat mandetje met boter daar nog staat.

Het eene bracht het andere bij en ze gingen stampend rond:

Stampe, stampe beutere,
Een pond in de scheutele,
Tien pond in den trog
En 't is d'er nog.

Terwijl ze nu achter elkaar gingen, sloegen ze op den rug:

Dikken, dikken Daenink,
Hoe gaat 't nog met jen buik?
Al drommelen, al bommelen,
Al 't achterpoortjen uit.

Laat in de nacht, sukkelden ze steendronken naar huis, roepend en tierend:

Moeder, doet open,
Uwen zoon is hier,
Hij heeft hem zat gezopen
In het Beernemsch bier.

M. CAFMEYER

Vondelingnamen

VOOR West-Vlaanderen heeft Biekorf vroeger al een heele reeks vondelingnamen opgeteekend: een Kerkhove en een Van de Scheure, in de jaren 1600 op het kerkhof en in de schuur gevonden te Beselare;

een Le Four (in den oven), een Van der Linde, Van de Waghen, Notelare, Van den Bussche te Zonnebeke: namen die op de vindplaats wijzen en toch naar het model van reeds bekende familienamen gevormd zijn. Zooals ook nog Van Bachtendetonne, Van

Doorne, Van Vlaanderen (naar de herberg West-Vlaanderen) en de typische Karel Forneys (fornuis) en Maria Portaal[1].

Voor de stad Mechelen lezen we nu, in de voortreffeiijke studie van Dr. R, Andries[2], een merkwaardige reeks namen van vondelingen uit de jaren 1770-1820.

De vele Steens werden opgeraapt op of onder de steenen bank van het oud politiebureel. Martha Backers werd in een bakkerszak gevonden, een paar Rombauts in de St. Romboutskerk, Blasius Vlietjens op den hoek van 't Vlietje. De Van Deur's, Van Dorpel's, Portael's, zelfs wel een Delporte, werden gedoopt naar het portaal van openbare gebouwen of van herbergen waar ze neergelegd waren. Judoca D'Hoey werd gevonden in een mandje met hooi, Lucia Vlas was gewikkeld in een handvol vlas, Wilhelmina Morzig was zoo morsig en slecht in de kleeren, dat het onbeschrijflijk was, zegt het proces-verbaal. Op een kleedje van een vondelingske van 1811 was de vrome wensch der moeder gespeld ‘Ton Dieu vous conserve’, en het kreeg de naam Thérèse Conserve. Ook de namen Wilhelmina Voorschoot, Jules Lacarte, Martine Leeslesjes, Begga Van Peerlen wijzen op dingen die het vondelingske in zijn bunsel meegekregen had: een oud stuk voor-

(1) Biekorf 1914-19, bl. 222; 1920, blz. 84.

(2) Dr. R. Andries. De ‘Rolle’ of ‘Toer’ der Vondelingen te Mechelen, in Handelingen van den Koninkl. Kring van Oudheidkunde... van Mechelen, dl. 49, bl. 19-36. - Napoleon's Tijd was een tijd van veel vondelingen. Deze waren, volgens de wet, ten laste van de hospitiën. Een keizerlijk deereet van 19 Jan. 1811 stelde, voor geheel het Keizerrijk, de ‘Rolle’ in, waar ieder zijn kind mocht neerleggen zonder eenig onderzoek of een vervolging te moeten vreezen. - Te Kortrijk, zooals elders ook, was er een Rolle in den Berg van Bermhertigheid (Pandjeshuis) voor het afgeven van panden. En het gebeurde eens, zoo vertelt men, dat de bel klonk en de schrijver draaide de Rolle: en 't lag een kindje in, een vondelingske. En het kreeg den naam Van Rolleghem!

schoot, een stuk speelkaart, een bladzijde uit een schoolboek, een halssnoer van pereltjes.

Onder het Oostenrijksch Bestuur gaf men dikwijls grootsche namen: Frans Jozef van Oostenrijk, Ferdinand Stephan van Toscanen, Maria Magdalena van Parma.... wier afstammelingen soms - zooals een Philippe gingen om hun plaats in den stamboom van de vorstelijke familiën terug te vinden!

Vanaf den Franschen tijd worden de Vlaamsche vondelingnamen zeldzaam. De bestuurder van de teekenacademie, die alsdan in het Bestuur van de hospitiën zetelde, zorgde voor doopnaam en familienaam naar zijn smaak: Romain Installation, Julie Pastel, Elisabeth Academie; hij putte ook met volle grepen uit de Grieksche en Romeinsche geschiedenis, naar de mode van de Fransche Republiek, en deelde namen uit als: Saturnin Philoctes, Nicaise Laërte, Pierre Adraste, Colette Diane. Zulke heroïsche en mythologische namen hebben reeds een ondeugenden klank. Er werden ook echte spotnamen gegeven, zooals Victor Barbegrise voor een borelingske, en erger nog; Charles Crotte, Albert Carotte, Antoine Snaps, Juliana Spook.

De historische gebeurtenissen leverden meermaals den. naam voor een vondelingske. Napoleon's veldtocht in Spanje (1808-1810) is in de volgende namen weerspiegeld: Robert Burgos, Basile Puerca, Agnes Tortose, Caroline Tarragonne. Op den veldtocht in Polen en Rusland wijzen: Pancrace Vistule en Michel Borodino. Juhe de l'Elbe wijst op de eerste verbanning van Napoleon en Octaaf Waterloo op zijn laatsten veldslag.

Grégoire Concile en Adèle Concile danken hun naam aan het berucht Nationaal Concilie van Fransche bisschoppen in 1811 door Napoleon bijeengeroepen.

Stanislas Betterave herinnert aan de uitvinding van de beetsuiker; Anna Vaccine en Monique Pockstof in 1818 wijzen op eerste toepassingen alhier van Dr. Jenner's pokinenting.

Er ware ook wel uit onze Westvlaamsche doopre-

gisters en uit het archief van hospitiën een eigenaardige keur van vondelingennamen over dit tijdvak boven te halen. Ook de mondelinge overlevering moet niet verwaarloosd worden. Aldus weet grootvader Floréal uit Brugge[1] te vertellen dat bij afstamt van een vondeling uit den Franschen tijd: het kind werd gevonden op den trap en werd De L'Escalier geheeten - zooals Jan Trappenier van Kortrijk, die onder een trap gevonden was -; naderhand werd de naam veranderd in Floréal, naar den klinkenden naam uit den Republikeinschen Kalender.

Wie slaat er alhier de hand aan 't werk?

E.N.

De meiboom planten en vellen

IN de prachtige bijdrage ‘'t Was in de blijde Mei!...’[2] wordt voor Male (St-Kruis) het thans aldaar verdwenen gebruik vermeld van het planten en vellen van den Meiboom door volwassenen met houten alaam gewapend!

In de meeste folkloristische bijdragen wordt gehandeld over uitgestorvene of uitstervende gebruiken. Het is ons gegeven het hierboven aangehaalde te beschrijven zooals het nog steeds in eere gehouden wordt in onze kleine Westvlaamsche plattelandsgemeente Zevekote bij Gistel[3].

(1) Grootvader Floréal heeft 42 kleinkinders in leven. De Koning is peter geweest van den kleinen Leopold, zevenden zoon van Maurice, die op 12 Dec. 1946 in het St. Janshospitaal gedoopt werd.

(2) Biekorf 1946, bl. 99. Te Sijsele hield men meivelling bij 't openen van een nieuwe herberg.

(3) Het omstandig relaas, dat we danken aan dhr. Felix Lapon, het haantje vooruit wanneer er meivelling is op zijn wijk, werd ons door een drietal andere inwoners der gemeente in zijn geheel bevestigd.

Het planten en het vellen van den meiboom geschiedt aldaar steeds bij het betrekken van een woning door ‘nieuwe’ eigenaars of huurders: jonge trouwers, die er zich komen vestigen of het hof van een van beider ouders overnemen, ofwel bij overname van een hof, om een of ander reden, door inwoners van een andere gemeente. Zooals onze zegslieden het echter ook beklemtoonden, is de huwelijksmeiboom het meest voorkomend geval.

Het weze tevens opgemerkt, dat het gebruik niet voorbehouden blijft aan gebruikers van boerenhoven: ook voor alle dorpsingezetenen, die een nieuwe woning betrekken, kan een meiboom geplant en geveld worden.

Wanneer er door een der wijkploegen (er zijn er een drietal) beslist wordt een mei te planten, in een der hierboven aangehaalde omstandigheden, wordt er geld opgehaald onder de ploegleden om een stevigen sparreboom aan te koopen in het nabije Houtland. Op den vooravond der plechtige gebeurtenis (huwelijk of aankomst) wordt de boom versierd met lintjes en bloemen (soms wordt in den top een bel vastgemaakt) en daarna, stevig door steenen gestut, diep in den grond geplant vóór de woning van de gevierde personen. Deze planting geschiedt 's nachts in 't geheim, slechts de ploeg is van de zaak op de hoogte.

Een week of drie na de planting, op een zondag vast te stellen door de personen voor wie de mei geplant werd, komt de wijkploeg bijeen om de mei te vellen, en vooral om dit met het noodige ceremonieel te verrichten.

's Namiddags komen ze dan bijeen. Al de mannen zijn verkleed en elk heeft een opdracht. Er is een aannemer, die de ingewikkelde velling zal leiden, er zijn ploegbazen, er is een garde-champetter, alles samen 12 à 15 man. Elk heeft zijn eigen gereedschap mede: een houten spade, een houten pioche, een houten bijl, koorden, en er is vooral een trekorgelspeler bij, die er den noodigen moed zal helpen inhouden.

Bij de muziek danst en springt men rond den boom, 't vrouwvolk is bijgekomen en danst een ronde mee, en men vergeet niet een liedje te zingen. Dan komt de aannemer om het werk te verdeelen, doch pas is het alaam vastgenomen of 't volk gaat in staking, want de prijs der aanneming is te laag. Een paar rondjes bier doen die stemming keeren, en weer gaat men aan 't werk, Nu is het de baas die weigert, men parlassant, de garde komt tusschen, de trekorgel schiet in gang en in plaats van te werken, wordt er gedanst en gezongen tot de baas weer een rondje bier kan bezorgen.

Na lang treuzelen begint eindelijk het werk, schijnwortels worden ver van den boom blootgelegd en na korten tijd wordt de karwei te lastig bevonden. De baas belooft een rondeke in de naburige herbergen, en heel de kleurige bende, met den trekorgelspeler in volle geweld op kop, begeeft zich naar de aangeduide herbergen.

Na een heel tijdje komen ze terug naar den boom. Schijnbaar wordt er weldra weerom ruzie gemaakt, zoodat de een den put graaft, wijl een andere hem toesmijt, steeds weerklinkt de muziek, men danst en springt rond den boom. Het vele bier begint mee te werken, er is leute, vooral om de vele plezante toeren van de kluchtige ploegleden.

Soms wordt de ploeg ook op brood met hesp en bier onthaald door de personen voor dewelke de boom geplant werd.

Dan eindelijk, voor de duisternis invalt, wordt de boom geveld; de inspanning gedurende den namiddag was zoo groot, dat slechts de moedigste leden der wijkploeg het dolle bedrijf overleefden.

Het kan ook gebeuren dat nijdigaards, in het tijdperk tussschen planting en velling, den boom afzagen, wegslepen en verbergen Dan nog blijft er een heele ceremonie, weliswaar ontsierd door de afwezigheid van den boom, maar zinnebeeldig rond de talrijke wortels. De

ploegen nemen dan ook meestal hun voorzorgen en bewaken hun boom om geen ‘farce’ gespeeld te worden, die hen zou belachelijk maken bij geheel het dorp.

Dit gebruik, dat onze zegslieden steeds op het gepaste oogenblik, volgens alle hierboven omschreven regels der kunst, hebben weten plaats grijpen, heeft ook den laatsten oorlog overleefd en werd in April 1946 voor het eerst sedert de Bevrijding in eere hersteld.

Naar ons beste weten, is er over deze meiboomplanting en -velling slechts één vermelding geboekt nl.: het verdwenen gebruik voor Male en Sijsele hierboven aangehaald. Waarschijnlijk is dit gebruik nog op vele plaatsen in West-Vlaanderen bekend - het weze uitgestorven of niet - en zouden inlichtingen daarover met dank door Biekorf aanvaard worden.

In alle geval was in Oost-Vlaanderen dit gebruik vroeger bekend: het werd uitvoerig beschreven voor de gemeente Wachtebeke, gehucht Overslag palend aan de Nederlandsche gemeente Overslag-Zeeland(1).

H. STALPAERT

Boekennieuws

Albert Setola. *De Dijker van Termuiden*. Brugge-Brussel, De Kinkhoren, 1946. In-8°, 164 bl. verlucht door den Schrijver. = Fr. 60.

Stan verlaat de zee en begint den strijd tegen de zee: hij herstelt dijken aan het Zwin en redt zijn geboortestreek van den ondergang. De dijkgraaf, die hem naar het leven stond, gaat ten onder in den storm. Stan, zelf dijkgraaf geworden, moet nu de bedijking intoomen en wijst het poldervolk den weg naar de visscherij en de huisnijverheid. Hij leeft gelukkig met de veervrouw Johanna. Een van hun zonen weerspiegelt vaders jeugd: hij volgt den roep van de eeuwige zee. -

(1) E.J. Hoebeke, Het planten en vellen van den meiboom. Toerisme, 1941, blz. 293-234.

Het verhaal speelt in een vaag verleden dat ruikt naar onzen Spaanschen tijd.

De gunstig bekende illustrator Setola slaagt hier, als schrijver, het best in de bladzijden waar hij het landschap teekent. Hij kent de polders, hij kent de zee vanuit de polders gezien. Waar hij het leven op zee aanraakt, blijkt hij dit minder te hebben doorleefd.

Het verhaal zelf mist echte spanning, zoowel uiterlijk in den strijd voor de bedijking als innerlijk in de verhouding van Stan tot Veronica en Johanna. De sterke Stan is een gezond natuurmensch, zoo sterk en gezond, zoo voorzienig en onaanraakbaar, dat hij schijnt te wandelen op de grenzen van het sprookje. Zoo komt het dat de dramatisch opgezette momenten, nl. de aanslagen van den dijkgraaf en van Hendrik, even slap uitvallen als de karakters van de menschen die den ‘kraan’ omgeven.

Ook aan de zegging zou A.S. meer zorg moeten besteden; hij schommelt van holle rhetoriek naar vlakke babbelarij. Een vasten, eigen ‘stijl’ moet hij nog vinden.

A.V.

'T BEERTJE, Volkskundige Almanak van West-Vlaanderen voor 't jaar 1947, is weer verschenen, bezorgd en uitgegeven door den Bond van Westvlaamsche Folkloristen. Overal verkrijgbaar = Fr. 5.

't Beertje is al tien jaar oud gegroeid en blijft getrouw aan de geloften van zijn doopsel: van niets anders dan van uit ons geweste te klappen. 't Gaat over de ambachtsfeesten dezen keer, en over patakons en mastklimmen, met vertelderkes over St. Michiels en Damme en de Koude feeste. Van vroegere tijden ja, maar ook van ‘moderne’ uitvindingen: lees maar van Centen de Groof en het Petattekontraktement! Aan alle liefhebbers aanbevolen.

B.

Mengelmaren

Café Flamenco.

Naar aanleiding van de vraag van E.N. in Biekorf, n^{r} 10, (Zaaimaand 1946), bl. 215, betreffende ‘Café flamenco = een Zigeunercafé in Spanje’, is het niet ongepast er hier eventjes aan te herinneren dat, in zijn bekende novelle ‘Carmen’, de Fransche schrijver Prosper Mérimée (1803-1870) ook de benaming ‘flamande de Rome’ gebruikt voor een zigeunerin, en ziehier wat hij in voetnota vermeldt:

‘Flamenca de Roma. Terme d'argot qui désigne les bohémiennes. Roma ne veut pas dire ici la ville éternelle, mais la nation des Romi ou des gens mariés, uom que se donnent

les bohémiens. Les premiers qu'on vit en Espagne venaient probablement des Pays-Bas, d'où est venu leur nom de Flamands.'

(Flamenca de Roma. Uitdrukking ontleend aan de dieventaal die de Zigeunerinnen aanduidt. Roma beteekent hier niet de Eeuwige Stad, maar het volk der Romi of der getrouwde menschen, zooals de Zigeuners zichzelf noemen. De eerste die men in Spanje aantrof, kwamen waarschijnlijk uit de Nederlanden, vandaar hun naam van Vlamingen).

Of dit vermoeden van Mérimée juist is, weten wij niet, onwaarschijnlijk is het in ieder geval niet. Waarom noemt men dit volk in 't Fransch 'Bohémiens'? Omdat de eersten kwamen uit Bohemen of voorgaven uit dit land te komen. Stippen wij aan dat de Zigeuners in het Spaansch ook Gitanos (Gitanas) heeten, naam die meer gebruikt wordt.

F. VAN ES.

Onze windmolens. - Vgl. hierboven bl. 96.

De houten molen van *Kerkhove*, eigendom van jhr burgemeester van Wassenhove, verdween in 1940. Hij stond langs de Schelde en was nog goed bewaard alhoewel men hem niet meer gebruikte. Er werd hevig gevochten in de omgeving en zoo brandde hij af terwijl gansch het dorp verlaten was.

In 1944 werd de houten Audenardemolen te *Beernem* (eig. R. Meuleman - 1648) afgebroken. Door een slechte herstelling na den anderen oorlog helde hij over naar den linkeren kant.

In December 1945 waaide te *Handzame* den houten Abeelemolen om. Die molen draaide nog altijd en was pas in 1941 verdekkerd. In 1920 werd hij van Gistel naar Handzame verplaatst en wat verkleind. Mulder Darras had hem nochtans met een stormketting vastgelegd, doch eerst brak de balk waaraan de ketting vastlag, dan de ketting zelf. De molen begon te draaien en viel, gelukkig zóó dat geen schade werd berokkend aan de gebouwen.

In Januari 1946 werd een molen afgebroken te *Ruiselede* waarover dhr Vangaver, op blz. 119 van dezen jaargang, reeds een bijdrage schreef.

In Mei 1946, hebben de gebroeders De Clercq, wagenmakers te Vlissegem, den houten molen van *Zuienkerke* afgebroken. Deze molen was totaal vervallen. De einden, het berd der weegen en de trap waren er af. Veel menschen vreesden voor de instorting. Hij was eigendom van maalder De Brouwere en behoorde eertijds aan de kerk en disch van Zuienkerke.

Ten slotte werden in Oogst 1946 de einden uitgehaald van den steenen molen van *Bavikhove* (J. Allegaert). In den molen stond ieverans het jaartal 1799.

In Oct. 1946 werd de houten molen van *Nieuwmunster* (Van den Berghe-Gardin) afgebroken. Hij was van 1845 en dus juist 100 jaar. Sedert de oorlogsteistering (zie Biekorf 1940-45, bl. 119), werd hij nooit meer doelmatig hersteld om te kunnen malen. Voor enkele maanden was er een roede uitgehaald.

Na het verdwijnen dezer 7 molens resten er nog 105.

Wie brengt verder molennieuws?

CHR. DEVYT

Duitsche Vesper.

In Biekorf n 11, bl. 240, 'Hoogmis in Polyphonie'. Dit doet me denken aan een 'Duitschen Vesper'.

Waaneer een feestje gegeven wordt of wanneer er een familiebijeenkomst plaats heeft te Ruiselede en omgeving, dan is de zang niet uit het gezelschap. Als men moe gezongen is en er geen noten meer staan, dan wordt er besloten een 'Duitsche Vesper' te zingen. Iedereen kiest zich een lied uit en moet bij het zingen zijn eigen weg gaan. Zijn er 10 personen zoo heeft men 10 verschillende zangen. Alles dooreen geeft een danig vreemd geluid.

Dit gebruik is aldaar nog in voege.

J. VANGAVER

De Balie.

'Vóór den oorlog, hij hing bijkan aan de balie.' Hij was zoo naar uitgeschud of geruineerd. Poperinge.

Koe en kalf. (Vgl. hierboven, bl. 40).

''k Moet alsaan naar de koeien roepen, omdat 't de kalvers zouden hooren.'

'k Wil het zeggen aan de slimmen die het weten, opdat de dommen het ook zouden leeren begrijpen. Poperinge.

'Hij 'n weet niet waar 't berd zijnen mostaard haalt.'

Oude zegswijze: Hij weet van tuiten noch blazen. Of anderszins: Hij weet niet hoe hij het moet aan boord leggen. Heist.

G.P.B.

Bladwijzer - 1946 -

Honden buyten	M. ENGLISH, M. COCLE.	1, 56
Smokkelaars op de Vlaamsche kust ten tijde van Napoleon	J. DE SMET.	7
De Broersbank en de Broersduine (vgl. 1940-45, bl. 114)	K. LOPPENS.	11
Paard en ezel in volkszeg en spreuken, uit de omstreken van Brugge	M. CAFMEYER.	13
's Landsmans bane	B. VINCKENAERE.	18
Kozakken in het Westkwartier. Bange dagen van bevrijding in 1814	P. CUVELIER.	25
Priaal. Lotgevallen van een oud parament	M. ENGLISH.	33, 82
Koe en kalf in volkszeg en spreuken, uit de omstreken van Brugge	M. CAFMEYER.	40
Hinckepincke - Hikkepatjikken	A. VIAENE.	43
Vastengebruiken	M. CAFMEYER.	49
De Westvlaamsche Bundels Volksvertelsels (1843-1946)	H. STALPAERT.	57
Een Volksliedje op de Spotnamen van eenige Vlaamsche steden	A. SCHOUTEET.	65
't Was in de blijde Mei!	M. CAFMEYER.	97
Doopnamen te Brugge (Sept. 1944-Sept. 1945)	H. STALPAERT.	108
Godsoordeelen	J. DE SMET.	126
Uit het leven der Schelpdieren van onze kust	K. LOPPENS.	130
Het Vontekroontje	A. VIAENE.	134

Schaap, Geit en Varken in volkszeg en spreuken, uit de omstreken van Brugge	M. CAFMEYER.	137 (167)
Caxton's tweede Brugsche boek	A. VIAENE.	140
Tooverheksen in het Noordvrije, 1610	J. DE SMET.	145

De boekenschat van Lodewijk De Wolf, te Beselare vernield (1915-1916)	M. VAN COPPENOLLE.	151
Opstand van de Conscrits in het Westland, 1813	P. CUVELIER.	157
Als het zomer is	M. CAFMEYER.	169
Plaatsnamen in het Vrijbosch	A. LOWYCK.	176
Begrafenis van Stevenisten te Gits, 1814, 1818	J. DE SMET.	181
Raadsels	G.P. BAERT.	184
De Wouden in Vlaanderen	K. LOPPENS.	193
Slijters en Repers op den Vlaschaard en op den Dem	M. CAFMEYER.	203
Noenkost van Wetheeren in 1712	J.D.S.	208
Sint Niklaas van Tolentijn	A. VIAENE.	210
Onze Lieve Vrouw van Bissegem	M. ENGLISH.	217
Gedierte en ongedierte in volkszeg en spreuken, uit de omstreken van Brugge	M. CAFMEYER.	228
Sint Niklaai en zijn zilveren kinders	H.S.	237
De Looifeeste of de Fooie	M. CAFMEYER.	241
Vondelingnamen	E. NEYLANTS.	248
De Meiboom planten en vellen	H. STALPAERT.	251

B. Vertellingen

Van Ko Kalle, koster op Sinte-Anne	K. DE WOLF.	73
Lee Sluffer	NONKELTJE VOS.	121
De Spookeeke	A. VERWAETERMEULEN.	178

C. Zakenwijzer op de opstellen en de mengelmaren.

Plaatselijke Geschiedenis.

Aardenburg. 7. Aarsele, 4. Abeele, 161. Alveringem, 163. Beernem, 53. Belle, 27, 162. Berquin, 164. Beselare, 151. Bissegem, 217. Breda, 165. Brugge, 3, 82, 83, 126, 140, 157, 208, 211. Diksmuide, 211. Donk, 53. Dudzele, 149. Gent, 3, 213. Gits, 181. Hazebroek, 26, 158, 161. Heist, 4, 147. Houthulst, 176, 199. Ichtegem, 96. Ieper, 117, 158, 211. Izegem, 5, 178. Klemskerke (Den Haan), 211. Knokke, 7. Koksijde, 11. Koolkerke, 8. Kortrijk. 81, 227, 228. Lichtervelde, 125. Male-Kasteel, 172.

Mechelen, 248. Meesen, 29. Merris, 28. Mespelare, 2. Middelburg (Vl.), 53. Moere, 237. Moerkerke, 53. Nieuwkerke, 29. Nieuwpoort, 211. Oedelem, 53. Oostende, 143. Oostkamp, 53. Poperinge, 28, 158, 160, 225. Reninge, 199. Reningelst, 59, 158, 160. Rumbeke, 1. Schuifferskapelle, 211. Sijsele, 53. Sluis, 7, 10. St-Anna ter Muiden, 10. St-Joris ten Distel, 53. Steenbeke, 164. Stegers (Estaires), 162. Tielt, 211. Uitkerke, 147. Veurne, 83. Vladsloo, 91, 143. Vlissegem, 148. Watou, 161. Wenduine, 147. Wingene, 214. Wijnendale, 200. Zevekote, 251. *Mannen*. Karel Van de Poele, 125.

Plaatsnamen:

Broersbank, 11. Broersduine, 11. - TE MALE: Bassecourt, Bassevelde, Bekesbrouc, 's Gravenmeersch, den Hau, Malebosch, Nieuwenhove, Spermalie, Zuderen Aardenburgschen heerweg, 172-173.- Ter Streep, 215. - IN 'T VRIJBOSCH: Achterste Leegte, Abeelhof, Braembeekveld, Braembeke, Buschbeke, Corverbeke, Donkerbeestje, Doode Keerl, Doornleegte, Driehoek, Elzenkuil, Esschenleegte, Fransdreve, 's Gravenvijver, Groene dreve, Groote Hazebroekvijver, Haendenest, Hazebroek, Hooge dreve, Hoogte van den Blok, Hoogte van den Nieuwen Vijver, Kallodderdreve, Karlijnedreve, Kattesteerten, Kleene Hazebroekvijver, Koolplekke, Krapons, Lange Dreve, Lange Veld, Matrijzedreve, Meynaertsvijver, Middelbeke, Mooiweg, Mossebroek Vijver, Mosselbroek, Mosten, Munneke, Nieuwe Vijver, Oude Nieuwevijver, Peerde dreve, Restdreve, Roosebeekdreve, Roosebeekvijver, Scheiding dreve, Schoone Tinghe, Schravijver, Staendreve, Steenbeke, Terrestveld, Trijbousleegte, Verbrande, Verhangenman, Vijf Dijken, Vijfdijkleegte, West Meulebroekvijver, Zanddam, Zandambeke, Zwijnsfonteine, 176-178. DE WOUDEN VAN VLAANDEREN: Houthulstbosch, Hulst Loobosch, Jonckershovebosch, Kluisbergbosch, Maldeghem veld, Nemus Walnense, Nieppebosch, Nonnebosch, Ruthout, Sint Antonius elst, Toralti Nemus, Vrijbosch, 197. - Vladsloo, Vladsloohof, kasteel Ter Heyde, 144.

Oudheidkunde:

Bijbelprent te Ieper in 1350, 117. Klokke Roelant te Breda, 142. Priaal, 33, 82. Windmolens verdwenen te Wevelgem, Alveringem, Rollegem-Kapelle, Pollinkhove, Rumbeke, Meetkerke, Luingne, 95-96. Kerkhove, Beernem, Handzame, Ruiselede, Zuienkerke, Bavikhove, Nieuwmunster, 256.

Folklore:

Asschen Woensdag, 51. Bierpap, 52. Café flamenco, 215. Confituren van Vlaanderen, 32. Doopnamen te Brugge, 108. Gebed om wakker te komen, 107. Wilde gebeden, 95. Godsoordeelen, 126. Goede Week, 55. H. Bloeddag, 99. De honderste hofstede voor den Koning, 92, 119. Hooitijd, 171. Hovekens (poteerde), 169. Jaarmarkt te Donk, 53. Koekebak, 50, Manten de Wonderdokteur, 179. Meiveiling, 251. Meiviering, 97. Mollenvangers, 102. Nachtwakersroep, 156. Oorlog en Volkstaal, 81. Paaschkroontjes, 135. Pandfeeste, 99. Rozenhoed, l36. Sinksenkroontjes, 135. St. Jansdag, 169. St. Sebastiaansgilde te Wingene, 214. St. Pietersdag, St. Pietersvier, 170. Spotnamen van Vlaamsche steden, 66. Stijntje Beert en zijn cirk van Parijs, 81. Vastengebruiken, 49. Vastensermoenen, 53. De Vlamingen en de Ark des Verbonds, 47. Westvlaamsche volksvertelsels, 57. Vontekroontje, 134. Wegwijzers in West-Vlaanderen, 92. Wieden, 101. West-Vlaamsche windmolens, 95, 119, 188, 256. Zomer, 149.

Volksgeneeskunde:

Aflezen en afblazen van ziekten en kwalen, 118.

Heiligenvereering en verbeelding:

H. Antonius, 139. H. Benedictus Labre, 235. H. Gertrudis, 229. S. Joost te Breda, 165. S. Niklaas (van Myra), 212, 237. S. Niklaas van Tolentijn, 210. O.L. Vrouw van Bissegem, 217. Meigebruiken, 105.

Liederen:

Als men Europa wel doorsiet, 66. Fooieliedjes (op de Looifeeste) 244, 247. Liederen van de Jaarmarkt te Donk, 53-54. Kermislied uit den Westhoek, 107. Koeiwachtersleidjes, 41. Meiliedjes, 35 en volg. Liedje van Pier Sies, 103. Voor de traliën vaneen klooster, 103. Vlaschaardliedje, 207. Vogelliedjes, 106. Wiedsterliedjes, 104.

Raadsels: 15, 24, 184, 190, 237.

Kinderrijmpjes. 42, 93, 212, 229, 231, 232, 234, 235.

Kniedeuntje 15.

Rondedansen: 42, 137, 236.

Taalkennis.

Brugsch taaleigen.

Akketesse, 72, 142, 239. Amangels, 72. Angefistert, 72. Ankeren, 72. Anveuzen, 72. Artegheid, 72. Ip zijn avenante, 72. Biro, 144. Blieken, 144. Bloednuchter, 144. Briskaleeren, 144. Espres, 72.

Spreekwoorden:

Dolen gelijk de mollen op St. Jansdag, 102. Een koe zien op stelten gaan, 23. Een peerdt in een wieghe, 23. De wereldt gaet op stelten, 22. Wys maken dat de kiekens hoy eten, 23. Rapen doen 't gat gapen, 166.

Namen van landwegen:

Bek af, gieregaard, jagerspad, logtingslos, 21.

Zantekoorn.

Mijn breedte pakken, 240. De buse, 240. 'n Grave, 'n slave, 156. Kin buiten 't water hebben, 48. Kluwen, 94. De man te peerde, 156. Zijn oogst staat nog buiten, 48. Al de puiden zwegen, 48. Scherminkelen, 240. Achter de schoen van 'nen doôn wachten, 156. Schravelen, 240. Zijn schuitje van kante steken, 94. Staal, 240. 't Vier en 't water indragen, 94. Zoo waar of, 156.

Volkszeg over dorp en steê:

Aalst, 68. Antwerpen, 67. Brugge, 68. Brussel, 67. Gent, 67. Ieper, 68. Leuven, 67. Mechelen, 67.

Woorden en wendingen.

Die trouwt de dante om de wante, 6. Protters, 23. Zwak, 23. Op sprieten, 23, 190. De Torhout-karre, 24. Zandconvooi, 24, 190. Meisjejongsch smijten, 24. Durst lijk een peerd, 32. Een schoone durst, 32. Een okkernoot ingeslokt, 32. Hinckepincken-Hikkepatjikken, 43. God geeft dat 't al leeft, 46, 72. Franken baf, 46. Haantjes, 46, 49, 70, 93, 130. Een bette krijgen, 38. Wat is vasten, 48, 71. Met de bolle begraven, 68. Dentergemsche leute, 69. Pot en pinte, 69. Fluitekalf-trompettere, 71. Koeter-Vlaamsch, 71. Te mise gaan, 71. Wannezak-piroschorte, 71. Bachten de kave eten, 71. Naar Meskoé, 81. Rommelaspergen, 81. In de muite zitten, 93. Hommelpap, 94. Zerk's hommelhof, 94. Verstand van zaken, 96, 120, 189. Twee patatten, 120. Melkbaard, 150. Doofkolen, 168. Lammersteert, 173. Klaverhooi, 173. Wetter, 173. Zwaên, 174. Ketsjes, 175. Akkeren, 175. Scheewee, 175. Klein gewin, 190. Zwintje, 191. Gekoeketiend, 191. Baarden, 191. Kakeplak, 192. Smoutertje, 192. Heeten honger, 192. Gesloetie-Gestjiep, 192. Dikke pap, 192. Reziere, 192. Ik-en-gij werken, 192, Dem, 205. Door de repe trekken, 206. Op een slekke getorten, 206. Slij, 207. Hippens, 207, Slijtepap, 208. Den grooten gapaard geven, 216. Zottebollen, 238. Een blauwe messe, 239. Eeu preuschaard, 250. Schalksche spelling, 239.

Deur malkaar tieren, 240. Suikerijstampers, 240. Blieken en platen, 240. Rijzenhutsepot 243. Vette darmen pruisen, 242. Okselzweet kosten, 242. Uitvieren, 244. Kaarterstaal, 245.

Volkszeg over dieren.

PEERD, 14-16: peerdewerk, peerdeleugen, peerdevraag, peerdendronke, slagpeerd, peerden (werkw.), peerd op stal bezocht, hengst, hengstekeuring, 14. Koerseperretjes, 't komt te peerde, stokpeerdje, 15. 't Peerd trekt oogjes, peerdestr..., peerdooge, krebbe bijten, een peerd zijn rik uiteten, wijtewagen, peerden tellen, peerdekoppen, blind peerd, 16.

EZEL, 15-18: peerd van Christus, ezeldom, 16. Van een ezel eten, ezelachtig, grijze haren, ezelooren, ezelskop, van een ezel op een jaarmarkt gesch..., ezelvel, muilezel, Ezelpoorte, 't klaarste water, 17, van den os op den ezel, 18.

KOE, 40-42: een koe die blare heet, hoe een koe een haze vangt, zieke koe, kalven, van bachten de koeie zijn steert, met mijn koeien van 't ijs, koeien die biezen, die zeeken, meulenaars koeien, 't gras voor de koeien, oude koeien uit den gracht halen, 40. Een koe scheren, koeschoone, melk geven, een koe die te veel burrelt, tuiten gelijk een noordsche stier, stierkop, 41. Koeivet, 42.

KALF, 42-43: een preek voor de kalvertjes, 42. Zijn kalf kussen, nuchter kalf, kalf van Mozes, kalvermanieren, 't achterste van een kalf, beste veerze, 43.

SCHAAP, 137: Onnoozel schaap, schaap van 't spel, geschoren gelijk een schaap, 137. Schapevleesch, 167.

GEIT, 137-138: Zondebok, geetebuk, gorsgeite, 137. Bleeten gelijk een geete, 138, een gildige geete zetten, 168.

ZWIJN, 138-139: Moorlen gelijk de zwijns, zwijnejong, gelijk een zwijn in een koetse, zwijnsmanieren, zeuge, onder de zwijns, de keel afsteken, een tang op een zwijn, schuimen gelijk een beer, slapen gelijk een zeuge, 138. Zwijn scheren, Seven Lek's zijn zwijnebak, te haastig om zwijntjes te maken, zwijnspuist, er kwam daar een zwijntje, zwijnspatatten, St. Antonius en zijn zwijntje, 139.

RATTEN EN MUIZEN, 228-231: Kerkeratte, afgevreten van de ratten, kazernratten, 229. Ratje, pieperol, tentemuis, avermuizen, 230. Muizenesten, muizekloot, 231.

MOL, 230-231: Mollepootje, 230, blinde mol, zwart als een mol, mollejongen, mollegat, 231.

HAAS, 231. KONIJN, 231: keunesteert, keunekodde(tje), keunepijpe, 231.

VOS, 231-232: oolijke vos, 231. Vossestreken, schoolvos, roste

vos, 232. WOLF, 232: berewulf, wulventand, 232. BEER, 232. OTTER, 233. WEZEL, 233. PUIDEN EN PADDEN, 223-234: puidhanden, puidje, 233. Puidewijn, puidoogen, 234. SLEKKE, 234. SPIN, 235. LUIZEN, 235-236 luizegoed, luiszak, 235, slaapluizen, 236. VLIEGEN EN MUGGEN, 236.

Doodmaren:

Z.E.P.L. Bittremieux, 216.

Vragen en antwoorden.

Van Vladsloo, oude en nieuwe vragen, 91, 143. Roo bouten, 215. Het jaargetijde van de doodshoofden, 215. Een Alleluia, een kerkrok, 216. Waar plant en velt men den Meiboom in West-Vlaanderen? 254.

Van 't Berek.

Blok, 24, 48.

Boekennieuws:

M. VAN COPPENOLLE. E.H. Paul Allossery, 21. 'T BEERTJE, volkskundige almanak, 22. PH. SABBE. Beelden uit mijn kinderjaren, 45, 141. P. DE KEYSER. Vacantie-vertellingen uit het Duinenland, 63. H. STALPAERT. Vertellen, 115. J. GHESQUIÈRE en P. FRANÇOIS. Liederkrans, 141. P. MINDERAA, Karel Van de Woestyne, 166. A. BICKER CAARTEN. Molenleven in Rijnland, 187. P.N. TEEUWEN en G. DEKESEL. Sint Nicolaas van Tolentino, 210. A.J. WITTERYCK. Onze Westvlaamsche Volksvertelsels, 213. J. FRAEYMAN. S. Sebastiaansgilde te Wingene, 214. A. SETOLA. De Dijker van Termuiden, 253. 'T BEERTJE 1947, 255.
Chr. Devyt. H. Stalpaert. A. Viaene.

Prenten,

IN DEN TEKST: St. Niklaas, 35. H. Bloed van Weingarten, 37. St. Walburga (gildeplaatje), 38. A. Claeissins, de ‘Dertien’ in St. Jacobs te Brugge, 85, en in O.L. Vrouw te Brugge, 87. Koks (Cardium-schelpen) van onze kust, 133. Ex-Libris van E.H.L. De Wolf, 153.